ALE VERK FUN MENDELE MOKHER SEFARIM

Mendele Mokher Sefarim

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

אַלע ווערק

פון

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

פערטער באַנד

ניו-יאָרק

היברו פּאַבלישינג קאָמפּאַני

52-50 עלדרידזש סטריט

1920

דאס ווינשפינגעריל.

די ערשטע דריי ביכער צוזאמען.

א.

וואס מען וויל, מעג מען אויף קאבצאנסקער יודען זאגען: זייא זיינען עפיס נישט אזעלכע גרויסע בריות, טהון אין דער וועלט נישט אויף עפיס אזעלכע גרויסע חכמות, מישטעהנס־געזאגט זייער לעבען, שטערבען אפ דיא וועלט עם, אזוי, מיט גארנישט... און קומען אפ מיט שחי פחי — דאס און נאך אזעלכס מעג מען זאגען, נאר אין דעם ענין פון פרובפערען און מעתרען זיך, קען מען צו זייא חלילה גאר נישט האבען. זייא זיינען דרינען געוואהרענט, נישט ערגער פון אלע אנדערע יודען. שונאים אפילו קענען נישט לייקענען, אז איטליכער קאב־צאנסקער יוד איז א מטופל, אחן עין־הרע, מיט א סך קינדערליך. און דיא טובה, וואס דער וועלט קומט דערפון ארויס, ווערט דא בעשיינפערליך דערוויזען ווייטער אביסיל.

דיא קאבצאנסקער בעלי־חבתים זיינען, נישט פאר אייך גערעכט, גרויסע אביונים, האבען נישט, איהר זאלט זאגען, א צובראכענעם גראשען בייא דער נשמה. אין קאבצאנסק אליין איז פאר זייא נישטא קיין שום פרנסה, סיידען איינער צום אנדערען מיט א טארבע אין דיא הייזער ארומצוגעהען. זאל פריוען איינער מאכען עפיס א נעשעפטיל, א קלייטיל א שטיינער, באלד טאקי טחוט איהם דער איבעריגער עולם נאך, און וויפיעל יודען אזוי פיעל קלייטליך. קרעמער זיינען דא ווייא מיסט און א קונה נישט איינער. דעסגלייכען איז אין אנדערע זאכען. איטליכער האט ליעב אריינצושטופען זיך אין דערמיט, אנצוטרעטען יענעם אויפ׳ן פוס גאנץ יודעשליך. וואו צווייא זאל ער זיין א דריטער, וואו דרייא — א פערטער און אזוי אלץ ווייטער, ווייטער, ביז עס קומט אוים „וקבצנו יחד“ אלע קבצנים איך איינעם. שטיקען זיך צונויף, חאפען זיך ארום, נאר ברידערליך, און ווערען אזוי דערשטיקט, פארחאפט אלע אויף איין מאל. אזא שטארקע אחדות, דאס הייסט, אריינצוקריכען מיט א פוס צו יענעם אין ביטעל, איינער ביים אנדערען דעם

ביסען פונ'ם מיל ארויסצוגעהמען, וואס גאָט גיט, אבי און איינעם, מיר נישט, דיר נישט — דאס איז איינע פון דיא מדות טובות, וואס געפינט זיך נאָר טאקי ביי א קאבצאנסקער יודען. און אין דעם זכות קומט זייא טאקי אוים איינער צום אנדערען אין דיא הייזער ארומצוגעהען... דיא גאנצע יניקה זייערע איז פון דער פרעמדר, מיינסטענס פון גלופסק אנס פאר קאבצאנסק, וואס איז דאָ א גלופסק, וואו מען קען נאך עפעס טהאָן און א שטיקעל קיום האבען קאבצאנסק שיקט אהין געוועהנטליך ארוים אלערלייא סארטען נפשות: מיני מלמדים, בעהעלפערס, מעקלערס, בטלנים, צוגעלענערטע, אויף פרישצאפּעלדיגער איידעמליך אזעלכע, ערשט אראפּ פונ'ם קעסט. יודען אזוינע און אזוינע, וועלכע דאס הארץ נאָר גלוסט: מיט כתבים, מיט מיחושין, זיידענע, ניידענאָדערדיגע, בעלי־תפלות, שופר־בלאָזערס, יודענעס כל־המינים: זאָגערענס, וויינערענס, שפּרעכערענס, אויסנעקינדעלטע, ווייבער מיט אייער, מיט פסח'דיג־גענזוען־שמאלץ, פעדערען־פליקערענס, נאך אין רעבמען קינדלען. היינט א מיש־מאש בחורים, דיענסט־מיידליך, מיידען מיט צוגערעקטע קעפּ, ווייבליך אזוינע און אמען אזוינע, אהן א שיעור. דיא דאָזיגע לעבעדיגע סחורה גילט אין גלופסק משונה שטארק, האט דאָרט א גרויסען אָפּגאנג, און קאבצאנסק פון איהר זייט, וואס ארבייט געשמאק לטובת הכלל, פאבריצירט אזא סחורה צו בעגליקען דיא וועלט, איז דער־מיט זיך זעהר מיחס. דעריבער הייסען אלע קאבצאנסקער יודען־מיוחסים. אז מען בעגעגענט א יודען, עפּעס א ווילדען בעל־גאוה, האט מען דעם בעסטען סימן, אז ער מוז זיין א קאבצאנסקער...

דער מחבר פון דעם „ווינשפינגעריל" האט געהאט דיא זכיה געבוירען צו־ווערען דאָ בק"ק קאבצאנסק.

דיא עלטערען זיינע האבען פון איהם ביים געבוירען ווערען נישט געמאכט אזא פירוש. זייא איז נישט איינגעפאלען אפילו צוטראכטען א ווילע, צרוואס האבען אזעלכע קבצנים וויא זייא, אראָפּגעבראכט אויף דער וועלט א לעבעדיג בעשעפעניש, אויף צרות נאָר פאר זיך און אויך פאר איהם. אָדער וואס האט מען מיט דעם נפש צוטהאָן עפּיס אזוינס, אז דאס לעבען וועלכס זייא האבען איהם געשיינקט, זאָל איהם ניחא זיין און ער זאָל נישט שפּעטער האבען צו זיין קיין טענות: קבצנים, געוואלד, וואס האט איהר מיך געהאט!... נארישע זאכען חלעבין! דיא מאמע האט געטהאָן איהר זאך, איהם געטראָגען און געהאט פּשוט אָהן חכמות. אויף דארויף איז זיא דאך א יודענע, זיא זאָל קינדלען. וואס דען? אפילו א הוהן להבדיל טהוט אויך, וואס גאָט האט געבאָטען — לייגט זיך און

קוואָקעס, נישט צופרעגנסן קיין קשיות. דעם מאַטען ווידער האט עס אויך נישט אזוי שטאַרק אויסגעמאַכט. מ׳לא איז דאָ נאָך א נפש, וואס קען עס איהם ארען? קיין בויכוועהטיג האט דאָך עס איהם אויך נישט געקאָסט. בויכוועהטיג האט דאָך די נקבה און אז פאר איהר איז רעכט, איז דאָך פאר דעם זכר פשיטא!... אי וואס, ער איז א קבצן, מיט אלע חן־גריבעליך א קבצן און נאָך א צוגעקומען מויל בעדאַרף דאָך פיקען? — נישמעהר גאָרנישט, לאָז זיך דיא וועלט זאָרגען. מיט דעם בטחון מאַקי פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף דער וועלט, איז ער אליין דאָך, זיינע עלטערען און דיא עלטערענס עלטערען געבוירען געוואָרען. וואַרטען אויף דרך־ארץ, ביז מען וועט פאר א יודישער נשמה אָנגרייטען דאָ פריהער אלסדינג, וואס נייטיג איז צום לעבען, און דערנאָך ערשט זיא אָפּאַכטען אהער צום גרי־טען — דאס קען א יוד נישט. א יוד, אז ער וועט זיך נישט שטופּען מיט געוואַלד, וועט ער מענען אייביג מאַקי ד אָ ר ט וואַרטען. עפּיס נישט אזא מציאה, דיא וועלט זאָל אָהן איהם חלילה זיך נישט קענען בעגעהען. האט ער זיך אָבער שוין דורכגעשטופּט און איז שוין דאָ מיטביידע פיס, שטופּט ער זיך מיט גאָטס כח ווייטער, ווייטער. ער שטופּט זיך, ק וו עטשט זיך מיט אלע קרעפטען, פאָרענט־ארום, הינטען־ארום, אלץ איינס, דורך טהיר אָדער דורך פענסטער, שטופּט אזוי אָפּ דאס גאנצע לעבען און נארנישט...

אויף איין זאַך נאָר האבען דיא עלטערען בייא זיין געבוירען וועלען זיך יא נעביך פאַרטראַכט און שטאַרק געבראָכען דעם קאָפּ: רבונו של עולם! וואס פאר א נאמען גיט מען דעם נייעם נפש דיינעם? דיא אלע נעמען, וואס אין דער משפחה איז געווען, האט מען שוין פאַרטהאָן אויף דיא אלע קינדערליך, וואס האבען זיך פאַרחאַפּט געבוירען צו ווערען פריהער פאר איהם. מען האט אָנגעהויבען פון דיא נאָהענטע קרובים און געגאַנגען כסדר ביז דיא ווייטעסטע — פערדס־פוס־פידקאָווע. בייא איטליכס קינד האבען זיך געמיהט צווייא קרובים. דער טאַטע האט אויסגעקראַצט איינעם פון זיין משפחה און דיא מאַמע איינעם פון איהר משפחה, אזוי איז צווישען זייא שוין געווען אָפּגעמאַכט, און דאס קינד האט געהייסען צווייא נעמען. עס האט זיך געפּאָרט: חאַסקיל־בן־ציון, ליפּע־טודרוס, דוואָסיע־קרוינע, פסח־זעליג, ציפּע־סאָסיע, סטיסע־הינדע, קאַרפּיל־פייבוש, חנה־לעמיל, שמעריל־אייזעק, קיילע־ריקיל. אין א נויט האט זיך איבערגעלייגט א זכר אין א נקבה, א נקבה אין א זכר, צווייא מתים האבען זיך געפּאָרט און דער זיווג עולת־יפה געווען. פוג׳ם פעטער חיים ווערט למזל ח י ה, פון דער מוהמע ברכה—ברוך; פון גרונע שפּרינגט ארויס גרונם און נ ח ו ם ווערט איינס מיט נחמת. אזוי איז דאס א לאנגע צייט

געגאנגען, ביז מען האט פלוצים זיך ארומגעקוקט — א וועחטיג דיא שונאים! דיא משפחה האט זיך אויסגעלאָזט, נישטאָ קיין געמען!... דיא עלטערן האבען א חיבשע צייט זיך געדרעהט דיא קעפ טראכטענדיג, און גארנישט אויסגע־טראכט.

— הערסט־דוא, לייזער־יאנקיל! אין דיא קינפעטאָרין לסוף ארויס מיט דער שפראכע, נאכדעם אז זיא האט פריהער זיך אביסיל געקווינקעלט. פאָלג מיך מיין מאַן, און לאָז דאס קינד הייסען גדליה־הערש, נאך גדליה־הערשין.

— שאַ, טיפשאָ! מאכט דער טאַטע שטארק אויפגעבראכט. לאָז מיר דיין גדליה־הערש מוחל זיין, נישט מוחל זיין, דעם נאמען זיינעם וויל איך נישט הערען. ניין, צעהן מאל, הונדערט מאל ניין.

גדליה־הערש איז פון דער מאמעס משפחה. דיא באבע חאָלצע (פון איהר איז דאס ארויסגעשפרונגען חאַסקיל) האט איהם אָנגעקערט א לייבליכע מוהמע. אין דיא הענט האט ער געהאט א מלאכה, עפּיס גאר א כפול־שמונה'דיגע. ער האט געשטשאָבעט ו'חתונים, קאפּאָטעס, היטלען, ווייבערשע קליידליך, ייפּעס, יאמפּער־קעס און א מאל אויך מאקי געלאטעט שיך. הכלל—אלסדינג, וואס נאָר מען האט איהם געגעבען. א בריה אויף לאטעס לייגען איז אין גאנץ קאַבצאַנסק זיין גלייכען נישט געווען. און ווייל לאטעס גילטען ערגיץ נישט אזוי וויא אין קאַבצאַנסק, דעריבער איז גדליה־הער״ש שטארק אין דער מאָדע געווען דאָרט. בייא וועמען נאָר עפּיס א טרען, א ריס, באלד צו גדליה־הערשין; בייא וועמען א שוך, נישט פאר יודישע קינדער געדאכט, האט געפּייפט, פארשטאָפּט איהם גדליה־הערש דאס מויל און זאָגט איהם אָן מיט'ן הארבען וואָרט, ער זאל נישט פייפען. אין דער איינענער טרען, דער איינענער ריס ווידער מאקי דאָ מאָרגען און דער שוך הערט איהם נישט, האט א העזה באלד מאקי ווידער צועפּנען א מויל, איז גדליה־הערש נישט פויל, כאטעט און כאטעט, ביז דער רוח נעהמט צו דיא לאָף מיט דעם מכבוש אין־איינעם ווען אזא גדליה־הערש זאָל געווען אָנשפּארען אין פּאריז, וואלט ער גע־גאנגען אין גאָלד, געטראָגען וואָלט מען איהם דאָרט אויף דיא הענט. אין קאַב־צאַנסק אָבער איז ער געגאנגען נאקעט און באָרפיס. און אז מען האט איהם דא שוין געטראָגען אויף דיא הענט, איז דאס געווען דענסטמאָל נאָר, ווען ער איז געפאלען פון דיא פיס, בשעת ער האט געחאפּט איין איבעריגע כוסה. טרינקען האט ער אפילו געקענט, ווייל דיא מלאכה האט ליעב דעם טרונק און אנדערש קען מען נישט איינגעקויפט זיין אין דער חברה פ״צ, נאָר פון דעסטוועגען קען מיט דעם גרעסטען טרינקער זיך מאכען, ער זאָל דווקא זיין אמאל שכור־כלוט. ביים

אויסניכטערן זיך, פלעגט ער, וויא געוועהנטליך א געוויסער מהייל שכורים, זיך פארענטפערען, ער איז נישט שולדיג, דאס אומגליק איז געשעהען, נאר וויל ער האט גענומען דיא כוסה פון דער לינקער האנד. א סימן, אט נעהמט ער באלד טאקי א פלעשיל משקה, וויא געהעריג איז, זופט עס אוים פאר איין עדה יודין און ער זאל זיך חאטש פאר קרימען. אזעלכע קונצען פלעגט ער עפטערס בעוויזען און דער קאבצאנסקער עולם פלעגט נאר אנקוועלען. נישט אנגעקוואלען דערפון האט נאר לייזער־יאנקיל אליין: גדליה־הערש האט איהם מיט דער מלאכה פארשווארצט דיא אויגען. א קאטאוויס עפיס, ער, ר׳ לייזער־יאנקיל, ימים נוראים א בעל תפילה ערגיץ אין א גלופסקער קלייזעל און דאס גאנצע יאהר אזוי־זיך א שיינער יוד, קוקט אריין אין א ספר און רייבט זיך אין בית־מדרש אונטערען אויוועץ—ער און דער בעל מלאכה, דער עם־הארץ, זאלען זיין קרובים! ער האט גדליה־הערשין בשום אופן נישט געוואלט אננעהמען פאר א קרוב, זיך אקעגען איהם געבלאזען און קיין מאל איהם נישט פארבעטען צו זיך א מאל אויף א שמחה. איז ער געקומען אומגעבעטען, האט מען אויף איהם זיך אפילו נישט אומגעקוקט. גדליה־הערש פון זיין זייט, האט פון לייזער־יאנקיל׳ס גדלות זיך נאר נישט געמאכט און א מאל אוים איהם אויך געלאכט מיט גוטען, אהן גאל: „ווייס איך, וואס מיט לייזער־יאנקלין איז אזוי דער יחוס! ארומגעחען שלינג־און־שלאנג איז עפיס נישט אזא בריה׳שקייט. א לאטע זאל ער פריווען לייגען, אזא לאטע ווא איך, דענסטמאל וועלען מיר זעהען. נאט אייך א שטעלקע! א בהמה איז ער, נישט מעהר... לאז איהם גאט נישט שטראפען פאר דיא זינד.“ אזוי פלעגט ער געוועהנטליך אויסלאזען דעם שטיעס, א מאך־געבענדיג מיט דער האנד. מיט לייזער־יאנקיליכען האט ער זיך פארהאלטען זעהר גוט, פלעגט אויסלאטען איהרע מלבושים, איבערניטעווען דיא קינדערשע זאכען, לייגען לאטעס אויף אויף דעם מאנס בגדים, נישט צונעהמען דערפאר א פרוטה. פארקעהרט, אונטער איין איינגער צייט פלעגט ער שטילערהייט נאך אונ־טערהעלפען איהר מיט עטליכע גראשען. לייט זאגען, אז אין דער יוגענד איז ער אין איהר געווען פארקאכט, זיא נאך איהם האט אויך געצאפעלט און עס האט גע־האלטען שוין אויף א שטיינער, אט ברעכט מען טעפ—נאר פלוצים האט זיך אונ־טערגעריקט דער שידוך מיט לייזער־יאנקלין, באבעס, טוהמעס האבען זיך פאר איהם געמיהט, אפגעשאצט זיין בייקולבין, פאר וויפיעל מען קען עס אננעהמען אין נדן אריין. ס׳איז אויסגעקומען עפיס גאר א גליק, וואס טרעפט זיך איין מאל אין הונדערט יאהר עס ווערט א קנסמאהל און גדליה־הערש בלייבט נעביך פון דרויסען אויף דער מילבדינער באנק. פון דענסטמאל אן, אזוי שמיעסט מען, איז גדליה־

הערש פונ׳ם פנים אראפ, נאר־נישט דער איינענער וואס פריהער—עפיס נאר מאקי א כשוף, איין אפגעטאנענע זאך, בעהיט זאל מען ווערען! — איז געווען אלץ פאר־ אומערט, פארזארגט און פאר צרות זיך גענומען צום טרונק. זעהר מעגליך, אז דערפיט האט אויך געשמעקט דיא שנאה אקעגען איהם בייא לייזער־יאנקלין אין הארצען. נאר וויא דיא מעשה איז, אזוי אדער אזוי, דיא שנאה איז געווען גרויס. דעריבער אז לייזער־יאנקיל האט דא פונ׳ם ווייב נאר דערהערט דעם נאמען זיינעם, איז ער אנגעצונדען געווארען.

הגם לייזער־יאנקיליכע איז געווען געוועהנט צו דעם מאנס זידלערייא און בייזקייט אויף גדליה־הערשין, נאר היינטיגס מאל, ליגענדיג אין קינפעט, האט עס זיא אנגעהאפט ביים הארצען און זיך בעוואשען מיט טרעהרען, דער מאן האט אויף איהר געקוקט מיט רחמנות און געמאכט צו איהר שוין וייכער אביסיל:

— ווין נישט, דוא טיפשא איינע! זאג איך דיר. א כשרה, עהרליכע יודענע בעדארף טהאן דעם מאנס רצון. אז דער מאן זאגט ניין, בעדארף זיין ניין. בער־ רעכען זיך נאר, נארעלע, ווער, ברוך־השם, איז דיין מאן און ווער איז גדליה־ הערש!...

— גדליה־הערש איז געווען א כשרה׳ר יוד, א גוטע נשמה.

— א כשרה׳ר יוד — א בעל מלאכה!! נאר א געלעכטער חלעבין. קארג פארשווארצט האט ער מיר דיא אויגען בייא זיין לעבען, זאל איך אצינד נאך איהם א נאמען געבען מיינס א קינד און מיר אליין אנטהאן אזא חרפה! געה שוין, נארעלע, געה, רייד נישט קיין נארעשקייטען!

— אבער א נאמען, לייזער־יענקיל! וואו האסט־דוא א נאמען? א שיינער טאטע, מישטעהנס־געזאגט!...

— א נאמען!... עט... נישקשה. שטאמעלט דער טאטע און פארטראכט זיך אביסיל.

— אבער הער־זשע! אז איך האב געהאט א חלום, הער־זשע!...

— וואס חלום?! מאכט דער טאטע, אויסשטעלענדיג א פאר אויגען אויף דער מאמע.

— גדליה־הערש איז מיר נעכטען בייא נאכט געקומען צו חלום. — מזל־טוב דיר, מלכה־טויבע! זאגט ער און טהוט דערבייא א קרעכץ. איך ליג נישט רוהיג אין קבר דערפאר, וואס אויף דער וועלט איז נאך נישטא מיין נאמען. דערבארם זיך, מלכה־טויבעניו! מאכט ער מיט א געבעט, וויזענדיג דערבייא אויפ׳ן קינד

און דיא קישעליך. דוא האסט אצינד אין האנד מיך צו בערוהיגען. איך וועל מיך מיהען דאָרט פאר דעם כסא־הכבוד פאר דיר, פאר דיין מאַמע. דאס קינד דיינס וועט, אם־ירצה־השם, זיין א גוט שטיקעל ארביים, א שארפע נאָדעל מיט א שפיטצינ קעפיל. בייא דיא דאָזיגע ווערטער האט איהם גער לויכטען דאס פנים און איז באלד פארשווינדען . . . וואס זאגסט־דוא, לייזער־יענקיל ?

— נו, נו... מאכט דער טאטע אהן ווערטער.

— גוקע נישט, לייזער־יענקיל, זאגט דיא מאַמע, אזוי זאָל איך זעהען פיעל נחת, וויא איך האב איהם געזעהען... היינט בייא נאכט איז ער ווידער געקומען. אלץ געקוקט אויף מיר און געוויזען אויפ'ן קינד, געוויזען אויפ'ן קינד און געקוקט אויף מיר. . . געוויזען, געקוקט פריהער מיט א געבעט. דערנאך . . . אוי, דערנאך שטשירעט ער אוים א פאָר אויגען און לאָזט זיך צו מיר מיט אויסגעשטרעקטע הענט, וויא ער וויל מיך שטיקען, מהוט א זאָג בייז: ווען נישט...

— ווען נישט, וואס ? וואס ? מהוט זיך דער טאטע א האפ דערשראָקען בעטראכט דיא שיר־המעלותין און דעם קרייז מיט דער קאַטשערע אויף דיא ווענט ארום דער קינפעטאָרין.

— וואס פרעגסט־דוא, לייזער־יענקיל ? וועה איז מיר נישט. עפּיס שפּיעלט מען זיך מיט א מת ! וועה איז מיר, ווינד איז מיר...

— נו, נו. וואס־זשע ווילסט־דוא, טיפּשא איינע ?

— האב נאָט אין הארצען, וועה איז מיר, לייזער־יענקיל ! און דיא נישט קיין עקשן, ווינד איז מיר !

— מא...

ב.

ס'איז געבליבען, דאס קינד זאל הייסען הערשיל נאָך דעם לעצטען נאמען פון גדליה־הערש און עס האט דריגען געשטעקט א סך שפּיטצליך. איין מאל האט דאָך דער טאטע דאס רעכט אויף אויף א נאמען. צווייטענס, איז דאָך א פּיטרה מאכען נאנץ יודעשליך, וויא זאגט דער עולם: יאָק ני פּסק ניחייא בודע פּסקיען,ביידע צדדים זאָלען צופרידען זיין. דריטענס, איז הערשיל פאָרט נישט גדליה־הערש. דיא חרפה האָב צונעדעקט, וואַרפט זיך נישט יעגעם אזוי אין דיא אויגען. און דיא מאַמע, זעהר א גוטע בעל־הבית'טע, ליעב אָפּצושפּאָרען אלץ אויף שפּעטער,

האט ביי זיך געטראכט: האַ, לאָז זיך וואלגערן אין דעם בעל־הבתישקייט איין איבעריגער נאַמען גדליה, ער וועט אפשר צוניטץ קומען אויף שפּעטער.

די מאַמע האט טאקי געטראָפען, וויא א חכמות! זיא איז אויסגעקומען מיט די נעמען וויא מיטען קרעפּיל־פלייש. אין א קורצער צייט ארום איז זיא געלעגען געוואָרען ווייטער מיט א יונגעל און ער האט, הערשלין אויף צו לאַנגע יאָהר, גע־הייסען גדליה...

איך זאָג: הערשלין אויף צו לאַנגע יאָהר, ווייל דעד ברודער גדליה האט זיך נישט לאַנג געהאלטען, איהם איז נישט געפעלען דער מאַמעס קעסט. עס האט איהם געגרימט אין בייכעל, זיך נעביך גענוג אָנגעליטען און ביים אויסשניידען זיך איהם ציינדליך, האט ער זיך מישב געווען און זיך אָפּגעטראָגען. אויף דעם דאָזיגען שכל זיינען געפאלען עטליכע פון די שוועסטערליך און ברידערליך נאָך פריהער, איידער הערשעלע איז געבוירען געוואָרען. זייא האבען געזעהען, אז מיט קבצנים איז נישט גוט צו האבען עסקים. דאס לעבען ביי זייא איז גאר איין אומ־גליק, אייביגע צרות, שטענדיגע יסורים. בעסער איין מאָל שטארבען, וויא צעהן מאָל אין טאָג אויסגעהען פאר הונגער, איידער עלטערן זיך אין דלות, פארווארפען אויף דער פּאָלעצע די ציין, בעסער יונגערהייט פון דער וועלט נעהמען. א לאַנג לעבען אָהן ברויט איז א ביסליכווייסער טויט. נישט אלע מענשען אָבער זיינען גלייך. דוואָסיע־קרוינע און פּסח־זעליג האבען זיך איינגעשפּארט דווקא לעבען און פאר־זוכען, מישטעהנס־געזאָגט, דעם טעם פון חתונה האבען. זייא זיינען ביטערע אביונים און בעפאלען מיט קינדערליך. א חוץ זייא האבען פּונ׳ם מלאך־המות הענט זיך אויסגעדרעהט ציפּע־סאָסיע, חנה־לעמיל, קיילע־דיקעל און אונזער הערשעלע. ציפּע־סאָסיע, שוין א מויד אין די יאָהרען, איז געווען נעביך הויט און ביין. דאס פּנים אויסגעצויגען, די באַקען איינגעפאלען מיט בלויע רינגען אונטער די אויגען. אין דער יוגענד אָבער איז זיא געווען א בילד־שיינע, א לע־בעדיג מיידיל, זעהר א געראָטענע, א חנ׳עוודיגע, א גוטע, עהרליכע, כשרה נשמה — מעלות, וואס אין רייכען שטאנד ברייגגען זייא גליק, אין דעם אָרעמען אָבער זעהר אָפט נאָר אומגליק. צוזעהענדיג דאס גרויסע עלענט ביי די עלטערן אין הויז, איז איהר געוואָרען א לאָך אין הארצען. איהר איז נישט אזוי אָנגעגאַנגען איינענע צרות וויפיעל די צרות פונ׳ם הויזגעזינד, וויא מענשען נעביך קומען עס אָפּ, וויא פיטצליך אומשולדיגע קינדערליך דארבען עס נעביך, דארען־קווארען און געהען אויס ביסליכווייז וויא א לעכט. ביי איהר איז געבליבען, צוזעהען אין דער פרעמד, דינען, פארדינען און אָפּגעבען די ליעבע עלטערן אין דער נויט. דא האט זיא

געוואוסט, אז דער טאטע איז בייא זיך א גרויסער מיוחס, עס וועט איהם נישט אנישטעהען, זיינט א קינד זאָל זיך שטעלען אין דער פרעמד, נאָר דאס האט זיא אָבער נישט אָפגעשראָקען, זיא האט זיך פירגענומען צו טהאָן אלע מיטעל, זיך שטרעקען נאָך דיא עקען, אזוי לאַנג אזוי ברייט, ביז זיא וועט איהר'ס פועלין. זיא האט אויסגעקליבען דארויף א צייט, ווען ס'איז געווען זעהר איינג. אין הויז איז נישט געווען קיין שטיקעל ברויט, דער ווינטער האט צוגעטרעטען מיט זיינע שרעקליכע פרעסט און אין שטוב איז קאלט. חאָטש וועלף צוטרייבען, וואָכענווייס איז אויס דעם קוימען נישט געגאַנגען קיין רויך. דיא מאמע איז געווען אויף דער צייט מיט קיילע־ריקלען און געהאט זעהר א שווער טראָגען. שמערל־אייזיק עליו השלום האט געמאָזעלט, געפּאָכט מיט דער נשמה און דיא איבעריגע נאקעטע, הונגעריגע קינדערליך האבען זיך פארשלאָגען אין א ווינקעל, געזעסען איינגעהייקערט אין צעהנטען, מיט סמאחע אויף דיא ליפּען, שא, שטיל, נאָר צייטענווייס א קרעכץ, א זיפץ טיעף פונ'ם הארצען, און געקוקט אין דער וועלט אריין מיט תמ'אָוואטע גלעזערנע אויגען, אין וועלכע עס זיינען געשטאנען פארגליווערטע טרעהרען...

דענסטמאָל האט זיך ציפּע־סאָסיע'ן געעפענט דאס מויל, זיא האט געוויינט, גע־חלש'ט פאר דעם טאטען, ער זאָל רחמנות האבען אויף דער מאמע'ן, אויף דיא קינדער, אויך אויף איהר און לאָזען זיא שטעלען זיך ערגיץ אויף איין אָרט. עס האט אויס איהר גערעדט דיא נשמה, א מבול הייסע געפיהלען האט זיך איהר געגאָסען טיעף פונ'ם הארצען און דער טאטע, דערהרג'עט, דערשלאָגען פון דער ביטערער נויט, האט לסוף איהר איינגעווילינט מיט א געבראָכען געמיטה... איהר אוועקפאָהרען קיין ג ל ו פ ס ק האט דער טאטע געגוג טרעהרען געקאָסט, דער מאטע האט מיט איהר זיך געזעגענט שטארק בעטריבט. דיא גוטע, שטילע טויב איז ארויס פון דער נעסט ליידיג און בלויז, נאָר מיט דער ברכה פון דיא עלטערען, מיט דעם הייסען „פאָהר געזונט!“ פון דיא וויינענדינע שוועסטערליך און ברידערליך.

ק א ב צ א נ ס ק האט אין א טראַנספּאָרט לעבעדיגע סחורה צוגעשטעלט ג ל ו פ ס ק א שיינע, א יונגע דינסטמיידיל!...

ציפּע־סאָסיע האט באלד בעקומען איין אָרט ערגיץ דארט אין א נגידיש הויז. דיא ערשטע צייט איז איהר געגאַנגען קיין מעשה נישט. מען איז מיט איהר און מיט איהר ארבייט שטארק צופרידען געווען. זיא האט געשריבען א היים פרעהליכע בריוולעך און אויך צוגעשיקט אביסעל געלט. נאָך דערנאָך האט זיך אָנגעהויבען א מעשה. דער בעל־הבית האט אויף איהר געוואָרפען איין אויג און הינטער־

ווילעכס נעפריווס ווערען מיט איהר א נאָהענטער מחותן. אין אנפאנג איז דאס נאך געווען אביסיל פארשטעלט. אויפ'ן ווינק, גלאט אזוי זיך. ער איז א גוטער מענש, בייא זיך פראָסט, זעהר צוגעלאָזט און וויל איין אָרעם קינד נעביך מקרב זיין. פאר וואס נישט? פון זיין הויז האבען שוין עטליכע גאנץ פיינע דיענסט־מיידלעך חתונה געהאט, נאָר נישקשה'דיג... כאָז זיא נאָר נישט זיין קיין נארעלע, וועט איהר אויך אז וואויל זיין... ווייטער, ווייטער האט זיך שוין קלעהרער ארויס־געוויזען, וואס א נגידס גוטסקייט און צוגעלאָזטקייט בעטייט. בעהיט זאָל מען ווערען! עס האט זיך פאר איהר געעפענט פלוצים גאר א נייע וועלט מיט אנדערע מיני קריינקונגען — א וועלט מיט א שטן, מיט א ניהנום און א קאָבעניש, פייער און שוועבעל; אזעלכס, וואס האט זיך איהר נאך פריהער גאר ניט געחלומט. דאס לעבען איז פאר איהר געוואָרען א מלחמה. זיא, שלאפע, אָרעמענקע נעביך, האט געמוזט שטעהען שטענדיג געוואָפענט אקעגען א שטארקען שטן, א נעבאלעוועטען פעמפיק. דער גערדאנק איהרער, וויא אזוי איהרע ליעבע קומען עס נעביך אָפּ, דאָרט אין דער היים, וויא אזוי נייטיג ס'איז פאר זייא חאָטש א קליינע הילף, האט איהר אונטערגעגעבען כח, צו ליידען איהרע גרויסע וועהטיגען. זיא האט זיך גע־ראנגעלט, געראנגעלט ביז איבער דיא כחות און געמוזט פאר צרות דערנאך פאָרט אָפּטרעטען פונ'ם אָרט.

זיא האט זיך געשטעלט נאך אויף איין אָרט. דאָרט איז געווען ווייטער דאס איינענע: פריהער קיין מעשה נישט, דערנאך א מעשה, שוין נישט איינע, נאָר צווייא. א מעשה מיט דעם בעל־הבית און א מעשה מיט דעם בעל־הבית׳ס זוהן... קריינקונג, הארצוועהטיג און לסוף אוועק פונ'ם אָרט. ווייטער און ווייטער אלץ אויף דעם דאָזיגען שטייגער: קיין מעשה נישט, שפעטער א מעשה, דיא אלטע מעשה, א מעשה איבער א מעשה און דער פינסטערער סוף פון דער מעשה. א חוץ מעשיות אין שטוב איז נאך מעשיות אין סעך: מיט קעכנעס, מיט אריינגעהערס, מיט מעקלערענס און מיט יענע, וואס ווערען אויף דער עלטער גבאי'טעס. הכלל, א „טויזענד און איין נאכט" מיט מעשיות. ציפע־סאָסיע איז געוואָרען נעביך א קרבן פאר איהר שיינקייט... אויף צרות נאָר איז זיא גע־בוירען געוואָרען א שיינע. ווי א קומט אזוינס צו אָרמע לייט, מיט וועלכע מען איז עפּיס נישט אזוי מחויב צו מאכען צערעמאָניעס און קוקען דארויף, טאָמער קריינקט מען זייא מיט א גראָב וואָרט און נעהמט בייא זייא צו דאס גאנצע חיות מיט א מיאוסער בעהאנדלונג?... אויך מיר א מענש ציפע־סאָסיע, איין אָרמע דיענסט־מיידיל! דיין שיינקייט, אָך, מהיכא־תיתי און דוא אליין... ווטעגס עסק איז עס!

מענסט אפילו דיא כפרה ווערען. אי מאָמיר האט ציפּע־סאָסיע פאָטער און מוטער, וועלכע האבען זיא הארצעדיג ליעב, מיט איהר אין לעבען פיעל מיה געהאט, געגונג קאָפּדארעניש, נישט דערנעסען, נישט דערשלאָפען, ביז נאָט האט געהאָלפען זיא איז אויסגעוואקסען; אי מאָמיר האט ציפּע־סאָסיע איהר עלטערען אויך שטארק ליעב, זיא ארביים, זיא דיענט וויא־ס'איז אונטערצוהאלטען איהרע ליעבע נעביך, וואס חוץ זייא קריכט איהר גאָר ניט אין קאָפּ קיין אנדערע זאכען — אזעלכס נעהט קיינעם אויפ'ן געדאנק אפילו נישט ארויף. נארעשקייטען, פון וועמען מען האט דאָ צו טראכטען!... ציפּע־סאָסיע אָבער האט אויך א נשמה, זיא טראכט, זיא פיהלט.... בעריהרט מען זיא גראָב, טהוט איהר וועה...

„דעריבער, אזוי זאָגט דער מחבר פונ'ם „ווינשפינגעריל" אין זיינע כתבים, דעריבער האט ציפּע־סאָסיע נישט געקענט מעהר אויסהאלטען און איז קראנק, צר בראָכען מיט א שווער געמיטה נעביך געקומען צוריק א היים, צוריק צו איהרע אָרמע עלטערען, שוין נישט דיא ציפּע־סאָסיע, וואס פריהער. דיא מאַמע האט גער פיהלט דער טאָכטערס ביטער הארץ און איז אויסגעגאנגען פאר רחמנות אויף איהר דערשלאָגען קינד.

„אָרמע, בידנע שוועסטער! דיין אומגליק איז, וואס גאָט האט דיר געגעבען חן; דיין אומגליק איז יענע גליקליבע מיט דיין שיינקיים צו געפעלען. פארשפּילט איז דיין וועלט, פארוויסט איז דיין לעבען, אז אָך און וועה דיר נעביך, אָרמע, אומגליקליבע שוועסטער!....."

ג.

אצינד אז הערשעלע אונזערער זאָל נעהמען דיא בעסטע לאנד־קארטע, אויף וועלכער עס שטעהען געצייכענט דיא אלע שטעדט פון גרויס ביז קליין און זאָל זוכען אפילו מיט ליכט, איז פון קאבצאנסק קיין זכר נישטאָ דאָרט און א מאל אין דער יוגענד האט ער געמיינט, וויא א וואָרעם זיטצענדיג אין חריין, אז קיין בעסערעס פון קאבצאנסק איז גאר נישטאָ. קאבצאנסק אליין טאקי איז איין שטאָדט אויף דער גאנצער וועלט, דער פּופּיק איהרער, פּונקט אין רעכטען מיטען. ווייטער, אין דער זיים, איז שוין מדבר, פארלענגענע ערטער מיט ווילדע חיות. מענשען, וואס מענשען הייסען, אתה־בחרתניקעס, סאמע צימעס, זיינען נאָר דאָ. פאר זייא אליין שיינט דיא ליכטיגע זון ביי טאָג, דיא לבנה און שטערען ביי נאכט און גאט ניט זיך אָפּ, האט מעהר נישט צו טהאָן נאר מיט זייער

קאבצאנסקער יודען... ער נים רעגען פון זייערע בהמות וועגען—ציגען זאלען האבען פאשע, אויך קאליזשעס וואסער אויף צוטרינקען, בכדי צופארשפארען אפפרעסען דיא שטרוי פון יודישע דעכער און לעקען דיא ווענט פונ׳ם בית־המדרש. ער נים טרוקענע שיינע פאנאדע, דיא ווייבער זאל גוט זיין צוגעהן פרייטיג אין יאטקע, אין מארק אריין, איינצוקויפען אויף שבת. ער מאכט א גרויס גערעטעניש אין קארטאפ׳עס, ציבעלעס און קנאבעל, יודעליך נעביך זאלען האבען וואס צו עסען. הכלל, ער דרעמעלט נישט און שלאפט נישט דער היטער פון ישראל, ער ארבייט מעשים, קעהרט א וועלט נאר צוליעב זייא, צוליעב זייא... דערפאר בלאזען איהם יודען שופר, זינגען איהם א מלך עליון און שפרינגען קדושה, דערפאר מאכען זייא פון זיין כבוד וועגען א לאקשען־קוגעל — שבת, קניידליך און חרעמזיל — פסח און געהען א טענציל לעבעדיג־פרעהליך צו דיא הקפות שמחת־תורה. חנוכה דאנקען זייא איהם אפ מיט א דריידל, פורים מיט א המנ־קלעפיל, פארשטעלען זיך און מאכען דיא פורים־שפיל, דיא גאנצע קאמעדיע אלץ לשם שמים, צוליעב זיין הייליגען נאמענס וועגען....

נאך איין שטאדט אמת איז איהם געווען בעקאנט, וועלכע עס האט געשוועבט פאר איהם עפים וויא אין דער לופטען, געשווייבעלט און געגריבעלט מיט גאנצע מחנות מלאכים, פליגעל־אדיוטאנטען, און קוריערין פון גאט־ברוך־הוא צו דיא קינדער ישראל—דאס איז דיא הייליגע שטאדט ירושלים, וואו יודען ליגען בעגראבען אין דער ערד, אין ארץ־ישראל ערד, טאקי נאר לעבעדיגע מתים, וואס פולען נישט אז עס האלט זיך זייער געביין; וואו יודען האבען א פייג... איילבערטין, טייטלען, מילגרוימען און ציגען עסען דארט באקסהארן. נאר, אוי־וועה! ירושלים איז אבער אצינד וויסט, חרב, אויס שטאדט, אויס וועלט און פאר אונז, יודישע קינדער, איז היינט א לעבען דא, אין קאבצאנסק — אין קאבצאנסק, אין גלות... דער קאבצאנסקער גלות איז דענסטמאל אין הערשעלעס אויגען בעשטאנען פון גאברילא דעם שבת־גוי, וואס שנייצט אפ שבת דיא ליכט, נעהמט אראפ פונ׳ם טיש דיא מעשענע לייכטער, און הייצט בייא יודען דיא רובעס; פון טעקלע, וואס וואשט גרעט, שווינקט איבער געל־גרינע ווינדעליך פון יודישע קינדער און מעלקט דיא קיה; פון קאנדראט דעם שכור, וואס פאר א גלעזעל בראנפין פארקויפט מען איהם — דעם גאנצען קאבצאנסקער חמץ; פונ׳ם פריץ, וואס יודען האלטען בייא איהם ארענדעס, דערנעהרען זיך דערפון מיט ווייב און קינדער און מוזען נעביך פון יוצא וועגען איהם צאהלען אמאל ראטע; וואס טהוען נעביך צו איהם אנקומען אונטער א יום־טוב. ער זאל זייא

שיינקען זעקליך קארטאָפּלעס, אינדיקעס און ווייץ אויף מצה — און, וועה, וועה געשריען! ערגער נאָך וויא אלע פון מ י ט ק א דעם קליין שייגעציל און זשוקיל זיין קליין הינטעל, פאר וועלכען נישט נאָר קליינע יונגליך האבען געציטערט, אויך יודען מיט בערד, בעוויבטע, גרויסע תקיפים, פלעגען האבען דאס ניין יעהריגע און פאר איהם פאר א טייל אנטלויפען; גאָט ווייסט, צו וואס דער ביטערער גלות של מיטקא וואָלט געפיהרט, ווען ער זאָל זיך ציהען שטענדיג...

„א נס, זאָגט הערשעלע אין זיינע כתבים, א נס, וואס מיטקא האט ליעב געהאט א יודיש שטיקעל חלה. פון א שטיקעל חלה, וואס מען פלעגט איהם אונ־טערריקען חיירעש, איז ער געוועהנטליך אויף א געוויסער צייט, געוואָרען גוט, ווייך וויא א טייג, האט זיך בעלעקט און געקוקט שוין אנדערש אויף יודישע קינדער. וואס יונגליך האבען פריהער נישט געטהארט, האבען זייא שוין געמעגט. יעקב׳ס טאַפּ לינזען איז געבליעבען אויף תמיד טאַקי זעהר א גוט מיטעל. ווער שמיעסט, א יודיש שטיקעל געפילטע פיש איז נאָר א וואונדער! נאָר חוץ דיא אלע זאַכען איז דאָך מיטקא נישט מעהר געווען וויא א נאַרעש יונגעל און טאַקי אליין ליעב געהאט אַפּטהאָן מעשים, שטיפען מיט חברה קונדוסים. ביים שפּילען זיך איז ער מיט זיין גראָבען קאָפּ שוין געלעגען בייא אונז אין דיא הענד. א פערדיל איז ער געווען זעהר א וואויל, כח צו לויפען, צו דרינגען מיט דיא פיס, האט ער געהאט, און מיר, מיט אונזערע יודישע קעפּליך, פלעגען אויף איהם פאָהרען רייטענדיג, דערלאַנגען איהם הינטערוויילכס א שמיטצעל און פיהרען איהם בייא דער נאָז, וואָהין מיר האבען געוואָלט... האבען מיר עפּיס געמייסטערט, געשטעלט א מילבען ערגיץ אויף א רינשטאָקיל, האט ער מעהר נישט געטוינט וויא נאָר דערצו: צובריינגען זאַמד, טראָגען שטיינער, גראָבען דיא ערד און קריכען אין בלאָטע. יודישע קינדער פלעגען זיך נאָר קוועטשען, אונטערהעלפען איהם מיט א סאָפּען, מאַכענדיג: האַ־האַ, ארבייט, טהו מיטקא, אזוי, אזוי!... שרייבענדיג איבער מיטקען שטעל איך איהם מיר אצינד פיר שוין א גרויסען, א געזונטען. מעגליך, אפשר איז ער ערגיץ אין דער וועלט היינט א גאַנצער פּריץ און טראַכט אליין: אָך, ברודער! האסט־דוא פערגעסען יונגעלשע זאַכען: לאָזען דיא האנד פרייא...?"

זשוקעל, וויא עס שטעהט געשריבען אין דיא כתבים, איז אויך נישט געווען קיין שלעכט הינטעל. פאר א שטיקעל ברויט פלעגט ער סלוזשען, שטעהען אויף דיא לאַפּקעס און דרעהען מיט דעם ווײדעל. און הגם א שטיקעל ברויט האט א גרויסען ווערטה בייא קאַבצאַנסקער יודען, פון דעסטוועגען האט זיך קיינער דארוים נים געמאַכט אונטערוואָרפען עס אמאל זשוקען, טראַכטענדיג בייא זיך: לאָמיך

א חונט פאר'שמאָפּען דאס מויל. ניחייא ני לאיע, קאָן ער נישט בילען. — יודען מיט בערד פּלעגען שמאָכען פאר גרוים הנאה, ווען זשוקיל האט זייא אָנגעטהאָן דעם כבוד, א האפּ צו טהאָן פון זייערע הענד דאס ביינדיל און געקוקט אויף זייא פריינטליך, בשעת קנאקענדיג עס מיט דיא שארפע הינטישע ציין. פּלעגען שמאָכען, גלעטען דאס בערדיל, טרייסטענדיג זיך מיט דער האָפנונג: נו, חבר... פון היינט אָן זיינען מיר שוין חבר. שוין אָהן סכנות.. דערבייא מאַקי זיך מאכען קוראַזש אנצוריהרען פון דערווייטענס זשוקלען, מיט א שפּיטץ פינגער א גלעט צו טהאָן איהם ביים קעפּיל, און, אז מען איז שוין יא א שטיקעל חשוב, פּרווען דערווייל מאַקי אָנצורייצען איהם אויף אנדערע: אטרנא, קוסייא! וויא דער שטיינער איז פון יודען...

היינט, אין דיא עלטערע יאָהרען, ווייסט אונזער הערשעלע שוין, אז יודען צווישען אלע מענשען אויף דער וועלט זיינען דיא העתנער, וואס ליגען שטענדיג אונטער'ן פּעקעליק לעבין ווייב און קינדער. דאס הויזגעזינד איז בייא א יודען דאס גאנצע לעבען, טיעף איינגעבאקען איהם אין הארצען און דער טאטע זיינער איז דרינען געווען א יוד שביודען, א האָהן שבהעהנער. ער ווייסט היינט וואויל, אז דער טאטע האט איהם זעהר ליעב געהאט, נאָר דאס איז געווען א פארבאָרגענע ליעב־שאפט אינווענינ אין הארצען, אויפ'ן יודישען שטייגער, אין פּנים אָבער האט מען עס איהם נישט ארויסגעזעהען. פארקעהרט, אויפ'ן פּנים איז איהם שטענדיג גע־לעגען א פינסטערע חמארע. ער האט געקוקט עפּיס וויא בייז, אָנגעלאָדען, מיט א ביטער־זויערער מינע. ס'איז איהם עפּיס וויא נישט אָנגעשטאנען צו ריידען, לאכען, נארעש צו מאכען זיך מיט דיא קינדער, האלטענדיג אין דער סברא, אז פאר א טאטען פּאסט ניט אזעלכע זאכען. קינדער בעדארפען פאר א טאטען מורא האבען, ווייסען דרך־ארץ, אין זייגע אויגען נישט אונטערשטעלען זיך הויך ריידען, א לאך צו טהאָן חלילה און בעדארפען געהען אויף דיא שפּיטץ פינגער. האט זיך א מאל א קינד פארזינדיגט מיט א הויך קול, מיט א געלעכטער און עפּיס א פרייע בעוועגונג, איז איהם עס נישקשה באקום ארויסגעפאלען פון טאטענס א בליק, וואס האט איהם דורך־און־דורך־געשטאָכען. מיט דעם ווייב האט ער פאר פרעמדע, אויף פאר איינגענע מענשען קארג־וואס גערעדט; זיא נישט גערופען בייא דעם נאמען, נאָר געזאָגט געוועהנטליך: דוא, הערסט דוא! און א מאל אויך: טיפּשא. אין הארצען איז ער געווען צו איהר מאַקי זעהר גוט, גוט וויא דיא וועלט, נאָר ארויסווייזען עס בעשיינפערליך האט ער עס פאר זיך געהאלטען פאר אין אומכבוד, עפּיס פריקרע, נישט שיין פאר א יודען. ער — איז דאך ער א

מאנספערשוין, א יוד, און זיא איז א זיא, נאך אלע זאכען פארט נישט מעהר וויא א נקבה, א יודענע... ער איז געווען אין דעם הויזגעזינד טאקי איין אמת'ער תאחן, וואס פיהרט זיך שטענדיג ארום מיט דער הוזן און מיט איהר פליד, זוכט, קראצט פאר זייא אויס ווערטעליך, שפייז פון אונטער דער ערד. נאר זאל פריוועון א היהנדעל עפיס טהאן נישט וויא זיין ווילען, נים ער עס א פיק אין קעפיל. ער געהט פאררייסען דעם קאפ אין דער הויך, דיא איינגליך פייערען איהם, קוקט מיט גדלות און בכדי צובעווייזען, וואס אזוינס ער איז, טהוט ער א קלאפ מיט דיא פליגעל, מאכט א תמלך, א ברייטען, גרויסען קוקוריקו! דאס בע־טייט: תרבית היהנער, ווייסט, ווער עלטער איז!...

צונעלאזט און בערייזעוודיג איז דער טאטע געוועזען נאר אין אזעלכע געוויסע פעל, ווען א קינד, א שטיינער, איז קראנק געווען. דענסמאל איז ער פון איהם נישט אפגעטרעטען אויף א טריט. האט עס געגלעט, געטאפט ביים שטערען, איינגענומען מיט גוטע רייד און צוגעזאגט מתנות, שיינע שפילכליך, וויפיעל דאס הארץ גלוסט: א שיין הילצערין שווערדיל אויף תשעה באב, אפגעארבט מיט שווארצע יאגעדעס, א גראגער, א דריידיל, א פאהן מיט א רויטען עפעל, ארויפגעשטעקט אויבען, דער־בייא טאקי נאכגעמאכט וויא א גראגער גראגערט, וויא א דריידיל דרעהט זיך, זומזעט און וויא יונגעליך מיט פאהנען געהען צו דיא הקפות, קווישען: עוזר דלים הושיעה נא! אט אזוי, אזוי... בכדי ארויסצובעקומען דערמיט ביים קראנקען קינד נעביך חאטש א קליין שמייכעלע. איז עס איהם געראטען, איז ער געווען איבער־גליקליך. אדער א שטיינער ווען עפיס א שמחה, א יום־טוב און מייסטענס פסח צום סדר, אז ער איז געזעסען אנגעלעהנט, וויא א פריץ, אויף דער עסע־בעט אין קיטעל, דאס ווייב קלאהר־וויים אנגעטהאן לעבין איהם. ער האט זיא גערופען מלכה, זיא איהם — מלך.ביידע האבען געלויכטען, געקוקט מיט שיינענדיגע אויגען, דאס איינער אויפ'ן אנדערען, דאס אויף דיא אויסגעצוואגענע קינדערליך ארום דעם טיש און דאס אויף דיא כוסות, אויף דעם טעלער, אין וועלכען עס לינען שיין, פיין אויסגעליינט וויא געהעריג: דיא זרוע אין דער רעכטער האנד, אונטען חרוסת, דאס איי אין דער לינקער האנד, אונטען כרפס, גרינס פון פעטרעשקע און צווישען זייא מרור, געריבענער חריין, נאר מחית. א־נו, הערשעלע, פלעגט מאכען דער טאטע, אנגעהמענדיג דאס קינד פאר'ן בעקעלע, פרעג מיך, הערשעלע, דיא פיער קשיות. הערשעלע האט זיך צושאקעלט, אנגעהויבען הויך אויפ'ן בייא־קול'כען, מאכענדיג דערבייא מיט'ן גראבען פינגער: טאטע! איך וועל דיך פרעגען, טאטע, פיער קשיות! און אפגעקנאקט לעבעדיג איין קשיא נאך דער

אנדערער. דענסמאל איז מען פרייא געווען צורײדען, צולאכען, וויפיעל מען וויל. הפקר א וועלט. דיא קינדער פלעגען זיך אָנשיכורין מיט גאנצע כוסות לאקעריצע, וואס דיא מאמע האט אָנגעקאָכט אין יענעם גרויסען פסח'דיגען טאָפ און פלוידערען, אויף וואס דיא וועלט שטעהט.

ד.

א חוץ דיא דאָזיגע פעל איז דיא מורא פאר'ן טאטען געווען גרויס. אין שטוב איז אונזער הערשעלע, וויא דיא אַלע איברינגע קינדער, געווען שטיל, נאָר אָבער וויא א שטיל וואסריל, וואס גראָבט טיעף. צווישען זיך פלעגען דיא קינדער שטילער־הייט אָפּטהאָן מעשים, קריגען זיך, נאָכקרימען זיך אויפ'ן ווינק, איינער דעם אנדערען ארויסשטעלען פייגען, דערלאנגען א זעטץ, א קניפּ און שא. איטליכער האט גע־וועהנטליך געהאט זיינעם אויף צוקריגען זיך. הערשעלס צולהכעיס'ניק איז געווען חנה־לעמיל. זייא זיינען געווען פייער און וואסער, צווייא נישט קיין גלייכע מענשען. חנה־לעמיל האט געוואָלט, וויא איין עלטערער ברודער, וואס אָט באלד א חתן־בחוריל לעהרען דעם יונגערען דרך־ארץ. עס האט איהם געברענט, פאר וואס דער טאטע ועצט שבת ביים טיש הערשעלין נאָהענט לעבין זיך און שמעלצט זיך גאר הערענדיג וויא ער טערעלייקעט „כל־מקדש". און האלט איהם אונטער אין דיא זמירות אויף א דין־קוויטשיג קול'כין. ער פלעגט דעריבער אַלץ קריכען צום טאטען אויף הער־שעלין מיט מסירות, בבדי צופארמיאוסין איהם אין זיינע אויגען, און שטיכערהייט צווישען זיך פלעגט ער נאָכקרימען הערשעלין וויא ער טערעלייקעט, ארייגשטעק־קען דערבייא א פינגער אין גערגעלע, שאָקלען דאס קעפּיל און אָנגעבלאָזען זיך וויא איין אינדיק. הערשעלע פלעגט זידען וויא א קעסיל. ארויסשטעקען דאס צינגעל און מיט אויפגעשטלטע קולעקליך מאכען אין איין בעם: פּוקע זיך, חנקע־לעמילדריג! אָבער אַלץ שטיל. מען זאָל נישט הערען.

אין שטוב איז הערשעלע געווען וויא א שטארק אָנגעבלאָזען פּאחיריל, זיך איינגעהאלטען, קיין פּארע זאָל מען פון איהם נישט הערען, אקעגען־זשע אָבער אין דרויסען האט דאס פּאחיריל געלאָפּנעט און ס'איז ארויס פרייא אַלסדינג, וואס אינווענינ אין איהם האט זיך געשטיקט. דאָרט איז ער געווען א פייער, א שפּירט, איין קונדעס אין דער וועלט. ער האט זיך איבערגעשלאָגען מיט אַלע יונגליך און ארויסגעוויזען זיין גרויס בריה'שאפט. אין שטיינער ווארפען, חאפּען א ציג פאר דיא הערנער און זעטצען זיך אויף איהר רייטענדיג, אָננעהמען פּכוצלים דעם

קאַבצאַנסקער קהל׳שען צאַפּ פאַר דער באָרד און אויסרייסען איהם א פולען הויפען האָר, שטעכען חתן־כלה אונטער דער חופּה מיט שפּילקעס, נאָכלויפען א משוגענעם אויף דער גאַס, אונטערהאַפּען זיך הינטער א וואָגען, בשעת פאָהרענדיג געשווינד, דערצו איז ער געווען איין בריה טאַקי. וויסע־חברה האט דעריבער פון איהם שטאַרק געהאַלטען און איהם מכבד געווען מיט כהן אין אלע קונדייסקע זאַכען. אין דיא מלחמות צווישען דיא קונדסים, איז ער געווען דער גענעראַל, מיט עפּיס א פּאַפּירין שאַרמיטצעל פון א בשמים־קרעמיל אויפ׳ן קאָפּ, אַרומגעשטעקט מיט פעדערען. דיא גבורות און דאס גאַנצע גרויסקייט זיינס איז בעשטאַנען אין פּיטשקען, וואס ער האט געהייסען איטליכען מקיים פּסק זיין, גלאַט אַזוי־זיך פון זיין כבוד וועגען און אז דער גענעראַל, הערשעלע לייזער־יאַנקילס, האט בעפוילען—איז מחויב געווען איטליכער, פון דעם קליינסטען ביז דעם עלטסטען, באַלד צו פאָלגען. בשעת פרידען, נישט קיין מלחמה צייט, פלעגט אונזער הערשעלע מיט דעם גאַנצען פּעקיל יונגליך זיך אָפּגעגעבען מיט אַנדערע געשעפטען, און געשעפטען זיינען געווען זעהר פיעל, ברוך־השם, אין איטליכער צייט. זומער בייא טאָג פלעגט ער פיהרען וויסע חברה באָדען זיך אין קאַבצאַנסקער טייך—א גרויסער רינשטאָק מיט א פּאַר־שימעלטער בלאָטע ביים ברעג, וואו שטאָדט־חזרים זיינען געלעגען איינגעזונקען טיעף ביז איבער דיא אויערען, אַרויסשטעקענדיג נאָר דאס פּיסקעל. דער גאַנג אהין איז געווען לעבעדיג־רעשיג, טאַקי וויא מען זאָגט, בעגראַנדע, נישט אויסגעלאָזען איין זאַך אויפ׳ן וועג, מען זאָל עס נישט בעריהרען. יונגע גענזעליך צולויפען זיך, אונטערפליהענדיג אביסיל מיט דיא קליינע, נאָך נישט גוט בעפעדערטע פליגעליך; דער גאַנער סאָפּעט, סמאָרעט מיט דיא נעזליבער. אויסקריטענדיג דעם האלז וויא א שלשלת. דאס קעלביל דאָרט איז זיך מטריח אויפצושטעהן פונ׳ם גראָז, שטעלט אויס א פּאָר אויגען, רוקט זיך אויף עטליכע טריט אָפּ, וואַרפענדיג מיט׳ן קאָפּ און אָנבייגענדיג דעם שטערען צו דער ערד, פאַררייסט דערנאָך דעם וויידיל און אוועק, אוועק... חברה שפּילעט זיך אָפּ, קנעפּעלט זיך אָפּ, נאָך געהענדיג, אין איילעניש, אַזוי אז צוקומענדיג צום ברעג טייך פאַלט פון איטליכען דאס אָנטהאָ פלוצים אַראָפּ — און פּוטץ אין וואַסער אריין, בול־בול־בול! — צווישען מנחה און מעריב איז וויסע חברה זיך צונייפגעקומען אויפ׳ן ירידאין בית־מדרש, אין פאָלעש דאָרט, איטליכער מיט זיין מין סחורה און מען האט געהאַנדעלט געשמאַק. איינער ביים א קרומען, אלטען טשוואָק אויף א מעשענעם קנאָפּ אהן איין אויעריל. דער אַנדערער טהוט א וויז א ניטעל, א שווישטש און עס נעפינען זיך דאָרויף צוויא שטאַרקע קונים, מיט שטיקליך שפּיגעל־גלאָז, פּאַרצעלאַענע שערבליך פולע

קעשענעס. יענער מיט א גרינער פאטשערקע איז פארטיפט אין עסק מיט דעם חבר, ואס בעריהמט זיך מיט זיין נאָדעל־טעשיל און א צינערין אויער־לעפעלע. הערשעלע אונזערער איז דאס געווען דער שאטצער און געחאפט פון אויבען פאר זיין מיה. געוועהנטליך לאָזט זיך דער יריד אויס מיט א קריג: קיינער איז נישט צופריעדען, איטליכער טענה׳ט, ער תאט זיך מיאוס אָפגענארט. עס האלט שוין ביים פאטשען זיך; עפיס א קונדס, מיט א פריש גענזען גערגעלע טרומייטערט־צו, א טאראראם, א געפילדער, ביז דער שמש לויפט אין איין כעס ארויס מיט א היק: שקצים! און חברה צולויפט זיך וויא דיא מייז, איטליכער אין זיין ווינקעלע. חנוכה־צייט האט געפלאקערט דאס געשעפט מיט דריידליך, פורים־צייט — מיט מאטעריאל אויף המנ־קלעפליך, שבועות־צייט—מיט אויסגעבלאָזענע אייער, צומאכען פייגעליך. הכלל איטליכער יום־טוב מיט זיין מין סחורה... צייט אויף צו האנדלען איז, ברוך־השם, געווען גענוג, ווייל דער מלמד פון דער תלמוד־תורה, וואו אונזער הערשעלע האט געלעהרענט, איז אליין געווען שטענדיג פארנומען מיט זעהר פיעל געשעפטען, אָהן עין־הרע. ער איז געווען א שטיקעל שדכן, פול געווען אויף אלע חתונות, בריתין און לויות, געווען א בעשטענדיגער עדות אויף גטין. חוץ דעם האט ער בעדארפט אָפשפרעכען עין־הרע׳ס, איבערקוקען מזוזות און פון אלע מלאכות זיך אָפרייסען צייט דאָנערשטיג און פרייטיג מיט א פושקעלע אין דיא הייזער ארומצוגעהען. נאָר דעם שבח מעג מען איהם נאָכזאָגען, אז דיא שעה צייט, וועלכע ער האט זיך גענומען צום קנעלען, האט ער געארבייט געשמאַק מיט אלע כלים. דיא דאָזיגע קורצע צייט איז איהם גאנץ גענוג געווען אויף איבערצושמייסען אלע קינדער און ס׳איז איהם נאך איבערגעבליבען עטליכע ליידיגע מינוט צייט אויך. אויף צרשפארען זיך מיט׳ן קאָפ צום טיש, אביסיל זיך אויסצורוהען, אָדער קראטצען דיא באָרד, קרעכצען, געניצין וכדומה אזעלכע מלאכות. אויף הערשעלין פלעגט ער זאָגען: הערשעלע איז א גרויסער קונדעס, אָבער א וואויל יונגעל מיט א גוט קעפיל. דיא מאמע פלעגט, הערענדיג אזוינס, זיך דערמאָהנען אין איהר חלום, וויא גדליה־הערש, עליו השלום, האט וויזענדיג אויפ׳ן קינד געזאָגט: „ער וועט זיין א גוט שטיקעל ארבייט, א שארפע נאָדעל מיט א שפיצעבדיג קעפיל“ און פאר נחת זיך געשמאָלצען. דער טאטע־זשע אקעגען, אויסהערענדיג אויף איהם מסירות, וויא ער איז פארשייט, פלעגט מאכען געוועהנטליך מיט א שטעכווערטיל: יענעמס נאמען מיט יענעמס נאטור, עס זאָל פעהלען א האָר! יענער, עליו השלום, האט זיין גאנץ לעבען זיך געפאָרעט מיט לעבער און דער היינט איז אויך פול אין אלע לעבער. ער פארעט זיך אויך און מאכט נאך לעבער... דאס איז

גענען אַנצוהערעניש אקענען יענער מעשה, וואס מיט הערשעלין איז זיך פארלויפען אזוי וויא ווייטער וועט שטעהען.

ח.

ויהי היום און ס'איז געווען א מאל, איז אין קאַבצאַנסק א גרויס וואונדער געשעהן. פּלוצים, מען ווייסט נישט וויא און וויא ארום, איז פון ערגיץ א דאָקטאָר מיט אמאל אַנגעקומען, עפּ״ס אזוי וויא פונ ם הימעל אראָפּגעפאלען. יודען בכלל, אז דערהערען נאָר א דאָקטאָר, רופט זיך זייא אלע קראַנקהייטען אָפּ און דערפיהלען איטליכער זיינע וועהטינגען. בימי ירחמיאל הרופא, פאר אונזער ירחמיאל דעם רופא, וזוגתו יאַחנע הרופאת, און זיין ווייב יאַחנע דיא רופא'טע, איז אין קאַבצאַנסק שטענדיג געווען מיט חסד. בייא יודען האבען דיא קראַנקהייטען געבורטשעט אינוועניג און מען האט זיך געמאַכט נישט וויסענדיג, דער רופא האט געטהאָן זיינס. געגעבען ראַטונקעס: געגאָלט, געשווירען, געשטעלט באנקעס, פּיאווקעס, געלאָזט צו דער אָדער, געצאַפּט בלוט פון דיא מאַנסבלין, און דיא רופא'טע פון איהר זייט האט געטהאָן איהרס, געצאַפּט בלוט בייא דיא ווייבער. מען איז פארשלאָפט גע־וואָרען און געשטאָרבען אָהן חכמות, אָהן גרויסע דולעניש. נארנישט, מען האט זיך פלוצלים געלייגט און פלוצלים צוגעמאַכט איין אויג, נישט בעדאַרפען דווקא האבען דערצו פריהער רעצעפּטען און אפּטייקען... זיבעציג יאָהר—אזוי איז שוין אין דער וועלט געשטעלט — קומט דאָך א מענשען צו לעבען, דארויף איז דאָך דאָ בפירוש א פסוק אין תהלים, וואס אפּיקורסים אפילו קענען עס אויך נישט אָפּ־לייקענען, אי וואס, מען שטארבט פריהער פאר דער צייט, דריגען איז נישט שולדיג קיינער, נישט ירחמיאל דער רופא מיט זיין קליפּערנעציינג, נישט יאַחנע דיא רופא'טע מיט איהר קליפּערנעציינג און אויך נישט דער פסוק להבדיל, שולדיג אין גאנצען זיינען דיא חטאים... דיא ח ט א י ם א י ן ש ט ע ד ט י ל. דעם, יענעם האט זיך פארגלוסט, וואס מען טאָהר נישט... און דארויף איז דאָך דאָ א רב, זאָל גע־זונט זיין, מיט א סאָמיסיע שיינע יודען, דיא זאַך אָנצושמעקען און ארויסצופיהרען עס וויא בוימיל אויפ'ן וואסער. אזוי האט זיך עס געפיהרט און פיהרט זיך אויף אזא שטיינער שטענדיג, נאָר מיט דעם דאָקטאָרס ווייז געבען זיך אין קאַבצאַנסק האט וויא קראָפּעוויע נאָך דעם ערשטען זומער־רעגען, ארויסגעשפּראָצט מיט א מאל שלאַפקייטען אַלערלייא, אָהן א צאָהל: ספּאַזמעס, בויכוועהטיג, שטעכעניש אין דיא קריעזשעס, שפּ...רעניש אונטערן לעפעלע, קוועטשעניש, בייסעניש, מכות,

געשווירען—און אונזער יודישע קראנקהייט, מ ע ר י ד י ן, איז פון דער פארבארגע־
ניש ארויס גאנץ א פ ע ן, זיך ענפלעקט, וויא עס געהער צו זיין, מיט אלע
פישטשעווקעס... נישט געווען איין יוד א גאנצער, אהן א חסרון. יונג און אלט
דינען צום דאקטאר געלאפען אויסלאטען און פארריכטען אביסיל דאס געזונד.
קליינע קינדער מיט גרויסע בייכליך און דינע פיסליך האבען מאמעס אויף די
הענד געטראגען און צו איהם געלאפען. גאנץ ק א ב צ א נ ס ק, וויא עס ווייזט
זיך ארויס, איז איין בקור חולים, אלע זיינען צוזראכען. גאט דער לעבעדיגער
ווייסט, מיט וואס עס וואלט זיך אויסגעלאזט, ווען דער דאקטאר זאל נישט געווען
אזוי פלוצלים, וויא ער האט זיך בעוויזען, אזוי פלוצלים אויף פארשווינדען. יודען
פארגעסען זיך ווידער דיא וועהטינען, הערען זיך נישט צו, שלעפען זיך ארום, כל־
זמן עס דריענען זייא דיא פיס און לעבען, וויא דער שטיינער איז, מיט דעם
אימפעט . . . ירחמיאל דער רופא קריכט ווידער ארויס, וויא דיא ל ב נ ה
נאכדעם אז דיא זון פארגעהט, ארבייט אויף אלע כלים און יודען — שטארבען מיט
חסד . . .

הערשעלין אבער איז דער דאקטאר פונ׳ם זינען נישט ארויסגעגאנגען. דיא
גאנצע מעשה איז איהם זעהר געפעלען. עס גלוסט זיך איהם ווערען א דאקטאר
איהם נאכצוטהאן און צו מאכען, וויא ער, דיא גאנצע שפיעל מיט דער ווייסער
חברה. קינדער האבען, וויא דיא מאלפעס, ליעב נאכצוטהאן דיא גרויסע אין אלע
זאכען וויא זאגט מען עפיס : קינדער קייען, וואס אלטע שפייען. ווייסע חברה
קרוינען למזל אונזער הערשעלין פאר א דאקטאר און דיא שפיעל הויבט זיך אין א
גוטער שעה אן. הערשעלע ווערט צוליעב זיך, צוליעב זיין כבוד, א גוטער און זארגט
זיך קלאמפערשט פאר זיינע חברים׳ס געזונט, ווינשענדיג דערבייא טאקי פונ׳ם
גאנצען הארצען, א, קריינקען זאלען זייא, רבוני של עולם ! און בעדארפען צו זיין
הילף אנקומען . . .

פרייטיג איינמאל אין דער פריה, אז דער מאמען איז מיט בויכוועהטיג אנ־
געקומען צונעהמען אין קלייטיל אויף בארג פעפער, צימערינג און מעהל אויף שבת,
לאקחענט אונזער הערשעלע שטילערהייט אראפ צו ביסליך פון דיא דאזינע זאכען
און אוועק שא, קיטש אהין, אויפ׳ן פרייען גראז, אויפ׳ן ליידיגען פלאטץ הינטער
דער שטוב. ער זעצט זיך דארט לעבין פלייט, פאר איהם שטעהט א קליין פאפירין
קעסטעלע, וואס קאסט איהם דרייא קנעפליך מיט א יערבען בייטעלע א צונאב
דערצו. אין קעסטעלע געפינען זיך עטליכע קליינע פלעשעליך, פאר וועלכע א חבר
זיינער האט בייא איהם גענומען א נוס, א צווילינג, וואס האלטענדיג איהם אין טויל

ביים דעם ניס־שפּילען איז ער איהם שטאַרק מזל'דיג געווען אויף אָפּצודאַצען די קינדער, אויך א גרויסען זשוק מיט לאַנגע הערנער, געהאַנגען צוגעבונדען אויף א לאַנגער פּערדישער סטרונע. און בשעת די מאַמע פּאַרעט זיך אין שטוב דאָרט, ברעכט נעביך זיך דעם קאָפּ, וויא ס'איז פון'ם ביסיל מאַטעריאַלין עפּיס צו מאַכען, פּאַרעט זיך אויך איהר זונדיל דאָ מיט דעם אָראָפּגעלאָקחענטען פּעפּער, צימערינג, מעהל און שאָר ירקות, צו מאַכען דערפון רפואות, ועסערליך, טראָפּענס אין די פלעשעליך. פּאַרטיג מיט די רפואות טראַכט ער ביי זיך: אַצינד וואו נעהמט מען עפּיס א קראַנקען, מאַקי מיט א גוטער אמת'ר מכה, צו בעווייזען די גרויסע קונץ אין דאָקטאָריע? און וויא ער זיצט זיך אזוי און טראַכט, דערזעהט ער פון־דערווייטענס, וויא משה־יאָסי, א פּאַרוואָהרלאָזטער יתום, א נאַקעטער, א באָרפיסער, פּאָהרט אויף א שטעקען רייטענדיג און ארבייט נעביך פאַר אַלע נאָר א שרעק: פאַר דעם פּוהרמאַן, אויך פאַר דעם פערדיל און אויך פאַר דעם וואָגען. ער שמייסט דעם שטעקען, אָנטרייבענדיג איהם מיט א געשרייא: וויאָ, וויאָ! ער הייבט פיסליך, פּוצט אויס דאס בייביל, פּאַרוואַרפענדיג אהינטער דאס קעפּיל, הירזשעט וויא א פערד, שפּרינגט האָץ־האָץ און לויפט גאַלאָפּ; ער פּויקט מיט דער האַנד אויף די אָנגעפּוישטע באַקען. פון דער זייט א קלאַפּ, פון יענער זייט א קלאַפּ, הריפּעט, סקריפּעט און מאַכט אויף, אַלערלייא משונה קולות: טראַ־טראַם־טראַראַראַם! הואי־היפּ־היפּ! וויא א קלאַפּערייא און א סקריפּ פון רעדער. ער יאָגט לעבעדיג, קנאַקענדיג־טשאַקענדיג, פּייפענדיג גלייך צו הערשעלין אַן, צו־קומענדיג נאָהענט, טהוט ער א הירזשע, דערנאָך א געשרייא: טפּררוא! אויס־לאָזענדיג מיט א צעהנגאָרענדיגען ה ה ה איפּ־סיפּ און שפּרינגט אראָפּ פון'ם שטעקען.

אונזער הערשעלי פאַלט אויף א המצאה ביי משה־יאָסי'ס אָנקומען און נישט לאַנג געטראַכט, מאַכט ער צו איהם אויף קונדס־לשון אזוי:

— פּויסע־סאָסי, משה־יאָסי, פּאָ־פילסט, דוא־ווילסט, סאָן־סראַנק זייך קראַנק?

— סיין, ניין! ענטפערט משה־יאָסי אָפּ, אויך אויף דעם אייגענעם לשון מאַקי, סאָל־סאָט, זאָל גאָט, סיטען־היטען.

— זאָג יא, נאַרעלע. מאַקי גאָר אָהן קאַטאָוועס. גענוג דייטש! מאַכט הערשעלע, לאָמיר ריידען פּראָסט יודיש. זאָג־זשע יא, נאַרעלע. וואָס קען דיר עס אַרען? דוא זייא קראַנק און איך וועל דיר געבען רפואות. . . נא דוא ווילסט?

— איך וויל, הערשעלע, איך וויל בעסער עסען.

— עסען? . . . עסען, משה־יאָסילע, האָב איך נישט, נאָר צחאָנען אויף שפּעטער אמאל, יאָ, זאָג איך צו. נאַ דיר מיין האַנד תקיעת־כּף. נוא, וועסט־דוא שוין זיין קראַנק, נאַרעלע?

— איך בין דאָך אָבער געזונט, הערשעלע!

— נישקשה, נאַרעלע, איך וועל דיך מאַכען קראַנק. איך וועל דיר טהאָן א דראַפּעלע, א קליין דראַפּעלע אונטען אויפ׳ן פּוס. זעהסט־דוא אָט מיט דעם משוואָק. אזוי רעדט הערשעלע איין דעם חבר און נעהמט פון דער פּליודערען־קעד שענע ארויס א פאַרזשאַווערטען משוואָק.

— עס וועט דאָך אָבער וועה טהאָן, הערשעלע!

— נאָר א קליין דראַפּעלע, משה־יאָסינאָ, וויא איך בין א יוד! עס וועט וועה טהאָן א ווײלע און באַלד טאַקי אויפהערען. איך וועל דאָך דיר היילען, איך מיין דאָך דיין טובה. וואס דען? דיין טובה, נאַרעלע, מיין איך דאָך . . . און דוא ווילסט עס נישט פאַרשטעהען.

— גיב־זשע מיר, אויב יא אזוי, באַלד טאַקי עסען. אַי, בין איך הונגעריג, הערשעלע!

— א נעראַם אביסיל! מאַכט הערשעלע, אָנברוגז׳ענדיג זיך קלאַמפּערשט, נעה דיר, נעה! איך וויל איהם היילען, טהאָן א טובה, און ער עסען! פרעסען! . . .

אויף דעם דאָזיגען שטיעס קומען אָן עטליכע ווייסע־חברה־ניקעס, זייא קוועלען נאָר אָן פון הערשעלעס אַפּטייקעל און פון דעם איינפאַל זיינעם. נעהמען זיך שטאַרק צו משה־יאָסין, איינצושמיעסען איהם מיט גוטע רייד: משה־יאָסינאָ, דוא נאַרעלע איינער! אבי מען מאַכט דיך נאָר קראַנק, וועט מען דיר דערנאָך, נישקשה, שוין אונטערקוקען עפּיס קייען. דוא פאַרשטעהסט? . . . איטליכער נימ איהם דיא האַנד תקיעת־כּף, איבערשלאָגענדיג מיט א ציצה. משה־יאָסי קוקט איבער דיא ציצה, אויב זיא איז נישט חלילה קיין פּסול׳דיגע און אז ער זעהט, זיא איז כשר, דיא אלע אַכט פעדים מיט דיא פיער קניפּליך זיינען וויא געהעריג איז, רופט ער זיך אָן, אויפשטעלענדיג א פינגער לעבין דער נאָז, מיט א התראָה: געדיינקט־זשע, קינדער! אויב נישט, וועט אייך נאָט שטראָפען. זאָגט אָמן!

משה־יאָסי שטרעקט אויס, אין א גוטער שעה, דעם פּוס, דיא יונגליך האַלטען איהם גוט פון ביידע זייטען און הערשעלע נעהמט זיך צו דער פּיאַטע זיינער

מיט דעם משוואַק. פריהער מאכט ער איהם פאמעליך א קליין־דראפעלע, משה־יאָסי פארבייסט דיא ליפען און שווייגט; דערנאך נעהמט ער איהם אריין אביסיל טיעפער מיט'ן משוואַק, משה־יאָסי מאכט: אַר־אַר־אַי! — חבריה טרייסט איהם: נישקשה, לאָז זיך נארעלע, לאָז! מען וויל דאָך דיר געבען א רפואה... הערשעלע איז נישט פויל און שטופט דעם משוואַק אריין נאך ווייטער, עס רינט בלוט, משה־יאָסי רייסט זיך פון דיא יונגליכס הענד און שרייעט: געוואלד!

— שא, שא, סויסע־סאָסי, משה־יאָסי! נעהמט איהם אונזער הערשעלע איין אויף קונדעס־דייטש מיט א פרעהליך הארץ. סי־סאַקע, דיא מכה דיר, האב איך שוין געמאכט. אצינד בעקומסט־דוא פון מיר סרועה, א רפואה.

הערשעלע נעהמט א פלעשעלע און גיסט זיינע טראָפענס אויף משה־יאָסי'ס פרישער וואונד. ער פארקרימט זיך נעביך א שרעק, שרייעט: עס ברענט, געוואלד עס ברענט! נישט מיט זיין קול.

משה־יאָסי, האט טאַקי געהאט רעכט, געוואוסט נעביך וואס ער שרייעט. דיא טראָפענס זיינען געווען צו שטארק פעפערדיג און געברענט וויא פייער דאס רויע פלייש איהם אין דער בלוטיגער מכה. ער האט געצאפעלט, געקרעכצט און זיך פארגאנגען וויינענדיג פאר גרויס וועהטיג. דיא קונדסים האבען געחאפט א ציטער און זיך צולאָפען. הערשעלע איז אויך אנטלאָפען אביסיל אין דער זייט און זיך גע־שטעלט קוקען פון דאָרט אויף זיין חולה. א היבשע צייט האט ער נעביך זיך גע־וואלגערט אויף דער ערד, שרייענדיג אלץ אין איין קול: עס ברענט, ברענט! דערנאך איז ער וויא־ס'איז אויפגעשטאנען און האט מיט א יאָמער, א קלאָג זיך געלאָזט געהען זיין וועג, הינקענדיג שטארק אויף דעם רעכטען פוס. געקומען איז ער געזונט און אוועקגעגאנגען קראנק. ער איז געקומען הונגעריג, נאָר לעבעדיג, פרעהליך, הנאה האבענדיג פון דער ליכטיגער וועלט, פונ'ם שיינעם פריהמאָרגען— און האט, פאר גרויס נוטסקייט צו איהם, בעקומען א מכה!...

משה־יאָסי איז אוועקגעלעגען א היבשע צייט מיט א פוס געשוואָלען וויא א בארג און אויסגעקריינקט דיא טובה הערשעלעס. אז דיא דאָזיגע מעשה איז אָנגע־קומען צום טאטען דורך חנה־לעמיל, אלסדינג מיט איטליכס פיטצעלע, האט ער איהם גוט מכבד געווען, אז ער זאָל געדיינקען און וויא א טאטע דעם זוהן געזאָגט מוסר אזוי:

— שקאָץ איינער! טובות ווילסט־דוא טהאָן? מאך בעסער יענעם נישט קראנק און פארשפאר, שקאָץ איינער, דערנאך איהם צו היילען, צו טהאָן איהם

טובות. ווארט נאָר ווארט, דוא וועסט בייא מיר האבען **טובות!** א צעהנטען וועסט־דוא פארזאָגען . . .

— בין איך דען איינער? טענה׳ט דער זוהן ווייגענדיג און וויל דיא שולד ארויפלייגען אויף אויף אנדערע. פאר וואס טענען יענע . . . יענע?

— שא, שקאָץ! טהוט דער טאטע ביי׳ז א היק. יענע זיינען אויך אזוינע שקצים וויא דוא. דוא הערסט, הערשיל! טען איז מוחל דיר און דיין גלייבען אייערע שיינע **טובות!** . . .

„מיט טרעהרען אין דיא אויגען — אזוי לאָזט אויס דער מחבר פונ׳ם „וויגש־פינגעריל" זיין בריימען שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין אין זיינע כתבים — מיט טרעהרען אין דיא אויגען און מיט א הארץ פארקלעהמט פון חרטה שרייב איך איצט דיא דאָזיגע מעשה מיט דיר, משה־יאָסי! זייא מיר מוחל, ברודער! איך פיהל מיין שולדיגקייט אקעגען דיר און זעהר אָפט, ווען עס קומט מיר אויס צווזעהען אזעלכע מעשיות אין דעם לעבען, דערמאָהן איך דיך מיט א קרעכץ: אך, משה־יאָסי, משה־יאָסי! . . . איך דיינק מיט שרעק, אפשר, ברודער, פאסירט עס מיט דיר נעביך אויך נאָך היינט, ערגיץ אין דער וועלט, יענע יונגעלשע מעשה, יענע מיאוסע תנועה — דיא **מכה** פאר דער **רפואה**... דיין **געמאכטע מכה** שוועבט מיר פאר דיא אויגען און עס רייסט מיר דאס הארץ אויף דיר, ווייסטער, עלענטער ברודער, אויף דיר, מיין נוטער, אומגליקליכער, ליעבהארצעדיגער משה־יאָסי! . . ."

ו.

אך, ווען נישט דאס עסען, ווען נישט דאס עסען וואָלט דאס לעבען אין קאבצאנסק פאר הערשעלען קינדוויים געווען זעהר א גליקליכס, וויא אין גן־עדן! צוים אויף צו שטיפען, ארומצוקויפען פרייא, האט ער געהאט, א שיינעם נאמען בייא ווייסע־חברה האט ער, ברוך השם, געהאט: עסקים אלערלייא האט ער, נישט צו פארזינדיגען, אויך געהאט. ער איז געווען א געגעראל, א סוחר, אלסדינג וואס איהר ווילט און וואס מאכט יונגליך איבער־גליקליך. נאָר איין קלייניגקייט — אָט דאס עסען, וואס דאס מענענדיל זיינס פלעגט מאָהנען עסען, דאס האט איהם נאָר צודרעהט, פארשטערט דיא שמחה. ס׳איז געווען צייטען, ווען ער איז געקומען א היים הונגעריג נאָך אזוי פיעל מיה און אנטופען זיך נעביך, געהאלעשט עסען, האָטיש וואס ס׳איז, פון יוצא וועגען — און נאָרנישט, נישטא קיין קעז! ער פלעגט

ווינען, זיך קראצען, האלטענדיגביידע הענטליך אין דיא האר פת׳ם קאפ און שרייען, שרייען, ביז ער איז געבליעבען ליגען אהן כחות און אנשלאפען געווארען. שפעטער איז ער שוין מיט אזעלכע זאכען געוועהנט געווארען און, אז ער איז הונגעריג געווען, פלעגט ער מאכען מיט דיא ליפען און שווייגען. א רבין אויף שווייגען, אויף שטילערהייט ליידען, האט ער געהאט קיילע־ריקלין. זיא איז געווען א שלאפע, בלייך וויא דיא וואנד, דער האלז געשוואלען, איין אויער פארלייגט פארשטעקט מיט וואטע. זיא פלעגט נעביך איבערטראגען איהר שמערץ, אוין קעלט, הונגער, זיצענדיג איינגענורעט אין א ווינקעל, וויא א שטילע טויב און קוקען מיט א פאר פארטראכטע, פייכטע אויגען, שא, שטיל, נאר וואס זיא פלעגט מיט א חארחלען שלינגען דיא סליונקע און דערבייא עפים משונה זיך קרימען. דאס איז געווען א קרימען־זיך נישט מיט גאל, מיט בייזקייט אויף דיא גרויסע יסורים. ניין, דאס גוטסקייט איז איהר געלעגען אויף׳ן פנים, דאס קרימען־זיך האט בע־טייט גאר פארקעהרט, זיא טהוט זיך נעביך אן א כח, נישט ארויסצו־ווייזען דיא וועהטיגען מיט א הויכען זיפץ, ווען עס נים איהר אינוועניג א צופ, א קלעהם. און איטליכער קרים איהרער האט אויסגעריסען בייא יענעם א שטיק הארץ . . . אזא רבי קען לעהרנען שכל, מאכען ווייך, גוט און פרום א סך בעסער וויא אלע מוסר־ספרים, בעסער וויא יענע נארישע חכמים מיט זייערע עסיג־זויערע־לאקריץ־זיסע שטראף־רייד. אפילו וואסקע דער קאטער (איהר ווייסט דאך ווע־מען מען מיינט... יענעם, דארט אין קרילאוו׳ס באסנע) א פרעסער, א נאשער, וואס דיא נשמה זיינע לינט איהם נאר צווישען דיא טעפ, אפילו איהם וואלט אזא רבי צוגומען—הלוואי ער זאל אזעלכען נאר האבען! — עס וואלט איהם פארגאנגען דער חשק צו סמעטענע און שטארק צופריעדען געווען האטש מיט זויערמילך. הערשעלע איז געווען א פארשייט קינד, א לעבעדיגס, א ריהרענדיגס. קוים האט ער זיך געשטעלט אויף דיא פיסליך, א בליק געטאן אויף גאט׳ס וועלטעלע ארום איהם, איז דאס וועלטעלע איהם זעהר שיין געפעלען און חשק געהאט וויא א העזעלע צו שפרינגען, צו לעבען, נאר דאס לעבען האט איהם אנגעקוקט וויא א שטיף־מאמע מיט א בייז פנים: תרבית, יונגעלע! לאז זיך א קבצן נישט גלוסטען . . . דאס בייזע פינסטערע לעבען האט איהם אפגעשטעלט באלד טאקי ביים צופיהרען זיך דיא הענטליך; איהם נעגעבען צו פארשטעהען דעם טעם פון נוים, פון הונגער; איהם איינגעראמט א סוד, וועד, מישטעהנס־געזאגט, ער איז, פון וואנען, מישטעהנס־געזאגט, ער שטאמט, לויטער קבצן, לויטער אומגליק . . . און איהם געפרעגט דיא ערשטע קשיא:

הערשעלי, וואס איז מיט דיר אזוינס דיא שמחה?

הערשעלע'ס יונגנד איז פארגאנגען געשווינד, אפגעבליהט גיך און ער איז קינדוויים נאך געווארען א קליין יודעל: דערשלאגען, פארטראכט, מיט א פארזארגט פנים און אלע פאסטעמקעס פון א גרויסען, בעווייבטען יודען, עס האט איהם נאר געפעהלט א בערדיל. דער יוד האט אין זיין ביסעל לעבען אויסצושטעהען אזוי פיעל מיני צרות און לייד, אז בלייבט איהם נישט קיין צייט פאר דער קינדהייט. זיא גיט נאר אויף א ווילע א שיין, וויא דיא זון אין א מיאוס'ן ווינטער־טאג, און פארגעהט טאקי באלד אין א גרויסער לאנגער, פינסטערער חמארע. קוים קריכט דאס יונגעלע ארויס פון דיא וויקעליך און טהוט זיך א שפיעל, גיט מען איהם א האפ צום טייטעל..... מען שלעפט אויף איהם ארויף דעם יאך און וויא, וויא יודעל! — אך, גלוסט זיך עס מיר אצינד האטש פון דערווייטענס אנקוקען דעם יודען, וואס איז אויסגעוואקסען פון יענעם יודעל, וועלכען מיר איז בעשעהרט געווען צו זעהען א מאל! דענסטמאל איז ער נאך נישט אלט געווען קיין צוויא קאלעבדיגע יאהר. איך געדיינק נאך וויא היינט זיינע צוויא פאה'קעליך, זיין יארמילקעלע, זיין שפענצעריל און לייבסערדאקיל. עס שטעהט מיר פאר דיא אויגען זיין בלייך, פינסטער פנימיל, וויא ער האט זיך ענטפלעקט פלוצלים פון א קליין אלקיריל, צו שויבערט, איינגעטונקט אין פעדערען, פון דיא קישעליך א פנים, אויף וועלכע ער האט געשלאפען; וויא ער האט זיך פאמעליכען צוגערוקט אין שטוב צו דער מוטער, איהר זיך געזעצט אויפ'ן שויס, מיט דיא כשר'ע הענטעליך ארויסבעקומען איהר פונ'ם בוזעם דיא ברוסט, געמאכט אויף זיין זיס לשון א ברכה — שהכל און געזויגען... אמן! האב איך געענטפערט מיט כוונה, בעטראכטענדיג מיט גרויס נחת דאס זייגענדיגע קליינע יודעל, אויך דיא מאמע, געקוקט און געזאגט: אשריכם ישראל, אז וואויל איז אייך פאלק ישראל!...

מיט דיא קודסים איז אונזער הערשעלע טאקי אלץ געווען חבר, האט מיט זייא געשטיפט וויא פריהער, נאר דאס איז געווען איין אנדער מין שטיפען, שוין ערענסט, מיט בערעכנונג, דערבייא נישט א רים צו טהאן דיא צעריסענע קאפאטע, נישט בלייבען חלילה שטעהען מיט א הוילען קאפ אהן א היטעל, נישט אויסצו רייסען איינער ביים אנדערען א האר פון דער פאה, און מען האט אין דעם שפיעלען־זיך פארלאנגט, אלץ נאכצוטהאן דיא גרויסע; מיט גרויסען צוריידען, מיט א גרויסען זיך אביסיל דורכגעהען, דאס איז געוועהנטליך בייא קינדערשע קליינע יודליך א כבוד, זעהר א גרויסער. — גרויסע געהען כסדר נאך דיא גראדען פון אונטען ארויף: א חתן־בחור, א בעל־הביתיל, א בעל־הבית, א קל־קודש, פונ'ם שמש ביז דעם רב, בעלי־מלאכות זיינען צווישען יודען נאר אנדערע

טני גרויסע, עפּיס נישט אהער, נישט אהין, האבען געוועהנטליך אומגאנג מיט יונגליך, מאכען זיך עפּטערס נארעש מיט זייא און האבען בייא דיא אמת׳ע גרויסע איין פּנים, וויא זייא, הייסען אויך חבר׳הל׳יים, שקצים, יונגאַטשעס, וויא זייא.

הערשעלע הייבט אָן צורייבען זיך ארום דיא גרויסע, צוקוקענדיג זיך צו זייערע גיינג און צוהערענדיג זיך צו זייער שמיעס. זאָלען צווייא יודען זיך שטעלען ערגיץ שמועסען, וואקסט לעבין זייא, וויא פון דער ערד, אויס הערשעלע, פאַרייסט דאס קעפּיל ארויף און האָרכט מיט א האלב אָפען מײלכען. זאָלען גרויסע עט אזוי־זיך אביסיל דורכגעהען, שלעפּט זיך זייא הערשעלע פון הינטען נאָך, וויא א קוח א קעלביל. א באָרד איז בייא הערשעלין נאר קיין קאַטאָוועס נישט, אין איטליכער באָרד שטעקט תורה און חכמה, א באָרד קען אלסדינג, ווייס אלסדינג, וואס א באָרד זאָגט איז תורת לאָקשען. אז ער האט א מאל דערצעהלט יונגליך עפּיס אזוינס, וואס איז אויסגעקומען משונה ווילד, פלעגט ער אויסלאָזען מיט דיא ווערטער: לאַכט נישט, לאכט נישט, דאס האט געזאָגט א יוד מיט א באָרד און אקעגען אזא ליגען מיט א וואָהרצייכען איז שוין נישט געווען, וואס צו טענה׳ען.

„קינדוויים, אזוי זאָגט הערשעלע אין דיא כתבים, האב איך געמיינט, גרויסע זיינען עפּיס גאר א מין אנדער וועלט און קליינע זיינען פאר זיך א וועלט און דיא דאָזיגעביידע וועלטען געהערען זיך איינע מיט דער אנדערער נישט אָן. נאָר שפּעטער, שפּעטער האב איך בעשיינפּערליך ארויסגעזעהען, אז ס׳איז א גראָבער טעות. איין וועלט חלעבין, מיט איינע הנהגות, איינע חכמות און איינע חפצות, קליין און גרויס, יונג און אלט, וואס מאכט עס אויס? אלע זיינען יודישע קינדער. דער חילוק איז נאָר דאס: א קליין קינד טאָהר נישט און א גרויס קינד מעג. וואס בייא קינדער מיט בערד הייסט א חכמה, גוטסקייט און פרומקייט, דאס איינענע טאַקי בייא קינדער אָהן בערד רופט מען נארעשקייטען, שקאָצערייא, יונגעלשע זאכען...“

אונזער הערשעלע איז, ביים ווערען א קליין יודעל, געשטאנען מיט איין פוס צווישען דיא קליינע און מיט דער אנדערער צווישען דיא גרויסע יודישע קינדער. מיט יענעם פוס צווישען דיא חברים איז ער געשטאנען פעסט אויף דער ערד. קליינע יונגליך שפּיעלען זיך פּשוט דאָ אויף אונזער עולם, זיינען ביים שטיפען מיט דעם גאנצען קאָפּ ארייגעטהאָן אין אזעלכע זאכען, וואס שטעהען פאר דיא אויגען און מען טאַפּט זייא אָן מיט דער האנד. יענער פוס אבער, וואס צווישען דיא

גרויסע, האט נעפיהלט א מאל, ווי עס פארשווינדט אונטער איהם די ערד און בלייבט היינגען עפיס וויא אין דער לופטען; גרויסע קינדער אז צושפּילען זיך, פליהען זייא אין הימעל אריין, פארקריכען שטיפענדיג העט, העט ווייט, אזוי אז האפּט אזש אָן א שווינדעל... שטעהענדיג אזוי אויף משקולת, האט הערשעלע זיך צוגעהערט צו די גרויסע מיטביידע אויערען. און ווען ער זאָל האבען אפילו נאך עטליכע פּאָר אויערען, וואלט ער אלע טאקי געברויכט נאָר דערצו, ווייל זאכען אויף צו הערען איז געווען זעהר פיעל. הערשעלע האט זיך אָנגעהערט ביי זייא מופתים און וואונדער נאר אָהן א צאָהל — מעשיות פון יענער וועלט, וואס אין גיהנום און אין גן־עדן טהוט זיך, מיט איטליכס פּיצעלע בעזונדער, גלייך ווי זייא וואָלטען ערשט פון דאָרט געקומען און אלסדינג געזעהען אליין מיט אייגענע אויגען; מעשיות פון גלגולים, פון מתים, וואס געהען ארום אויפ'ן עולם־התועה; מעשיות פון די גוטע... און נישט גוטע; מעשיות פון מלאכים און אליהו הנביא, נאָט'ס משולחים, וואס וואנדרעווען אוים, וואו די וועלט האט איין עק און זיינען פול אין איטליכס ווינקעלע. דערבייא איז דערצעהלט געוואָרען א וואונדער שיינע מעשה, וואס האט זיך א מאל, א מאל געטראָפען טאקי דאָ, אין קאַבצאַנסק, מיט וועלכער עס האט געקלונגען און עס קלינגט נאך עד היום די וועלט. די מעשה איז אזוי געווען:

ז.

בימי רבי שמעלקע, אין דער צייט ר' שמעלקעס, איין עלטער זיידע פון אונזער עושר, ר' יודעל קאַבצאַנסקער, האט זיך איינמאל אונטער א פּורים אין א שלעכטער איינער צייט גאנץ קאַבצאַנסק אוועקגעלאָזט קיין גלופּסק. איבערגעבליבען פון די אלע מאנסבילין איז נאָר ר' שמעלקע אליין. ר' יודעלס עלטער זיידע ר' שמעלקע, זכרונו לברכה, א גוטער, א פרומער, מיט דעם פּינטעלע יוד, פון דעם אלטענס חסידים, איז געווען, נישט פאר קיין יודען געדאכט, א בעזדיעטניס. די אלע מיטעל, וואס ער האט איבערגעטהאָן צו האבען חאָטש איין קינד, א קדיש, האבען נישט געהאָלפען. ער האט לסוף אוועקגעלייגט דעם בעל־שם, דעם טאַטער מיט דער טאָטערען להבדיל און זיך גענומען צו דיענען גאָט, וואס דיענען הייסט, מיט א ברען, נישט אויסצושפּאנען זיך אויף א רגע פונ'ם יודישקייט. מילא אז קאַבצאַנסק האט זיך דאָ אוועקגעלאָזט, איז ר' שמעלקע געבליבען געפּלעפט: סטייטש, פּורים וועט ער נישט דאווענען און לייענען די

מגילה מיט א מנין יודען! און ווענען וועט ער שיקען „משלוח מנות"? או מיט ווענען וועט ער מאכען א כוסה, וויא נאָט האט געבאָטען? און וויא ער זיצט זיך דאָ אזוי אין איינע צרות, אסתר־תענית, צווישען טאָג און נאכט, אָהן א קאָפּ, עפּענט זיך פּלוצלים דיא טהיר און עס קומען אריין ניין פאַרשוינען. דרייא גרייד גרויע אין ראַצעמאָרענע זיפּעצעס, איינער עפּיס אין א מין האַלאַט מיט טראָלדען, דיא באָרד צוקאָשעטעט און אויפ'ן קאָפּ א הויבער, שפּיצאַסטער ספּאָדיק. נאך איינער אין א מין סוויטקע, אָדער א טשומערקע, מיט א לעדערנעם ביינאַרטעל, דאס פּנים בעוואקסען מיט א וואלד האָר. און נאך איינער עפּיס אזוי וויא פאַר־שלאָפען מיט א גראָבער רויטער נאָז, פול אָנגעזועצט מיט בלאָטערען, ווייטפערליך, און האט נישט געקענט איינשטעהען אויף דיא פיס. דיא איבעריגע דרייא פאַר־שוינען זיינען געווען אָנגעטהאָן עפּיס טערקיש, פאָרענט ברוסט־טיכליך מיט פליטערליך, הינטען קורצע פאַרטיכליך, נישט וויא מאַנסבילין, נישט וויא ווייבער. ביים אריינקומען האבען זייא געקושט דיא מזוזה, מיט א געשרייא: א גוטען־אָווענט! א גוט יום־טוב, רבי שמעלקע! — ר' שמעלקע געהט זייא אקעגען און גיט איטליכען פון דיא פאַרשוינען א ברייטען שלום־עליכם, מיט א פרעג, וויא דער שטיינער איז, פון וואנען פאָהרען עס יודען? יענע יודען וויא דיא טערקען האט ער אָנגענומען פאַר ירושלמים און דעריבער האט ער זייא געמאכט גאר א גרויסען ברוך־הבא, טראַכטענדיג בייא זיך: וואוילע געסט חלעבין! פון זייא וועט מען עס אָנהערען זיך אביסיל פון דער „מערת המכפּלה", פון דער מוטער רחל'ס קבר און אפשר וועט מען בייא זייא קענען קויפען א זעקעלע ארץ־ישראל ערד, אויף צו בעשיטען זיך נאכ'ן טויט, ווערעם זאָלען נישט עסען.

— ר' שמעלקע! זאָגט דיא טשומערקע, דיא סוחרים מיינע פרעגען, אויב ס'איז מעגליך בייא אייך צו האַלטען פּורים. זייא וועלען אייך גוט בעצאָהלען.

— חלילה! ענטפערט ר' שמעלקע, נעלד, בשום אופן נישט. זעהר אָנגע־לייגטע געסט, חלעבין! מיין לוין וועט שוין זיין דאס, וואס איך וועל מיט אזעלכע טהייערע אורחים אָפּרעכטען דיא סעודה גאַנץ פרעהליך, יודעשליך. וויין און נאך אנדערע משקה: ווישניק, מאַלינעק, האב איך געגוג. פאַר נויט וועט מען קענען נעהמען א פּאָר פלעשליך פונ'ם פסח'דיגען. און איהר, ר' יוד, טהוט ער א זאָג צו עם אין דער טשומערקע, איהר זענט דאָך א בעל־העגלה און וועט זיך מסתמא פון א גוטען טרינק בראַנפען נישט אָפּזאָגען. בראַנפין האב איך גאר איין ענטיק.

— בראנפין!... וואס בראנפין ?... רופט זיך אפ יענער מיט דער רויטער נאז, אונטערקומענדיג נעהנטער. אויף בראנפין בין איך א מבין, איינער טאקי אין דער וועלט.

— זעהר אנגעלייגט! דאס האב איך אין אייער פנים ארויסגעזעהען טאקי באלד, זאגט ר' שמעלקע צו דער רויטער נאז. איהר זעגט מיר זעהר קענטליך... זענט איהר נישט יענער ברענענדיגער חסיד, מיט וועלכען מיר האבען א מאל אין איינעם יום־טוב געהאלטען ביים אלטען, זאל מאריך ימים זיין? יא, איהר זענט אויך בראנפין א מבין, א גרויסער מבין, וויא איך בין א יוד!... איהר פארשטעהט דאך מיך, וואס מיט דעם ווארט „מ ב י ן" איך מיין. דעם ע נ י ן פון בראנפין, וואהין דאס נעהט . . . דער ברען, וואס דרינען שטעקט, נישט גלאט פשוט אזוי זיך... דאס פארשטעהען נאר מיר, אזעלכע וויא איהר, ברענענדיגע, פייערדיגע יודען . . .

ר' שמעלקע האט געפיהרט זיינע געסט אין שול אריין און מען האט דארט געדאווענט מעריב. איינער פון דיא אלטעטשקע האט געלייענט דיא מגלה מיט א זיס קול, נאר מחיה. ביים לייענען: וויא המן הרשע איז דערהויבט געווארען, וויא איהם גלוסט זיך דורך פאלשע מסירות און בלבולים אויסהרג'ענען אלע יודען, איז דער שפיצאסטער ספאדיק אונטערגעשפרונגען און פאר כעס געמאכט אזא קולאק, אז ר' שמעלקע איז פארציטערט געווארען. ער האט א חאפ געטהאן געשווינד דארט א שטעקען פון דיא לאנגע חופה־שטעקענס און דערמיט מיט דעם גאנצען כח געשלאגען המן הרשע איבער דיא טרעפליך פנ'ים בעל־מימר, איהם דעם טויט געמאכט, און אז צום סוף האט געהאלטען אין דער מגלה בייא המן'ס מפלה, האט דער ספאדיק געשיינט, געלויכטען, געשפרונגען און געטאנצט פאר שמחה. דיא אלטעטשקע האבען זיך אונטערגעהעטשקעט און געזונגען „ש ו ש נ ת י ע ק ב" מיט א זיס ניגונדיל. דיא נאז מיט ווימפערליך האט זיך נישט געקענט איינהאלטען און א זאג געטהאן: וואס טויג מיר דיא מעשיות, איך וואלט פון אלע שמחות שוין געוואלט דערלעבען נעהמען אביסיל בראנפין, טאקי דא באלד אויפ'ן ארט. — דא האט זיך אויך צוהיצט אונזער ר' שמעלקע, איז געשווינד צוגעלאפען צום שמש שאפקעלע, ארויסדערטאפט פון דארט א פלעשיל בראנפין, שליש, מיט עטליכע קעלישקעליך און געמאכט מיט דיא פארשוינען לחיים. דער שמש אליין איז דענסטמאל נישט געוועזן, ווארום אין דעם כתב מיט איהם איז געשטאנען בפירוש אריינגעשריבען א פונקט, אז חנוכה און פורים האט ער, וויא אנדערע, דאס רעכט ארומצוגעהען אין דיא הייזער — אין ג נ ו פ ס ק. אויך איז דארט געשטאנען א

פתקס, אז נאָר ער אליין האט דאס רעבט מאַבען אין קלייזעל א מין שיינקעל און שיינקען דאָרט א גאנץ יאָהר בראנפין. דערבייא האַלטען דאָרט אויך צום פאר בייסען רעטשענע קיכליך, אייער־ביינעל וכדומה אזעלכע זאכען, אויף וועלכע מען מאַכט א ברכה בורא מיני מזונות און מען בעדאַרף זיך דערצו נישט וואשען.

דיא גאַנצע נאַכט האט זיך ר' שמעלקע משמח געווען מיט דיא דרייא פאר־שוינען. אויף מאָרגען אין דער פריה זיינען זייא אַלע געגאַנגען אין וואַסער, נאָר דיא נאָז האט נישט געוואָלט געהען. ניין, ניין, האט זיא געזאָגט, פע, איך האב פיינט וואסער. קוממט, האט ר' שמעלקע צו דער נאָז געמאַכט, קוממט, נישקשה, אונזער מקוה־וואסער איז געדיכט, מען קען זיא שניידען מיט א מעסער... בשעת לייענען דיא מגילה אין דער שול האט דער ספּאָדיק און דיא אַלטעטשקע געטהאָן דאס איינגע, וואס געבטען. נאָך דעם דאַווענען האט מען זיך געזעצט עסען און טרינקען. נאָך דעם עסען האט מען זיך גענומען מקיים זיין משלוח מנות, נאָך דעם משלוח מנות האט מען געמאַכט ברכה און געגעסען המנ־קרעפּליך, המנ־טעשליך, מאָהנדליך און געטרונקען ווישניק. נאָך דעם ברכה־מאַכען האט מען זיך ווייטער געזעצט עסען און טרינקען, מקיים זיין דיא סעודה, מען האט געגעסען, געטרונקען, מקיים געווען, געשיכור'ט, אויף וואס דיא וועלט שטעהט. דיא נאָז האט געטרונקען מעהר פון איטליכען. איידער איינער האט אויסגעטרונקען איין כוסה, האט דיא נאָז אויס־געטרונקען צעהן, געגאָסען וויא אויפ'ן שטיין. בקיצור, מען האט אזוי פיעל מקיים געווען, געטרונקען, געשיכור'ט, אז דער קאבצאנסקער עולם איז אויף מאָרגען נאָך שושן־פורים צוריק געקומען פון גלופּסק, האט מען געטראָפען ר' שמעלקען נאָך טויט־שכור. אז ר' שמעלקע האט זיך אויפגעחאפּט, איז ער געווען וויא א דולער פאר גרויס וואונדער: דיא פאַרשוינען זיינען עפּיס וויא אויסגעטריקענט געוואָרען, און שטוב איז עפּיס איין איבערקעהרעניש, קיין זאך נישט אויף זיין אָרט, וואס ער זוכט איז נישטאָ, וואס ער בעדאַרף איז וויא אין וואַסער אריין. ס'איז איהם א גרויס וואונדער, נאָר ניט צום פאַרשטעהען!...

דער אַלטער, זכרונו לברכה, האט שפּעטער מגלה געווען דעם סוד זיינע מקורבים, דיא מקורבים דערנאָך זייערע מקורבים און אזוי איז עס געגאַנגען פון איין אויער אין דעם אַנדערען, ביז דאס איז בעקאַנט געוואָרען דער גאַנצער וועלט. יענע פאַרשוינען זיינען געווען דיא גוטע כנופיא, נאָר דאס גוטע פעקיל!.... דיא דרייא אַלטעטשקע זיינען עס געווען דיא אָבות; דער חאָלאם און חיבעק

שפּיצאַסטען ספּאָריק — מ ר ד כ י, אָנגעטהאָן בגדי מלכות; דיא פּשוטערקע — אליהו הנביא; דיא נאָז מיט ווייטפּערליך— דער בעריהמטער שכור לוט, וואָס שלעפּט זיך נאָך דעם פעטער אברהם אָבינו; דיא דרייא טערקען מיט פּלימערליך און פאַרטיכליך—מתתיהו כהן גדול מיט צווייא קינדער, אָנגעטהאָן אין חושן ואפוד. דער אַלטער האט געזאגט, אז איידער דיא גאַנצע קאָמפּאַניע איז געגאַנגען צו ר׳ שמעלקען, האט זיא פריהער זיך געלאָזט מעלדען און בייא איהם גענומען רשות, ווארום ר׳ שמעלקע איז דאָך זיין חסיד און קאבצאנסק געהער צו איהם. דאס הייסט, געהערען איינגענטליך געהער זיא צו א פּריץ, נאָר דעם גראָשען מאַכט ער... דאס הייסט, דער פּריץ האלט דיא קיה פאַר דיא הערנער און ער להבדיל מעלקט... ר׳ שמעלקע האט אָנגעהויבען פון יענעם יאָהר מצליח זיין. סעריל זיין דריט וויב, נאָך נאר א יונגע, א לעבעדיגס, א ברענענדיגס, וואס ער האט זיא גענומען נאָר פאַר א בעל־הבית׳טע אין שטוב אריין, האט מאַקי אין ניין חדשים ארום נאָך דער מעשה, וואס איז געשעהען, געהאט חנוכה צייט א יונגעל. דאס איז ר׳ מרדכילע־מתות (אזוי האט דער אלטער געהייסען איהם א נאמען געבען נאָך מרדכי הצדיק און מתתיהו החשמונאי). פון דעם ר׳ מרדכילע־מתות איז ארויסגעקומען ר׳ יעקב־אליה, היינטיגען ר׳ יודעל קאבצאנסקערס א פאטער. — קאבצאנסק געהמט זיך שטארק איבער מיט דער דאָזיגער מעשה. סטייטש דאָרט בייא איהר זיינען געווען אזעלכע פאַרשוינען! ווער שמיעסט ר׳ יודעל, דער איז נאר בייא זיך פאַררימען, שטאָלץ וויא א רוח. א קאָטאָוועס עפּים, זיין זיידע האט אויסגעטרונקען א קעלער וויין, געשיכור׳ט מיט לוט׳ן... און טהוט דערפאַר גרויסע שידוכים.

אז הערשעלע האט דערנאָך דיא דאָזיגע מעשה איבערגערערצעהלט דיא יונגליך, איז זיא איטליכען שטארק געפעלען. עטליכע יונגליך האבען נאָך עדות געזאגט און זיך געשוואוירען, וויא זייא זיינען יודישע קינדער, זייא זאָלען אזוי הערען שופר של משיח, וויא זייא האבען עס אליין מיט זייערע אויערען געהערט פון זייערע טאַטעס דערצעהלען—און אלע האבען געגלויבט, אז דאס איז אמת. צווייא יונגליך האבען זיך געשפּאַרט איבער לוט׳ס נאָז, איינער שרייעט, ניין! אזוי האט מיין טאַטע געזאגט: רויט, אָהן ווייטפּערליך. און דער אנדערער שרייעט אקעגען: ניין, ניין, מיט ווייטפּערליך! מיין טאַטע ווייסט בעסער, ער זאגט מיט ווייטפּערליך! עס ווערט א קריעג איבער דיא טאַטעס, וועמעס טאַטע ווייסט בעסער, איינער דעם אנדערען גיט איין טאַטען אריין. יונגליך מישען זיך אריין, עס ווערט א גער שרייא: ווייטפּעריליך, נישט ווייטפּערליך! גלייך וויא עס וואָלט זיך געהאנדעלט

איבער זעהר א ווינציגע זאך, שטארק גוגע אין לעבען אריין, אזוי ווינציג א שטייגער, וויא יענע זאכען, איבער וועלכע אונזערע געלעהרענטע האמפערען זיך א מאָל אין זייערע ספרים . . . מען האפט זיך צוליעב דער נאָז אָן פאר דיא נעז, מען גיט זיך צוליעב דיא טאטעס אין טאטען אריין. הערשעלע איז אויך טרוקען נישט ארויס און געלייזט א דראפ אויף דער נאָז צוליעב דעם כבוד פון זיין טאטען, פאר וועלכען ער האט זיך מוסר נפש געווען... ביים דעם טאטען אָבער איז דאס נישט אָנגעלייגט געווען און ער האט דעם געמרייען זוהן פאר דעם דראפ אויף קידוש השם נוט מאקי אויסגעשייגעצט אזוי : פע, דיינע מיאוסע גייגן !.... אלץ דיינע מעשיות, דיינע נארעשע, יונגעלשע מעשיות ! . . .

ח.

דער דלות האט אין קאבצאנסק געשווישטעט נאר א שרעק און דיא יודישע קינדער דאָרט זיינען געזעסען מיט פארלייגטע הענד, גארנישט צו טהאָן — און גארנישט מאקי צו קענען געביך טהאָן — וויא דעם דלות ארויסצוטרייבען. מען פלעגט, צונויפקומענדיג זיך אין איינעם, אין בית־מדרש אונטער'ן אויוון, נאָר אלץ אָצען און קרעכצען : נישט דיא וועלט, וואס א מאל, נישט דאס, וואס פאר־ציימען !... א מאל איז געווען טע־טע־טע ! און היינט — עט . . . וואס א מאל איז געווען אזוי, איז היינט נאר אזוי. . . דאס איינענע, דאכט זיך אין פלונק, און פאָרט א גרויסע נפקא־מינה. פארצייטענס זיינען מענשען געווען מענשען, יודען — יודען און געשעפטען — געשעפטען... און היינט מישטעהנס־געזאָגט, וואס ? . . ביים אויסלאָזען דעם „וואס ?" האט מען געוועהנטליך געקוקט איינער דעם אנדערען אין דיא אויגען אריין, שווייגענדיג שטיל, און געווארט הערען א תירוץ אויף דער קשיא „וואס" ? — איינער האט געקראצט, געריבען דעם שטערען, געטראכט און האט דערנאך געעפענט דאס מויל און — א געניץ געטהאָן. דער אנדערער האט, אָנ־געהמענדיג זיך ביים בערדיל מיט א צוגעמאכט אייגעל, א מאך געגעבען מיט דער האנד און עפיס וויא פאר זיך געבעקעט : עט... וויי־איך !.. יענער האט, אויפ־הייבענדיג זיך פונ'ם אָרט, אָנגעשפארט ביידע הענט מיט אויסגעשפרייטע פינגער אויפ'ן שטענדער, זיך צושאָקעלט און געמאכט : איך וועל אייך דערצעהלען, הערט איהר, היינט איז מאקי נאָר, פארשטעהט איהר מיך, משיח צייט. — מיט דעם עגטפער זיינען געוועהנטליך אלע צופריעדען געווען. איטליכען צופלאקערען זיך

דערבייא דיא אויגען און מען טהוט זיך א נעהם צום שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין. אָנגעהויבען האט זיך עס שטענדיג דערמיט, אז דאס היינטיגע זעקס־טויזענדיגע יאָהר איז גאָטס פרייטיג, נאך דעם חשבון איז אצינד ערב שבת נאך האלבען טאָג און שוין דאָ אלע סימנים, אז משיח נעהט, משיח וועט באלד קומען: דיא טויערען פון פרנסה זיינען צוגעשלאָסען, אין קעשעניע נישטאָ קיין פרוטה; ארך־פיאסקע עזות פנימער זיינען היינט צווישען יודען שרעקליך פיעל; יונגליך האלטען זיך פאר גרויסע לייט, פריצים; א דיק, זאט בייכיל מיינט, אז אלע חכמות — א כפרה פאר זיינס א בויך סבראָ... צרות און גזורות קומען מיט איטליכען טאָג און עס שמעקט שוין מיט דער מלחמה פון גוג־מגוג. איבער גוג־מגוג לייגט מען אנידער א ברייטען שמיעס, עס פאלען איבער איהם אלערלייא דעות. איינער טהוט א נעהם דעם בעקאנטען ספר „אבקת רוכל“, טיטשעט מיט דעם פינגער און לייענט הויך פאר אלע דעם זיבעטען צייכען דאָרט, אזוי:

„האות השביעי, דער זיבעטער צייכען, הקדוש־ברוך־הוא וועזט דער וועלט א מופת. מען זאגט, אין רוים איז דאָ א מירמעלשטיין, וואָס זעהט אויס וויא א בילד־שיינע נקבה, א מכוערת, און דאס איז גאָטס ארבייט, ער אליין האט זיא אזוי בעשאפען. קומען דיא רשעים צו דער מירמעלשטיינענער יפהפה, ומחממין אותה ושוכבים אצלה, און מאַכען מיט איהר קוצעניר־מוצעניו. זיא ווערט מעברת, והיא מתבקעת, און סעקט א קינד מיט דעם נאמען ארמילו״ס דער שטן, וועלכען דיא אומות רופען אנטיקרי״שטו. ער איז אומגעלומפערט גרויס: צוועלף איילען לאנג און צוועלף איילען ברייט. דיא אויגען רויט, האָר — גאָלד געפארבט מיט גרינע פיאטעס און צווייא האלדאון־נאקענס. דער דאָזיגער מין פארשוין גיט זיך עס אויס דער וועלט פאר משיח׳ן, געהט און נעהמט איין מדינות. באותה שעה, דענסטמאָל יקום נחמיה בן־חושיאל, שטעלט זיך איהם אקעגען נחמיה דער זוהן פון חושיאל (דאס איז משיח בן יוסף!) מיט דרייסיג טוזענט גבורים פונ׳ם שבט אפרים און אין דער דאָזיגער מלחמה ווערט נחמיה בן־חושיאל דערהרג׳עט, און אזוי געהט שלים־שלימזל ביז דעם אַכטען צייכען. — האות השמיני יעמוד מיכאל, וועט אויפשטעהען דער מלאך מיכאל און בלאָזען שופר, דרייא תקיעות. בייא דער ערשטער תקיעה ווייזט זיך משיח בן־דוד מיט אליהו־הנביא, פארנעהמט דיא צדיקים און נאך יודען צונויפגעקלאָפענע, וואס בלאָנקען זיך ארום אין דער מדבר און פיהרט זייא קיין ירושלים. נאָט רעגענט מיט פייער און שוועבעל און האָגעל און דערהרג׳עט ארמילו״ס הרשע. בייא דער צווייטער תקיעה, אין דעם ניינטען צייכען, שטעהען דיא טויטע אויף לעבעדיג פון דיא קברים.

משיח בן־דוד לאזט זיך אוועק צונויפנעהמען דיא איבעריגע יודען אין אלע עקען וועלט. פריצים טראָגנען דיא יודעליך אויף דיא פלייצעס און ברייגנען זייא א מתנה צו גאָט, קיין ארץ־ישראל... ביי דער דריטער תקיעה, אין דעם צעהנטען צייכען ענטפלעקען זיך דיא עשרת השבטים מיט דיא בני משה, רויטע יודעליך, נאר אזוי א צאָהל. יודעליך לעבען, זיצען זיך אין הויכע ספאָדקעס אויף דיא קעפ מיט פאר־לייגטע הענד, קוקען און האבען הנאָה פון דער לויטערער שכינה...“

קאבצאנסקער יודען שטעלצען זיך, הערענדיג לעבין אויגען, עס צר שפיעלען זיך זייא דיא נעבליטען, ווערען ביי זיך שטארק, זיינען גרייט צו נעהמען פיילענבויגענס און לויפען אין דער מלחמה... מען פארגעסט אויף נישט דיא גרויסע סעודה פונ׳ם לויתן און דעם שור הבר מיט דעם יין המשומר. רבה בר בר חנא׳ס פעטע נענזליך, פון וועלכע עס רינט שמאלץ, ווערען אויפגעגעבען צום בריליאנטענעם טיש אויף ניין־גאָלדענע־פאָלימעשקעס. צדיקים עסען, טרינקען און לעקען דיא פינגער. — מיינע הונגעריגע קאבצאנסקער יודען בעלעקען זיך, עס נעהט זייא איבער דיא סמאהע, מען הערט, וויא עס בורטשעט זייא אינווענינ אין בויך און זייא קראַטצען, קראטצען זיך נעביך... מען לייגט אוועק פאר צרות דעם לויתן און מען נעהמט זיך לעת־עתה צו דער פאָליטיקע, צו דעם גאנצען ענין פון טכסיסי מלחמה, אין וועלכען זייא האלטען זיך פאר גרויסע בריות און מהותן דרינען אויף פשטליך גאנץ שכל־דיג. דיא גאנצע לאנד־קארטע איז ביי זייא אויסגעמאָהלט אויף דער האנד. און בשעת בעריל מיט זיין קאָמפאניע שטעלען אוים אויף דער דאָלאָניע קירה׳ס חיל, אויף דיא פינגער דעם תוגרס, צווישען זייאביידע, אויף דעם קרהחיים, א ים, אָדער דעם פרוט און עס קעהרט זיך א וועלט, איז לייזער מיט זיין קאָמפאניע שטארק בעשעפטיגט מיט דיא שרים זייערע דאָרט, אין הימעל, אויסווייזענדיג בפירוש פון רש״י, אז קיינער פון דיא מלכיות האט נישט דיא מפלה דאָ אונטען, ביז עס פאלט נישט דער שר זיינער דאָרט אויבען. בעריל וויל שוין צומאכען דיא פינגער אזוי, אז דער תוגר זאָל אומקומען, אריינפאלען אין ים. — ניין, בערעלע! שרייעט איהם לייזער, אומזיסט דיין מיה, דוא עם־הארץ איינער! פאלען מוז נאָר דער שר של אדום, אזוי, גראָבער יונג, שטעהט געשריבען. אז מען ווייסט נישט, בעדאַרף מען שווייגען און זיך נישט מישען... בערעלען פאר־דריסט עס זעהר שטארק און וואס לייזער זאָל פון אצינד אָן נישט עפים זאָגען, שרייעט ער, איהם אויף צו להכעיס, אלץ פארקעהרט. למשל, ווען דיא צייט איז געקומען איבערצוצעהלען דיא קאסע פון געוויסע נגידים און לייזער האט זיך גענומען נעשמאַק צום עסק, האט געשאצט על פי יושר ר׳ איצע גלופסקערס

פּאַרמעגנען אין צוזייא מיליאָן אָן ר׳ קלמן׳ס פּאַרמעגען נאָר אין אנדערטהאַלבען מיליאָן קערבליך, איז בערלען אויסגעקומען צו שאַטצען דווקא פּאַרקעהרט, נישט אזוי וועלען טרעפען דערמיט ר׳ קלמנ׳ען, וויא לייזערען, און דערפון איז א מאל ארויס מיאוסע זאַכען. א טהייל האבען געהאלטען מיט לייזערען, א טהייל מיט בערלען. מען האט זיך געדונגען, געהאַמפּערט, געווערטעלט: וואס איז, עפּיס נעלם־שמעלם ? ! ישרנים פּ׳עגען זיך ארייגלייגען אין שלום אריין: פּאַלגט אונז, נים נאך בערלען אויף ר׳ קלמנ׳ען, וועט ער אייך נאָכגעבען אויף ר׳ איצען. — מה רעש ? האט איינער געמאַכט א פּשרה: ר׳ איצע האט א מיליאָן זיבען הונדערט־פופציג־טויזענט און ר׳ קלמן אויך אזוי פיעל, א מיליאָן זיבען הונדערט־פופציג־טויזענט קערבליך. מיר דאַכט זיך, ס׳איז גאַנץ אָרענטליך,ביידע צדדים קענען צו־פריעדען זיין. לייזער און בעריל באדארפען שטעלען משקה, עס קומט פון זייא בראַנפּין. — קוילעט אונז דאָ פּאַר א גראָשען, שרייט לייזער מיט בערלען אין איין אָטהעם, מיר האבען אָסור נישט קיין פּרוטה. — עט, האט מען געענטפערט, נישקשה, דער שמש וועט באָרגען, גיט איהם נאָר א משכון...

אז פלעגט קומען צו רייד פון ר׳ יודעל קאַבצאַנסקער, האט איטליכער געמאַכט א מינע מיט איין ערענסט פּנים. אלע האבען געזאגט פה אחד, ער איז נישט אזוי רייך, וויא אָהן עין־הרע א מוצלח. נאָר פאַר וואס איז ער נישט אזוי רייך, וויא א מוצלח? אָט דריגען האבען זיך געטהיילט דיא מיינונגען. א טהייל האבען געזאגט, אז אליהו הנביא האט דענסטמאָל, דענסטמאָל געשיקט דעם זיידען ר׳ שמעלקין משלוח־מנות א יערבען ביימעלע מיט א פעניגיל, פון דעם ביימעלע לאָזט זיך קיינמאל נישט אויס, אין איהם איז שטענדיג דאָ נאָר אזוי פיעל געלד, וויפיעל עס קען אריין, נישט מעהר, נישט וויינינער. ווידער א טהייל האבען געזאָגט: ניין, אליהו הנביא האט געשיקט משלוח מנות ר׳ שמעלקין נאָר א ווינש־פינגעריל מיט דעם שם המפורש. ער האט אָבער אָנגעזאגט, ער זאָל ווינשען נאָר אזוי פיעל צו האבען, וויפיעל ער בעדארף. — עט! האבען יענע מיט א קנייטשעל געמאַכט, עט און נאך א מאל טאַקי עט! . . . ווען אפילו אזוי — וואלט דאך ר׳ שמעלקע ביים ווינשעניש מיט דעם ווינשפינגעריל, אז עס האלט שוין ביים ווינשען, געקענט ווינשען, אליהו הנביא זאָל איהם ווינשען, אז ער זאָל מעגען ווינשען, וויפיעל ער ווינשט זיך צרווינשען !... אוי, אוי, מיר זאָלען עס נאָר האבען ווינשפינגערליך, וואָלט געווען ! . . . אָה־ה־חאַ ! האט מען געקרעבצט, ווויסען מיר שוין, וואס עס שלעבט ארום און ארום. אין מיטעל טאַקי נאָר א ווינשפינגעריל. וואס זאָלען מיר טהאָן ? ארויס פּרנסות. האָטש צערייס זיך, שונא ציון, וועט דיר נאָר נישט

חעלפען. . . חיינטיגע צייטען צו לעבען, וויא ס'איז צו דערהאלטען דיא נשמה, בעדארף מען האבען ריינע נסים. . .

ט.

אונזער חערשעלע, וואס האט שוין געוואוסט נעביך דעם טעם פון נרים, וואס דאס יונגע בלוט זיינס איז נאך געווען זודיג־הייס, וואס דיא דערקוועטשטע נשמה זיינע, אזוי פריה פאר דער צייט, האט זיך, וויא א געפאנגען פייגעלע אין דעם שטייגיל, געשלאָגען נעביך ארויסרייסען זיך פון דער קלעהם אין דער פרייער וועלט — ער, הערשעלע, האט זיך אָנגעחאפט אין דעם ווינשפינגעריל מיט אלע זיינע געדאנקען און עס גענומען אויף זיינע כלים. חלעבין, רבוני של עולם, האט ער בייא זיך געטראכט, פאר וואס זאָלען מאקי נאר אָהן קאטאָוועס, יודען נעביך נישט האבען אזעלכע מיני ווינשפינגערליך? פאר וואס א מאל, אז ס'איז געווען דיין גוטער ווילען, האסט־דוא דיינע קינדער ישראל גגעבען מן אין דער מדבר, פייגעליך, טויבען זיינען זייא געפלויגען אין מויל אריין און פון א שטיין האט זייא געפלייצט וואסער אויף צו טרינקען! לאָז זיך דאכטען, אז היינט זיינען יודען אויך אין דער מדבר צווישען שלאנגען, עקדישען און דעם פיפערנאָטער. — אך, וויא שיין זיין קינדערשער שכל האט איהם אויסגעמאָהלט אזא פינגעריל, וואס אז מען זאָגט: „פינגעריל, פינגעריל! איך ווינש דאס, איך ווינש יענס,“ האט מען דאס, וועלכעס מען ווינשט, נאר אָהן מיה, אָהן קאָפּדארעניש. א תענוג חלעבין! אין מעשה־ביכליך האט ער בעגעגענט זעהר פיעל וואונדערליכע זאכען, וואס זיינען געשעהן אויף דער וועלט דורך צויבער, דורך שמות און ווינשפינגערליך. ער האט געלייענט א־שטייגער, וויא איינער איז א מאָל געפלויגען רייטענדיג אויף א רוח איבער טהאָלען און איבער בערג, איבער וועלדער, איבער פעלדער ביז ער איז גע־קומען ערגיץ אויף א קעמפּע. אויף דער קעמפּע שטעהט א בריליאנטענער שלאָס, א פּאלאץ מיט הונדערטער חדרים. אריינקומענדיג אין פּאלאץ, זעהט ער: גילדענע טישען זיינען געגרייט מיט דיא טהייערסטע קרעדענצין און מען זעהט נישט קיין לעבעדיגע מענשען. נעהמט דעם בחור ארויס זיין ווינשפינגעריל און מאכט: פינגעריל, פינגעריל! איך וויל עסען, איך וויל טרינקען. דאס וויל איך, יענס וויל איך, וויל, וויל און וויל. — קומען עס אריין באלד פּרינצעסענס, בת־מלכות, איינע פון דער אנדערער שעהנער, נאר מחיה, איינגעטונקט אין פּעריל, אין דימאנטען, אין גאָלד, אין זילבער און טהוען זיך א נעהם צום בחור. עס טהוט פּלוצלים א זעטץ א

שארפע קאפעלע, מען פיהרט דעם בחור לעבעדיג מיט א מארש אין א מיידעל־שטיינענער באָד, וואו ער גלייבט זיך אויס דיא ביינער. דערנאָך הויבט זיך אָן א מאַהלצייט מיט גילדענע יויך, מיט דעם טהייערסטען ראָזינקעס וויין. מיינער איז נישט פויל, עסט, טרינקט, מהוט זיך וואויל. אזוי געהט עס ווייטער, ווייטער און ווייטער... דאס ווינשפינגעריל איז איהם וויא א משוואָק געזעסען שטייף אין קאָפּ, שטענדיג ווענען דעם אלץ געטראַכט און איז איהם אין שלאָף אפילו פונ׳ם זינען נישט ארויס. דאס וואס א ווינשפינגעריל איז דאָ, איז דאָך א געוויסע זאַך און ער האט דרינען חייליג געגלויבט, ווארום אזוינס האט ער דאָך געהערט אויך פון זיין טאַטען. א מאַמע ווייסט... סטייטשע, פון וואנען האט ער דען געהערט יענע אלע מעשיות פון יענער וועלט, פון אלסדינגג, וואס קאָכט זיך אין גיהנום, אין גן־עדן, פון מלאכים, בעלי־שמות, מכשפים, שדים און רוחות, ווען נישט מאַקי פונ׳ם טאַטען. הייגט ווען ער זאָל נישט געווען גלויבען אין „גרונט" אריין, אין דעם „אני מאמין, אז א טאַטע ווייסט" וואס־זשע וואָלט געוואָרען חלילה פון זיין ביסעל יודעשקייט?!...

בל־זמן הערשעלע איז נאָך געווען א יונגעל, פלעגט ער אלץ טראַכטען, אז ווען ער זאָל נאָר האבען א ווינשפינגעריל, וואלט ער זיך געוואונשען א ווארעמע, פרישע בתלקע מיט א ראָסעלפלייש און א פעטען קונעל גאר אין מיטען דער וואָך, וויל דענסטמאל פלעגט ער זעהר אָפט ליידען הונגער, נישט פאר יודען געדאַכט, און קיין בעטערס פון אזעלכע מאכלים איז דאָך אויף דער גאַנצער וועלט מעהר שוין נישטאָ. אויך וואָלט ער געוואונשען, אז אלע מלמדים און חדרים זאָלען, אין־איינעם מיט דיא סידורים מאַקי, פארשווינדען ווערען מיט דעם רויך, עס זאָל פון זייא מאַקי, רבונו של עולם, קיין זכר נישט בלייבען, ווייל אָנקוקען האט ער נישט גע־קענט דעם חדר און דעם מלמד זיינעם, דעם רוצח. פון דער מוזיקע וואָלט ער זיך געוואונשען א גוטען שופר־בלאָזער און א קאַטערינשטשיק, ווארום קיין אנדערע מוזיקע, חוץ א שופר א גאַנץ חודש אלול און א קאַטערינקע, וואס איז אויף עטליכע טעג פאַרוואָרפען געוואָרען א מאָל אין זיין שטעדטיל, האט ער נישט געהערט. — שפּעטער, אז ער איז עלטער געוואָרען און אָנגעהויבען צו פיהלען אנדערע מיני בעד־דערפעניששען, האט ער אויך געהאט אנדערע מיני ווינשעניש. דענסטמאָל וואָלט ער זיך געוואונשען א בת־מלכה, א פּרינצעסין, א שטוב מיט א בעל־הבתיש׳קייט, עטליכע ציגען מיט א צווייא דרייא בהמות.

דיא בת־מלכה האט אונזער הערשעלען זיך דענסטמאָהל געמאָהלט אין דער געשטאלט פון ביילען, א יאָרעדיג מיידיל, א דיקס, קורץ געוואַקסען מיט

ריטע, פולע באקען, א פארריסען נעזיל און שווארצליכע־ברענענדיגע אויגען. איהר טאטע בן־ציון צ ב י ה׳ ס — א גלעזער און רערבייא מאקי שוין אויך א שטיקעל ארחיטעקטער, נישט אזא מייסטער מיט דער האק, וויא א טבק — האט געהאט זיין איינענע שטוב, דיא דריטע פון הערשעלעס טאטענס הויז, און וויא דער שטיינער אין יודישע שטעדטליך, איז א נאָהענטער שכן איין אייגענער מענש, געהער צו דער משפחה און מאכט אויס מעהר וויא א לייבליכער קרוב אין דיא גרויסע שטעדט. קליינשטעדטילדיגע שכנים וייסען איינער ביים אנדערען א מינדסטע זאך, וואס מען רעדט, וואס מען קאָכט ווארטעס, איטליכס פיטצעלע, וואס טהוט זיך אין שטוב. איינער דעם אנדערען קוקט־נאך, צאטעוועט וויא א שפיאָן. מען קריגט זיך, זידעלט זיך און מען בעט זיך איבער, ווידער אויף דאס־נייא צוקריגען זיך. שכנות קריכען איינע צו דער אנדער נאך א קויל פייער, לייען א האקמעסער, א ריבאייזען, א כשר־שטיין, א פארעווען טאָפּ, א ווייקשעפיל און איין איי אויף חלה שמירען. האלטען זיך איין עצה, אויף וויפיעל איינליך אָנצר הויבען דיא פיאטע, ווען אָפּצולאָזען און פארשליסען דעם זאָק. פארהערען זיך אין איינגעמאכטס־פרעגלען פון אגרעסען, אין אויספלעכטען דעם פורים־קוילעטש און אָפּצוויקלען דיא קישעלעך. טראָגען איינע צו דיא אנדערע ווייזען אויף חידושים דעם המנטאש אויף פורים, דעם קניש און דעם פיינקוכען אויף שבועות; איינע ווינשט דער אנדערער: דערלעבט איבער א יאָהר אין פיעל גוטס מיט דעם מאַן און דיא קינדער! טראכטענדיג א מאל אין הארצען: פוקע זיך, שלימזלניצע, נעהמען זאָל דיך דער רוח! ... הערשעלעס מאמע און ביילעס האבען געלעבט צווישען זיך וויא נאָהענטע שכנים, און הערשעלע אליין איז קינדוויים שטארק חבר געווען מיט ביילע׳ן: פלעגען לויפען, שפילען זיך אין ושטורקעס מיט נאך חברים און חבר׳טעס טאנצען, שפרינגען באָרפיסערהייט נאך א רעגען אין דיא קאליזשעס און זינגען ביידע, האלטענדיג זיך בייא דיא הענטליך, דאס בעקאנטע לידעל: „א זון מיט א רעגען, דיא כלה איז געלעגען. וואס האט זיא געהאט? א יונגעלע. וויא אזוי האט עס געהייסען? משה׳לע, וואו האט מען עס געווינט? אין א ווינגעלע. וואו האט מען עס בעגראָבען? אין א גריבעלע.״—ביילע פלעגט א מאל אין שפּאס אנשטאט משה׳לע זאָגען: „הערשעלע״, און הערשעלע פון זיין זייט האט אנשטאט „דיא כלה״ געזאגט אויף קאטאָוועס: „ביילעניו״.... ביילע פלעגט קענען דער־צעהלען מעשיות פון גזלנים, מכשפים, מכשפה׳טעס און פון א רב מיט א רביצין. הערשעלע פלעגט אויסהערען איהרע מעשיות, קוקענדיג איהר אין מויל אריין מיט גרויס פארגניגען און נאָרנישט. — ביילע איז פאר איהם געווען דאס איינענע וואס

פירטאג, מאַטיל און נאך אנדערע תמרים. נאָר שפּעטער אביסיל, אז הערשעלע איז שוין א גמרא־יונגעל, הויבט ער פלוצלים, פון דער העכער הויט, אָן פאַר איהר זיך צו שעהמען, אליין נישט רעכט צו־וויסען פאַר וואָס, פאַר וועו? גארנישט, גלאט אזוי, ער שעהמט זיך!... ער האט צו גלייכער צייט זיך געשעהמט, אויך טאַקי שטארק חשק געהאט צו איהר, חאַטש פון־דערווייטענס אָנצוקוקען זיא. און ווען ס'איז אמאל אויסגעקומען צונויפקומען זיך מיט איהר אין איינעם, פלעגט ער רויט ווערען און אראָפּלאָזען דיא אויגען. זיא האט אויף איהם קוקענדיג, אויך אָנגעהויבען זיך צו שעהמען אוןביידע האבען געזוכט איינער דעם אנדערען וויא מעגליך אויסצומיידען. נאָר וואס מעהר ער האט זיא אויסגעמידען, האט איהם אלץ מעהר דאס הארץ זיינס צו איהר געצויגען. איהר קול האט איהם ליעבליך געקלונגען אין דיא אויערען. איהרס א וואָרט פון־דערווייטענס איז איהם זיך צוגאנגען אין אלע אברים. קיין בעסערע, קיין שעהנערע פון איהר, האט זיך איהם געדאכט, איז אויף דער גאנצער וועלט נישטאָ. ער האט שוין געוואוסט דענסטמאָל פונ'ם לעהרנען, אז קוקען אויף איין אשה און טראכטען פון איהר, איז א גרויסע עבורה. נאָר ווייל ער האט עס געוואוסט, דעריבער טאַקי האט זיך איהם ערשט געגלוסט; ווייל ער האט געלעהרענט, אז דאס איז איין עבורה, דעריבער טאַקי האט עס איהם, וויא אויף צו להכעיס, שטארק געצויגען דווקא אויףביילע'ן צו קוקען, און ווייל דאס איז געוועזען א געחאַפּטער קוק בגנבה, נישט גאנץ פרייא, וויא פריהער, דעריבער האט ער טאַקי עפּיס געטראכט... גע־טראכט און זיך געשעהמט. — אז הערשעלע האט, רייבענדיג זיך צווישען קאב־צאנסקער לייט, איבערגענומען בייא זייא דעם שטייגער פון ווינשען איך־איינעם מיט דער מעשה פונ'ם ווינשפינגעריל, האט ער זיך געווינשען א בת־מלכה, דאס הייסט — ביילען.

דאס ווינשעניש אין קאבצאנסק איז געוועזען איינע פון דיא גאנץ געוועהנטליכע בעשעפטיגונגען, צו אונטערהאַלטען זיך און פארברייגען דערמיט אביסיל דיא צייט — א בעשעפטיגונג, וואס איז געקומען פונ'ם שטענדיגען ליידען מאַנגעל אין דיא נייטיגסטע בעדערפעגישין און פונ'ם ליידיג זיטצען אָהן פרנסה. אזוי ליגט שוין בטבע פונ'ם מענשען: „דאס וואס נעהמט אָפּ, געהט נישט ארויס פונ'ם זין, מען באַגיטינט זיך חאָטש מיט דעם טראַכטען דאריך"... „האָפנונג און ווינשעניש איז דער נויטס מלאכה, דאס משוגע זיין איז פאַר וואוילטיג און הצלחה." אזעלכע גרויסע בריות אין דעם ווינשען, וויא קאבצאנסקער יודען, זיינען נישטאָ אויף דער גאנצער וועלט: פרייע, ליידיגע צייט האבען זייא גענוג, און צרות

זיינען זייא, ברוך־השם, אויך נישט זשעדנע, חיינט וואס־זשע איז דאָ פאר אזא ווינדער, אז אין דעם ענין הווינשעניש האבען זייא דערגרייכט אזא חויכע מדרגה מעהר פון אלע לייט אויף דער ערד! וואס נאָר עפּיס א שמיעס איז בייא די קאבצאנסקער באלד א ווינשעניש. לאָמיר אָנהאפּען למשל דאס א שטיינער; שמיעסענדיג פּונ׳ם ים אוקיונוס קען זיך איינער פארגינען צרווינשען: אזוי פיל געלד זאָל איך האבען, וויפיל זאמד אויפ׳ן ברעג זיינעם ארום און ארום!—עט, מאכט דער צווייטער, דער גאנצער ים זאָל זיין טינט און איך זאָל האבען אזוי פיל, וויפיל מען וואָלט מיט דעם טינט געקענט אָפּחתמ׳נען טראטעס, איטליכע אויף טויזענט קערבליך!... און איך, ווינשט דער דריטער, אויפהייבענדיג מיט א זיפצעלע די אויגען צום הימעל:ביידע זאָלט איהר שטארבען, רבוני של עולם, און איך אליין זאָל אייך ירשה׳נען! . . . נוט צוברייגנען פלעגט מען געוועהנטליך די זמערדיגע ליכטיגע אָוועגטען. עס וועט גאנץ נענוג זיין אויסצומאָחלען דאָ א קארטינקע פון איין אָוועגט אזעלכען:

אין די חייזער ברענט נישט קיין ליכט. טחיר און טויער זיינען אָפען. מען עסט וועטשערע פאר דער לבנה. נאך דער וועטשערע שיטען זיך, וויא די מורעשקעס, ארויס פון די הייזער: מאנסבילין אָהן קאפּאָטעס, אין די איינע טלית־קטנ׳ס, ווייבער צושפּילעט, נאָר אין די אונטערשטע קליידליך, קינדער אויסגעטחאָן האלב־נאקעט. שכנים א גאנצע קופּה לייגען זיך אויס אין דרויסען, יונג און אלט, קינד און קייט, אלע אין איינעם. גילדענע פאסען פון דער לבנה שלאָגען זיך דורך ערגיץ צווישען רעכליך, ציהען זיך איבער קעפּ, איבער פיס אין דער קופּה מענשען, קריכען ווייטער, ווייטער, טאנצענדיג אויף ווענט, אויף פלייטען און ווייזען אָן דאָ א קאטץ, וואס דראפּעט זיך, ניסטערט אויף א דאך, דאָרט קיה אויסגעשטרעקט אויף דער גאס, מעלה־גרה׳ן, אונטערשטייסענדיג זיך פאמעליך מיט די ווידלען און קייבען, זיפצען מיט א חריפּ, עפּיס וויא פונ׳ם בויך. — די ערשטע עטליכע מינוט איז איטליכער בעשעפטיגט מיט זיך, מען געניצט, סלוקערצט, מען טרייבט פלעה און מען קראצט זיך. ווייבער חויבען דערוויל אָן דעם שמיעס וועגען דער הייגטיגער וועטשערע, איטליכע מיט איהרס: בייא דער ה, זיינען די שטשיפּקעס בעטאמט געווען אזוי, אז דער מלבות האט עס גענומען עסען, בייא יענער איז דער ארבעס צוקאָכט געווען ווייך, וויא מארך, אז מען האט געלעקט די פינגער. איינע דערצעהלט דאס גרויסע גליק, וואס זיא האט געטראָפען: פאר א גראָשען האט זיא געהאנדעלט אין מארק א מציאה — א רעטיך גרויס, וויא דער קאָפּ, פון וועלכען מען האט גענוג געגעסען אין דער פריה, איך אַרינר אוֹיף

דער נאכט און ס'איז נאך איבערגעבליבען א היבשער שטיק אויף מארגען, מען זאל לעבען און געזונט זיין! אלע רעדען הויך אויף אלערלייא דינגע, קוויטשעדיגע קולות. דיא מאנען ברומען לעת־עתה אונטער, מישען זיך אריין נאר, וויא פון יוצא וועגען, גלאט אזוי מיט א ווארט. זייא לייגען זיך דערנאך מיט דעם בויך ארויף און, פאר־קוקענדיג זיך אויף דעם אויסגעשטערענטען בלויען הימעל, נעהמט מען זיך געשמאק שמיעסין, וואס טהוט זיך אזוינס דארט אויבען. דיא לבנה וועיזט זיך אויפ'ן ארט, וואו דער עולם כינט; מען קוקט אין איהר אן דיא ליכטיגע צורה פון יהושע און איטליכער מאכט: אוי, א נאז מיט אויגען!... איציק און בעריל, וואס האלטען זיך פאר שטיקליך שטערנזעהער, חקרנים, טייטען מיט פינגער אויף דעם „אלף בית“ פון דיא שטערען און האמפערען זיך וועגען דעם „תיו“ און „חית“. דער איבעריגער עולם מהוט צוליעב זייא ביידע. איטליכען פון דיא צווייא חקרנים, וואס טייטעלט איהם מיט א פינגער, נים מען גערעכט, שווערענדיג זיך: יא, אמת מאקי, איך זעה, זעה, וויא איך בין א יוד! — אי, אי! צושרייעט זיך שטארק פארוואונדערט א יוד, עפים אזוי פיעל שטערען דארט, דארט איז דיא געפלעקטע, ווייסליכע פאסען, אנגעזעצט וויא מאהן! אזוי פיעל רענדליך ווינש איך מיר צר האבען... געהם שוין, געהט! מאכט דער אנדערער, איך לאז פאר וועלוועלער, פאר איטליכם שטערענדיל א קאפיקע. עס געפינען זיך בעלנים אויף נאך וועלוועלער, צווייא, פינף, צעהן פאר א גראשען, און בשעת יודען טארגעווען זיך דא אזוי, רעגנען, צעהלען, לאזען אראפ דיא מקחים און ווארפען דעם קורס פון דיא שטערען, זיצט דארט אין דער זייט איינער עפים א לץ, דרשה'ט און זאגט גלייכע ווערטליך. דיא ווייבער ארום איהם שרייען קלאמפערשט; פע, גענוג! פארשטעקענדיג זיך דיא אויערען, הערען זיך אבער זעהר גוט צו און קייכען פאר געלעכטער... קינדער זיצען אויף נישט ליידיג, קיטצלען זיך, דערלאנגען איינער דעם אנדערען א קלאפ, א שנאל אין דער נאז הינטען ארום. דער פון דער נאז מהוט א קוויטש, יענער פונ'ם שנאל מאכט זיך צום תם, נעביך גאר א צדיק אין פעלץ און בייזערט זיך קלאמפערשט: שא, שא! מאמעס שעלטען דיא קינדער, בענומען זאלען זייא הלוואי ווערען, און אגב טאקי זייא מכבד מיט א קניפ. דיא טאטעס ווארפען אוועק דיא טארגעס און פאלען פלוצלים פונ'ם הימעל אראפ אויף דער ערד. דעם האט א זשוק זיך אריינגעפלאנטערט, אין בארד, יענעם — אין דיא פאות, דעם דריטען קריכט עפים אונטער'ן העמד דארט אויפ'ן רוקען. א רויטע קוה, א פרעסערען, פון וועלכער עס האט זיך אפגעטהאן דער שלאף, פארקריכט, ביים שטשיפען גראז, אין דער זייט גאט ביז צו דער גאנצער עדה יודען, דרעהט זיך צו זייא אוים מיט

רעם הינטען מחילה און פיהרט זיך עפּיס אויף פּע, נישט מיט דרך־ארץ. אלע זידלען זיא מיאוס אָפּ, טרייבען זיא און שרייען: היידא! אין איין קול. זיא דרעהט זיך געשווינד אוים פון יודישע הענד און לויפט אהין אין איהר רוה אריין. דערפון שפּינט זיך עפּיס א לאנגער שמיעס: ווען מען קוח איז דאס? וויפיעל מילך גיט דיא קוח? וויפיעל איז דיא קוח ווערטה? „שא, וויפיעל, מיינט איהר, יודען!“ טהוט פלוצלים איינער א פרעג: „זאָל ווערטה זיין דיא גאנצע קאב־צאנםקער טשערעדע, שוין מיט דיא ציגען אין־איינעם?“ איינער שאצט עס אזוי פיעל, דער אנדערער — אזוי פיעל, דער דריטער ווינשט זיך דאס צו האבען, וויפיעל ס'איז ווערטה מעהר. איטליכען בעזונדער חאפּט אָן א ווינשעניש און מען ווינשט, ווינשט, ביז דיא צונג ווערט מיעד ריידענדיג און מען הערט פון־דער ווייטענס, וויא איינער חראָפּעט שוין אָהן עין־הרע געשמאק. דיא מאנען טרייבען דיא ווייבער: קומט שלאָפען! דיא ווייבער מיט זייער חן קווינקלען זיך קלאָמפּערשט: עס גלוסט זיך זייא גאָר נים געהען אין בעט אריין און וואָלטען דיא גאנצע נאכט גערען דאָ, אין דרויסען, געשלאָפען. א יונג פּאָר פאָלק נעהט אוועק באלד טאקי, דיא איבעריגע מאכען שיהות, דינגען זיך, ביז פון ערגיץ א ווינקעלע שפּרינגט ארוים פלוצלים א ציג, וועלכע א פּאָר ווייסע־חברה'ניקעס האבען איבער־געשראָקען, אונטערגנבה'נענדיג זיך שטילערהייט צו איהר אויף דער פריזבע דאָרט; זייא נאך איהר און זיא אין גרוים איילעניש, יאָגעניש, פּוטץ אריין צווישען דער קופּה יודען. עס ווערט א מהומה, א קאָכעניש, מען גיט זיך א הייב אויף גיך און, בטלנ'דיג חלומות, צולויפט מען זיך געשווינד, איינער נאך דעם אנדערען נישט צו זאָגען אפילו א גוטע נאכט! —

ט.

אז דיא הייליגע תורה זאָגט: „יששכר חמור, יששכר איז איין אייזעל, גרם, א ברייטביינינגער, רובץ, וואס הויערט, בין המשפתים, צווישען דיא געמארקען“, ווערט נאבדעם, דאכט זיך, קיינעם שוין נישט פריקרע זיין דאס פארגלייכעניש פון א יודיש בר־מצוה יונגעל צו א לאָשאקיל ביים נעהמען עס צו דער ארבייט. — עס לויפט זיך א קליין לאָשאקיל הינטער דעם וואָגען, וועלכען דיא ווסטע מאמע זיינע, דיא שקאפּע, שלעפּט נעביך, איינרייסענדיג זיך דאס געזונד און האָפּענדיג הינטער־ווייליכם א שמיטצעל, גאָרנישט, עס זאָל איהם דאס אָנחריבען צו ארען. עס לויפט זיך פרייא, יאָגט הענדום־פּענדום, דרינגט מיט דיא פּיסליך, מאנצט, שפּרינגט

האָץ־האָץ־האָץ לעבעדיג פרעהליך, פאַררייסענדיג רעם ווידעל און האָט הנאה פונ׳ם לעבען. פלוצלים טהוט מען איהם אָן א ציימיל, מען שפּאַנט עס צו מיט א שטריקעל צו דער פאַרוואָגעלטער מאַמען. גנעה בחור, נים מען איהם שטאַרק אָנ־צוהערעניש מיט דער בייטש, נעה בחור, אויפ׳ן דראָנזשיק! דאָס האַרץ רייסט קוקענדיג וויא יונגערהייט איז עס נעביך דערשלאָגען, וויא יונגערהייט גנעהט עס בעטריבט, פאַראומערט אין דעם שווערען יאָך. אין דער־ערד איז נעביך זיין קאָפּ, אז אָך און וועה צו זיינע יונגע יאָהרען!

אונזער הערשעלע ווערט בר־מצוה — א לאָשאַקיל שוין מיט א ציימיל! זיין קעפּיל און זיין דאַר־קינדערש הענטיל נעביך זיינען געבונדען, גע־וויקעלט שטייף מיט רימענס, רצועות. דאָס ערשטע מאָל מאַכט ער דעם „לשם יחוד“ מיט ליב און לעבען און אַלע זיינע קרעפטען צו זיין פון היינט אָן משעבד, איינגעשפּאַנט אין דער עבודת הבורא...

„וארשתיך לי לעולם“ און איך האָב דיך פאַרקנאַסט צו מיר אויף אייביג! זאָגט הערשעלע, ארומדרעהענדיג דיא רצועה אויפ׳ן פינגער. א צווייטען־מאָל א דרעה און ווייטער „וארשתיך“! א דריטען דרעה און ווידער „וארשתיך לי באמונה“ איך האָב דיך פאַרקנאַסט צו מיר מיט דעם גלויבען „וידעת את ה׳“ און דוא זאָלסט וויסען וואָס פאַר א גאָט מיר האָבען!...

— גענוג, הערשעלע, זיין א יונגעל! דערמאָהנען איהם אויף דיא עלטערען מיט א מוסר. אוים פרייא! שוין צייט צו זאָרגען, צייט אין זינען צו האָבען עפּיס תכלית־זאַכען... קום, לאָשאַקיל, אויפ׳ן דראָנזשיק, קום שלעפּען דעם יאָך, קריעת רייסען אויף דעם שטיקעל ברויט, פאַרשוואַרצט ווערען מיט אונז אין איינעם!

צווייא מאָל מזל־טוב דיר, קאַבצאַנסקער אָרעם בר־מצוה בחור׳ל!— מזל־טוב דיר מיט דעם „עול עבדה“ מיט דעם יאָך פון עבודת הבורא! און מזל־טוב דיר אויך מיט דעם „עול דרך ארץ“ מיט דעם יאָך פון דער ביטערער פרנסה אין דעם וויסטען לעבען! געזעגען זיך אָפּ מיט דיינע יונגע יאָהרען — דוא ביסט געבונדען! האָב מורא פרייא דעם קאָפּ אויפצו־הייבען — ס׳איז איך עבורה, מען טאָהר נישט!.. זאָרג, זיפץ, קרעכץ און לאָז דיר דאַרען, טריקענען דער מוח...

און אזוי וויא הערשעלע האָט געהאַט א שיין קוויטשיק קול׳כען האָט דער טאַטע דריגען געגעבט דעם תכלית, געוואָלט דערפון מאַכען א פרנסה —

דאס זוהנדיל זאָל איהם אונטערהאלטען ימים־נוראים דאָרט אין דעם גלופסקער קלייזיל, וואו ער איז שוין היבשע עטליכע יאָהר כסדר געווען א בעל־תפלה. בר־מצוה איז הערשעלע געוואָרען נאך שבת־נחמו, פונקט טאַקי אין דער צייט, ווען בעלי־תפלות הויבען אָן זיך צוגרייטען צום דאוונען, ווען זייא שטעלען דיא „כלי", פריווען דעם האלז, פאַרהערען זיך אין שטיינער; ווען עס לאָזט זיך אין דיא אָוועגטען הערען, ווייט אויף דער גאַס, שטיקליך פון דער ראש־השנה׳דינער „שמונה־עשרה" אויף וויינענדיגע, טרויעריגע נגונים.

נישט דער סאָלאָוויטשיק, דער זיסער וואלד־זינגער פאַר א וועלט מענשען, נישט ער איז דער משורר פאַר יודישע קינדער: נישט פאַר זייא שפּיעלט ער זיינע שיינע לידער וועסנע־צייט אין „ספירה", אויפוועקענדיג דערמיט אין לייטישע הערצער געשמאַקע געפיהלען פון ליעבשאַפט — ניין! דעם יודענס סאָלאָוויטשיק איז דער בעל־תפלה, געפיהלען פון ליעבשאַפט וועקט ער אין איהם אויף מיט דעם וואונדער־שיינעם „אתה זוכר" און זיסע ליעבליכע ווערטער פון דיא הייליגע נביאים. דעם יודענס ליעבשאַפט איז געטליך ריין, האט נישט, וויא גאָט, קיין בילד, קיין געשטאַלט, ער ברענט, ער איז פאַרקאָכט, ציהעט זיך פאַר גרויס חשק מיט אלע זיינע געדאנקען אהין, אהין — צו דער הייליגער שכינה דאָרט אין הימעל...

„כה אָמר ה׳!" אזוי זאָגט גאָט, שרייעט אויס הויך אויף א קול דער בעל־תפלה: „זכרתי לך חסד נעוריך", אוי געדיינק איך דיר, כנסת ישראל, דאס גוטס־קייט דיינס אין דער יוגענד, אהבת כלולותיך, דיא ליעבשאַפט דיינע כלה׳ווייס, לכתך אחרי במדבר, דיין שפּאַצירען־געהען מיט מיר אין דער מדבר, בארץ לא זרועה, ערגיץ אין א העק עפּיס דאָרט. — עס ניט דעם יודען א בריה, א צופּ ביים הארצען, ער צאַפּעלט, פלאַטערט, שטרעקט אויס דיא הענד מיט א הייס געבעט טיעף פון דער נשמה: אי־אי־גאָטוניו, ליעבער, זיסער, רבוני־של עולם! —

און איידער נאך ער קומט צו זיך צו יאחמערט זיך דער בעל־תפלה, צוגיסט זיך און לאָזט ארויס אין זיסע ריהרענדיגע שטיינער: „הבן יקיר לי אפרים, א טהייער־זוהנדיל, איז מיר אפרים לעב, אם ילד שעשועים, א קינד־א טרייסט, כי מדי דברי בו, ווען איך רעד פון איהם, זכור אזכרנו עוד, קומט ער מיר אויפ׳ן זינען אלץ מעהר. על כן המו מעי לו, דאס הארץ געהט מיר אויס נאך איהם, רחם ארחמנו נאם ה׳, א גאָט׳ס רחמנות נעביך אויף איהם". — מיין יודעלע שטעכען זיך אין דיא אייגעליך טרעהרען, מאַכט פּיסקעליך וויא א קינד, עס וויינט

אין איהם דאס הערצעלע און פיסטעט זיך: אוי, פאטעניו! הויליג, ליעבהארציגע געטרייא פאטעריל! . .

דאריבער פערזאמלען זיך, וויא דיא בינען אז דערשמעקען ערגיץ האָניג, רעדליך יודען הינטער דיא פענסטער פון לייזער־יאנקיל׳ס שטוב, וואו ער ארבייט געשמאק אין „ונתנה תוקף“ און נאך אזעלכע גוטע שטיקליך. לייזער־יאנקיל זעטצט ווערטער, צוגיסט זיך אויפ׳ן העלזעלע אין שטייגער, איבערגעהענדיג פון דער געמבע אין א בייא־קול און הערשעלע ענטפערט איהם אָפּ אויף א קוויטש. ביידע האָרעווען, געהען אָפּ מיט שווייס, קולות אלערלייא פליהען — דאס פון איטליכען בעזונדער, איינער נאכ׳ן אנדערען כסדר און דאס אויסגעמישט אין־איינעם, דרעהעליך מיט א צוק אהער און אהין, דער א קוועטש אראָפּ, ברומענדיג מיט א פרענ אויף דער גראָבער סטרינע, יענער א הייב פון אונטען ארויף, אויסקוויטשענדיג איין ענטפער אויפ׳ן גלייכקיל. דיא העלזליך ארבייטען בים־באם־בים — און יודען הינטער דיא פענסטער זיינען זיך מחיה הערענדיג.

אזוי קנאקט דער קאבצאנסקער סאָלאָווייטשיק, שפיעלט זיינע טרויערדיגע־זיסע נגונים אין דיא אָוועגטען ביז א פאָר טעג פאר סליחות, וואס דענסטמאָל ווערט ער אנשווינגען און קלייבט זיך אין וועג אריין אין איין צייט מיט דיא שוועלבעליך און אלע אנדערע זומער־פייגעליך. דייא אהין, ערגיץ אין דיא וויטע, ווארעמע לענדער און ער מיט הערשעלען קיין גבופסק, דאָרט אין קלייזיל . . .

שאַ, שטיל איז סליחות־צייט אין דעם וואלד, וויא אין קאבצאנסק שבת, ווען דער עולם שלאָפט נאך מיטאג און דאס שטילקייט דאָרט וואַרפט אָן א מרה־שחורה. דיא ביימער שטעהען עפּיס פארטראכט, פארזאָרגט, נאר נישט דאס פנים, דאס געשטאלט וואס פריהער. זייער שאָקלען מיט דיא צווייגען — דאס איז א ברעכען מיט דיא הענד, זייער זשומען — דאס איז א ביטערער יאָמער, א זיפצען, א קרעכצען פון א געטרייער מוטער, וואס בלייבט איבער אליין נאכדעם וויא איהרע קינדער צופאָהרען זיך אין אלע זייטען. דאָרט וואו עס האט ערשט געלעבט, זיך געדעשט, געזונגען, געשפרונגען אין איטליכס ווינקעלע, איז איצינד שטיל־דוהיג, וויא אויף א בית־עולם. אלסדינג דאָרט דערמאָהנט אין דעם צער שיידען זיך מיט דיא ליעבע מיעף אין הארצען איינגעבאקענע. נישטאָ דאס פריהער־דיגע לעבעדיגקייט, דאס פרישקייט און אויפגערייטקייט, אלסדינג שטעהט עפּיס ווי א ברוגז, וועהר אומעטיג. דער הימעל קוקט אויך נישט פריינדליך און איז עפּיס

שטארק אָנגעבלאָזען. ווייסט איז דיא נעסט — דיא פייגעליך זיינען זיך צופלויגען... פארזאָרגט, פארטראכט שטעהט דער וואלד, גלייך וויא ער פיהלט, אז דאס אויפ־חייבען זיך און אוועקפליהען פון זיינע שפיעל־פייגעליך בעוויזט נישט אייף קיין גוטס. ער מעג זיך ריכטען, אז באלד־באלד וועט זיך אָנרוקען אויף איהם א חמארע — דער ווינטער מיט זיינע ביטערע קעלטען. און ער איז אצינד דעריבער פאראומערט, שטארק בעטריבט.

שא, שטיל, וויא סליחות־צייט אין דעם וואלד, איז אצינד אויך אין ק א ב־צ א נ ס ק. מיט ל י י ז ע ר־י א נ ק י ל'ס ריהרען זיך, האט זיך אויך געריהרט אפשר א האלב שטעדטיל. ס'איז אוועק קיין ג ל ו פ ס ק, וויא געוועהנטליך, א טראנספּאָרט מיט אלע סאָרטען לעבעדינער סחורה, זכען אין ג ל ו פ ס ק דאס שטיקעל פרנסה.

ק א ב צ א נ ס ק האט געשפירט דיא ביטערע צייט, עס גערט אויף דעם עולם דער ווינטער מיט אלע זיינע בעדערפעגישען: הייצונג, א שוך, א קלייד, און טאקי עפּיס עסען אויך. נישטאָ דער זומער, ווען מען ק ו מ ט א י ב ע ר עט־אזוי מיט גרינוואַרג און, פטר'ט אָפּ דאס לעבען וויא־עס־איז מיט שהי־פתי, מיט א רעטיכיל, א גרין אוגערקעלע, מיט א קנאָבעל, א ציבעלע, אבי פארשטאָפּען דעם מאָגען, אויסשטעהען איהם דעם ב ל ב ו ל וועגען דער אכילה. . . און דער גוטער אלמעכטיגער גאָט, וואס דערנעהרט אלע זיינע באשעפעניש, פונ'ם גרויסען ווילד־טהיר ביז צום קליין ווערמיל אין איי, ער מוטה עס בעצייטענס אָן דיא זומער־פייגעליך: פליהט זוכען אייער שפייז אהין אין דיא ווארעמע לענדער — און איהר ק א ב צ א נ ס ק ע ר יודען: שלעפּט זיך, אָרמענקע יודעליך, זוכען אייער פרנסה אין דער פרעמד, דאָרט אין ג ל ו פ ס ק!

יא.

מען בעדאַרף ווייסען חאס הייסט אזוינס בייא א יונגעל פ אָ ח ר ע ן, בכדי צו פאַרשטעהען ה ע ר ש ע ל ע ס הארץ ביים קלייבען זיך אין וועג אריין. גליק־ליכער פון איהם איז אויף דער גאנצער וועלט נישט געוועזען אין דעם טאָג, ווען ער האט זיך צוגעגרייט פאָחרען דאס ערשטע מאָל אין זיין לעבען אין א פרעמדער שטאָדט אין־איינעם מיט דיא עלטערען. ל י י ז ע ר־י א נ ק י ל י כ ע האט זיך אויך נאָכגעשלעפּט. נעחייסען האט עס, זיא פאָהרט אויף קבר־אָבות, נאָר באמת האט עס געשמעקט מיט א געשעפטיל, אויך מיט אָנקוקען דאכט־זיך עפּיס א

תתן, פאר ציפערסאָסיען אָדער פאר עמיצען אנדערש — דאס איז שוין איהר זאך, קיינעמס עסק נישט. און בכדי אויסצושלאָגען דיא הוצאות האט זיא מיט־געפיהרט אביסעל סחורה, אַפּצהעטצען עס אין גלייכען געלט דאָרט, אין גלופּסק. אונזער הערשעלען האט זיך געדאכט, אז גלופּסק איז ערגיץ אין עק וועלט, עפּיס לעבין דיא הרי־חושך, וואו דער הימעל לאָזט זיך אראָפּ, און דער טאָג פאָהרען אהינצו וועט זיך ציהען לאנג, זיך גאר ניט אויס־לאָזען.

עס פערשטעהט זיך, אז מיט א נאכט פריהער האט הערשעלע קיין אויג נישט געקענט צו מאכען, זיך געוואָרפען אויף זיין געלעגער פון איין זייט אויף דער אנדערער, טראכטענדיג אלץ פונ'ם גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט פיר. עס האט איהם זיך געדאכט וויא גאנץ גלופּסק שטעהט אצינד און קוסט ארויס אויף זיין טאטען, אלע אין איין קול: וואו איז ער, ר' לייזער־יאנקיל? ווען קוממ ער, ר' לייזער־יאנקיל? א מעשה, א מעשה! נאך אין נישטאָ ר' לייזער־יאנקיל! און פלוצלים ווערט א גרויס פרייד, א גדולה—ר' לייזער־יאנקיל פאָהרט! ר' לייזער־יאנקיל איז שוין געקומען! ער איז נישט אליין, ער האט מיטגעבראכט אויך זיין בחור'ל, א כלי־שלמה! עס איז א צונויפלויפעניש, איין ערד־טרעטעניש, מען שלאָגט זיך איבער דעם טאטען מיט דעם קינד, איטליכער רייסט זייא צו זיך אויף אכסניא, אויף ווארמעס, אויף א קערמישיל. מען טייט אויף זייא פון דערווייטען מיט דיא פינגער: אָט זיינען זייא, אָט געהען זייא, ר' לייזער־יאנקיל מיט זיין בחור'ל! זייא שטעלען־אוים א שטיקעל דאווענען, א „געריצך", זינגען א מארש, א וואָלעביל, פערבייסען מיט א קליוואנער בעטלער — און דער עולם ווערט משוגע, שפּרינגט אוים דער הויט הערענדיג אזוינס.

קוים וואס הערשעלע האט דערלעבט טאָג, איז ער געשווינד אויפ־געשטאנען, אָפּגעגאָסען נעגעל־וואסער, געחאפּט דאס תפילין־זעקעלע, דורך וועלכע דאס מזל זיינס איז איהם אזוי דערהויבט געוואָרען, און געלאָפען אין בית־מדרש, אין דער גיך אָפּדאווענען. אויסער דעם האט ער טאקי נאך געהאט עטליכע נייטיגע געשעפטליך, וועלכע ער האט בעדארפט פאר'ן אוועקפאָהרען מיט זיינע חברים דאָרט אָפּארבייטען. דיא חברים זיינען אויך בעצייטענס געקומען אין בית־מדרש אריין, ווייל דער חודש־אלול, וויא איטליכען איז בעקאנט, איז איבערהויפּט א צייט, ווען פאר יונגליך שטעלט זיך דער גרויסער יריד און אבי געזונט, מיט ארבייט האט מען ניט צו זאָרגען, געשעפטען זיינען ברוך־השם דאָ איבער'ן קאָפּ: מען

בעדארף דערטאפען מיט קונצען דעם שופר און זיך פריווען בלאָזען הינטערווייליכס דאָרט אין דער וויבערשער שוהל; דערבייא מוז מען פיהרען דיא גאנצע תכסיסי מלחמה מיט דעם שמש, וואס ער איז דענסטמאָל דערצאָרענט און בייז וויא צעהן רוחות. אויך בעדארף מען זיין אויפ'ן היילינגען אָרט, אויפ'ן פעלד, ס'איז דאָך דאָרטען עפּיס דאָ א בוים מיט כל־נדרי־באהליך. היינט איז דאָך אויף דער וועלט עפּיס אויך דאָ א וועקדיל מיט ניס־ביימער, ערשט צייטיג געוואָרענע, מען מוז געהען רייסען, אָנשטופּען פולע פּליודערען. געלויבט איז גאָט, וואס אונטער אזא צייט מיט אזוי פיעל וויכטיגע געשעפטען איז מען נאָך חאָטש פרייא, פּטור פון לערנען — דיא מלמדים לויפען דענסטמאָהל, געהען צו קינד, קוואָקען אויף א קנעלונג און „בומצקען" זיך און בייסען זיך פאר דיא נעז נעביך. הערשעלע האט געקוקט שטאָלץ אויף זיינע חברים ארום איהם אין פּאָליש פונ'ם בית־המדרש, טראכטענדיג בייא זיך: אויך מיר מענשען, מישטעהנס־געזאָגט, זייא בלייבען דאָ און איך — איך פּאָהר! מען זאָל איהם דענסטמאָל געווען זאָגען א שטיינער: הערשעלע! דער פּריץ שענקט דיר דאס גאנצע שטעדטיל קאבצאנסק מיט זיין שלאָס, אבי בלייב דאָ, פּאָהר נישט, וואָלט ער געשפּינען קלעק און נישט געוואָלט אפילו הערען. — ער געזעגענט זיך מיט חברה און לאָזט זיך געהען לעד־בעדיג, פרעהליך.

א טאָג איז דענסטמאל געווען זעהר א שיינער, וויא עס גיט זיך אוים אמאל אין אלול איינער פון דיא געשיינקטע טעג. נאָך גאנץ פריה האט פון איהר געצעלט דאָרט ביים עק הימעל ארויס געשיינט דיא זון מיט איהר ליכטיג פּנים און, צוטרייבענדיג ביסליכוויים דעם פרישקיהלבליכען טומאן, זיך געשפּינעלט אין דיא טויא־טראָפּענס, וואס האבען געפינקעלט, געשפּיעלט אין אלערלייא קאָלירען וויא דיא ברילִיאנטען. דיא שאטענס רוקען זיך מיט דרך־ארץ טריט־בייא־טריט אָלץ צוריק און וואס ווייטער, ווייטער ווערט העלער און העלער. פרעהליך שווישצען דיא וואָראָבייטשיקעס, אונטערשפּרינגענדיג מיט דיא דינע פיסליך אויף דיא דעכער, אויף דיא פּלייטען, דאס — צונויפלויפען זייא זיך פּעקליכוויים אין־איינעם, עפּיס האמפּערט מען זיך איבער א קערנדיל, עפּיס שמיעסט דאָ קהל איבער וועגען זייערס א וויכטיגע זאַך און דאס — צלויפען זייא זיך אין בעזונדערע פּאָרליך, טאנצטענדיג איטליכער אקעגען זיין בעשעהרטער, ווימען זיך, האלזען זיך, ליובען זיך, צאפּלען, פלאטערען מיט דיא פליגעליך — און פּיק, פּיק אין קעפּיל . . . מעקענדיג לויפען ראפּטאָם ציגען פון אלע געסליך. אהין, וואו עס פּארקלייבט זיך דיא טשערעדע, פון דאָרט נעהמט זיא אויפ'ן גאנצען טאָג אוועק אין פעלד ארויין, דיא פּארשייטע

ציגען, דיא שקצים שפרינגען רעשענדיג פארריסען דיא ווידעליך העט פאראיס, דיא קיה ריהרען זיך פאמעליך מיט סטאטיק, נישט געאיילט, צוניינענדיג מיט דיא קעפליך, וויא פיינע בעל־הבית'טעס, רוהיג שטיל, נאר עטליכע פארדרעהען אהינטען דיא קעפ און לאזען ארויס וויא פון א צעשפאלטענעם שופר א הייזעריגען, א קיה'עש־נארישען „מע" גלאט אזוי זיך א גרוס גאר פריינטליך דעם גאנצען שטעדטיל יודען, אדער „א זייא געזונט" דיא פארבליבענע קעלבליך. שאקלענדיג זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער פיהרט דער גאנער זיין גאנץ געזינדעל יונגע גענזליך, וואס ערשט אריין אין דיא פעדערען, בלאזט פון זיך א שרעק, געגאטשעט, שטרעקט דעם האלז, פארוואָרפענדיג מיטען קעפיל און לאזט זיך מיט דער קאפ־פאניע אראפ אהין צום וואסער. — דער טאג איז שיין, ליכטיג וויא הערשעלען אויפ'ן הארצען. הערשעלע שפילעט־אויף געהענדיג דאס קאפאטקעלע, שטרעקט אויס דיא הענד חאפען דיא לאנגע שנייא־ווייסע פעדים, וואס טראגען זיך ארום אין דער לופט וויא דינע פּאטינע, פארקוקט זיך אויך אויף דיא טויבען, וואס שוועבען, דרעהען זיך העט אין דער הויך מיט אויסגעשפרייטע פליגעליך, רייך־קלאהר גלאנצענדינע, גאלד און זילבער — און ער האט הנאה, ס'איז איהם עפּיס גוט, גרינג אויף דער נשמה. ער פיהלט, אז היינט איז ער גליקליך. דיא געשעפטען זיינע האט ער געלויבט איז גאט, אפגעארבייט נאך בעסער וויא געווינשען. ער איז פרייא, ער פאהרט. ס'איז יום־טוב'דיג גוט ארום און ארום. רבוני של עולם! טראכט ער — און דיא אויגען בענעטצען זיך איהם פאר פיעל פרייד — איך דאנק דיר און לויב דיר פאר דיינע חסדים. נו, מען בעדארף זיך נעהמען צו דיין דיענסט: פרום זיין, לעהרנען, דאוונען געשמאק — זיין א יוד. געהענדיג אזוי אויפגערייטט, שטארק צופריעדען מיט א הארץ פול פרייד, קומט איהם פלוצלים צו דיא אויגען דאס טהייערע געשטאלט, דיא ליכטיגע צורה פון ביילען.

ביילע איז זיך געשטאנען לעבען דער פריזבע בייא איהר שטוב, וואו זיא האט ארויסגעשטעלט טריקענען דאס צרוואשענע געפעס און אויסגעהאנגען אויף א שטריקעל עטליכע איבערגעשווינקטע שטיקלעך גרעט. זיא איז געוועזן נאך נישט אנגעטהאן, נאר אין איין אונטערשט קליידיל, פון הינטען פארשטעקט, בארפיס. דיא ארבעל פונ'ם העמד וויים פארקאטשעט אויף דיא פולעטשקע, דיקע ארעמס ביז איבער דיא איילענבויגענס. דער בוזים אביסיל אפען, דער גאנצער האלז, מחילה, אין דרויסען און דיא האר צופאטעלט, וויא געוועהנטליך א בריה א מיידיל פריהמארגען.

אונזער הערשעלע שטארק אויפגערייטט, שמחת־תורה'דיג לויפט

צו אין גרויס חדוה האסטיג צו זיין בת־מלכה, פרעגט איהם בחרם וויא אזוי דאס איז געשעהען, עפּיס נאָר טאקי וויא דער גוטער יאָהר וואָלט איהם פון הינטען צו איהר א שטופּ געטהאָן. ער געזעגענט זיך מיט איהר, נעהמענדיג זיא ביי דער האנד, וויא זיא וואָלט געווען א מאנספּארשוין, און רעדט עפּיס פאר פייער, פאר וואסער, נישט רעכט צו געדיינקען וואס. ב י י ל ע בלייבט פארגאפּט, ווייסט נישט וואס צו טהאָן. און אז דיא ערשטע היטץ איז אריבער לאָזט ה ע ר ש ע ל ע אָפּ ב י י ל ע ס האנד, מאכענדיג, נאך אלץ נישט רעכט ביים זינען, מיט א נארעש געלעכטעריל: הע... בייא א מיידיל דיא האנד!... א יודענע, הע, שלום עליכם!... נאָר וויא ער קומט באלד אין גאנצען צו דיא געדאנקען נעהמט איהם אָפּ דאס לשון, ער ווערט רויט און בלייך. ב י י ל ע שטיקט זיך שטילערהייט פאר געלעכטער מיט אראָפּגעלאָזענע אויגען, אוועקרוקען זיך אין דער זייט, און ה ע ר ש ע ל ע טראָגט זיך אָפּ געשווינד וויא א גנב.

ה ע ר ש ע ל ע איז געווען עפּיס גאר צודרעהט, בייא זיך אין הארצען מיאוס אראָפּגעפאלען. סטייטש, וואס האט ער געטהאָן!... ערשט זאָגט ער צו, דעם רבוני של עולם צו דיענען, זיין א יוד—און פּלוצים אזא מעשה, אזוינס „איהם" אָפּצוטהאָן!... פּע! — ער שפּייעט, קראַצט זיך פאר פארדראָס אין דער פּאָה און מאכט נא־נא!...

יב.

אז ער איז געקומען א היים האט ער געחאפּט א שטיקעל פּסק, פאר וואָס ער האט זיך עפּיס אזוי געזאמט. דער טאטע איז שוין געווען אָנגעטהאָן אין דיא וועג־קליידער: א ציצען, אָפּגעבליאקעוועט חאלאטיל, דיא ארבעל און דיא פּאָלעס פון פאָרענט איינגעטונקט אין פעטע, פארהארטעוועטע פלעקען פון אלערלייא מאכלים, אויסגעמי־שט מיט גרינליכער טאבאקע און געגלאנצט עפּיס מיט א מיתה־משונה קאָליר, דער הינטען אויסגעריבען און ערטערווייס דאָרט קוקען ארויס שטיקליך קליאָטשע. אויפ'ן קאָפּ עפּיס א מין אָפּגעפּאָהרען שטארק צוקנייטשט מיטצעל. נאָר דיא אלטע צעריסענע וועג־שיך מיט לאטעס, וועלכע ער האט בעדארפט אָנטהאָן זיינען איהם דערווייל אויף דיא פיס נאך נישט געווען, מען האט זייא ערשט געזוכט און געפּריווט מיט דער קאָטשערע ארויסשארען פון אונטער דער בעט. דאס הויזגעזינד האט געטאנצט ארום איהם, שטארק בעשעפטיגט מיט איינפּאקען דיא קלימקעס און ער איז געשטאנען אָנגעזאָטעלט וויא א פערד־ל.

יא, נעביך מאקי א פערדיל, וואס האט בעדארפט שלעפען אויף זיך א שטוב מיט קינדער. איין מאל אין יאָהר פֿלעגט ער מוזען זיך אזוי איינשפּאנען, געהען אין וועג אריין, איינרייסען זיך דאס געזונט, ארבייטען אויף אלע כלים און פאר דער דאָזיגער נסיעה איז אָבגעהאנגען דאס לעבען פון׳ם הויזגעזינד דאס גאנצע יאָהר... דעריבער האט זיך אין אזא טאָג געווינט דיא גאנצע שטוב, אלע זיינען אויף געווען און לייזער־יאנקיל נעביך איז געשטאנען אָנגעזאָטעלט בלייך, פארטראכט מיט איין ערענסט פּנים. — דיא מאמע איז געווען אָנגעטהאָן אין איהרע וועג־קליידער, עפּיס מיני שמאטעס אזעלכע פון חמעלניצקעס צייטען, אין וועלכע זיא איז אויסגעקומען גרעבער, דיקער וויא שטענדיג און א מין טיכיל אָנגערוקט אויפ׳ן שטערען ביז איבער דיא אויגען. נאָר הערשעלע אליין האט פארשפּאָרט זיך איבערצוטהאָן. מעהר וויא דאס איינע קאפּאָטקעלע אויפ׳ן לייב האט ער נישט געהאט. דיא מאמע האט איהם אפילו געהייסען איבערקעהרען דאס קאפּאָטקעלע אויף דער לינקער זייט, הערשעלע אָבער האט איהר בעוויזען בעשיינפערליך, אז דער אונטערשלאָק איז מיאוס פארשמירט, אויך צוהאקט, צופאלען און טאקי געבליבען בייא דאס זייניגע — פאָהרען גאנץ פּראָסט וויא ער געהט, דערפאר האט ער שוין געמוזט צוליעב טהאָן, נעהמען אויפ׳ן קאָפּ דעם טאטענס איין אלט היטעל, עפּיס א מין קאטערובע, וועלכעס מען האט שוין לאנג געמענט מיט דעם חמץ פארברענען און ארומגארטלען זיך מיט א קרייקע.

אָט אזוי אָנגעטהאָן וויא געהעריג, האבען אונזערע פארשוינען, נאכדעם וויא זייא האבען אין איילעניש עפּיס איבערגעכאפּט, זיך געזעגענט מיט דיא קינדער, געחאפּט דיא קלימקעס און יאָגענדיג אין איין אָטהעם, פארשוויצט, פארסאָפּעט, פארדולט וויא אויף א בייזער מהומה, אזוי וויא דער שטיינער איז פון יודען ביים פאָהרען, זיך צום סוף געריהרט מיט נאָט׳ס כח אין וועג אריין. —

אונזער הערשעלע דערצעהלט היינט אין פריידען זיין ערשטע נסיעה מיט דיא דאָזיגע ווערטער:

„אויף א לאנגען וואָגען אין דער הויף, האט דיא מאמע אנידערגעשטעלט א שטיינ מיט עופות און א קאָרב מיט אייער אין פּאלאָווע. דער וואָגען איז אָנגעזעטצט געווען איינג מיט פארשוינען, כמעט א פערטיל קאבצאנסק. דאָרט האבען זיך געפונען מיידליך, ווייבליך, וואס זיינען געפאָהרען זיך שטעלען פאר דיענסטען און אמען, אויך אלערלייא סאָרטען יודען: שיינע יודען, כשר׳ע יודען, מיט׳ן פולען טויל יודען, ברענענדיגע יודען, צעבראָכענע יודען, גילדענע־אדער יודען, גלאט יודען, אזוי־זיך יודען און אויף־מיר־יודען. ס׳איז געווען א פארמישעניש. א

פארפלאָנטעניש, א פארבייטעניש מיט דיא פיס און א צונויפשטיקעניש נאָר אומ־צוקומען. איך מיט דיא פארשוינען וואס אין דערמיט, האבען געשוויצט, טאקי משונה געשוויצט. דיא שיינע יודען האבען נעביך געשוויצט וויא א ביבער, דיא פנימ'ליך זייערע זיינען געווען אויסגעפריעט וויא א צימעס און אויב מען האט זיך נישט פארקיהלט איז נאָר דעריבער, ווייל דער וואָגען איז געווען בעלאנגערט פון דיא אויפגעהאפטע פארשוינדליך, וואס זיינען אויף משקולת געשטאנען, געזעסען מיט קונצען פון הינטען, בייא דיא זייטען, אויך אויף דער קעלניע, נישט צו־צולאָזען אויף דיא וואס אין וואָגען קיין פיצעל לופטעלע. נאָר אין אָנהויב איז איטליכער געזעסען ברוגז, עפיס אָנגעדרודעלט, אונטערגעוואָרטשעט אויף דעם בעל־העגלה און בייס חאפען א קלאפ אין דיא קריזשעם, א קוועטש אין דער מאזאָליע פונ'ם פינגער האט מען שטארק פארקרימענדיג זיך פארביסען מיט דיא ליפען, מילא נוא־נוא. נאָר דערנאך איז מען געוואָרען שיין אביסיל הייטעשער, דרך־ארץ אין דער זייט, איינער דעם אנדערען בעט מחילה: רוקט זיך אביסיל! פון יענעמס א זעטץ טהוט מען א געשרייא. יודען זיינען נישט צופריעדען און קריגען זיך. דיא מאמע האט אלץ געפילדערט אויף א צעבראָכענעם יודען ער זאָל נישט צעברעכען איהר דיא אייער. דער טאטע האט געהאלטען פארמאכט דאס מויל, איינגעוויקעלט דעם האלז מיט א שטיקעל פעה, נישט צו פארלירען חלילה דאס קול. דיא פערד הויבען־אָן זיך אונטערפוילען, שלעפען זיך פאמעליך, מאכענדיג מיט דיא אויסגעקראָכענע ווידלען און דיא פארשוינען מאכען זיך הארץ, הויבען צווישען זיך אָן א שמיעס. דער ערל, עפיס איין אָרמער, ערגיץ אמאל געוועזענער עקאָנאָם, וואס דיא גאנצע צייט, זינט פונ'ם אויפזעטצען זיך זיינעם אין וואָגען, איז ער געווען פארפאָפען, נישט אויף דעם עולם — האט זיך לסוף אויפגעהאפט שוין ניכטער, געקוקט וויא א נעכטיגער אויף דער גאנצער קאָמפאניע ארום איהם און זיך צוגעהערט צום שמיעס, וועלכער איז געווען פאר איהם טערקיש, פריוועגדיג באלד טאקי אריין אין דער מיט אויך מיט א שמיעס, וואס איז ווידער פאר יודישע קינדער געווען תרגום. נאָר א יודיש קעפיל בייסט איין תרגום אויך. אבי געהאפט נאָר עפיס, איין וואָרט פון צעהן, האבען זייא זיך שוין געשטויסען, געדרינגען דאס איבעריגע מיט זייער אייגענעם שכל און זיך געקלינגט אלע איך־איינעם, געבען דעם גראָבען פויערשען קאָפ צו פאר־שטעהען זייער מין מיט אלע מיני הסברות: אביסיל מיט אונזער לשון, אביסיל מיט זייער לשון, אביסיל מיט דיא הענד, אביסיל מיט דעם ווינק, א דרעה מיט דעם פינגער אויף א נגון. נישקשה, מען האט זיך פארשטאנען. עס האט זיך געצווינגען א שמיעס וועגען דעם, וואס בייא זייא, וועגען דעם גאס

בייא אונז להבדיל. זיין נאָמען איוואַן אין אונזערער, מען האט עס גע־נומען פון להבדיל יוחנן. די אַלע שבע חכמות זיינען גענומענע, אונזערע מען האָט איהם אויך דערקלעהרט זעהר אַ וואוילען משל פונ׳ם מדרש, אַ גלייכווערטיל פון דער גמרא, קלאָהר געמאַכט איהם אין יודישע מנהגים מיט דעם שכל, יואָס דרינען שטעקט. איוואַן אַפנים ער האט מודה געווען — עטליכע מאל האט ער אַלץ אויסגעשריען: קוגעל, צימעס! און זיך דערביי בעלעקט. דיא ווייבער האָבען געקייכט פאַר געלעכטער, געמאכט: צו זיין קאפּ, צו זיין לעבען! קוקט איהם אן וויא ער בעלעקט זיך, ער האָט ליעב אונזער קוגעל! עפּים אַ יוגענדט מיט א צוגעדעקטען קאָפּ. וואָס פאָהרט זיך שטעלען פאַר איין אם, ברומט שטילערהייט אונטער פאַר זיך אַ טרויעריג לידעל:

„אויפ׳ן הימעל לויכטען שטערנדליך,
אין וועלדיל שפּילט א סאָלאָווייא,
דער גאַנצער וועלט איז ליעב און פרעהליך,
און מיר אליין אז אָך און ווייא.“

דער ערל קעהרט זיך אוועק, מאכט זיך אביסעל נאַרעש מיט דיא ווייבער און מען נימט אויף איהם א מאַך מיט דער האנד: איין ערל בלייבט טאַקי איין ערל! נאָכדעם וויא מען איז א היבש שטיקעל וועג זיך אָנגעגאַנגען צופוס אונטער א בערגיל, אונטערשטופּענדיג דעם וואָגען און ווידער זיך אויפגעזעצט, האט דער עולם יודען זיך געשמאַק א געהם געטהאָן צו א ברייטען שמיעס. מען רעדט פון אלסדינג, וואס קאָכט זיך דאָ אויף דער וועלט און דאָרט אויף יענער וועלט. מען רעדט פונ׳ם האנדעל, שאַצט דאס פאַרמעגען פון א סך גבירים, עס קומט אויך צורייד דיא אַלטע מעשה מיט ר׳ שמעלקען און עס בלייבט, אז ער האט פון אליהו־הנביא בעקומען א ווינשפינגעריל. עס הויבט זיך באַלד טאַקי אָן א געקרעכצעריא, א געזיפצערייא, א געווינשערייא. איינער זאָגט, ער זאָל האבען א ווינשפינגעריל וואָלט ער געווינשען דאס, דער אַנדערער — דאס און דאס, דער דריטער — יענס ... הכלל איטליכער ווינשט עפּיס אַנדערש. צדקות איז געפאַלען גענוג וויא מיסט, מיט דער פולער האנד. איינער דעם אַנדערען ווייזט אַרויס זיין גרויסע פריינדשאַפט, צחאַגענדיג דעם, יענעם גילדענע בערג. דאס גוט־ברידער־שאַפט צווישען דער קאָמפּאַניע ווערט געשטאַרקט, מען פיהלט זיך עפּיס געטרייסט, [illegible]ישט אַזוי פאַרוואָרפען, פאַרגעסען אין דער וועלט און איינער [illegible] דעם

אַנדערען איז זעהר צופריעדען. אַט אַזוי האט זיך עס געטהאָן ביז מען האט, מיט דעם אויבערשטענס הילף, אַקעגען נאַכט זיך קוים לעבעדיג פארשלעפּט קיין ג ל ו פ ס ק.“

ג.

והיא און דיא, ג ל ו פ ס ק, האט צו ל י י ז ע ר־י א נ ק ל י ן נישט אַזוי געטהאָן. בבואם מקאַבצאַנסק בייא זייער אָנקומען פון ק אַ ב צ אַ נ ס ק אין ג ל ו פ ס ק זייא נישט געלאָפען אַקעגען מקבל־פּנים זיין, וויא ה ע ר ש ע ל ע האט אין דער היים זיך פירגעשטעלט. מען האט זיך איבער זייא נישט געשלאָגען, נישט געריסען איטליכען בעזונדער צו זיך אויף סטאַנציע, אויף א מאָהלצייט. מענשען זיינען קאַלטבליטיג געגאַנגען פארבייא, זייא אפילו נישט אָנצוקוקען. ה ע ר ש ע ל ע ן איז דיא זאך אין פלוק שטאַרק קשה געווען און שטעהענדיג ביים אַרויסקריכען פונ׳ם וואָגען מיט א פּעקיל אין דיא הענד אויף דער גאַס, האט ער געקוקט אויפ׳ן טאַטען פארוואונדערט, אָהן ווערטער, גלייך וויא גערעדט: האַ, וואָס זאָל עס אַזוינס בעטייטען? שטעקט נישט דרינען אפשר עפּיס א גראָבער טעות? נאָר נאַכדעם וויא ער האט געהאַפּט פון הינטען א דישעל און דער טאַטע א שטופּ, אַזוי אַז ער איז נעביך געפלויגען וויים אויף עטליכע טרים, שיעור נישט אַרויפגעפאַלען אויף דעם ח ז י ר, וואס האט געשמאַק געחראָמקעט בייא דער זייט גאַס, וואָהין מען האט ערשט פון א גאַניקיל אין דער־הויך אַראָפּגעגאָסען, וויא געוועהנטליך, א פולע, משונה א שמעקענדיגע פּאָמייניצע מיט אַלעם גוטען, און צו דעם דישעל מיט דעם שטופּ אויף געלייזט נאָך, א מאָל צעהן אין טאַטען אַריין, פאר וואס שטעהען עס יודען וויא דיא לייטענע גולם׳ס, פארשטעלענדיג דעם ווענ־אָט דענסטמאָל פון אַזא אָ נ צ ו ה ע ר ע נ י ש אין איהם, ה ע ר ש ע ל ע ן, פארענטפערט געוואָרען דיא קשיות. ער האט אַראָפּגעלאָזט דיא נאָז, שוין טאַקי גוט פארשטאַנען . . . און ער און דער טאַטע זיינען אין זיינע אויגען אַביסיל אַראָפּגעפאַלען. באַלד ביים קומען אין ל י י ז ע ר־י א נ ק י ל אַלץ געשטאַנען און זיך געראַטהען מיט דעם ווייב ווענען זייערע זאַכען און אויב אַצינד איז נישט שפּעטליך א געה צו טהאָן צו בעקאַנטע, נאָר נאָך אַזא בעגעגעניש איז בייא זייא ביידע געבליבען מעהר קיין שיהות נישט צו מאַכען און בלייבען דערווייל אויף נאַכט־לעגער דאָ אין דער בעל־העגלה׳שער אכסניא. ה ע ר ש ע ל ע ן האט מען מכבד געווען מיט אַריינטראָגען פּעקליך אין שטוב אַריין, דאָרט דאַרויף אכטונג געבען

און אליין האבען זייא זיך געבאָברעט ארום דער שטיין מיט עופות, איבער־געשטיעסט מיט רעם בעל־העגלה, ער זאָל מוחל זיין אריינפאָהרען אין הויף אריין, וואו דיא שטיינ וועט דערווייל שטעהען אויפ'ן וואָגען ביז מאָרגען.

נישט פאר קיין יודישע קינדער געדאכט אזא נאכט, וועלכע הערשעלע האט אויף דער אכסניא אין גרויסע צרות צוגעבראכט. הונגעריג, מיעד און צער־בראָכען פונ'ם וועג האט ער שוין שפעטליך בייא נאכט, אין דעם גרויסען רעש און דער מהומה פון אלערלייא מיני פארשוינען, זיך דערשטופט ערגיץ אין א ווינקעלע און זיך א וואָרף געטהאָן אויף עפיס א הינקענדיגען צעריסענעם טאפטשאָן. דאָרט האט מען איהם שוין יא טאקע מקבל־פנים געווען, און אויפגענומען פאר א גאנץ טהייערען גאסט. — גלופסקער וואנצען, וויא דער גאנצער וועלט איז בעקאנט, נעהמען זעהר גערען אויף אורחים מיט אלע כבוד'ן: האלזען זייא, קלעפען אין זייא און קריכען זייא אונטער דיא נענגעל. הערשעלעס קראַטצען זיך און אָנצער־הערעניש־געבען מיט דיא הענד, אז ער איז זייא מוחל דעם כבוד, האט אָקעגען אזעלכע נפשות נישט געהאָלפען. זייא האבען זיך טאקי געטהאָן זייערס, זיך גע־דרעהט, געארבייט ארום דעם אורח מיט גרויס פארגניגען, ביז ער האט געמוזט זיך אָפטראגען שא, שטיל און זיך געלייגט פשוט אויף דער ערד.

אָט אזוי האט זיך איינגעלאָזט הערשעלעס יענער פרעהליכער טאָג, אויף וועלכען ער האט אזוי ארויסגעקוקט און זיך פירגעשטעלט אין איהם גרויסע גליקען!...

מאָרגען נאך גאנץ פריה האט דיא מאמע זיך געאיילט אין שטאָדט אריין ווענען איהרע געשעפטען. שפעטער אביסיל נאך איהר איז אויך אוועק דער טאטע. ביים אוועקגעהן קוקט ער זיך ארום, אז דיא קעשענע איז איהם צוריסען און פאר גרויס איילעניש האָט ער און נים איבער דאס בייטעלע מיט זיין ביסעל פארמעגען הערשעלע'ן, וואס איז איבערגעבליבען אליין לעבען דיא זאכען. אונזער הערשעלע דערטאפט פון א זעקעלע א שטיק ברויט מיט א גרויסער, גע־ל־ער אונערקע, אויף א ציינדיל קנאָבעל און נעהמט זיך וואויל טהאָן, עסען געשמאַק, וויא אויפ'שטעהענדיג פון א קריינק. אנטערגעלעהנט דאס הארץ בעקומט ער שטארק יצר־הרע ארויסצוגעהן אויף־א־ווילע אין דרויסען, אָנצוקוקען וואס פאר א פנים גלופסק האט.

פאר הערשעלעס אויגען עפענט זיך עפיס גאר א נייע וועלט. אלסדינג איז פאר איהם נייא, גלייך וויא ערשט בעשאפען געוואָרען, ערשט ארויס

געקראָכען פון דער ערד. ער שטעהט פארגאפט, פארריסען דעם קאָפּ און ווייסט נישט אויף וואס פריהער צו קוקען. גאָר צום ערשטעןווארפט זיך איהם אין דיא אויגען א געדיכטע קאַשע פון יודען. מען לויפט, מען שטופט זיך אין יאָגעניש וויא אויף א שרפה. יודען, יודענעס, קינד און קייט — אָהן עין־הרע וויא באָב! — אויסגעמישט אלע אין איינעם, אָנגעטהאָן אין אלערלייא מלבושים, פון צעריסענע שמאַטעס ביז דיא טהייערסטע קליידער. צווישען זייא אויך נקבות אין סאַמעטענע מענטעליך מיט זיידענע, פארדריפּעטע קליידליך, נאָר שררה׳סטעס און ווען זייא זאָלען נישט געווען ריידען זינגענדיג הויך, אויף דער גאַנצער גאַס, מיט א קוויטש, שנייצענדיג דערבייא דיא נאָז, וואָלט ער זיכער געמיינט, אז דאס זיינען פריצעס . . . פון אלע זייטען פאָהרען בוידען,ביידליך, פוהרליך, א טהייל פארפלאָנטען, פארהאַסען זיך מיט דיא רעדער, א טהייל מיט דיא דישלעס און זידלערייען, געשרייען, געוואַלדען ביז דעם זיבעטען הימעל. — דאס וואס רינשטאָקליך פלייצען אין דיא גאַסען איז איהם קיין וואונדער נישט געווען. ס׳איז דאָך א יודישע שטאָדט. אין ק אַ ב צ אַ נ ס ק איז אויך גענוג דאָ דיא אייגענע סחורה. וויא דען אנדערש? דארויף איז דאָך עס א גאַס אויף אויסצוגיסען דאָרט פּאָמייניצעס. א וואונדער איז איהם נאָר געווען דיא שפּיציגדיגע שטיינער, וועלכע וואלגערען זיך אין דיא גאַסען. צרוואס נאָך שטיינער אזעלכע אויף־צוברעכען ריק־און־לענד, אז אָהן דעם קען מען אויך אין דיא גריבער דאָ פאלען זעהר שיין און ברעכען דאס געניק! איינפאלען זאָל איהם פּלוצלים, אז דאס איז א ברוק, סטייטש וויא אזוי! אז געבריקירטע גאַסען זיינען פאר איהם געווען נאָך גאָר א סוד, נישט געהערט, נישט געזעהען קיינמאל אזוינס. אָט ערשט שפּעטער, אז ער איז זיך דערגאַנגען פונ׳ם סוד, וואס אזעלכס בעטייט, איז איהם עס טאַקי שוין מעהר קיין וואונדער נישט געווען. אזוי איז שוין טאַקי רעכט. אויך איז איהם קיין וואונדער נישט געווען דיא איינגעהייקערטע שטיבליך מיט צעבראָכענע דעכליך, אָנגעזעמצט געדיכט איינס לעבין אנדערען, וויל אזוי ב ע ד אַ ר ף זיין, אזוי האבען א פּ נ י ם ה י ז ע ר, וויא געוועהנטליך יודישע הייזער. משונה ווילד האט איהם אויסגעזעהן עפּיס נאָר אין מיטען־דרינען א מויעריל אין צווייא, אין דרייא נאָרען. רבונו של עולם, וויא שטופּט זיך עס א יוד ארויף אזוי הויך אונטערען הימעל און שטעלט זיך נאָך איין דאס לעבען ארויפקריכען אָהין אויף א שמאָל לייטעריל פון דרויסען! טאַקי נאָר ודוי, פריהער וויא מען געהט אויף אזא לייטעריל ארויף, מוז מען אָפּזאָגען ודוי, זיך געזעגנען מיט דעם לעבען. — דיא אויגען ה ע ר ש ע ל ע ס האבען אלץ געקוקט, געפונען וואס צו זעהען, דאס קעפּיל זיינס האט אלץ בער־

טראכט, געטראכט און דיא פיס זיינע זיינען זיך דערווייל אליין געגאנגען, געגאנגען ביז ער האט פלוצלים זיך א חאפ געטהאן — ע־ע! ער איז פארגאנגען ווייטליך און שוין לאנג צייט צוריק.

צוריק אָבער וויסט ער נישט דעם וועג. ער הויבט אָן פרעגען בייא יודען וויא נעהמט מען צו דער קאבצאנסקער אכסניא. א טהייל קוקען איהם, אין איילעניש, לויפעניש, בייזליך אָן, נישט צו ענטפערען א וואָרט, א טהייל מאָהלען איהם אויס בקיצור מיט דער האנד: געה יונגעלע, גלייך, גלייך, דערנאָך לינקס, ביז צו א געסעלע, דערנאָך רעכטס און ווייטער לינקס. דאָרט, יונגעלע, טהו א פרעגע, וועט מען דיר שוין ווייזען. הערשעלע, א ברירה האט ער געהאט, איז געגאנגען, פארקראָכען אין געסעליך, אין בלאָטעס, געשפרונגען איבער שמאָלע איינע פון דיא אנדערע ווייט אָפּגעטרעטענע קלאָטקעס, אָנחאַפּענדיג זיך דערבייא אין דער זייט פאר פּלייטען. ער איז, א פּנים, אריין גלופסק אין דיא קישקעס, אין דעם מאָגען, וואו ס'איז גערדיכט, עס שמעקט אָן פארנעהט אין נאָז. ער האט געארבייט אויף אלע כלים און איז נעביך אָפּגעגאנגען מיט שווייס ביז ער האט זיך אָנגעשלאָגען אויף א פיינעם יונגען מאַן, וואס איז אַזוי גוט געווען זיך אָפּצוגעבען אביסיל מיט איהם.

— קום, זאגט דער יונגער מאַן, בעטראכטענדיג הערשעלען מיט א גוט שמייכעלע פונ'ם קאָפּ ביז דיא פיס. קום, איך וועל דיך אונטערפיהרען. ביסט דאָ, וויא איך זעה, נאָך נאר א פריץ.

הערשעלע דאנקט דעם יונגען מאַן פאר זיין גוטען ווילען כמעט מיט טרעהרען אין דיא אויגען. —

— העלפען א גר איז א מצוה, מאכט דער יונגער מאַן מיט א שיינענדיג פּנים. דאָ אין גלופסק, מאָהר מען קיין פריטץ נישט זיין, בייא אונז דאָ בע־דארף מען גוט היטען דיא קעשענעס. פארשטעהסט־דוא מיך יונגעלע?

הערשעלע טהוט זיך געהענדיג א טאפּ אין קעשענע. „דוא ביסט שוין א חתן?" „ניין!" ענטפערט הערשעלע שוין מיט א פרעהליך הארץ. „פאר וואס ניין? אָט וועסט־דוא זעהען, בייא אונז וועט מען אין גיכען דיר שטעלען א חופה". הערשעלע שטיקט זיך פאר געלעכטער. „וואס, דוא גלויבסט נישט? אָט וועסט־דוא זעהען. לאָך דיר, לאָך, נישקשה! אָט איז א קלאָטקעלע. פאַר־מעליכין! האב נאָר אין זינען דיא קעשענע." הערשעלע טהוט זיך ווייטער א טאפּ. „נו, ס'איז דאָ?" „שרעקט זיך נישט, ס'איז דאָ!" פאר א יאָהרען האט

זיך דאס איינענע טאקי געטראָפען מיט א בחור'ל וויא דוא. ער האט זיך אלץ געטאַפּט, געמיינט, אז בייא איהם ליגט עס אין קעשעניע דאס בייטעלע, און לסוף וואס לאָזט זיך אויס? — בוידעם! דיא קארמאנשטיקעס, ברענען זאָלען זייא, האבען עס בייא איהם, נישט פאר דיר געדאכט, דערטאַפּט און אנשטאט דעם אריינגעליינט אהין עפּיס שפּארגאלען, אשר־יצר־פּאפּירליך. דוא פאר־שטעהסט? — נעהם עס מחילה טאקי ארויס און קוק רעכט אָן. פויל טאָהר מען נישט זיין."

אונזער הערשעלע איז נישט פויל, נעהמט ארויס דאס בייטעלע און האלט עס פאר דיא אויגען.

— זעהסט־דוא, הא? וואס האב איך דיר געזאגט! דאס זיינען געווען דיא לעצטע ווערטער פונ'ם פיינעם יונגען מאן, וואס אויסהאַפּענדיג הערשעלען פון דיא הענד דאס בייטעלע, מאכט ער א פליטה און ווערט באלד וויא אויסגע־טריקענט.

הערשעלע בלייבט אין דער הייסער מינוט שטעהען וויא אויסגעפּאטשט מיט א פּאָר אויסגעשטעלטע אויגען און איין אָפען מויל, נישט צו־ווייסען וואו ער איז און וואס מיט איהם טהוט זיך אזוינס.

דעם עולם'ס ווערטיל: „א גאסט אויף א וויל זעהט אויף א מייל" האט טאקי זיך אקוראט געפּאסט צו הערשעלען. באלד אין דעם ערשטען טאָג פון זיין קומען האט גלופּסק זיך פאר איהם „ענטפּלעקט" מיט איהר גאנצען כבוד און שיינקייט: מיט איהרע שמאָלע קרומע הינטער־געסעליך, מיט איהרע „פּיסקעס", לעוואדעס, רינשטאָקליך, שטארק שמעקענדיגע קאליזשעס, געדיכטע און שיטערע בלאָטעס און מיט איהרע גנבים, בייטעל־שניידער—און דאס ענטפּלעקען זיך איהרס איז איהם באָקים אויסגעפאלען. פארשמירט, פארדריפּעט, מיט א פרישצאַפּעלדיגען גלופּסקער קאטער איז הערשעלע ערשט ארום מנחה־צייט געקומען בעטריבט צוריק אויף דער אכסניא. נישטאָ קיין טאטע, קיין מאמע און דיא קלימקעס—אויך נישטאָ! ער בלייבט טויט מיט אלע אברים, קוקט וויא א דולער און דאס הארץ טיאָכקעט איהם שטארק. פּלוצלים דערהערט ער וויא מען בייזערט זיך אויף איהם מיט דיא ווערטער: „אָט האסט־דוא איהם. דאס שיינע בחור'ל! וואס זאגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין טאַטען?" און ער דערזעהט פאר זיך ריזע דיא בעל־אכסניא'טע.

ריזע איז א קורצע, דיקע, ברייטבייכיגע יודענע, שוין אין דיא יאָהרען,

מיט א נעשטופעלט פנים וואס איז שטענדיג פארשוויצט און מיט א צווייגאָרענדיג ניידעריל. א שניריל שיטערע הערליך ציהעט זיך איהר אויף דער אויבערשטער ליפ, וואס פאררייסט זיך בייא דער רעכטער באק ארויף, אזוי אז מען זעהט א רויט שטיקעל צונג ארויסקוקענדיג דורך א חיבש שפעלטיל אויפ׳ן אָרט פון צוויא אויס־נעפוילטע ציין. איין עק פארטיך איז איהר שטענדיג פאַרשטעקט, דער בוזים צר שפילעט. דיא צווייא עקען פונ׳ם קאָפּענ־טיכיל זיינען פארוואָרפען אהינטען און האַלט געוועהנטליך אין דער האַנט א פאָלאָניק — א בעוויז, אז זיא פאָרעט זיך שטענדיג לעבין אויבען. זיא רעדט שרייענדיג, גיך און איין אָטהעם פונ׳ם הארצען מיט א בייזער, עס דאכט זיך זיא איז שטארק אויפגעבראכט, קריגט זיך, חנם זיא מיינט חלילה נישט קיין שלעכטס און איז בטבע א גאנץ גוטע. דאס איז בייא איהר גלאט אזא לשון, אזא שטיינער ריידען, וואס האט נאך אויסגעארבייט זיך פון איבינע עסקים און צוטהאָן־האבען איהר גאנץ לעבען מיט בעל־העגלות. אין דעם שמיעס ווארפט זיא אלץ אריין „העני אביסיל!״ וואס זאָגסט־דוא צו זיין טאַטען? הויך אויף א נגון. אויך איז דער שטיינער איהרער ביים ריידען אָנצובויגען עפּטערס דעם קאָפּ אין דער זייט און א פּאָהר טהאָן מיט׳ן שפּיטץ נאָז איבער דעם ארבעל, טאַקי א וויש אויף דער גאנצער לייגג פונ׳ם אָרעם.

— וואס זאָגסט־דוא צו זיין טאַטען? איז ר י י ז ע ארויס מיט איהר שרייענדיג לשון אויף אונזער ה ע ר ש ע ל ע ן נעביך און טאַקי א גוטען פּאָהר־געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. וויא ווערט עס א בחור׳ל פארפאלען, העני אביסיל! קוקט איהם נאָר אָן, דאס שיינע בחור׳ל! נעהמט זיך און ווערט פארפאלען!

ה ע ר ש ע ל ע שטעהט ארויפגעלאָזען דעם קאָפּ, ווארגענדיג זיך מיט טרעהרען און שווייגט.

— ער שווייגט נאך, דאס שיין בחור׳ל! טאַטע און מאַמע ש ט א ר ב ע ן דאָ. און ער, העני אביסיל! שטעהט וויא א לֹמך און שווייגט.

— אוי וועה־וועה מיר! טהוט ה ע ר ש ע ל ע א געשרייא און צוחליפעט זיך, מיינענדיג טאַקי, אז דיא עלטערען זיינען אויף דער וועלט שוין נישטאָ און ער איז געבליבען א יתום.

— נאַ. חליפּע נישט, פארפאלען! טרייסט ר י י ז ע אונזער וויסט יתומ׳ל. ווייטער זאָל א בחור׳ל אזוינס מעהר נישט טהאָן. טאַטע און מאַמע זיינען דאָך אָהן א נשמה... דיא נשמה איז זייא א ו י ס ג ע נ א נ ג ע ן לויפענדיג...

— איק־איק־איק! חליפעט הערשעלע מיט א פארקלעהמטע הארץ. מיל עפּיס זאָגען, נאָר עס שטיקען איהם די טרעהרען און קוים וואס ער ברייננט ארויס פונ׳ם מויל איקענדיג א פּאָר האלבע, צעבראָכענע ווערטער: טאט... גע־שטאָר... איק־איק...

— אוי, א דונער האט מיך נישט דערשלאָגען! טהוט זיך רייזע א האפּ, ער מיינט „שטארבען" הייסט טאַקי געשטאָרבען... עס רעדט זיך נאָר אזוי, נארעלע, ס׳איז אזא לשון... העז אביסיל! טאטע און מאמע האבען טאַקי געקענט שטארבען. נוא, שאַ, אט וועלען זייא באלד קומען געוואָהר ווערען. נאך ביי א טאָג האבען זייא זיך מיט די זאכען איבערגעקליבען ערגיץ, ווייס איך וואו? פארקויפט די היהנער, די אייער איך אליין האב אויך געהאנדעלט. שאַ, אט וועל איך דיר געבען פון דער מאמעס אייער. א וועהטיג איז מיר! העז אביסיל, א גאנצען טאָג האט ער נישט געגעסען! — געה וואַש זיך און זעטץ זיך צום טיש.

אונזער הערשעלע איז פון טויט לעבעדיג געוואָרען און זיך גענומען אונטערלעהנען זיין הארץ מיט א פּרעזשעניצע, וואס רייזע האט אין דער גיך צוגעטראָגען איהם צום טיש, מאַכענדיג דערבייא אויף איהר שרייענדיג בייזער־ענדיג קול:

— נאַ, עס געזונט! האסט־דוא געהערט, העז אביסיל, מען זאָל אזא טאָג אָפּפאסטען!

באלד זיינען נישט טויט נישט לעבעדיג ארייננעלאָפען אין שטוב דער טאטע און די מאמע. א געשרייא, א געפּילדער. א פרייד מיט א רוגזא און א מוסר־זאָגען איך־איינעם.

— געלויבט איז גאָט! שרייעט די מאמע מיט א פרעהליך הארץ און מאַכט דערבייא טאַקי, קוקענדיג אויפ׳ן זוהן, א בייז פנים. דוא ווייסט, וואס דוא ביסט פאר אזא מעשה ווערטה!...

— סטייטש, סטייטש! פייערט דער טאטע, אזוינס צו טהאָן! דוא ביסט דאָך ווערטה, סטייטש, סטייטש. ווי א הערינג זאָל מען דיך צערייסען!

— העז אביסיל! איז רייזע, וויא א גוטע מליצה, ארוים אויף איהר שפּראכע, א פאָהר־געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. שיינע טאטע און מאמע! מען זאָל איבערלאָזען א קינד אליין וויא אויפ׳ן וואסער! ער שרייעט! וואס זאגסט־דוא איך בעט דיך צו זיין טאטען? א קינד איז א קינד. וואס דען? אָט שווייגט בעסער, שווייגט!

רייזעס הערטער האבען געזיירסט און פון יעטער צייט האט הערשעלע ליעב געקריגען רייזען ביא זיך אין הארצען.

יד.

אונזערע פארשוינען זיינען געשטאנען צושיידט אויף בעזונדערע סטאנציעס. נישט דערפאר וויל איטליכער פאר זיך האט בעדארפט האבען זיין חדר, זיין ארט בעזונדער. חלילה! גאנץ רייכע יודען אפילו לאזען זיך אויף דער אכסניא בעגניגען מיט א בעטיל און שטעהען דרייא, פיער איהרע איך־איינעם, אבי עס זאל וואלוועל קאסטען. נארעשקייטען! עפים בעדארף דען א יוד האבען עולם־הזה? — נאר וואס דען? וויל אנדערש איז גאר טאקי נישט מעגליך געווען. דער טאטע האט, וויא געוועהנטליך, זיך אויפגעהאלטען וויא ס'איז ביים שמש פון דעם קלייזעל, וואו ער פלעגט ימים נוראים דאוונען. דעם שמש'ס דירה איז קוים גענוג געווען פאר זיין איינען געזינד. נאר וויא זאגט מען עפים ביא אונז יודען—וואו צווייא איז אויך א דריטער. און מיט דעם דאזיגען כלל שמעקט א יוד נעביך אריין דעם לעפעל צו יענעם אין שיסעל, שטופט זיך אריין וואו ס'איז אייננ, קריכט אריין מיט א פוס צו יענעם אין ביטעל, חאפט א קוק צו יענעם אין מחזור, שפארט־זיך צו וויא ס'איז צו יענעם אויפ'ן געלעגער, קוועטש זיך אריין אין בויך צוה־ישען פול אנגעזעצטע פארשוינען און שטערבעט נעביך אפ אזוי דאס גאנצע לעבען. עט, וואס מאכט עס אויס? אבי איבערקומען; אבי אבפטר'ען, מישטעהנס־געזאגט, דאס עסען; אבי חאפען א דרעמיל; א נאכט איבערצולעבען; אבי יוצא זיין און וויא ס'איז דערהאלטען דיא נשמה. דערבייא האט טאקי לייזער־יאנקיל מיט דעם שמש זיך גערעכענט עפים שטיקליך קרובים, און וויא דער איינפיהר בייא אונזער עולם איז, האלט עס א יוד זיך פאר א מוז צו פארפאהרען צו זיינעם חאטש א גאנץ וויטען קרוב, וויל ווען נישט — אזוי טייטשט ער עס — וועט ער איהם חליכה בעליידיגען און יענער ווידער קען אויף איהם ברוגז זיין. און אויב לייזער־יאנקיל איז דאס מאל מיט דעם ווייב, מיט דעם קינד און האק־פאק מיט דיא עופות באלד טאקי נישט פארפאהרען גלייך צום שמש — איז ערשטענס דעריבער, וויל ער האט גוט געוואוסט, אז אזוינס איז ריין אונמעגליך. אי וואס, יענער קען פאראיבעל האבען. נישקשה, אחן סכנות! ער וועט עס איהם געבען צו פארשטעהען. — און צווייטענס, וואס מיינט איהר? איז דאס טאקי נאר געווען דעם שמש'ס טרפה'ן גליק...

דיא מאמע איז נעגאנגען אויף פּאנציע צו איהרער א בעקאנטער יודענע פון קאבצאנסק, א קעבנע אין א נגידיש הויז, וואו זיא האט אפּגעזעטצט עטליכע צעהנדלינג אייער און ארויסגעקוקט אנצוגעהמען בייא דער בעל־הבית׳טע א פּאר טוץ זאקען אין גלייכען געלד אויסצוארבייטען און פון א צוואנציג געגזליך פעדערע איבערין ווינטער אויסצופליקען. דיא מאמע האט נאר געשיינט אין דעם שלייער, אין דעם שבת׳דיגען טיכיל אויפ׳ן קאפּ, איהר איז א פנים, אין קעך נאר נישט שלעכט געווען, זיא האט זיך דארט אויסגעגלייכט דיא ביינער. דיא קעבנע האט זיא צוגעפּילעוועט, איהר אלץ אונטערגערוקט צו קייען, אנטרייבענדיג זיא אלץ: עסט, מלכה־טויבעניו! עסט, עסט, מיין הארץ —ביידען האט דאס טויל זיך נישט צוגעטאכט, אלץ גערעדט, גערעדט, זיך אויספּרעגענדיג איבער פיעל מענשען, בעקאנטע און אויך ווילד פרעמדע, אזעלכע וואס געהערען זיך מיט זייא כלל נישט אן. זיך דערמאהנט אלטע מעשיות, וואס נאך טוידווים. — געדיינקט איהר, געדיינקט איהר, מלכה־טויבעניו! געדיינקט איהר, געדיינקט איהר טריינע־פאסעניו! ביידע האבען זיך געשמאלצען, געקוקט איינע אויף דער אנדערער מיט לייכטענדיגע אייגעליך, ביים שמיעסין עפּיס מיט ת׳־צוגויפגעצויגען, איינגעשנירט דיא ליפּעליך, איינער דער אנדערער אלץ: סערדצע, קרוין זאלט איהר מיר געזונט זיין! . . . עס פארשטעהט זיך, אז פון אלע זאכען האט מען נישט פארגעסען דעם עיקר — רכילות, דאס בעסטע געווירץ, דיא געשמאקסטע בשמים אין איטליכען ווייבערשען שמיעס. מען האט מקיים געווען דעם מנהג, אפּריכטען אפּשפּעטען מיט אלע דינים און כוונות וואס דרינען שטעקט. טריינע־פאסיע האט עס מקיים געווען גאנץ פראסט אהן חכמות — גע־פלאקערט, גערעדט מיט אפּעטיט, גיך, געשווינד, וויא עס געהערט צו זיין . . . . מלכה־טויבע אקעגען האט דאס איינענע טאקי מקיים געווען, נאר מיט שטר־שטיק. אלץ צוגעשאקעלט מיט דעם קאפּ, געגלאצט דיא אייגעליך מיט א יראת־שמים פנים׳ל, כלומר׳שט וויל זיא נישט יענעם בעריידען, פע! — נאר בייא זיך אבער האט זיא דערפון שטארק הנאה, בעלעקט זיך אזש פאר תענוג או, ווארפט אין שמיעס א מאל אריין א ווארט, עפּיס מיט פיעל טייטשען, אזוי און אזוי. דאס ווארט איהרס, וואס דאכט זיך אין פלוק נאר נישט, עט . . . ציהעט ערשט טריינע־פאסיען ביים צונג און הידעט זיא אונטער צופלאקערען און צו ריידען, שפּעטען נאך מעהר.

— זאגט איהר מיר געזונט זיין, מלכה־טויבעניו! הויבט אן טריינע־פאסיל צו מאהכען מיט דעם צינגעל און א מאס רייד איבער דיא

בעל־הבית׳טעס אויסצושיטען. וואס ווייסט איהר, וואס פאר א שלעק זייא זיינען, דיא אלע שיינע חיינטיגע בעל־הבית׳טעס! בייא וויפיעל איך בין איבערגעוועזען איז אלץ איינע ערגער פון דער אנדערער. איטליכע מיט איהר מאנקאָליע, מיינע צרות אויף זייא! האבען נאָר ליעב אָט וואס, זיך צו דרעהען, טאראראמען, פיכדערען, קלינגען מיט דיא שליסעליך. מיינען, זייא טהוען עפּיס. און טאָמיר ווייסט איהר וואס?

— וואס, וואס? רוקט מלכה־טויבע אריין א ווערטיל, כלומר׳שט תם און ציהעט דערמיט טאקי בייא טריינע־סאָסיען ווערטער פונ׳ם מויל.

— נארנישט! . . צוהיטצט זיך טריינע־סאָסיע, וויס איך וואס בייא זייא הייסט עס, נאָר א געלעכטער חלעבין, דיא איז א בריה, פול אין איטליכס ווינקעלע. יא אמת טאקי אָבער קיינמאל נישט אין יענעם ווינקעלע וואו מען בעדאַרף. גלייך וויא זיא שפּיעלט זיך אין בעהעלטעניש. זוכט מען זיא דאָ, איז זיא נאר דאָרט און בעדאַרף מען זיא דאָרט, הא־הא! איז זיא דאָ... דער מאן זוכט, ד׳א קינדער זוכען, מען רופט, רופט און זיא שרייעט פון ערגיץ ארויס אין איין כעס. — יענע ווידער, מיינע וועהטינען אויף איהר, געטרויט נישט דיא שיין, צעהלט דיא גרויפּען אין טעפּיל, פאר א האלבען גראָשען וואָלט זיא זיך געלאָזט דיא אויגען ארויס־נעהמען, וואס איז?

— א בעל־הבית׳טע, וואס דען? זיא וויל איינבריינגען... מאכט מלכה־טויבע מיט אזא מינעלע עפּיס וויא אויף קאטאָוועס און עפּיס גיא גאנץ ערענסט.

— יא, איינבריינגען! מאכט טריינע־סאָסיע שטארק פאַר־קרימענדיג זיך. זיא וויל איינבריינגען פונ׳ם עסען, א גראָשען און אליין בריינגט זיא דעם מאן אוים—וויים איך אויף וואס—הונדערטערס!... איינע, עפּיס א שלימזול, האנדעלט איין אין מארק אלע מציאות, אייער א מציאָה, פוטער, שמאַלץ א מציאָה, גאָט שיקט איהר אלץ צו. האט א שפּיזארנע מיט אלעם גוטען און האלט עס אָבער אונטערען שלאָס אזוי . . .

— אייערע מיינט איהר? האַפּט זיך מלכה־טויבע ארוים מיט א וואָרט. בייא אייערער איז עס אלץ אונטערען שלאָס? — א גוטע בעל־הבית׳טע, חלעבין!

— טפוא, א גוטע בעל־הבית׳טע, חלעבין! זאגט טריינע־סאָסיע איבער יענערס ווערטער מיט א בייז געלעכטעריל, אויסשפּייענדיג דערבייא. האלט

עס אונטערן שלאָס אזוי לאנג דיא אלע מציאות, ביז דיא אייער ווערען טוכלע, דיא פוטער בעקומט א ריח, דער איינגעמאכטס געצוקערט און מען ווארפט עס דערנאך ארויס.... דיא אנדערע, עפּיס א שטיק פליש, ליגט איבער שטענדיג אין קעך, מישט זיך צום טעפּיל. ווייס איך וואס? האָטש מען בעדארף זיא דאָרט האבען וויא אויגענוועהטיג. פארקעהרט, דורך איהר מישען זיך ווערט ערשט א מישעגינגיע: דער געבראָטענס צוגעברענט, דיא יאָיך אויסגעלאָפען און ס'איז נאָר א צעפּוקעניש...

— שונאים, שונאים! א צעפּוקעניש דיא שונאים! מאכט מלכה־טויבע, אתטערלעקענדיג זיך. עסט אייך, טרייגע־סאָסיעניע, נישט אָפּ אזוי דאס הארץ!

— טפוא זאָלען זייא ווערען! שפּייעט טרייגע־סאָסיע אויס. וואס ווייסט איהר, וואס ווייסט איהר? מלכה־טויבעניו!... איינע נישט קיין רעכטע! אלע דינען זייא שליסמולניצעס, ליידיג־געחערענס, האבען נישט וואס צו טהאָן און גיבען זיך אויס קלאָמפּערש פאר בריות. א קאַטאָוועס, אָהן זייא וואָלט דיא גאנצע שטוב האָרנעם־קאָרנעם זיך איבערגעקעהרט. טאָמער ווייסט איהר וואס? — נאָר־נישט!... פריהער בין איך געוועזען א נאר און זיך גענומען צום הארצען, פלעג פון זייא קייען דיא ערד. און היינט אָבער האב איך מיך מישב געווען — א־א, צו אייער קאָפּ, צו אייער לייב און לעבען! איהר ניסטערט, רעדט, בייזערט זיך, שרייעט אייך משוגענערוויים און איך טהוא מיר מינס. ווערדט צוזעצט!... וואס איז, טאָמיר ווייסט איהר, עולם־הבא וועל איך האבען? אדרבה, זאגט, קרוין, סערדצע, און איך אליין פאר מיר, וואס איז וואס, בעדארף נישט עפּיס האבען?... איהר פארשטעהט דאך מיך, מלכה־טויבעניו, געזונט זאלט איהר מיר זיין.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין טרייגע־סאָסעניו, וואס דען איך פארשטעה נישט? איך פארשטעה זעהר גוט.

— וואס, סערדצע, בין איך אפשר נישט גערעכט? וואס איז, טאָמיר ווייסט איהר פון דיא שכירות, וואס איך נעהם וועל איך מיך א שיין ביסעל מויערען? און אייביג, הא וואס איז, וועל איך דיענען? וויא זאָגט מען עפּיס א מענש איז נישט קיין אייביג געוועהר. כל־זמן מען לעבט, לעבט מען און מען בעדארף זיך זאָרגען פאר שפּעטער אויך. איך זאָל מיר נישט געוועזען דאראָבען — שאַ, צווישען אונז זאָל עס בלייבען — אביסיל פונ'ם מעהל, אביסיל פונ'ם קצב, אביסיל פונ'ם איינ־קויפען וואָלט טאָקי געווען א געהטיג מיינע שונאים. צו וואס לאָטער זיך דאָ

נארען, מ ל כ ה־ט ו י ב ע נ י ו! — נישקשה! איהר פארשטעהט? צו דעם וואס לעבט אייביג האב איך קיין טענות נישט. נישט צו פארזינדיגען. האב, געדאנקט איז זיין ליבער נאמען, וואס אנצוטהאן. — מיין קאסטען קליידער האט איהר נאך נישט געזעהען? קומט, סערדצע, וועל איך אייך ווייזען.

און ט ר י י נ ע־ס א פ י ל נעהמט זיך ווייזען איהר גוטס, צולייגט איהר קרעטיל: שטיוולעטליך אויף קנעפליך, איין קליידיל, דאס אנדערע גענייעט נאך דער לעטצטער מאדע מיט שליארקעליך. א זיידענע פעלערינקע אויסגענייעט מיט גראנאטליך, א קאפטעלע, א שבת'דיגען בורנאס מיט קוטאסען. זיא האלט זיך פיד־באקים און שמאכט. מ ל כ ה־ט ו י ב ע קוקט זיך צו, וויא א מבינת, צו איטליבער זאך, טאפט און שאצט. דאס פנימעל לויכט איהר, וויא זיא שעפט פיעל נחת פון ט ר י י נ ע־ס א ס ל ע ן, וואס דער אויבערשטער האט זיא אזוי גע־בענשט, מאכט אך־אך! פארוואונדערנדיג מיט דיא אייגליך, אלץ: געלויבט איז השם־יתברך, געלויבט איז זיין ליעבער נאמען! און ווינשעוועט, ווינשעוועט, פאר־זיכערענדיג בייא איטלעכס מאל ט ר י י נ ע־ס א ס ל ע ן, אז וויא דאס לעבען אזוי ליעב און טהייער איז זיא איהר. זיא האט שוין דאס געזאגט און זאגט טאקי: א פנים אויף דער גאנצער וועלט איז דען נאך דא אזא ט ר י י נ ע־ס א ס ע נ י ו? קיין צער!ביידע שמעכצען זיך און ווערען ברייטער וויא לייגגער פאר גרויס פארגנינען.

לאמיר דא איבערלאזען אויף א ווילע דעם מ ל ך מיט דער מ ל כ ה — דעם מ ל ך ביים ש מ ש, דוא מ ל כ ה אין קעך — און זיך נעהמען צום ב ן־מ ל ך. אונזער ב ן־מ ל ך, ה ע ר ש ע ל ע, איז זיך געלעגען אויסגע־צויגען, וויא ביים טאטען אין וויינהויז, אויף א באנק אין קלייזיל. דארט איז פאר איהם געוועז נישקשה'דיג פון איין ארט אויף־אנצושפארען דעם קאפ. דיא באנק איז געווען צווייא מאל לאנג וויא ער, אזוי אז ער האט געקענט אויסשטרעקען דיא פיס גאנץ פרייא און אנשטאט א קישעלע צו־קאפענס האט איהם זעהר גוט גע־דיענט דאס פארענטשעלע. טורא צו האבען נעכטיגען דארט האט ער נישט גע־האט וואס, ווייל ער איז נישט געווען אליין, מיט איהם האבען געשלאפען אין קלייזיל נאך עטליכע יודען, בטלנים, אומעטיג איז דארט אויך נישט געווען, מען האט גע־שמיסט, דערצעהלט וואונדערליכע זאכען, נישט ערגערע פון ק א ב צ א נ ס ק ע ר. ג ל ו פ ס ק, נישקשה, נעהמט אויך נארנישט אפ. דארט זיינען אויך דא יודען, אויף דיא אלע שיינע מעשיות. דארט שטעהט אויף פרייא דער וועג צום הימעל, און מען פארקריכט אויף איהם טאקי אויך קיין ב ו י ב ע ר י ק... ג ל ו פ ס ק

מיט בויבעריק איז וויא איין שטאָדט, אקענען א גוטע העלפט גלופסקער יודען זיינען בויבעריקער. געגעסען האט הערשעלע בייא דיא בעל־הבתים פונ'ם קליידל, א מאל בייא דעם, א מאל בייא יענעם, נאָר דערווייל ביז איבער דיא ימים־נוראים, אזוי האט עס געהייסען.

דאכט זיך גאר קיין מעשה נישט. אונזערע פאַרשווינען זיינען ברוך־השם טאַקי געווען פאַרזאָרגט, נישט פאַרזינדיגען, אלסדינג גוט, עס האט נאָר געפעהלט אביסיל געזונט. הערשעלע האט פונ'ם ערשטען טאָג קומען קיין גלופסק בעקומען א קאטער, אביסיל אונטערגעהוסט, דאס קולכין איז איהם געווען צוגעלענערט, הייזערינגליך. פק־דעסטוועגען איז ער אויפגעשטאַנען צו דיא ערשטע סליחות און אונטערגעהאלטען דעם טאַטען. זיין געליינקיל איז אמת טאַקי געווען געדריפעט, זיין קוויטשעלע געפייפט, אויסלאָזענדיג זיך מיט א גרילץ, נאָר אָהן סכנות. איין מאל, איז אָהן איהם אויך געווען העלפערס, פיעל פונ'ם עולם האבען, וויא געוועהנטליך אָפגעענטפערט זיך אָפגערופען „בים־באם !" אונטערבימקען יענעם זיינען דאָ בייא יודען זעהר פיעל בעלנים. אויב „באם" פאסט אָדער ניין — אלץ איינס, אבי זיך אריינגעמישט, אבי א שטימע, לאָז יענער נישט מיינען, ער ארבייט אליין . . . און צווייטענס, איז א צוגעלעגערט קול עפים טאַקי נאר וויא געווינשען צו סליחות, עס פאסט צום עסק, מען פיהלט אז ס'איז סליחות. אין דרויסען איז שטאָק־פינסטער, נאכט. אומעטום שא— דיא גאנצע וועלט שלאָפט. נאָר יודען חאפען זיך אראָפ פון דיא געלעגערס, געניצען, קנאקען אוים דיא ביינער, דער שלאָף לינט זייא אייף דער ברוסט, עס טריקענט זייא אין האלז און זייא שטארקען זיך, לויפען פארשמאכט אין שול אריין, גיסען דאָרט אוים זייער הארץ פאר דעם לעבעדיגען גאָט אין הימעל און קלאָגען זיך נעביך פאר איהם אויף א צולעכצט ברומענדיג־קרעכצענדיג קול, וויא א פארוואָגעלט, אומגליקליך דערשלאָגען קינד קלאָגט זיך פאר דעם פאָטער אויף דיא צרות, וועלכע ער איז אויסגעשטאַנען, ארומבלאָנקענדיג זיך אין דער וועלט. דאס צרלעכצטע, חריפענדיגע־פארשמאכטע קול אָט דאס ערשט ריהרט ביים הארצען, דרינגען טאַקי לינגט ערשט דער בריא, דאס גאנצע געפיהל פון רחמנות... אז דאס שלאָפע קינד נעביך חאפט זיך אויף פון היטץ בייא נאכט, שטרעקט אוים מיט א געבעט דיא הענטליך צום פאָטער, קרעכצט, יאָמערט פאר וועהטיג אויף א טרוקען־הייזערינגליך קול, פארגטהענדיג זיך אין א הוסטעלע — חאפט עס אָן בייא דער לעבער, נעהמט ער ארוים דיא נשמה און שטעכט אין דער זיבעטער ריפ . . .

און דער האָהן פון כפרות, איהם אז מען נעמט אין דערמיט נאכט א טראָג פון דער סידעלע — קום צום „בני אָדם"! און ער צאפעלט, קרעכצט אויף א פארדומפפטן קול, רופט זיך דען זיין חריפענדיק קול נישט אַפּ אין הארצען? רייסט דען זיין האָרחלען נישט בייא דער נשמה?...

טו.

רבוני של עולם! וואס ליגט אזוינס אין דיין הארטער באנק אין בית־מדרש, אז דער וואס נעבעטינט אויף איהר איבער א נאכט מיט דעם קולאק צוקאָפּענס שטעהט דעם אנדערען טאָג אויף עפּיס נאר איין אנדער מענש, וויא נייא געבווירען? שוין יעקב אָבינו, אז ער האט אין וועג דענסטמאָל בייא זיין אוועקלאָזען זיך פון דער היים, אונטערגענעבטינט אין „יענעם אָרט" אויף א הארט גע־לעגער, צושפּארענדיג דעם קאָפּ אויף א שטיין — האט באלד ביים אויפשטעהען אין דער פריה געשפּידט: אין זה, נישט אנדערש כי־אם בית אלהים, דאָ איז א בית־מדרש, וזה שער השמים און דאָ איז א טויער צום הימעל. יא, טאקי צום הימעל. ליגענדיג אויפ'ן הארטען געלעגער נאר אין דעם ערשטען בית־מדרש, נאך אָהן ווענד, אָהן א דאך אָהן איין אונטער־אויבען, האט ער שוין דערזעהען נישט קראָקויא און לעמבערג אליין, נאָר אויך יענע וועלט — פייערדיגע מלאכים, וואס האבען איהם אין דיא אויגען זיך געדרעהט ארויף און אראָפּ עפּיס אויף א הויך לייטעריל פון דער ערד ביז העט־העט אין הימעל אריין — און יעקב האט דערפיהלט אין זיך א גרויסע פאראענדערונג....

נאך א מאל רבוני של עולם! וואס ליגט אזוינס אין דעם גלות, אין דעם נע־ונד זיין אין דער פרעמדע, וואס דיינע קינדער ישראל, וועלכע עס האבען אזעלכס פון דיר א מתנה, זיינען דורכדעם אין דער וועלט עפּיס נאר אנדערע מיני מענשען, האבען עפּיס נאָר איין אנדער פּנים, איין אנדער שטייגער לעבען, איין אנדער מזל, אלץ־מיט־איינאנדער עפּיס נישט לייטען גלייך?... אין דער צייט ווען אנדערע זיינען נאך גאר יונגליך, פּריש־לעבעדיג, מאכען זיך נארעש און האבען אין זינען עולם הזה, דיא וועלט, איז דיינס א יורעלע געעלטערט, געקנייטשט, איינגעהייקערט, פארזאָרגט און דערשלאָגען. דאס קעפּעלע נאָר עס ארבייט: טראַכט, טראָגט, פליהעט און אין זינען איז איהם נאָר תכלית־

ו[illegible]כען, אזוינס וואס האט עפּיס א ווערטה, א קיום — עולם הבא, יענע וועלט...

אונזער הערשעלען איז אין דיא ערשטע פּאָר טעג פּונ׳ם נעזונד זיין אין דער פרעמד אָט פון דעם שלאָפען אין קלייזיל אויף דער הארטער באנק נישט צו דערקענען געוועזן, אזוי האט ער זיך געענדערט, איבערנעביטען געוואָרען אין גאנצען. קיין פרעהליכע מינע האט מען פון איהם נישט געזעהען. ער איז געוועזן אלץ עפּיס פאַרטראַכט, גלייך וויא הימעל און ערד זיינען אויף איהם געפאלען. דאס וואָרט „תכלית", וועלכס ער האט פון דיא עלטערען געהערט צו דער בר־מצוה, איז איהם טיעף אין הארץ אריין און איהם געעקבערט, געלעכערט דעם קאָפּ: נעוואָלד תכלית! וואס וועט זיין דער תכלית? מען בעדארף טראַכטען, זאָרגען ארום דעם תכלית. — און הערשעלע האט זיך א געשמאַקען געהם געטהאָן צו דער גמרא. דען וואו אנדערש האט ער געקענט, נאָך זיין פאַרשטאַנד דענסטמאָל, געפינען דעם תכלית, ווען נישט אין דער גמרא? אָט דאָ ליגט דאס גאנצע גליק פאַר א מענשען, דאס בעסטע, וואס ער קען נאָר דערגרייכען דאָ אין דעם לעבען. בייא א בלעטיל גמרא מיט תוספות לאָזט זיך שוין אוים אלע חכמות, און אז נאָט העלפט נאָך, מען טרעפט־צו דעם מהר״ם־שיף׳ס א קשיא, אָדער מען פאַרענטפערט דעם מהרש״א׳ס א „ויש לישב", איז מען שוין א פאַרטיגער, א פאַרזאָרגטער מענש, מען קען שוין גליקליך אָפּלעבען זיין וועלט, אין עושר, אין כבוד. א קאַטאָוועס עפּיס א למדן! מי לנו גדול, ווער איז אין דער גאַנצער וועלט גרעסער, שטאַרקער און האט דיא גאַנצע דעה מעהר פון א יודען א וואויל־לעהרנער, א רב און א דיין? וועלט האט דענסטמאָל ביי הערשעלען געהייסען — יודען. ווייטער, גאָרנישט! עס זיינען דאָ אפילו עפּיס נאָך אנדערע אויך, נאָר דאס זיינען גלאַט אזוי זיך אומות העולם און וואס געהען זייא ווענטען אָן? וואס קענען זייא, וואס וויסען זייא מישטעהנס־געזאָגט! אז אין קיין חדר, וויא יודישע קינדער, געהט מען נישט, דאס וואס ביי אונז פאַרשטעהט מען נישט, היינט וואס־זשע?...

הערשעלע האט פון דער שאַפע ספרים אין קלייזיל ארויסגענומען א גמרא „בבא קמא" און זיך געזעטצט לעהרנען „שור שנגח את הפרה", וויא ראובן׳ס אָקס האט געשטויסען שמעון׳ס קוה, תויך אויף א קול מיט א נגון, שטארק שאָקלענדיג זיך און וואו מען בעדארף דעם קוועטש א מאך געבענדיג מיט׳ן גראָבען פינגער. הערשעלעס קעפּיל האט שטארק געארבייט, געפלויגען אין דער לופטען. עס האט זיך פאַר איהם געקייטעלט איין זאך אין דער

אנדערער און ס'איז מיט א מאָל אויסגעוואַקסען א גאַנצער ליטער, אויף וועלכען עס האָבען זיך געדרעהט אַרויף און אַראָפּ אַרישאַ, אסיפאַ, אסמציעותא אין דער געשטאַלט פון בייזע ווייבער, וואָס קענען צווישען זיך נישט אויסקומען און אויפ'ן שפּיטץ דער תנא קמא, דער גרויסער פּריץ. הערשעלע וואַרפט זיך אין אַלע זייטען, פאַרפּליהעט ווייטליך, עס האַפּט איהם אַזש אָן א שווינדעל, עס פאַרדרעהט זיך איהם דער קאָפּ, אָט־אָט רייסט זיך איבער דיא לעצטע האָר, אין וועלכער ער האַלט זיך אָן — און פּלוצלים גיט עס מיט איהם א טראָג צוריק טאַקי צו ראובן'ס אָקס און שמעון'ס קוה. הא־הא דאָס קעפּיל איז איהם ווידער אויפ'ן אָרט, ער צדשאָקעלט זיך און לעהרענט מיט חשק...

מען מוז פריהער איבערגעכטיגען א היבש ביסעל געבט אין בית־מדרש אויף דער באַנק הארט וויא א שטיין, בכדי צו דערגרייכען דעם סוד פון אַזא ליימער, צו פיהלען דעם טעם דערפון און רעבט וויא געהעריג צו פאַרשטעהען, אַז דאָס אַלסדינג איז נישט גלאַט אַזוי זיך עפּיס זאָגען, אַז ראובן'ס אָקס, שמעון'ס קוה זיינען נישט מגושם־גראָב, פּשוטע קיה, וואָס נעהם און מעלק זייא אויס. ניין! זייא שטעלען זיך פיר גאָר אַנדערש, עפּיס וויא דער אָקס, דער ווידער, דאָס צווילינגיל און דיא בתולה דאָרט אין דיא צוועלף מזלות...

אונזער הערשעלע האָט געלעהרענט מיט א ברען, וויא ער האָט נאָך קיינמאָל אין זיין לעבען אַזוי נישט געלעהרענט און דאָס האָט איהם געגעבען צו חן און צו לייטזעליקייט אין דיא אויגען פון פיעל מענשען אין דעם קלייזיל. א וואויל יונגעלע, האָט מען געזאָגט, ער בעגעהרט לעהרנען! דער טאַטע האָט זיך גאָר געשמאָלצען און דערצעהלט דעם זוהגס גרויסע מעלות אין א ברייטליכען שמועס מיט מענשען וועגען איהם.

— עס, האָט ער געמאַכט, וואָס ווייסט איהר, וואָס מיינער איז! דיא קאַבצאַנסקער מלמדים קענען זיך נישט זאָט אָפּלויבען זיין גוט קעפּיל, זיין תפיסה. בייא צוועלף יאָהר—וועט איהר גלויבען?—האָט זיך בייא זייא אויסגעלאָזט תורה פאר איהם. אויף זיינע קשיות איז בייא זייא נישט געווען קיין תירוצים. דער תירוץ איז געווען א צוויוא הייסע פּעטש, א קניפּ, א טראַף אין דער באַק בביזון טאַקי, פאַרשטעהט איהר מיך, בכדי ער זאָל בייא זיך זיין נעפּאַלען, נישט מיינען, אַז ער איז עפּיס, אויך א מענש! באמת, מיינע ליעבע יודען, איז טאַקי אַזוי, א יונגעל טאָהר נישט האָבען זיין שכל, וויא איין עלטערער זאָגט, אַזוי בעדאַרף זיין. א יונגעל בעדאַרף וויסען, זאָגט איין עלטערער טאַג, תאמש עס טוג זיך

זיין נאכט, אין טאָג, נאר אָהן קשיות. אלא נישט, אין ביטער. חייט פרעגט ער אזא קשיא אָן מאָרגען וועט ער שוין פרעגען נאר עט־טע־טע ! עס וועט איהם שוין נישט געפעלען, פאַרשטעהט איהר מיך, דאָ, יענס, א סך זאכען... איך זאָג עס אקעגען דעם, אז טאַטעס בעדאַרפען עס וויסען. אונזערע עלטערען פאַרצייטען האבען עס פאַרשטאַנען בעסער פון דיא היינטיגע, דעריבער טאַקי איז געווען אז גוט און וואויל. מילא וויא דיא מעשה איז, פעטש אהער, פעטש אהין, מיינער איז דערווייל ארויס פונ׳ם חדר און האט אָנגעהויבען אונטער מיין השגחה צו לעהרנען בייא אונז אין בית־מדרש אליין פאר זיך. עס פאַרשטעהט זיך, איך וויז איהם א מאל אונטער, וויא איהר קוקט איהם אָן־אָ, קען ער שוין, אָט־אָ דער שנעק, גאנץ ביצה, קידושין, כתובות און נדה !...

אזוי האט געוועהנטליך דער טאַטע אויסגעלאָזט דעם שמיעס מיט א שיינענ־דיג פנים, אָנווייזענדיג פון דערווייטענס מיט א פינגער אויפ׳ן זוהן, און געטראַכט בשעת מעשה בייא זיך: הא? אפשר וויל גאָט גאר א שידוך... דערפון זאָל זיך אויספיקען א כלה — טא !...

טז.

צו דערצעהלען דאָ וויא לייזער־יאנקיל האט ראש־השנה שטאַרק געארביים אין דאוונען, וואָלט געווען א שטיקעל אומרעכט אקעגען דעם איבעריגען עולם פונ׳ם קלייזיל, ווייל דער עולם יודען האט פון זיין זייט אויך געארביים, גע־שריגען מיט איהם אין־איינעם. לייזער־יאנקיל איז אמת טאַקי געווען דער „שליח־צבור״, דאס חייסט, דער דעפוטאַט, אויסגעקליבען פון קהל, צו דעם רבוני של עולם; נאָר יודישע קינדער אָבער האבען ליעב אומעטום זיך אריינצומישען און ווען זייער דעפוטאַט זאָל אפילו זיין מיט הערנער, איין אנטיק אין דער וועלט, דאָך קוים לאָז ער עפענען א מויל זיך עפעס אָנצורופען, פאַלען זייא איהם אריין אין דער מיט איטליכער מיט זיינס, איטליכער מיט זיין צינגעל אויף זיין שטייגער, טראַכטענדיג אין האַרצען: יענער מעג זיך זיין דאָרט וואס ער איז, פאַרשטעה איך נאָך נישקשה א זאָך אפשר אזוי גוט וויא ער. יענער מעג זיך הייסען מיין מענש, האבען פון מיר א „כח־הרשאה״, פון־דעסטוועגען קוקען איהם אין מויל אריין צופיעל, טאָהר מען נישט, מען מוז איהם א מאל ווייזען און ארויס מיט א וואָרט. קלאָמפערשט הייסט עס, יענער איז דער אדוואָקאַט, דער שתדלן, מען פאַרלאָזט זיך אין גאנצען אויף איהם, פון־דעסטוועגען אליין מוז מען אויך עפיס

טהאָן, זיך קלאָגען אויבען, אין פענאט פאר דעם אויבערשטען און אָנבעטען חינטען־ארום אויף דיא גרויסע שרים פצפציה וכדומה דאס גאנצע פעקיל סטראפטשעס, סעקרעטארען מיט זייערע פאקטוירים אין בית דין של מעלה דאָרט. און דיא קינדער ישראל ארבייטען, לאָזען זיך הערען אויף קולות ביז דעם זיבעטען הימעל. ס'איז א ליארם, א געפילדער, א געוואלד, אז טאקי איין גאָט נאָר קען פארשטעהען, וואס זיינע יודעליך ווילען, וואס זיא בעטען און שרייען.

דער עולם יודען האט גוט געשריגען, לייזער־יאנקיל אָבער האט זיא אריבער געשריגען, פאָרט טאקי אויסגעפיהרט זיינס — אָפּגעשפּילט דעם מלך עליון" מיט א מארש לעבעדיג, קנאקענדיג און הערשעלען איז אויף עטליכע מאל געראָטען צו טהאָן א קוויטש, אזוי אז עס האט געהילכט. אָט אזוי איז אָפּגעלאָפען דאס דאווגען דעם ערשטען טאָג ראש־השנה. לייזער יאנקיל, חייסט עס, איז געווען פון אויבען, ער האט איינגענומען. דעם אנדערען טאָג אָבער האט שוין גובר געווען טאקי דער עולם. עס האט זיך גערעשט און גע־רוישט ביים זאָגען דיא שטיקליך פיוט מיט דיא תפילות, וויא עס רוישט זיך דער וואלד בשעת א שטורמווינד, אויף אלערלייא טרויערדיגע קולות. עס האבען גע־שריגען העלזער, געזיפצט, געקרעכצט הערצער, הענד האבען געפאטשט, פינגער געקנאקט און קעפ האלב־איבערגעדעקטע און אין גאנצען ביז דעם בויך איבערגע־דעקטע מיט טליתים האבען זיך געוואָרפען אין אלע זייטען, געשאָקעלט ארויף און אראָפּ. איינג איז געווען אין קלייזיל, א שפּילצען קעפיל אהין נישט אריינצרוואָרפען. היים, א שרעק! לייזער־יאנקיל איז אָפּגענאנגען מיט שוויס און חאַ־פענדיג א בלאָז פון א צונ־ווינטעל האט ער פארלוירען דאס קול, איז געבליבען וויא דערוואָרגען געביך. געראָטעוועט האט איהם נאָר דאס איינציגע מיטעל, וואס ער האט, וואו ס'איז אויסגעקומען צוזאָגען מיט מויל עפּיס א ריהרענדיג שטיקעל, זיך געשמאק צרווינט, געגאָסען טייכען טרעהרען, אָפּחאפּענדיג דערוויל דיא ווערטער אונטער דער נאָז — און דאס איז איטליכען שטארק געפעלען. אויף וויינען איז לייזער־יאנקיל געווען איין מייסטער אין דער וועלט, ער האט געוויינט עפּיס מחיה'דיג־געשמאק. דאס האט איהם פארשאפט א נאמען אין אונזער ווינקעל און ער האט געהייסען „דער קאַבצאנסקער בעל־בכי." אנדערע האבען איהם דריגען פארגליכען צו דעם בעריהמטען ליטווישען חזן „דיא קלאַג־מוטער". יענער, אזוי שטיעסט פון איהם דיא וועלט, האט אין זיין צייט געוויינט עפּיס געטליך, בעטעסט: אָלץ מאמע, מאמע! גאנץ יודעשליך, מיט דעם

ויבעמען חן. — הערשעלע האט אויף דעם טאטען קוקענדיג זיך אויך צר־ וויינט און דערפון מאקי בייא זיך אין הארצען זעהר הנאה געהאט. מען בעדארף זויסען, וואס הייסט אזוינס בייא א יונגעל וויינען ראש־השנה און יום־כפור אין שוהל, אז אלע זאלען זעהען. דערצו טהוען יונגליך שארפע מיטעל — שמעקען נעביך טאבאקע, קנייפען זיך שטילערהייט, רייבען דיא אויגען — און אונזער הערשעלע איז דאס מאל אזוי גליקליך געווען צרוויינען גאר אהן יענע אלע זאכען! דעריבער איז איהם עפיס גוט געווען אויפ׳ן הארצען פון זיינע טרעהרען, ער האט געקוקט אויף זיך עפיס מיט גרויס דרך־ארץ, זיך אומגעקוקט אויב מען זעהט ווי ער וויינט און עס געהען נישט פארלוירען זיינע טרעהרען, דערבייא מאקי אלץ געטאפט הינטערוויילינס דיא באקען אויב זייא זיינען גוט נאס.

א פאר טעג נאך ראש־השנה איז מלכה־טויבע אוועקגעפאהרען א היים, מיטפיהרענדיג מיט זיך גאנצע זעק פעדערען, וואס זיא האט אין עטליכע גע־ הייבענע ערטער אנגענומען, איבער דעם ווינטער עס אויסצופליקען, אויף פאדים א היבש פעקיל אויף זאקען אויסצוארבייטען און דערצו נאך אביסיל סחורה אין גלייכען געלד: זייף, קראכמעל, ציטץ אויף קליידליך מיט רויטע גרויסע קווייטען, עפיס גאר א מיאוסע מציאה און דיא בעריהמטע גלופסקער שוועבעליך, וואס ווערען אויף דעם פייער אפילו נישט פארברענט און מענען זיין א גוט מיטעל צו לעשען מיט זייא שרפות. אוועקגעפאהרען איז זיא עפיס בייז, פול מיט פארדראס. זיא איז ברוגז געווען, שטארק אנגעקאדען אויף טריינע־סאסלען, מיט וועלכער זיא האט נאך דעם גרויסען גוט לעבען זיך מיאוס צרווערטעלט און פון דער שטארקער ליעב־ שאפט האט זיך אויסגעלאזט א טייך. — ניין מאס רייד קלעקט פאר צווייא ווייבער נישט מעהר ווי אויף א פאר טעג. ביז וואנען ס׳איז נאך געווען פון וואס, פון וועמען צו ריידען האט דער צונג געקלאפט, געמאהלען, קוים אבער האט זיך אויס־ געלאזט רייד, האבען זייא אנגעהויבען איינער צו דער אנדערער זיך צוקוקען, איינער אין דער אנדערער אויסצוזוכען פעהלער און זיך געבלאזען. מלכה־טויבען איז נישט געפעלען דער איינגעהער, וואס קומט אלץ צו טריינע־סאסלען, מאכענדיג מיט איהר קוצענירטוצעניו, או, נאך ווען? אין אזעלכע טעג, וואס א פיש אין וואסער ציטערט. הייגט איז איהר אויך נישט געפעלען וואס דאס טיכיל אויפ׳ן קאפ איז איהר ארויפגערוקט, אזוי אז עס קוקט ארויס האר; וואס הינטערען קליידיל רוקט זיא ארונטער עפיס א בארג מיט שמאטעס מיט רייפען, בכדי עס זאל אויסקומען, מחילה, דיקער, גרעבער. זיא האט איהר מכה יענס גענעבען אנצוהערעניש: עפיס נישט ווי א בייא א יודישער טאכטער, אויף עטליכע מאל

אליין מיט איהרע כשר'ע הענד גענומען און אראָפּגעלאָזט איהר נידעריגער אויפ'ן שטערען דאס טיכעל, א טאָפּ געטהאָן איהר פון הינטען דאס קליידיל, געמאכט דערנאך פון דיאביידע פאָרענט־צו אויסגעשטרעקטע הענד א קאָלכדיגען בייגעל, געשאָקעלט דערבייא מיט'ן קאָפּ, אויסציהענדיג דיא ליפּעליך עפּיס מיט א משונה זויער קרימעלע, גלייך וויא גערעדט: אָ־אָ, האסט־דוא עס א ב אָ ט ב ע, בעהיט זאָל מען ווערען! ט ר י י נ ע־ס אָ ס ל ע ן ווידער האט נישט געטויגט צו דער זאך א פרעמד אויג, האבען לעבין זיך א רביצען. איהר איז אויך גרויס געווען אין דיא אויגען מ ל כ ה־ט ו י ב ע ס עסען, וויא זיא פּאקט, עסט פאר צעהן און קען נישט חאפּען דיא זעט, עפּיס נאָר א היישרעק! אין דעם פּסק, וועלכען זיא האט איינמאל נעחאפּט פון דער בעל־הבית'טע, האט זיא בייא זיך בעשולדיגט מ ל כ ה־ט ו י ב ע ן — דאס האט זיא איהר צונעשטעלט א היהנטער־שיסעלע, דאס איז טאקי נאָר איהר מלאכה. מ ל כ ה־ט ו י ב ע האט טאקי א פּאָר מאָל זיך געשושקעט עפּיס מיט דער בעל־הבית'טע, נעגלאָצט מיט דיא אייגעליך, מאָכענדיג א פאַרפּרומט פּנימיל און אָלץ געשפּיגען, גטשנייצט דיא נאָז. און אז ט ר י י נ ע־ס אָ ס י ל איז דארויף אָנגעקומען, איז דער שמיעס פּכוצלים איבער־נעהאקט נעוואָרען. מ ל כ ה־ט ו י ב ע האט, רויט ווערענדיג וויא א צוויק, זיך נעקראצט, נעדרעהט, נעמאכט מיט דיא אקסלען און געבליבען דערנאך שטעהען מיט א קרומען רוקען, איינגעהויקערט וויא א קאטץ, אונטערשפּארענדיג דיא באק מיט א פינגער... הכלל, דיא פריהערדיגעביידע חבר'תות, וואס זיינען געווען דאס לעבען מיט דער נשמה, האבען זיך געבלאָזען, איינע דער אנדערער נעגעבען אָנצר־הערעניש מיט שטעכווערטליך. דיא — יענער א פּיק, יענע — דער א פּיק, ביז זייא זיינען כסוף ארויס מיט דיא געשליפענע צינגליך און האבען זיך גוט צוקריגט. און מ ל כ ה־ט ו י ב ע, שטארק אויפגעבראבט אויף ט ר י י נ ע־ס אָ ס ל ע ן, האט ביים צוועקפאָהרען אויסגעלאָזט איהר כעס צו דער גאנצער וועלט און צו איטליכען בעזונדער: צו דעם בעל־העגלה, פאר וואס א צעהן גראָשען מעהר וויא בייא אנדערע נעהמט ער, נישקשה, בייא איהר און זעטצען — זאָל איהם ארויס־זעטצען דיא נשמה! — זעטצט ער זיא אראָפּ אונטען, צווישען דיא אקענענדיגע פארשוינע; צו דעם מעקלער, וואס האט זיא נעטאָהנט א דרייער פאר זיין טירחא, רופענדיג זיא: מ ו ה מ ע; צו דער קוה, וואס איז אונטערגעקומען אויף דער גאס צום וואגען, גאנץ היימעש וויא איין איינענע, אהן גרויסע צערעמאָניעס, זיך אריינגע־שטעקט דיא מאָרדע אונטער איהר געזיים און ארויסגעשלעפּט א פול מויל שטרויא, נישט געמיינט חלילה עסיצען דערמיט צו בעליידיגען, נאָר גלאט אזוי, וויא דער

שטיינער איהרער אין שטענדיג, האפּען א לעק פון דיא וואָגענס; אויף צו דעם יונגען מאַנטשיק להבדיל, וואס דרעהענדיג דאס שטעקעלע, אויף זיין שטיינער,ביים געהען אויף דער גאַס, האט ער, שטופּענדיג זיך האַרט ביים וואָגען, מיט׳ן סקיפּקעלע איהר דערלאַנגט א זעטץ אין פּנים. שיעור איין אויג איהר נישט ארויסגענומען. עס פאַרשטעהט זיך אומגערען, נישט נעמיינט חלילה קיין שלעכטס. הכלל זיא האט זיך געוואָרפען, אומזיסט־אומנישט אויסגעלאָזט איהר צאָרן צו דעם, צו יענעם און צו גאַנץ גלופּסק, וואס האט געמענט פון איהרעטוועגען איינגעזונקען ווערען, גלייך וויא דיא אלע נעביך זיינען שולדיג דאַריין, וואס טריינע־סאָסיל איז א הוטצליבע, א שלאַק פון זיין ליעבען נאמען;

דער בעל־העגלה האט זיך גענומען מחילה בעטען זיינע געפּגר׳טע פערד, וואס ביים מעקלער, דעם בעל־העגלה׳שען שדכן — א בריה אויף צו פאַרגרעסערען וויא געוועהנטליך אלע אנדערע שדכנים — הייסען אזעלכע ליבען, אָדלער, און דיא נבלות האבען נאך א צעהנדלינג בייטשען זיך געקוועטשט, סטריח געווען דיא אלטע ביינער זיך צו ריהרען פונ׳ם אָרט, ארויסשטעקענדיג דיא צינגליך און אונטערשמייסענדיג זיך מיט דיא אויסגעקראָכענע דינע ווידעליך. מלכה־טויבע האט נאך דעם צעהנטען מאָל געזעגנען זיך אויסגעשטרעקט דיא האַנד פונ׳ם וואָגען און נאכגעשריגען דעם מאַן איבער דער גאַנצער גאס הויך אויף א קול:

— לייזער־יאנקיל! למען־השם פאַרגעס נישט מכה יענס!... ברייננ א היים עטליכע פעקליך ציקאָריע! לייזער־יאנקיל, למען־השם שוויטצען! טרינק אויס עטליכע גלעזליך טרוקענע מאַלינעס! הערשעלע! דעם טאַטענס שטיקעל פּעה ליגט איינגעבונדען מיט דעם וועג־היטעל! גערייניקשע שוויטצען!...

ה.

נאכדעם אז הערשעלע האט אריינגעלייט דיא מאמע, איז ער נער־נאַנגען ווידער אין זיין רוח אריין, אהין אין קלויזל, וואו ער איז שוין געווען אביסיל היימיש. עס האבען איהם אהין געצויגען וויא א מאגנעט צוויא מענשען דאָרט — איינער א נריידנרויער יוד, ר׳ אברהם מקבל און דער אנדערער, משה׳לע, איין אָרעם בחור׳ל, מיט איהם כמעט אין א י״ע יאה ע

ר׳ אברהם איז געווען פון דיא נעהייבענע מקבלים, וואס רעכנען זיך בייא יודען צום קאַפּיטעל כלי־קודש און שטעהען אויף דער צווייטער שטופע נאָך דיא דיינים. דער טיטעל זייערער איז געוועהנטליך: שיינע יודען. דעם גרעסטען טהייל טאָג איז ער געזעסען אין קלייזיל איבער א ספר און גענעכטיגט האט ער בייא זיך אין דער היים. ער איז געווען זעהר איינגעזעהען בייא דיא אלע בעלי־הבתים אין קלייזיל, פון וועלכע דער גרעסטער טהייל האבען נאָך בעל־הבית׳לוויס, באלד נאָך זייער חתונה, איהם דאָ געטראָפען אזוי דיענען גאָט און זיינען מיט איהם דעריבער שטאַרק געוועהנט געוואָרען. אָהן איהם וואָלט דאכט זיך דאס קלייזיל קיין קלייזיל נישט געווען, עס וואָלט עפּיס געפעהלט. ר׳ אברהם האט געהאַט איינגאַנג אין פיעל לייטעשע הייזער און זיך געריבען ארום נגידים, צו וועלכע ער פלעגט א מאָל אריינקומען א שבת־צונאכט אויף א גלעזיל פּונש, מאַכען מיט זייא עפּיס א שמיעס, נעהמענדיג דערבייא א גוטען ציגאַר־טיטון און וועלכע עס פלעגען איהם א מאל אויסהערען וועגען א שידוך. דער נאָמען שיינער יוד האט איהם באמת טאַקי געפּאַסט. אויף זיין קאַפּאָטע האט זיך נישט געפונען קיין שפּריינקעלע, שטענדיג ריין, גאַנץ אָהן א ריס, אָהן א טרע׳, אין דער קעשענע א נאָדטיכיל, קיינמאל נישט געשפּינען, נישט געשנייצט דיא נאָז פרייא אקעגען מענשען אין פּנים אריין און נישט געווישט זיא מיט דעם ארבעל אָדער מיט איין עק פּאָלע וויא אַנדערע. זיין שוואַרצע, סאַמעטענע יארמולקע איז געווען פריש, פיין אָהן פערדרען, נישט פארשמאָלצעוועט דיק מיט פעטע מיאוסע פלעקען, איין עפּוש, פון פּאַרטריקענטען שוויים. דאס פּנים קוויטער מיט א מיטעלער באָרד, ריין, וויים, וויא אויסגעפּאַלענער שנייא. דיא געדיכטע גרויע וואָנצעס נישט אָפּגעשאָטען מיט טאַבאַקע פון א מיתה משונה קאָליר און אויף דיא ליפּען שטענדיג א גוט שמייכעלע. ר׳ אברהם איז שטענדיג געווען אויפגערייםט מיט א פרעהליכער מינע און אז ער האט געטהאָן אמאל א זיפץ, איז דאס נישט געווען פאר זאָרג און יסורים, נאָר גלאַט אזוי זיך א יודיש זיפצעלע, וויא דער שטייגער איז ביים עפענען א ספר, אָדער מאַכען ברכה, נעהמענדיג אין האַנד א גלעזעלע וויין, אויך ביים שטעלען זיך דאַווענען. זיצענדיג אין קלייזיל ביים טיש איבער א ספר פלעגט ער געוועהנטליך ליעב האבען שמיעסען מיט מענשען, הערען וואס דער, וואס יענער דערצעהלט חדשות און אליין טאַקי עפּיס אויך דערצעהלען. ביים ריידען פלעגט ער גלעטען מיט דער האַנד דעם שטערען, אויך אונטערהייבען א קאַפּעלע דיא יארמולקע, פאָכענדיג פאַ־מעליכען מיט איהר אויפ׳ן קאָפּ. איהם האט נישט אויסגעמאכט דערוואַקסענע מענשען, אָדער יונגע לייט, בחורים׳ליך, ער האט געערדט גערען מיט אלע גלייך.

געגומען צום הארצן איטליכענס א זאך און נישט אוועקגעמאכט קיינעם מיט דער האנד. יונגליך זיינען אויך מענשען. דאס וואָרט „ש ק א ץ“. וואס ער פלעגט עס זאָגען א מאל מיט א שמייכעלע איינעם, א יונגען מאן, האט עס געהייסען בייא איהם א סימן פון ליעבשאפט, אז ער האלט פון יענעם זעהר שטארק.

ר׳ א ב ר ה ם האט באלד פונ׳ם ערשטען טאג זיך צוגעקוקט פון דער־ווייטענס צו ה ע ר ש ע ל ע ן ווייא ער פיהרט זיך גוט אויף און געטראכט בייא זיך: א וואויל קינד אונזער ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל ס, מען בעדארף איהם מקרב זיין. אז ה ע ר ש ע ל ע איז איינמאל פארטיפט געווען אין דעם לערנען אונטער־שפארענדיג דעם קאָפ מיטביידע הענד אויפ׳ן שטענדער, האט ר׳ א ב ר ה ם פארביינעהענדיג לעבין איהם זיך אָפגעשטעלט, אריינגעקוקט פון דער זייט צו איהם אין דער גמרא, איהם אזוי זיך פון־אויבען־אויף א פריוו געטהאָן, א פרעג געגעבען, וואס בעוואָהרענט ר ש״ י דאָ מיט זיין כ ל ו מ ר? וואס דער ת נ א לאָזט מיך דאָ הערען? און וואו ליגט דאָ דער רעכטער קוועטש? . . . ר׳ א ב ר ה ם אליין האט נישט געהאט קיין שפיצעכדיגען קאָפ, אויפצוטהאָן שארפע פשטליך, ער איז געווען נאָר א בעל־הבתישער למדן. זיין עיקר לעהרנען איז געווען מוסר־ספרים, ע י ן ־ י ע ק ב און מ ד ר ש, וואו עס געפינען זיך וואונדערליכע מעשיות, ווערטליך, משלים, שיינע איינפאלען. אויך האט ער געזופט „ז ו ה ר“ וויא וואסער, אָפצר פרישען זיך נאָר מיט דיא ווערטער אליין, נישט אָפצושטעלען זיך לאנג איבער א הארב וואָרט, צוטרעפען דעם רעכטען טייטש. צייטענווייס פלעגט איהם פנוצלים עפיס געבען א בריה — און ער האט זיך גענומען זופען „ז ו ה ר“ געשמאק מיט חשק, דיא אויגען האבען איהם געפלאקערט, דאס פנים געפלאמט, וויא בייא א פארליעבטען. דאס פלעגט זיך מיט איהם מאכען געוועהנטליך בייא יענע שטעלען דאָרט, וואו נאָט שפאצירט אין גן־עדן מיט דיא צדיקים, דיא ביימער שמעקען, גיבען פון זיך ארויס זיסע ריחות פון בשמים, כתות, כתות פון מלאכים שפרינגען קדושה, לויבען, ריהמען, בעשיינען זיין הייליגען נאמען און זאָגען שירה; וואו דיא „ש כ י נ ה“ צוגיסט זיך אין הייסע, הייליגע געפיהלען, בּיינקט, קרעכצט, ברומענדיג וויא א טויב פאר גרויס ליעבשאפט צו דיא כ נ ס ת י ש ר א ל. א מאל קלאָגט זיא, וויינט אויף זיך וויא אויך אויף איהר געליעבט פאָלק, וואס איז געביך אזוי פארוואָגעלט, פארשווארצט אין ג ל ו ת און א מאָל טרייסט זיא איהם, איהר טהייערען זיסען געליעבטען, נעהמט איהם איין מיט זיסע רייד און גוטע האָפנונגען אויף שפעטער. נישקשה, זייא וועלען זיך נאך אם־ירצה־השם צונויפגעהען — און דעמאָלט וועט זיין אזא לעבען, וואס דיא וועלט האט עס נאך נישט געהאט. . .

דער ז ו ה ר דאס איז א ס י נ י, א פייער־שפייענדיגער בארג פון הייליגער, רייגער ליעבשאפט, דארט זיינען זיך משדך דיא ערד מיט דעם הימעל, מלאכים, שרפים מישען זיך אויס אין־איינעם מיט מענשען און ניבען, קושענדיג זיך, איינער דעם אנדערען איבער געטליכע געפיהלען; דאס איז א פייערדיגער זייל פון ליעבע, וואס האט צום ערשטען מאל א שיין געגעבען פאר יודישע קינדער אין דיא מיטעלע יאהרהונדערטען, ווען ארום זייא איז געווען שטאק־פינסטער, ווען פיינדשאפט, ווילדע אכזריות, פארבלענדזקייט האבען זייא אנגעטהאן געברענטע, געד בראטענע לייד און פארניפטעט זיא נעביך דאס לעבען. — דאס איז דער ערשטער יודישער ראמאן, דער „ש י ר ה ש י ר י ם“, דער ראמאן פון אלע ראד מאנען... ר׳ א ב ר ה ם איז אין זיין נראד געווען, וויא רופט מען עס עפיס, א פעטם. עס האט איהם עפיס געצויגען צו הגדתות, צו דיא וואונדערליכע, שיינע זאכען אין דעם ז ו ה ר און איז אויף זיין שטיינער געווען פארליעבט. דיא ג מ ר א אקעגען איז פאר איהם געווען א טרוקענע זאך, וואס דערנעהרט דעם שכל און קוויקט נישט דאס הארץ. ער האט דעריבער דאס לעהרנען זיא געהאלטען נאר פאר א מח און געלעהרענט אויף אזוי פיעל נאר, וויפיעל איהם איז עס נייטיג געווען צום עסק: אין דיא ניין טעג, א שטייגער, צו מאכען א סיום, בבדי דיא בעלי־הבתים זיינע זאלען מעגען עסען פליישינס, ערב־פסח א סיום פאר זיינע בעד קאנטע ב כ ו ר י ם, זייא זאלען דעם טאג נישט פאסטען און א פרק משניות אלע טאג מיט א רבנן־קדיש פאר א מת, וואס דארויף האבען איהם דאך דיא יורשים געדונגען אויף א גאנץ יאהר. פון דעסטוועגען איז איהם דיא ג מ ר א געווען הייליג און האט שטארק הנאה געהאט אז יענע לעהרנען. אז ה ע ר ש ע ל ע האט געלעהרענט איז עס בייא איהם געווען זעהר אנגעלייגט, מהיבא־תיתי שיין, גאנץ פיין. און ווען ער האט פארבייגעהענדיג ה ע ר ש ע ל ע ן א פרעג געטהאן, וואס ר ש״ י בעוואהרענט מיט דעם כ ל ו מ ר? איז דאס געווען גלאט איין אויסרייד, וויל אזוי האט עס איהם געפאסט, נישט געמיינט נאר ארייגצולאזען זיך דא מיט איהם טיעפליך אין א פלפול. אבי ה ע ר ש ע ל ע האט עפיס געענטפערט, זיך נעדרעהט מיט דעם קעפיל, מאכענדיג דערבייא מיט א פינגער, איז עס פאר איהם שוין געווען גאנץ גענוג — א סימן אז ה ע ר ש ע ל ע איז א גוט יונגעל, איין עהרליך קינד — און ער האט איהם דערפאר שוין טאקי ליעב בעד קומען.

מ ש ה׳ ל ע — א שווארצ־הנ׳עוודיגער מיט פרישטשיקליך אויפ׳ן ברייט־פלאטשיקען פנים, איז געווען א שטיק יונגעל, א שלאפס פון ארמע עלטערען,

עהרליכע לייט, בייא וועלכע ער איז נעביך פון קינדוויים אויף שטארק אפגעקומען אין נויט, אין דחקות און זיך קיינמאל זאט נישט אנגעגעסען. נאך גאר קליינער הייט האט ער זיך ארויסגעוויזען פאר א פארשטענדיג קינד מיט א גוט קעפיל צום לעהרנען און דאס איז בייא די עלטערען געוועז דער איינציגער טרייסט אין זייער ביטער לעבען. זייא האבען אפגעשפארט פון דיא נייטינגסטע בעדערפעניש, פיעל מאל נישט דערגעסען, נישט דערטרונקען, בכדי צו צאהלען פאר משה׳לען שכר־לימוד, אבי זייער משה׳לע זאל קענען לעהרנען און דערמיט אליין זיינען זייא געוועזען זאט, זעהר צופריעדען. אויב יודען זיינען אויך מענשען וויא אלע אנדערע, אדער נישט? — דאס איז א גאנץ אלטע שאלה, מיט וועלכער דיא וועלט דולט זיך שוין פון אייביגע יאהרען און ביז היינט נאך נישט געקומען צו קיין עק. נאר דאס אבער איז א גאנץ קלאהרע, געוויסע זאך, אז דער יודישער מאגען איז עפיס נאר אנדערש וויא בייא אלע אנדערע מענשען. דען וואו נאך איז דא אזא מאגען, וואס זאל זאט זיין מיט לעהרנען, מיט תורה, וויא בייא יודישע קינדער? בייא וועמען נאך פון דיא אלע פעלקער איז אין זייערע ספרים דא אזא אויסדרוק, אזא פסוק „ותורתך בתוך מעי" און דיין תורה איז מיר אין מיינע געדערם, וויא בייא אונז יודען? דאס מעגען יענע דארט אין דער וועלט הערען און זיך גוט בעטראכטען. אזא מאשינע, אין וועלכער עס ארבייט אזא געט־ליכע קראפט איז איין אייביג געוועהר און ועט פון יענעמס א בלאז מיט דעם מויל, פון יענעמס א קלאפ מיט דער האנד זיך נישקשה נישט אנידערשטעלען. אזא זייגער, וואס געהט דורך עלעקטריציטייט — דורך דעם גייסט פון׳ם חומש׳ל, פון נאטס הייליגווארט, וועט אייביג ווייזען דיא צייט פון טאג און נאכט און קלינגען אין דער וועלט. משה׳לע האט געלעהרענט און דיא ארמע, הונגעריגע עלטערען האבען זיך געקוויקט, גרוים נחת געהאט. אז דאס קינד איז אונטערגעוואקסען און שוין אין שטאנד געוועזען אליין א בלעטיל גמרא איינצובייסען, איז ער ארוים פונ׳ם חדר און זיך געזעטצט לעהרנען פאר־זיך דא אין קלייזיל. איז איהם אויסגע־קומען א מאל אין דעם לעהרנען קריי־טיש, עפים א הארבליך שטיקעל, פלעגט ער זיך ווענדען צו יודען לומדים און זייא פלעגען איהם העלפען ארויף אויפ׳ן וועג. משה׳לע, פון דער נאטור א שעהמענדיגער מיט א גוטען, ווייכען הארעקטער, דערצו נאך א שלאפער, א קריינקליכער, דערשלאגען פון דער ביטערער נויט — איז געוועזען שטענדיג וויא עפים פארטראכט, און זיך געהאלטען אפגעזונדערט פון איטליכען אין דער זייט. מען האט פון איהם נישט געהערט קיינמאל קיין הויך קול, זיך געזעסען אין א ווינקעלע און געלערענט שטיל. אזוי איז ער אויך געוועזען

צווישען זיינע חברים, בעקאנטע יונגליך, קיינעם נישט בעליידיגט מיט א גראָב וואָרט, נישט אַנגעריהרט קיינמאָל אפילו א פליג אויף דער וואנד. שווייגען דאס איז דער שטיינער זיינער געווען שטענדיג, דערפאר אָבער האבען בייא איהם גערעדט דיא אויגען. אך, ר ב ו נ י ש ל ע ו ל ם, וואס פאר א אויגען! וואס זיינען דאס געווען פאר א אויגען! אויף א קריינקליך־בלייך פנים פלוצלים אזעלכע צווייא אויגען! זייא האבען עפיס געריהרט בייא דער נשמה, ארויסגענומען א מאל בייא יענעם דאס הארץ, עפיס איז אין זייא געלעגען א גאנצער אַפגרונט, עס האט זיך ארויסגעקוקט דיא מינדסטע בעוועגונג, אלסדינג, וואס אינווענדיג דאָרט אין איהם געהט פיר. דער ערגסטער קונדס אפילו קוים האט ער געפיהלט אויף זיך מ ש ה'ל ע ס אויגען, איז ער באלד אַפהענגדיג געוואָרען און עס האט איהם נישט דערלאָזט דאס הארץ אַנצוריהרען איהם מיט א פינגער. ה ע ר ש ע ל ע האט אנפאנג אויף מ ש ה'ל ע ן זיך געבלאָזען. עס האט איהם פארדראָסען, פאר וואס האלט ער זיך ווייט פון איהם אין א ווינקעלע, אַנגעהמענדיג עס פון מ ש ה'ל ע ס זייט פאַר שטאָלצקייט. ה ע ר ש ע ל ע אליין איז בייא זיך אין הארצען געווען א שטיקעל גדלן, נישט געקענט ליידען, אז איהם זאָל מען נישט בעמערקען. ער איז געוועהנט געווען בייא זיך אין שטעדטיל זיין שטענדיג דער ערשטער און היינט מאכט איהם עפיס מ ש ה'ל ע גלאט אזוי אוועק. ניין, האט ער בייא זיך געטראכט, אנדערש וועל איך מיט איהם נישט בעקאנט ווערען ביז ער מוז פריהער צו מיר קומען. אז א פאָר טעג אָבער איז אוועקגעגאנגען און מ ש ה'ל ע איז אלץ טאקי נישט געקומען, האט ה ע ר ש ע ל ע שוין נישט געקענט מעהר אויסהאלטען און איז מיט זיין כבוד אליין צוגעגאנגען צו מ ש ה'ל ע ן מיט דער דעה איהם אַנצולעהרנען — ארויסרופען איהם אויף א פּאָיעדיניק, מיט א ווייזעניש אין דער גמרא, אדרבה, לאָז מען זעהען ווער וועמען וועט איבערשפּארען. דיא מלחמה צווישען זייא האט זיך אָנגעהויבען. אייגער דעם אנדערען האט פארגעבען א ווייזעניש. ה ע ר ש ע ל ע האט זיך געהיצט, זיך געוואָרפען, געדרעהט אהער־אהין מיט אלע אברים. מ ש ה'ל ע אקעגען האט זיך אויסגעדרעהט, אָפּגעשלאָגען דיא קלאָטץ־קשיות רוהיג, געלאַסען, און דער שפּיטץ איז געווען — זייא זיינען געוואָרען חבר. ה ע ר ש ע ל ע האט דערקענט, אז ער האט אין מ ש ה'ל ע ן געהאט א גראָבען טעות, און איז צו איהם וויא צוגעקאָכט געוואָרען. וואס ווייטער, ווייטער איז דיא ליעבשאפט צווישען זייא גע־וואָרען אלץ גרעסער, שטארקער, ביז זייא האבען זיך צונויפגענומען און ביידע אין איינעם געלערנט איין מסכתא. ר' אברהם האט זייא דערפאר ביידע געלויבט

אין דיא אויגען, איטליכען בעזונדער גערופען מיט א שטיבעלע „שקאָץ" — און דיא פריינגרשאפט צווישען דיא אלע דרייא איז געוואָרען שטאַרק.

יח.

ל י י ז ע ר־י א נ ק י ל האט געטהאָן דעם ווייב'ס רצון, געטרונקען בייא־נאכט פאר'ן שלאָף טרוקענע טאלינעס און געשוויצט. אויף מאָרגען האט ער נאך ארומגעבונדען דעם האלז מיט דעם שטיקעל פעה, וועלכס ח ע ר ש ע ל ע האט געפונען טאקי דאָרט בייא איהם אין דעם וועג־טיטציל, און אויך אויסגעזופט א פאָר לייזע אייער. נאָר דאס אלסדינג אָבער האט נישט געהאָלפען. ער האט זיך א פנים שטארק פארקיהלט דעם צווייטען טאָג ראש־השנה ביים דאַוונען. דיא ברוסט איז איהם אלץ טאקי נעווען פארלייגט און ביים פרובירען דאס קול פלעגט ער פיהלען א שטאָך אין דער לינקער זייט. מילא א שטאָך יאָק א שטאָך, דאס וואָלט איהם אזוי נאך נישט געאַרט, צו שטעכעניש איז שוין א יוד געוואוינט און מאכט זיך נישט ווייסענדיג. נור נעאַרט האט איהם אָבער דאס קול — דאס איינציגע מיטעל זיינס צום לעבען, פון וואַנען ער ציהט דאס שטיקעל פרנסה, דערנעהרט, מישטעהנס־געזאָגט, דערטיט ווייב און קינדער. אט איז שוין באלד יום־כפור, ווען דיא „כ ל י" אין איהם אזוי נייטיג, מען בעדארף אויף איהר אזוי פיעל ארבייטען — און דאָ איז ער גאר הייזעריג. ער האט אראָפּגעלאָזט דיא נאָז און געהאט דערפון גרויסע יסורים. דיא שמש'טע האט געפיהלט זיין הארץ, און פאר גרויס רחמנות זיך גע־נומען איהם צו היילען מיט אלע באַבסקע מיטעל. זיא האט איהם געשטעלט א גרויסע שפאניש־פליג, געמאכט עפּיס א שמירעכטס אויף איינצורייבען אונטער'ן לעפעלע, געגעבען איהם טרינקען עפּיס קרייטיכצער אזוינע, פון איין אלטער דאָרפס גויע, אויך ראָסעל פון אונערקעס, אונטערגערייבערט איהם מיט פעדערען, געגעבען איהם שמעקען טאבאַקע, איבערגעברענטע, געמאָהלענע קאווע, אפגעשפראָכען איהם אין־איינהוענס טאקי איין עין־הרע אויך און פארבונדען איהם דעם האלז מיט איהרען א גראָבען וואָלענעם זאָק. ל י י ז ע ר־י א נ ק י ל נעביך האט וויא א קינד זיך געלאָזט טהאָן מיט זיך אלסדינג, וואס מען וויל, אבי עס זאָל איהם זיין דאס קול.

עס געהט אוועק א טאָג, נאך א טאָג און גאָרנישט. ערב יום־כפור אין דער פריה האט זיך בייא ל י י ז ע ר־י א נ ק ל י ן געוויזען עפּיס א קול, אָבער ס'איז געמלאכה'ט, נישט זיין „כ ל י" וויא שטענדיג, עפּיס נאר א מין בייא־קול,

אונטען גרעבליך און אויבען אביסיל געפייפט. ער האט געפריווט זאָגען דערמיט דיא „י ע ל ו ת״. דיא שמש׳טע האט אויסגעהערט און שאָקלענדיג דעם קאָפּ, זיך מיט טרעהרען אין דיא אויגען אָנגערופען:

— געלויבט איז ברוך־הוא וברוך שמו! גאר א דערקוויקעניש חלעבין, נאך בעסער וויא פריהער.

דעם יום־כפור האט ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל וויא ס׳איז אָפּגעשפּיעלט אויפ׳ן נייעם מין ביי־קולבין, אלץ הויך, אויף דער דינער סטרונע. בייא איהם איז אויסגעקומען דעם עולם׳ס ווערטיל פארקעהרט: „אז מען קען נישט ארונטער מוז מען אריבער״. אבי גאָט האט געהאָלפען, ער איז דעם יום־כפור איבערגעקומען בשלום און האט זיך שוין געקענט בעגנעהען אָהן דעם קול ביז איבער א יאָהר ימים נוראים, אם־ירצה השם, האט איהם שוין נישט אזוי אויסגעמאכט דאס, וואס ער איז הייזעריגליך. ביז איבער א יאָהר איז נאך גאָט א טאטע. נאָר קוים איז איהם ארויס פונ׳ם זינען דאס קול, האט זיך איהם אָפּגערופען שטארק אין דער זייט דאס שטעכעניש, אזוי אז ער האט שוין נישט געקענט זיך נישט וויסענדיג מאכען און זיך געמוזט צו־הערען. פריהער האט ער זיך געטרייסט אלץ מיט דער האָפנונג, עט, נישקשה! עס וועט פארגעהען, ער בעדאַרף זיך נאָר א פּאָר טעג איבערלינען. דיא שמש׳טע האט אויך געזאָגט: עט, ס׳איז גארנישט! ס׳איז הייגט עפּיס אזא אונטערגאנג. און דערנאך ערשט, אז ער האט שוין נישט געקענט חאפּען דעם אָטהעם און גע־פּאָכט מיט דער נשמה — איז געוואָרען א טאראראם, א געפילדער. מען האט ארוטגעבראכט דעם רופא מיט דעם גאנצען קליפּערגעציינ, וואס האט איהם גע־שטעלט באנקעס, געלאָזט צו דער אָדער און איהם אָפּגעצאפּט א היבש ביסעל בלוט. עס האט איהם אָבער נישט געהאָלפען דער רופא אויך און מען האט איהם כמעט א טויטען אָפּגעפיהרט אויף א וועגעלע אין דעם בקור־חולים, וואו ער איז עטליכע וואָכען אָפּגעלעגען שטארק קראנק.

דערווייל איז זיך אזוי אוועקגעגאנגען דער סוכות. אונזער ה ע ר ש ע ל ע חאט געחאט נעביך א פארשטערטען יום־טוב. פּונקט אין שמחת תורה איז דעם טאטען געוואָרען אזוי שלעכט, אז מען האט געמיינט, אָט געהט איהם אויס דיא נשמה, און דער דאָזיגער טאָג, דער בעסטער, דער פרעהליכסטער פאר יודישע קינדער, איז בייא ה ע ר ש ע ל ע ן געווען תשעה־באב. דעם גאנצען טאָג האט ער פאר גרויסע צרות אין מויל נישט געהאט חוץ א שטיקעל לעקאך, וואס ער האט בע־קומען ביים אויפרופען איהם צו דער תורה אין שוהל „עם כל־הנערים״. נאָר פּישטעהגס־געזאָגט, וואס דאס איז געווען פּאר א שטיקעל לעקאך! גאר נים

דאס, וואס א מאל. אין אנדערס מאל האט דאס איינענע שטיקעל לעקאך געשיינט געלויבטען יום־טוב'דיג, געהאט דעם זיבעטען חן, עפּיס גאר איין אנדער טעם, אויף איהם איז וויא געשטאנען אָנגעשריבען „שמחת־תורה !" עפּיס האט עס געערדט ווערטער, געשמעקט מחיה, דערפרעהט דאס הארץ, געשפּייזט און דערקוויקט דיא נשמה — און דאס מאל איז עס געווען א וואָכעדיגע זאך — גלאט אזוי א מין גע־בעקס, קאָרן־מעהל מיט האָניג, וואס מען קויפט עס אין מארק פאר א גראָשען און מאכט דארויף א ברכה „בורא מיני מזונות"... בייא יודען האט איבערהויפּט דאס עסען שבת און יום־טוב עפּיס גאר איין אנדער טעם. ס'איז דאָ אין דעם עסען, זאָגען אונזערע אַלטע היילינע חכמים, א מין געווירץ אזוינס, וואס „שבת" הייסט עס בייס נאמען אזא געווירץ, וואס וואקסט ערגיץ נישט דאָ אויף דער וועלט, וואס פאר קיין גין־גאָלד איז עס נישט צו בעקומען אין דעם האנדעל און קיינעם פון דיא אלע פעלקער איז עס נישט בעקאנט — דיא היילינע מלאכים ברייננען עס פון'ם גן־עדן פרייטיג איטליכען יודען אין שטוב אריין, וואו זייא שטעלען זיך, וויא אונזער עוקם זאָגט, קאָכען דעם טשאָלענט. פרייא פאר דער גאנצער וועלט קען מען גאנץ זיכער זאָגען — אנדערע מעגען זיך דארויס לאָכען — אז דער וואס האט אינ'ם גוטען יודעשקייט נישט פארזוכט קיין טשאָלענט, האט אין זיין לעבען קיין גוטס נישט געגעסען און ווייסט נישט וואס געקעכטס הייסט אזוינס...

אז דעם טאטען האט עס אָנגעהויבען צו געהען בעסער איז הערשעלען ליכטיג געוואָרען אין דיא אויגען. דיא ערשטע צייט איז ער געווען פול פרייד, אזוי אז ער האט פון קיין אנדער זאך נישט געטראכט, זיך פארגעסען גאר אין זיך אליין. דערפאר אָבער שפּעטער אביסיל איז איהם דאס טראכטען צוגעטרעטען מיט א מאל. עס האט זיך אויף איהם אָנגערוקט א שטארקע מרה־שחורה און ער האט בייא זיך אלץ געטראכט אזוי: אָט באלד, באלד וועט מען בעדארפען פאָהרען א היים, נאר וויא ווארפט מען אוועק דאָ משה'לען און ר' אברהם'ן, מיט וועלכע ער איז שוין אזוי געוועהנט און עס ציהט איהם צו זייא אזוי דאס הארץ? הגם דאס פאָהרען א היים איז א גוטע זאך. עס ציהט איהם אהין טאקי — זעהען דיא מאמע, שוועסטער און ברידער, אויך אלע אנדערע בעקאנטע; נאר צוריק געשמיעסט, וואס קען פון איהם דער תכלית זיין דארט אין דער היים? עס האט איהם זיך פאָרגעשטעלט דאס גרויסע עלענט אין דער היים, וויא דאס גאנצע הויז געזינד קומט אָפּ נעביך, ליידט הונגער, קעלט און וויא ער אליין פלעגט אויסנעהמען פּיעל מאָל פאר א שטיקעל ברויט. דערמאָהנענדיג זיך נאָר אין דעם איז איהם א גרויל איבער'ן לייב איבערגעגאנגען. בלייבען־זשע ווידער דאָ — דאס האט זיך איהם

אויף אין קאפ עפּיס נישט געליגט. וואס הייסט בלייבען! בייא ווער מען בלייבען? גלאט וויא נעהמט עס א יונגעל איינער אליין אָהן עלטערען און בלייבט! און ווען אפילו אזוי, בלייבען — נוא, וואס... וואס?... אַט אזעלכע געדאַנקען האבען זיך געדרעהט בייא הערשעלען אין קאפ און ער איז געווען שטארק בעטריבט, אויס מענש. ר׳ אברהם האט בעמערקט, אז ער איז עפּיס פונ׳ם פּנים אראָפּ און פאר גרויס רחמנות זיך גענומען אויספרעגען, וואס מיט איהם איז אזוינס, פאַרט וואס איז אזוינס דיא מעשה? הערשעלע האט זיך צרוויינט און איהם ארויסגעזאָגט זיין גאַנץ ביטער האַרץ. ר׳ אברהם האט איהם א גלעט געגעבען ביים קעפּעלע און זיך אָנגערופען:

— נוא, גוט, גוט! איך וועל מיך שוין בעטראַכטען. עס האט נאך צייט. לעת־עתה זייא נאָר נישט קיין נאַרעלע און וויין נישט שקאָץ!

יט.

דער טאַטע איז אין עטליכע טעג ארום ארויס פונ׳ם בקור־חולים. עס האט געריסען דאס האַרץ קוקענדיג אויף איהם, אזוי בלייך, טויט איז זיין פּנים געווען. ער איז נעביך א שווערע קריינק אויסגעשטאַנען, כמעט נישט געווען צו דערקענען איהם, אזוי איז ער פונ׳ם לייב אראָפּ. נאָר הויט און ביין. קיינמאל אין זיין לעבען האט הערשעלע אזוי נישט ליעב געהאט דעם טאַטען וויא דענסטמאָל, און קיינמאל אין זיין לעבען ווידער האט אויף דער טאַטע אזוי גוט, ליעבהאַרציג נישט געקוקט, אזוי זיס־שטיל אויף א ווייבער־שוואַכער שטימע נישט גערעדט וויא אין יענער צייט. עפּיס איז ער אליין געוואָרען א קינד און האט מיט זיין בליק, מיט זיין שטיל־שוואַך לשון ארויסגענומען א שטיק געזונט. עפּיס איז דרינען געלעגען א קלאָגען־זיך שטיל אָהן ווערטער אויף דיא וועהטיגען זיינע אין דעם וויסטען לעבען און א געבעט: געוואלד, גענוג! נישטאָ שוין מעהר קיין כח אויסצוהאלטען... מען האט בעשיינפּערליך ארויסגעזעהען, אז ווען הערשעלע זאָל זיך נישט געווען שעהמען, וואָלט ער דענסטמאָל אלע גלידער דעם טאַטען אויסגעקושט. ער האט זיך אָבער געשעהמט, ווייל קושען זיך איז בייא יודען נישט קיין איינפיהר. וויא נעהמט מען עס עפּיס גלאַט אזוי און מען קושט! בפרט א קינד א טאַטען!...

ר׳ אברהם האט אוועקגענומען דעם טאַטען אין א ווינקעל און מיט איהם דאָרט א היבשע צייט געשמועסט, באלד דאַרויף האט מען צוגערופען אויך

אויך הערשעלען און דער טאטע האט זיך געווענדעט צו איהם מיט דיא ווערטער:

— מיר שמיעסין דאָ מיט ר' אברהם'ן, אז אויב דוא ווילסט, הערשעלע, מעגסט־דוא דיר דאָ בלייבען.

הערשעלע האט זיך צו־וויינט, געקוקט אויפ'ן טאטען מיט גרויס ליעב־שאפט און איז נישט אין שטאנד געווען ארויסצוברייננגען א וואָרט, אזוי האט איהם פארקלעהמט ביים הארצען. און אז דער טאטע איז מיט א געבעט צו געשטאנען צו איהם, ער זאָל ריידען ריינע ווערטער, האט ער געענטפערט גאנץ קורץ:

— ניין! אָהן דיר, טאטע, קען איך נישט זיין...

— אך, הערשעלע! מאכט דער טאטע מיט א זיפץ טיעף פונ'ם הארצען, נישט אייביג, נארעלע, איז א קינד לעבין א טאטען. וואס קען מען טהאָן? איך פיהל, אוי, אז דיא כחות געהען מיר ביסליכווייס אויס. נענוג קריעה געריסען אין מיין לעבען. ווין נישט, הערשעלע, וואס קען מען טהאָן? פריהער אָדער שפּעטער מען מוז זיך שיידען...

— טאטע, טאטע! וויינט הערשעלע מיט א געבעט. א היים טאטע, א היים!

— א היים! האָניג וועסט־דוא דאָרט לעקען, אין דער היים... זיפצט דער טאטע און ווענדט זיך צו ר' אברהם'ן, שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ: זאָגט איהם האָטש, ר' אברהם.

— זייא נישט קיין עקשן, פע! הויבט אָן מיט גוטען ר' אברהם. אָהן דיר איז אויך דאָ גענוג אין דער היים. דער טאטע — דוא זעהסט נישט? — האט מעהר קיין כח נים צו הארעווען. פונ'ם ביסיל געלד, וועלכס ער האט דאָ פארדינט איז ווייניג נעבליבען. א קריינק קאָסט. עס געהט א לאנגער ווינטער נאך מיט איין עבור. א רחמנות נעביך אויף דיא איברינע קינדער. דוא אליין וועסט דארבען און זייא נאך שאדטען. דעם לעטצטען ביסען, מישטעהנס געזאָגט, זייא פונ'ם מויל ארויסרייסען.

פון ר' אברהם'ס דאָזיגע ווערטער איז הערשעלען דאס הארץ מיט בלוט פארלאָפען און ער האט נעגאָסען מיט הייסע טרעהרען.

— דאנק ר' אברהם'ן, זאָגט דער טאטע, דאנק זייא פאר זייער גוטס־קיים, צו זאָרגען זיך דאָ פאר דיר און צו האבען אויף דיר השגחה. געה מיין קינד

ז

אין רעכטען וועג און פאָלגט ר' א ב ר ה ם'ן ווי א טאַטען. זייא מיינען — דוא הערסט? — דיין תכלית. גאָט זאָל זייא נאָר דערלייגערן דיא יאָהרען.

— אַ־נוא, שקאָץ! מאכט ר' א ב ר ה ם, א קלאָפּ געבענדיג פאַמעליכען ה ע ר ש ע ל ע ן אויף דעם אַקסעל, מיט א זיס שמייכעלע. אזוי, אזוי! וויש דיר אויס דיא אויגען און געה דיר, געה אַצינד צו דיין חבר דאָרט, דעם שקאָץ...

פריה האט אין יענעם יאָהר זיך געשטעלט דער ווינטער. פּלוצלים, איידער דער עולם האט זיך ארומגעקוקט האט פון צפון זייט א בלאָז געטהאָן א קאַלטער ווינט און זיך אָנגערוקט א בייזע, פינסטערע חמאַרע — דעם ווינטערס צווייא קאָ־זאַקעם — לויפענדיג פאָראויס מיט א שטורם, א פייפען: „ציטערט לעבעדיגע בעשעפעניש! אָט קומט ער, דער קאַלטער פעטער און וועט אייך אָנרייבען א רויטע נאָז"... דיא פעלדער ליגען שוין בעגראָבען אין דעם ווייסען קיטעל פון שנייא. דיא בוימער דאָרט שטעהען אָפּגעשמיסענע, נאַקעטע, אראָפּגעלאָזען דיא קעפּ און דיא צווייגען געפּענטעט מיט קייטען פון פליטערליך, פּרענטעס אייז. פון פייגעל און וואַלד־חיה'ליך איז נישטאָ קיין שפּור, אלע וויא אויסגעשטאָרבען, דיא ליגען באַהאַלטען טיעף אין דיא לעכער, יענע האבען בעצייטענס געמאכט א פּליטה — אוועק וואָהין דיא אויגען טראָגען, און אומעטום איז שאַ, שטיל. נאָר וואָראָנעס דרעהען זיך ערטערווייס ארום אין דער לופט, עפּיס האבען זייא געשעפטען: חתונות אָדער גלאַט אזוי אסיפות וועגען קהל'שע זאכען — און ווייסט זייא דער נוטער יאָהר וואס זייא קראַקען דאָרט, קרעכצען, רייסען זיך אויף דיא הענזער... ווייט ארום און ארום הערשט שוין אין דער וועלט דער ווינטער, נאָר דיא יודישע שטאָדט, ג ל ו פּ ס ק, זיא אליין וויל זיך איהם נאָך נישט אונטערגעבען. ער פיהרט מיט איהר א שטאַרקע מלחמה. ער שיקט אָן אויף איהר א פרעסטיל, און דיא קאַליזשעס איהרע אין דיא גאסען נעהמט נישט קיין קויל, בלייבען טאַקי דאס, וואס פריהער; ער רענענט אויף איהר מיט גרייפּליך־שנייא, און אומזיסט זיין מיה, בלאָטע!... דיא ג ל ו פּ ס ק ע ר יודעליך גיבען זיך א שאָט וויא דיא מורעש־קעס, טרעטען עס מיט דיא פיס און מאַכען דאַרויס א קאַשע, א שיטערע, א גרויא־שוואַרצליכע בלאָטע; ער שטעלט זיין ווייס שנייען פענדיל אויף דעכליך, צום בעוויז, אז ער איז פון אויבען — קומען הונגעריגע קיה, גאַנצע מחנות ציגען און שליידערען עס אראָפּ ביים צרויסשלעפּען הויפענווייס שטרויא אויף־צופרעסען, אָדער יודען, יודענעס קומען מיט טעפּ, מיט צעבערעס, שטופּען עס אָן פול מיט דעם דאָזיגען שנייא, צו מאַכען דערפון וואַסער אויף קאָכען. אויך איז דאָ אָקענען דעם נאָך א מיטעל — שרפות. בייא יודישע קינדער נעהמט זיך דענסטמאָל גראָד

אַן דיא קיטעננ און גלופסק געטצט... גלופסק שטעלט געוועהנטליך דעם ווינטער ארוים אפייערדיגען צונג — ער, דער ווינטער, קנאקט, בלאזט, שטורמט, און יודעליך זיינען איהם מבטל! געהען זיך נאקעט, באָרפים, גלייך וויא נישט זייא מיינט מען, אָדער וויא זייא טהוען איהם אויף צו להכעים.

און בשעת דער דאזיגער מלחמה פונ'ם ווינטער אין גלופסק שטעהט דארט לעבין דער קאַבצאַנסקער אכסניא א יאַזדע מיט דריי דאַרע מירר־דענדיגע, קרומרוקענדיגע, קאלטונעוואטע, לאנג־האלזדיגע און קורץ־ווידעלריגע פערד, מחילה, וואס האבען עס בעדארפט פאר זייערע זינד זיך מטריח זיין שלעפען קיין קאַבצאַנסק איהרע אַ פאָר מנינים יודען און צווישען זייא אויך אונזער לייזער־יאַנקלין. דער מעקלער באַרבעט זיך עפים ארום דעם וואגען, שארט צונויף מיט דער בייטש דיא שירים — עטליכע בלעטליך הייא און פארקרימענדיג זיך מיט איין אייגעל אויף איינעם פון דיא פערד, דערלאנגט ער איהם א טראַך אין דער מאָרדע, גלאט אזוי זיך, שילטענדיג דערביא: אַ־אַ פגר'ן זאלסט־דוא, פגירה איינע! וויא ער קען עס אביסיל נישט איינשטעהען אויף דיא פים... פליהען גלוסט זיך איהם, דעם אָדלער, דעם שיינעם. אַ, פליהען זאלסט־דוא צו אלדע שווארצע יאהר! לייזער־יאנקיל איז אנגעטהאן אין זיינע וועג־קליידער און אויפ'ן קאפ אָנגערוקט דאס מיטצעל, גיך אין איילעניש צוגעקומען צום וואָגען. הערשעלע מיט אפעקיל נאך איהם, און איבערגעבענדיג עס דעם מעקלער צו דיא הענד מיט א געבעט, ער זאל מאכען א גוט געזיים, זיינען זייא ביידע אריינגעגאנגען דערוויל אין דער אכסניא.

רייזע, וויא דער שטייגער איהרער מיט א פארשטעקט פארטוך און מיט אַ פאָלאָניק אין דער האַנד, איז שטאַרק בעשעפטיגט געווען מיט דעם בעל־העגלה און דיא פארשוינען ארום איהר, מיט וועלכע זיא האט זיך אפגערעכענט, מאכענדיג דערביי אויף א בייזער צו דעם, צו יענעם אליין: העין אביסיל! וואָס זאגסט דוא, איך בעט דיך צו זיין טאטען? אַז זיא האט זיך שוין מיט איטליכען אָפגעפארטיגט און דערזעהן אין דער זייט אונזערע ביידע פארשוינען, דעם טאטען מיט דעם זוהן, האט זיא זיך אויף זייא אפגעלאזט מיט איהר שרייענדיג לשון, א פאהר געבענדיג מיט דער נאז איבער דעם גאנצען ארבעל.

— אט האסט־דוא איהם ווייטער, דעם שיינעם בחור'ל! וואס? געקומען פאהרען? נאקעט, באָרפים העין אביסיל! אין אזא קעלט זאל מען אזוי פאהרען! וואס זאגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין יעצט דא, א שיינער טאטע, חלעבין!

אליין, חען אביסיל, און ער אין א פּיטציל, ארומגעבונדען נישקשה, און דאס קינד זמערדיג! וואס זאגסט־דוא פּאַרט, איך בעט דיך, צו זיין טאַטען?

— מיין זוהן פאַהרט נישט, ענטפערט דער טאַטע.

— גאר נייעס! אליין פאַחרט מען און מען לאָזט איבער א קינד הפקר, חען אביסיל! נאַקעט מיט א הויל הארץ אין דרויסען. וואס זאָגסט־דוא צו זיין טאַטען? מען בעדאַרף האבען טאַקי א הארץ פון א טאַטער! אזוי לאָזט רײזע אויס דעם שטיעס, בעטראַכטענדיג הערשעלען פון אויבען ביז אראָפּ, און נעהמט זיך אוועק.

דער בעל־העגלה הויבט אָן אונטערטרייבען דעם עולם — היידא, פאָהרען! דיא פארשוינען שטופּען זיך אין איילעניש ארויס אויף דער גאס, צו פארחאַפּען נעד שווינד ערטער אין דעם וואָגען. איטליכער ווארפט זיך אהין אריין אויף קידוש השם מיט הענד און מיט פיס. ס'איז א שטופּעניש, א קוועטשעניש, איין איינגעשאפּט, א דערשטיקעניש. לייזער־יא קיל געביך זיטצט, וויא ס'איז אויף א שפּיטץ קלימעקיל, אין איינע צרות און נעהמט אָן פאר ליעב איטליכען שטופּ, וואס ער בעקומט אין דיא זייטען. ער געזעגענט זיך מיט הערשעלען זעהר טרויעריג אויף א וויינענדיג־ציטערדיג קול. הערשעלע קוקט דאס לעטצטע מאָל גוט אריין אין דעם טאַטענס בלייך פּנים און בעוואשט זיך מיט בִּטינע טרעהרען, נישט אין שטאַנד צו זיין ארויסברייגגען עפּיס א וואָרט און נישט צו זעהען וויא דער וואָגען האט זיך גערירהרט פונ'ם אָרט.

— הא, וואס איז דאָ צרוויינען! מאַכט רײזע, ארויסלויפענדיג צו הערשעלען אויף דער גאס, נאכדעם אז דיא יאזדע איז אוועקגעפאָהרען. אז א טאַטע פאָהרט אוועק, חען אביסיל, נוא איז וואס! חלילה נישט געד שטאָרבען. גא, בעסער — נעהמט זיא און שטופּט איהם אריין אין דער האנד איין אלט לייבעל — נעהם און טראָג געזונט. נישט געוויינט. קום, אפשר ווילסט־דוא עסען?

— ניין! ענטפערט הערשעלע שוין אביסיל געטרייסט פון רײזעס ווערטער.

— נא דיר ניין! רופט זיך רײזע אָן. חען אביסיל, מען זאָל זאָגען ניין! פאר וואס איז עסען ניין? נוא, געה־זשע דיר געזונטערהייט, אז ניין. נאר טאָמער וועסט־דוא וועלען, געדיינק־זשע, זאָלסט־דוא קומען!...

ב.

לעתיד לבוא, העט־העט שפעטער, אם ירצה־השם — אזוי שטעהט געשריבען אין אונזערע הייליגע ספרים — נאכדעם אז מען וועט אויפשטעהען תחית־המתים און גאָט וועט משפט׳ן דיא וועלט, דענסטמאָל וועלען אלע מענשען זיין אויסגע־שטעלט אויף א גרויסען פלאטץ, איינגעטהיילט אין צוויא טהייל: אויף איין זייט דיא רשעים, אויף דער אנדערער זייט דיא צדיקים און צווישען זייא אין דער מיט דער יצר־הרע. יענע, דיא רשעים, וועט דער יצר־הרע זיך אויסדאכטען גאנץ דין וויא א האָר. דיא אנדערע אקעגען — גרויס וויא א בארג, און אלע מענשען פוןביידע זייטען וועלען, קוקענדיג אויף איהם, שרעקליך וויינען, דיא רשעים יאָמערען, שרייען: געוואלד, אזא דינע האָר אויפ׳ן גלייכען וועג איז אונז שווער געוועזן איבערצוגעהען און מיר זיינען פארקראָכען מיט קרומע ניינג צו אלדע שווארצע יאָהר! אקעגען־זשע דיא צדיקים קלאָגען, ניסען טרעהרען: רבוני של עולם, מיר פארשטעהען נישט וויא עס האט זיך צו אונז גענומען אין אייזערנער כח אזא שרעקליכען, הויכען בארג איבערצוגעהען, אזוי פיעל פיין און יסורים אין אונזער לעבען אויסצושטעהען! . . .

דיא דאָזיגע וואונדערליך אויסגעטאָהלטע קארטינקע, קען דיענען זעהר גוט פאר א הקדמה צו דער ערצעהלונג, וויפיעל יסורים, וועהטיגען חערשעלע איז אין זיין לעבען נעביך אויסגעשטאנען. דערמאָהנענדיג זיך אצינד אין דיא בעסערע יאָהרען, וויפיעל בערג צרות, אלע מיני פורעניות און לייד ער האט בע־דארפט איבערגעהען ביז ער איז לסוף ארויס אויף א וועג, וויינט אין איהם דאס הארץ און ער וואונדערט זיך וויא אזא שנעק, א ווערמיל, א גארנישט מיט א נישט, זאָל געוועזן קענען אזוינס איבערטראָגען, נישט ווערען צוטרעטען אין דער וועלט אונטער דיא פיס! ער וויינט אויף זיך וויא אויך אויף פיל אזעלכע זיין גלייכען בייא אונז יודען, וואס זייא איז בעשעהרט פון קינדוויים אן צו ראנגלען זיך מיט אלערלייא אנשיקעניש׳ען, אויסצוקריכען אלע לעבער, צודראפען זיך אויף דיא גלייכע וועגט און צו פיהלען דעם ביטערען טעם פונ׳ם טויט, בכדי צו דערגרייכען יענע שטופע, וועלכע זייא שוועבט פון דערוויטענס פאר דיא אויגען.

אומגליקליכע יודישע קינדער! אומגליקליכע אפילו שוין בלומר׳שט אין דעם גליק. נעהמט יענע א שטיינער, וואס שטעהען שוין אויף א שטופע, האבען א פנים און לעבען. נאָר איז דאס שטעהען זייערס אייזען־פעסט, וואס שטעהען הייסט, מיט

ביידע פיס, אז עס זאָל נישט מעגליך זיין פון א מינדסטען בלאָז אומצופאלען? איז דאס פנים זייערס אין דער וועלט לייטעש פיין, א מענשליכס? איז דאס לעבען זייערס דאָרט אין גאנצען א גליקליכס וויא עס געהער צו זיין? — איז דען כדאי פאר אזא גליק, מישטעתנס־געזאָגט, אָנצולײידען זיך אזוי פיעל אומגליק; פאר אזא פנים כלומר'שט אזוי קריכען אויס דער הויט, און פאר אזא לעבען, אויף שונאים געזאגט געוואָרען, אזוי אויסגעהען, צעהן מאָל אין טאָג שטארבען פאר הונגער?... יא, צו יענער קארטינקע פעהלט נאך א סך. דיא רשעים טאָקי זיינען דאָ, דיא צדיקים דאָ, דער בארג צרות אויף דאָ, נאָר דער תחית־המתים אָבער איז געמלאכה'ט, און זעהר פיעל ליגען נאך נאר טויט, ניין איילען טיעף בעגראָבען אין דער ערד, נאָט און זיין משפט איז נאך אויף נישטאָ.

ר' אברהם האט אין זינען געהאט הערשעלען, געטהאָן פאר איהם וואס נאָר מעגליך. ער האט איהם בעשטעלט שבת בייא איינעם פון זיינע בעקאנטע בעלי־הבתים און אין מיטען דער וואָך פלעגט איהם אויף ר' אברהם'ס בקשה נעהמען אויף א ווארמעס אָדער אויף א וועטשערע, א מאל דער, א מאל יענער פון דיא, וואס דאווענען אין קלייזיל. אָט אויף אזא שטייגער האט הערשעלע נעביך וויא־ס'איז איבערגעלעבט א טאָג, האלב געגעסען, האלב גע־פאסט, געמאכט מיט דיא ליפען, און איהם איז דענסטמאל שוין אויסגעקומען גוט צו פיהלען דעם טעם, פון וואנען נעהמט זיך עס, אז „ויאכלו" — אזא פשוט, בעקאנט ווארט דאכט זיך וויא „ויאכלו" — זאָל בייא אונז יודען נאר דער טייטש זיין „און זייא האבען געטהאָן טהון גלייך וויא געגעסען". יא, פיעל אָרטענקע אזעלכע בייא אונז קומט אויס דעם דאָזיגען טעם נעביך צו פיהלען. אז דאס חארץ חכש'ט, מען וואָלט שוין געוואָלט דערלעבען עפּיס אין מויל אריין צו נעהמען תויבט זיך געוועהנטליך אָן אָט דער לאנגער מזמור: וואשט זיך ... ווארט אביסיל, מיט דער קוואָרט טאָהר מען נישט... לאָז מען געבען איין אנדערע... נוא, דאָרט, זייט מוחל, דאָרט זוכט דעם האנדטוך. זאָגט שאו ידיכם. זעצט זיך. מאכט המוציא. באלד, באלד, ווארט אביסיל, אָט וועט מען געבען זאלץ. שטעקט אריין, דעם לעפעל. האפט א שטיקעל פלייש. מים אחרונים. מכבד מיט מזומן. בענטשט! — „רבותי מיר וועלען בענשען!" דאס הייסט אויף דעם מאָגענס לשון: „רבותי מיר ווילען עסען!" דאס איז נאך גאָלד, עפּטערס פלעגט זיך מאכען, אז „ויאכלו" האט בייא הערשעלען נאר קיין טייטש נישט געהאט, פשוט טאָקי גארנישט — און נישט איינמאל, לייגענדיג זיך אזוי נעביך שלאָפען, האבען זיך איהם בייא נאכט געחלומט בעטלער. געגנוג איז איהם אָפגעפּלען דאס פלייש פאר צרות פונ'ם

עסען, האט איהם נאך וועה געטהאָן אויף דיא נשמה — ער האט דיא ערשטע ציים שטארק געביינקט א היים. אין דער היים האט ער דאָך, אמת מאקי, אויך נישט געלעקט קיין האָניג, נאָר פאָרט נאך א גרויסער חילוק. דאָרט איז איהם געווען עפּיס ווארם, גרינגער אויף דער נשמה, וויא א פּייגעלע אין נעסט, אונטער דער מאַמעס פלינעליך. דאָרט איז ער געווען איין איינענער, אלסדינג ארום איהם, אין דער היים, אין שטאָדט, זיינען איהם געווען איינענע, זיינע, זייא האבען זיך פארשטאנען: אפילו דיא בהמות דאָרט, דיא הייזער, דיא לופט, וואס ער האט געאטהעמט, דיא ערטער, וואו ער האט געשפּאצירט, זיך געשפּיעלט מיט זיינע חברים האבען עפּיס געהערט צום הארצען און זיך מיט איהם אָנגענעהרט — און דאָ איז ער עלענד, פרעמד, עס קלעפּט זיך עפּיס נישט, אלסדינג נאָר נישט דאס, עפּיס נאָר אנדערש. דיא זון, דיא לבנה און דיא שטערען קוקען דאָ עפּיס נישט אזוי, וויא א מאל בייא זיך אין שטעדטיל, נישט אזוי פריינדליך, גוט וויא פריהער און ער האט א פּנים, וויא ביים בעגעגענען זיך מיט דעם ווייב'ס משפחה נאָכ'ן גט, שוין נישט מעהר קיין איינענע, נאָר גלאט אלטע בעקאנטע, געוועזענע קרובים. אזא געפיהל וויא בייגקען, וואס צופּט, נאָגט טיעף אין הארצען, לאָזט זיך נישט איבערגעבען מיט ווערטער, דאס פארשטעהט נאָר דער, וואס איז געפּריווט גע־וואָרען צו פארזוכען אמאל אין לעבען דעם טעם פון עלענד, צרזיין פּכוצלים אָפּ־געריסען פון זיינע ליעבע און בלייבען אליין פאר זיך, א קאַטאָוועס עפּיס! איין קליין פּינטעלע, א ברויזען, אין אזא גרויסער, גרויסער וועלט...

עס ציהט זיך גאָנץ גרויסע וועלט אין דער לייגג, אין דער בריים אַהן א סוף אָה, איין עק. אין דער מיט וועלט, אויף דער קייעלעכדיגער ערד, איז דאָ א קליין פלעקעלע, וויא א פליג האט איבערגעלאָזט — דאס איז **גלופּסק**. אין דעם דאָזיגען פלעקעלע איז דאָ א פּינטעלע — א קלייזיל. אין דעם פּינטעלע איז דאָ נאך א ברעקיל פּינטעלע — א באנק. און אין דעם ברעקיל פּינטעלע ליגט נאך א פּיטצינקעלע פּינטעלע — א מין בעשעפעניש אזוינס, וואס הייסט **הערשעלע**. דאס פּיטצינקעלע בעשעפעניש ליגט וויא א שפּין פּונקט אין דער מיט פּונ'ם גרויסען ראָד פּאָוטינע. פון איהם ציהען זיך ארום און ארום אין אלע זייטען לאנגע דינע פעדימליך, פול און פול אָנגעזעמצט, הארט איינס ביים אנדערען, מיט עפּיס לופּטינע מיני פּינטעליך, אזעלבע, נאָר ניט פאר דעם אויג, וואס הייסען בייא דיא פילוסופין „אטהאָמען", און נעהען העט־העט וויים צו דיא שטערען אין הימעל, צו אלסדינג אין דער וועלט ארום, און, עס פארשטעהט זיך, קיין **קאָבצאָנסק** אויך. אויף דיא דאָזיגע לופּטינע פעדעמליך קלעטערט **הערשעלעס** נשמה.

קאראבקעט זיך מיט אלע זיינע געדאנקען א הין א חין — א היים. זיא קאראבקעט זיך וויא דיא עלעקטריציטיים אין דעם טעלעגראפישען דראט, אָנריהרענדיג מיט איהרע ברענענדיגע געפיהלען איין טהייל׳כיל פונ׳ם לאנגען, לופטיגען פעדימיל, דאס טהיילכיל גיט פון זיך איבער דעם ברען דעם וויטערדיגען טהיילכיל און אזוי פליהט עס שרעקליך געשווינד ווייטער ווייטער, ביז עס טרעפט וויא א בליטץ אין דיא הערצער פון זיינע עלטערען. זייא דערפיהלען באלד הערשעלעס הארץ און טהוען א סלוקערץ. הערשעלע, זאגען זייא, דערמאָהנט אונז. עס שטעלט זיך זייא פיר זיין לאגע, איינער אליין נעביך אין דער פרעמד — און געהען אוים פאר רחמנות. נאך וואס קענען אזעלכע געפאלענע נעביך טהאָן, אז זייא אליין אין שלעכט און קומען שרעקליך אָפּ? דיא מאמע ארביים, נעהמט זיך דיא אויגען ארוים ביז שפעט אין דער נאכט מיט דעם פעדערען פליקען, און פון דער גאנצער ארביים איז, מישטעהנס־געזאָגט, קיין וואסער אויף קאשע אפילו נישטא. דער טאטע נעביך האט, זינט א היים קומענדיג, נישט אויפגעהערט צו קריינקען. ער צאנקט, געהט אוים וויא א ליכט, ער קען נישט צוזעהען דאס גרויסע עלענד אין שטוב, דעם צער פון דיא הונגעריגע, דערשלאָגענע קינדער. דאס ביטערע אָרעמקייט איז איהם שוין שווער איבערצוטראָגען, געגנוג שוין זיך אָנגעליטען, נישטאָ שוין מעהר קיין כח — אָט־אָט טריקענט שוין אוים דער לעצטער טראָפּען זאפט פון זיין וויסט, געבראָכען לעבען. דיא עלטערען זיפצען, אָכצען, קרעכצען, פירשטעלענדיג זיך דאס עלענדע, פארוואָגעלטע קינד, צו וועלכען עס ציהט זייא אזוי דאס הארץ — און זייער ביטער געמיטה טעלעגראפירט זיך, דורך דיא איינגע לופטיגע פעדימליך טאקי, אין הערשעלעס הארצען צוריק. עס סוד׳עט זיך א הארץ מיט א הארץ — שושקעט זיך א נשמה מיט א נשמה, ניסען זיך איינער פאר דער אנדערער אוים און שמיעסען זיך איבער שטיי, אָהן ווערטער... עס דאכט זיך הערשעלען, דער טאטע לינט נעביך שלאף, פארשמאכט, קוקט עפּים מיט א געבעט וויא ביים צושיידען זיך. עס שוועבט איהם פאר דיא אויגען דעם טאטענס בלייך פנים, יענע גוטע, זיסע מינע זיינע בשעת געזעגענען זיך מיט איהם — און הערשעלע איז צוקאָכט, ער וויינט שטילערהייט בייא נאכט אויף זיין הארט געלעגער, איבער־טראכטענדיג א שרעק... אָט דאס איז עס, וואס געוועהנטליך הייסט דאס ביים עלם: „דאס הארץ זאָגט.“

יא, דאס הארץ האט הערשעלען געזאָגט און א היבשע צייט איהם נישט אויפגעהערט צו זאָגען, ביז ער האט איינמאל פון דער היים בעקומען דיא וויסטע בשורה: „הערשעלע זאָג קדיש נאכ׳ן טאטען; דוא ביסט א יתום!“

כא.

דאס ביינקען א היים, דאס הארצוועהטיג פונ׳ם פאטער׳ס טויט, דיא גרויסע יסורים דערפון, וויא אזוי דיא מוטער מיט דיא קינדער קומען עס נעביך אפ אין דער היים און דאס אייגענע פעקיל צרות: נויט, עלענד, פארוואגלונג דא אין דער פרעמד — דאס אלסדינג אין איינעם האט מיט דער צייט אויף ה ע ר ש ע ל ע ן געווירקט, אריינצולאזען זיך, וויא א טשערעפאשקע, אינוועניג אין זיך, אלץ טראכ־טען און פארטיפט זיין אין זיינע געדאנקען. זיין לעבען איז געוועזען טראכטען. דארט טיעף אינוועניג אין זיך, איז פאר איהם געוועזען א וועלט, וואו דיא נשמה זיינע האט אויסגעשפרייט דיא פליגעליך און געפלויגען פרייא העט וויט־וויט. אונזער פראקטישע ווירקליכע וועלט איז פאר איהם געוועזען א שטייגעלע, וואו דיא נויט האט איהם געהאלטען געפאנגען, איהם נישט געלאזט אויפהייבען דעם קאפ, בע־וויזענדיג איהם אויף איטליכען טריט זיין שלאפקייט, זיין קליינקייט; וואו ער האט פאר זיך געזעהען נאר צרות, צרות און צרות. ער האט אנגעהויבען צו בעשאפען בייא זיך אינוועניג אין הארצען א וואונדערליכע וועלט, א גן־עדן, וואו עס בליהט, עס שמעקט, עס פליסט מילך און האניג; וואו עס איז אפען דער הימעל, קעפליך פון מלאכים קוקען ארויס, ווינקען מיט נוטע, פריינדליכע פנימער און זינגען זיסע לידער פון האפנונג, טרייסט, ליעבשאפט, רחמנות. עס ווערט עפיס גרינג אויפ׳ן הארצען און עס לעבט זיך אזוי גוט, אזוי געשמאק, מחיה! מאטעריאל אויף צו־בויען דיא דאזיגע וואונדערליכע וועלט, האבען איהם געדינט אלטע מעשיות, וועלכע ער האט זיך אנגעהערט א מאל, נאך אין ק א ב צ א נ ס ק, אויך נייע פון אצינד. דיא גמרא מיט איהרע טרוקענע, ערנסטע זאכען, האט ה ע ר ש ע ל ע ן שוין נישט צופריעדען געשטעלט, נאך אנגעטאכט אויף איהם נאר עפיס א מרה־שחורה. ער האט זיא געלעהרענט נאר פון יוצא וועגען, ווייל לעהרנען האט ער געמוזט, ווייל אנדערש וואלט ער דאך מיאוס אראפגעפאלען בייא דיא קלויז בעלי־הבתים און מען וואלט איהם מעהר נישט געגעבען קיין וואראטעס; אויך ווייל מ ש ה ׳ ל ע דער חבר זיינער, פלעגט איהם אונטערטרייבען, אלץ: לעהרנען, לעהרנען! ביים נעהמען זיך צו דער גמרא איז איהם געוועזען עפיס נישט גוט, פריקרע. ער האט בע־דארפט זיך אנטהאן א כח, פריהער זיך צו־רו־גען, צו־שאקלען, בכדי צו מאכען זיך א חשק און ס׳איז איהם געוועזען צום הארצען וויא ביים אריינקריכען אין א קאלט

ביטעל. נעמאכטער חשק אבער אין א פייערווערק, עס מחוט א פליה מיט א פלאם און ווערט באלד טאקע פארלאשען נאך עטליכע מאל אונטערטוקען זיך אין דעם „ים־התלמוד“ האט הערשעלע שוין געשפירט א קעלט און זיך געאיילט ארויס, אנצרוווארמען די נשמה. איין אָרט אויף אָנצרוווארמען זיך איז פאר איהם געווען הגדתות, מעשיות אין הייליגע מוסר־ספרים, מיט וועלכע ער פלעגט זיך קוויקען, אוועקשטעלענדיג אויף א ווייכע אין דער זייט ראובן'ס אָקס און שמעון'ס קוה מיט דעם בטחון: נישקשה, דער גוטער יאָהר וועט זייא נישט נעהמען! . . .

הערשעלע האט געלייענט זעהר שיינע מעשיות מיט רבי מאיר בעל־הנס, מיט רבי יהושע בן־לוי, וויא אליה הנביא האט איהם איינ־מאָל מיטגענומען וואנדרעווען בקומפאניע אויף דער וועלט, נאָר בתנאי, הערען, זעהען און שווייגען. מעשיות מיט רבי חנינא בן־דוסא — א ביטערער אביון, וויא עפּיס א האנד פונ'ם הימעל האט איהם געגעבען א גילדען פיסיל פון א גילדענעם טיש, אויך מיט רבי שמעון בן־חלפתא, וויא איינמאל, אז ער האט נישט געהאט אויף שבת, האט מען איהם פונ'ם הימעל דערלאנגט א טהייערען בריליאנט; וויא רבי שמעון בן־יוחאי האט איינמאל ארויסגעפיהרט זיינע תלמידים אין עפּיס א גרויסען טהאָל און געזאגט: טהאָל, טהאָל, פיל זיך אָן מיט רענדליך! און ער האט זיך אָנגעפילט טאקי באלד; וויא רבי ישמעאל בן־אלישע האט אראָפּגעבראכט פונ'ם הימעל דעם „שר־התורה“—יופיאל המלאך, אין גאנצען פלאם־פייער מיט א שיינענדיג פּנים וויא א בליטץ, און וויא אליה הנביא האט רבה בר רב חנינא — א גרויסען אביון, גע־געבען טהייערע שמעקענדיגע גן־עדן בלעטליך, וועלכע יענער האט פארקויפט עפּיס פאר צוועלף טויזענט גילדענע רענדליך! — משה'לע איז זעהר נישט צופרידען געווען פון הערשעלעס פארטיפען זיך אין אזעלכע זאכען, אפּרייסענדיג זיך דערוויל פונ'ם לעהרנען. און זיטצענדיג ביידע אין קלייזיל בייא אָפענע ספרים אויף דיא שטענדערס, פלעגט צווישען דיא צווייא חברים עפּטערס פירגעהען אזא שמיעס: „הערשעלע, געוואלד הערשעלע! טאָמיר וואָלט שוין געווען געוועהן זיך צו פארטיפען אזוי.“ „הא, וואס, משה'לע?“ „לעהרנען, הערשעלע!“ „איך קוק דאָך אריין אין א ספר, משה'לע!“ „וואס טויג מיר אין א ספר, קוק בעסער אריין אין דער גמרא. נוא, הערשעלע, הויב אָן: „תנו רבנן, האבען דיא רבנן געלעהרענט“ . . . „אי־אי א גליק! אזא גליק!“ „וואס הייסט?!“ מאכט משה'לע, אויסשטעלענדיג אויף

הערשעלען א פּאָר אָרנען." „נוא זאָג שוין, נעוואַלד, וואס טהוט מען דאָ מיט דעם תוספות? — הארבליך!" „אָך גוט, זעהר גוט!" „זאָג־זשע, אויב ס'איז גוט!" מאַכט משה'לע לעבעדיג, גאַנץ זיכער בייא זיך, אז דער תוספות קומט בייא הערשעלען אויס גוט. „דוא פאַרשטעהסט משה'לע, וויא גוט רבי יוסף'ן האט געמוזט זיין אויפ'ן הארצען, אז ביים אויפשנ״דען פרייטיג דעם פיש, געפינט ער, קבצן, אין בויך א טהייערען דימאַנט, וועלכען גאָט האט איהם צוגעשיקט!" „עט!" גיט משה'לע א מאַך מיט דיא אַקסלען און קראַצט זיך פאַר פאַרדראָס. „אָבער תוספות! וואס וויל דאָ תוספות האבען פון רש״י ז״ל"

אָט אזא שטיינער שטיעס פלעגט פירגעהען צווישען דיא ביידע חברים געהענטליך אין דער וואָכען. משה'לע האט, קראַצענדיג זיך, אלץ אונטערגעטריבען, און הערשעלע האט אלץ זיך אָפּגעבעטען. דערפאַר אין שבת־צו־נאַכט פאַר הערשעלען געווען א לעבען. דענסטמאָל איז איהם געשטאַנען פרייא צו פאַרטיפען זיך אין וואונדערליכע זאכען, וויפיעל דאס הארץ גלוסט. משה'לע פלעגט דענסטמאָל געוועהנטליך פאַרביינגען דאס לעהרנען און איהם נישט עקבערען דעם קאָפּ מיט דער גמרא. היינט איז דיא ראָזינע נאַכט אליין טאַקי עפּיס אזעלכע, וואס איז מסוגל צו טראַכטען, צו פאַרפליהען אין הימעל אריין. זיא האט אין זיך עפּיס אזעלכס, וואס צושרויפט דעם יודען, מאַכט אויף איהם א דיס־טרויערדיגע מרה־שחורה און דרעהט, דרעהט איהם אינווייניג אין דער נשמה. עפּיס איז ער צודרעהט, אומרוהיג און פאַרטראַכט. — „ווילט איהר דעם שבת־צו־נאַכט פאַרשטעהען, מוזט איהר צו דעם יודען אין הויז געהען". קומט־זשע, זייט מוחל, אהער אויף א ווײלע, צו משה'לעס פאָטער!

משה'לעס טאַטע—שמואל'יק, איז א טאַנדעטניק. א גאַנצען טאָג פון פריה ביז אין דער נאַכט לויפט ער ארום מיט אַלטע זאכען, שלאָגט אָפּ דיא טהירען צו קויפען און צו פאַרקויפען זיין סחורה. ער איז געקרומט, געבויגען מיט א בלייך פּנים, געקנייטשט, געעלטערט פאַר זאָרג און צרות. אָנכויפענדיג זיך וויא א הונט, קומט ער מיעד, צעבראָכען אין זיין וויסט שטיביל — א קאַנורע, מיט עטליכע גראָשען פאַרדינסט, און אמאל גאר מיט א ליידיגער קעשענע, האַפּט אָפּ עפּיס, וואַרמעס מיט וועטשערע אין־איינעם, און טהוט זיך א וואָרף שלאָפען. ער לינט געביך וויא א דערהרג'טער, פיהלט אין זיך נישט קיין גאַנץ אבר. גאַנץ פריה שטעהט דער טויטער אויף, מישטעהגס־גענאַגט, תחית־המתים און ווייטער לויפען, ווייטער ארומיאָגען זיך. אזוי פאַרברייננגט ער זיין הינטעש לעבען דיא גאַנצע

וואָך. פרייטיג צו־נאכט בעקומט דיא קאנורע עפּיס נאר איין אנדער פּנים — אויס־געשמירט, אויסגעוואשען, ריין און איטליכס ווינקעלע. דער טיש געדעקט מיט א ווייסען טישטוך, אויף איהם דרייא מעשענע, אויסגעשייערטע לייכטער מיט דיא בענש־ליכט, און צווייא שיינע קוילעטשען, אָפּגעשמירט מיט געלבען פון איין איי, שיינען פון דערווייטענס, פארנעהמען דיא אויגען. אין שטוב הערשט עפּיס א זיס רוהיגקייט, עס שמעקט א ריח פון צוגעדעקטע שפּייזען, וואס שטעהען אויפ'ן פּריפּעטשיק איבערגעדעקט מיט א קישען. דיא מאמע, א גאנצע וואָך פארשמירט, פארפינסטערט, לויכט אין דעם שבת'דיגען שלייער, עס רוהט אויף איהר דיא שכינה. דיא באָרפיסע מיידעליך, פארקעמט, אויסגעצוואָגען, האלטען זיך אין־איינעם אין א ווינקעלע און מען זעהט אָן אין זייער פּנים וויא זייא ווארטען, קוקען אויף עפּיס ארויס מיט א פרעהליך הארץ. — שא, עס הערט זיך טריט... מען נעהט... דיא טהיר עפענט זיך אויף.

— גוט שבת! זאגט שמואל'יק קומענדיג פון דער שוהל און קוקט פריינדליך מיט א שיינענדיג פּנים אויפ'ן ווייב, אויף דיא קינדער.

— גוט שבת! זאגט משה'לע הויך אויף א קול, אריינלויפענדיג נער־שווינד וויא מיט א גוטער בשורה.

און דער טאטע מיט דעם זוהן הויבען אָן ביידע, ארומגעהענדיג איבער'ן שטוב, צו זאָגען אויף א נגון „שלום עליכם!" — דאס נעהמט מען אזוי אויף דיא הייליגע מלאכים, געשיקט פון דעם אויבערשטען, פונ'ם מלך איבער אלע מלכים, הקדוש ברוך־הוא, וואס האבען זייא בעלייט פון דער שוהל א היים. דער מאנדעטניק איז שוין נישט מעהר קיין הונט, ער איז א פּרינץ, עפּיס האט ער בעקומען א נייע נשמה, א נייע הוים. ער מאכט קידוש, וואשט זיך, זעטצט זיך צום טיש, דאס ווייב, דיא פּרינצעסין און דיא קינדער ארום איהם, מען שטופּט דעם גאָפּעל, דעם לעפעל און מען האפּט א שטיקעל פיש, א לאָקש, א ביינדיל, אביסעל צימעס — אזעלבע מאכלים, וואס מען האט עס א גאנצע וואָך אין דיא אויגען נישט געזעהן. איטליכס פון דיא קינדער עסט עס, שטארק היטענדיג זיך קיין ברעקיל זאָל חליכה נישט אראָפּפאלען, עפּיס מיט א גוט ערענסט פּנימיל, וואס וועקט אויף אין הארצען געפיהלען פון רחמנות. עפּיס נאָר וויא א וועווריקיל, וואס זיטצ'ט זיך אויף א ביימיל און קנאַקט עפּיס אזוי שיין, אזוי ערענסט א ניסיל... שמואל'יק שטעלט דיא „בלי" צו דיא זמירות און שפּיעלט אָפּ טשאקענדיג א „מה ידידות": „וויא ליעב דיא רוה איז דיינע, פּרינצעסין שבת פיינע! מיר לויפען דיר אקעגען אלע, מיר

בעטען: קום געטרייענעע כלה! . . . פון אלע מלאכות איז איין עק, דיא ארבייט לייגט מען איצט אוועק, זיך תענוג אנצוטהאן ביים טיש, מיט חיהנער, חלה, פלייש און פיש.״ ס ט ב ט י ו ן דער טייך, וואס לויפט, רוהט נישט דיא גאנצע וואך, בלייבט שבת פלוצלים שטעהען, „עס הערען־אויף דיא קולות, געוואלדען, ותען הויך דער יוד זינגט דיא זמירות זיינע. דער שרעקליכער טייך שטערט איהם נישט אין דעם שטיינער זינגען, עס שווייגען דיא בייזע חוואליעס, אויס רעש — שא, ס'איז רוה!״ . . . אזוי פרייעט זיך א מעת־לעת דאס הארץ, „א פרייד, א שמחה אויף דיא אלע יודען, זייא זיינען פרייא פון זארג און שטארק צופרידען״.

אויפ'ן אנדערען טאג פאר־נאכט, נאך שלש־סעודות, זיטצט אונזער ש מ ו א ל ' י ק אראפגעלאזט דיא נאז אין שוהל. ס'איז טונקעל. יודען ברומען, זאגען אויף א קרעכצענדיג קול דאס קאפיטעל תהלים „אשרי תמימי דרך״, וואס דערמאהנט אין דעם, אז דיא פרינצעסין־שבת קלייבט זיך אין וועג אריין. עס הערשט עפיס איין אומעטיקייט און עס שמעקט מיט ראסעל פון אונערקעס. דיא זון איז שוין פארגאנגען, פייער־רויטע וואלקענס שרפה'נען ביים עק הימעל און עס שטעלט זיך יודען פיר דער ברענענדיגער גיהנום. עס קלינגט זייא אין דיא אויערען דאס שרעקליכע בעפעהל: „ישובו רשעים לשאולה!״ — דיא רשעים אויף יענער וועלט, וועלכע מען האט געלאזט שבת צורוה, זיך קוויקלען דארט פרייא אויף בערג פון שנייא, טרייבט מען עס אצינד ווידער אין חדר אריין: געהט זיך פרעגלען אהין אין גיהנום! און מלאכי־חבלה דרעהען זיך עפיס פאר דיא אויגען. אך, דער גיהנום! דער יוד נעביך זעהט פאר זיך דעם גיהנום. אין דער היים בייא זיך זיטצט אויף דער מילכדיגער באנק דאס ווייב, פארלייגט דיא הענד און דיא פיס אונטער זיך, ס'איז פינסטער. א ליכטיגער פאס פון דער לבנה שיינט אריין דורך א פענסטעריל, אפשלאגענדיג זיך אקעגען אויף דער וואנד אויף דער סטעליע, און שאטענס פון משונה'דיגע געשטאלטען טאנצען, שפרינגען, מאכען אן עפיס א מורא אויף דיא אלע קינדער, וואס שטיקען זיך צונויף אין איינעם, וויא דיא דערשראקענע שעפעליך, מיט אראפגעלאזטע קעפ, איינס מיט דעם אנדערען נישט צו רידען קיין ווארט. שא, שטיל! נאר א פאר גרילען גרילצען זיך איינע מיט דער אנדערער איבער פון דיא שפעלטליך ערגיץ אין א ווינקעל. דאס ווייב זיטצט פארטראכט, שאקעלט מיט דעם קאפ און נעהמט זיך דערנאך זאגען מיט א גניץ: „ג א ט פ ו ן א ב ר ה ם . . . אז דער ליעבער שבת קודש נעהמט אהין . . .״ אויף א טרויער־זינגענדיג קול. — איין עק, הייסט עס, א סוף. מען רייבט, רייבט מיט קונצען עפיס א מין שוועבעלע, א צווייטס, א דריטס, ביז עס ווייזט זיך מיט א בייזער און א

רויך, א געשטיינק א בלויא־רויטליך פייעריל, בייא וועלכען מען צינדט נאך פייעל מיה אָן א חלב׳דיג־גראָשען ליכטיל.

— גוטע וואָך! זאָגט איטליכער און פיהלט וויא עס רייסט זיך איהם עפּיס אָפּ אינוועניג אין הארצען.

— א גוטע וואָך! זאָגט שמואל׳יק, אויף א פאַרדומפּפּען קול ביים אריינקומען אין שטוב וויא א קעטצעלע. ער דרעהט זיך ארום וויא א נעכטיגער, דיא אויגען זיינע ווארפען זיך עפּיס, דאָס פּנים בלייך, אויסגעצויגען און מען זעהט וויא אין איהם געהט פיר עפּיס א פאַרענדערונג. — דאס הויבט זיך אין איהם אָן דאס איבערקעהרעניש פון א פרינץ ווידער אין א הונט. עס שטעלט זיך פאַר שמואל׳יקן דיא וואָך מיט דעם הינטעשען לעבען: מיט דעם ארומלויפעניש, מיט דעם קאָפּדרעהעניש, מיט דיא חרפּות, בזיונות און דעם זוכעניש דאס דאר שטיקעל ברויט — און עס בעשלאָגען איהם אנגסטען. נאָר דער פרינץ וויל זיך אָבער אזוי גיך נישט אונטערגעבען, ער ראנגעלט זיך, לאָזט זיך נישט נעהמען אין גיהנום אריין, פלוצלים אין א הונט פארוואָרפען צו ווערען; ער צאַפּעלט, ער זוכט אין וואס זיך אָנצוהאלטען — טאָמער איז נאָך פאַרט דאָ עפּיס א האָפנונג, גאָט קען נאָך רחמנות האבען — און דיא האָפנונג גיט איהם א שיין אין דער ברענענ־דיגער הבדלה. פרום מיט פאַרגלאָצטע אויגען נעהמט ער זיך מאַכען הבדלה: „הנה אל ישועתי“ אָט איז ער, דער גאָט פון מיין היכף, „אבטח ולא אפחד“ איך בין פאַרזיכער און שרעק מיך נישט! . . . ער שמעקט און מינטערט זיך מיט בשמים, ער טרינקט פונ׳ם כוס און שמירט דערפון דיא קעשענעס — א סגולה צו א גוטער, מזל׳דינער וואָך. און דיא האָפנונג שיינט איהם אויך אין דיא שבת־צור נאַכטיגע זמירות. ער הויבט אָן אויף א זיס־טרויערדיגען נגון אונטערצוזינגען „המבדיל“ . . .

און דיא האָפנונג שיינט איהם נאָך מעהר אין דעם „איש חסיד“. עס צופלאַקערען איהם זיך דיא אויגען. עס פאַרפאַרבט איהם זיך אביסיל רויטליך דאס פּנים, ער קוקט אויפ׳ן ווייב, אויף דיא קינדער און מיט בטחון אויף גאָט ברומקעט ער בעהארצט דאס וואונדער שיינע מעשה׳לע מיט דעם חסיד.

אָך, גאָטעניו! לאָזט שמואל׳יק אויס דעם „איש חסיד“ מיט פאַר־גלאָצטע אויגען און פאַרגעהט זיך, ברומקענדיג אונטער זיך א וויינענדיג־יודיש שטיינעריל אויף דער דינער סטרונע. — אָך, טהוא עפּיס א נס און העלף, גאָטעניו, העלף, העלף, וויא איז מיר! . . . .

— גוטע וואָך! זאָגט משה׳לע, אריינקומענדיג אין שטוב און מיט איהם קומט נעוועהנטליך שבת־צו־נאכט אויף הערשעלע אויף מלוה־מלכה. זייא זאָגען ביידע דיא זמירות — פון „ויתן לך“, וואו יודען ווערט צוגעזאָגט אל־דאס־גוטס פון פיינעל־מיכך: א גערעטעניש אין תבואה, משערעדעס בהמות און שאָף, דיא ברכה אין דער דייזשע, אין דער ספּיזשארנע, אין דעם האנדעל, עושר אויך כבוד און נאך גרויסע נ׳יקען — ביז נאך דיא „אליהו׳ס“. אויפ׳ן פּריפּעטשיק ברענט א פייעריל, דיא מאמע פּאָרעט זיך עפּיס לעבען אויוען, דאס הויזגעזינד זיצט נישט ווייט בייא א טיש, איטליכער מ׳ט עפּיס א שטיקעל ארבייט, און איינער פון דיא ביידע חברים, א מאל דער, א מאל יענער, לייענט זייא פיר דעם ספר הישר, דיא מעשה דאָרט וויא דיא ברידער פאַרקויפען יוסף׳ן וכדומה נאך אזעלכע שיינע מעשיות פון היילינע ספרים. דערבייא שפּינט זיך א שמועס, איטליכער וואַרפט אריין א וואָרט, מען פארפליהעט וויטליך, מען איז עפּיס נישט אויף דעם עולם — און דערוויילע ווערט פארטיג דער באָרשטש, מיט וועלכען מען בעליימ שבת־המלכה. אין שטוב זעהט מאקי אויס וויא אויפ׳ן הארצען: האלב שבת׳דיג, האלב וואָכעדיג, האלב זיסליך, האלב זויער אזוי וויא ביים לעמצטען וואָרמעס, ווען מען ריכט אויס א טהייערען גאסט אין וועג אריין — מען זיפט און מען טרייסט זיך, זיך אין ניכען ווידער צו זעהען...

אָט דיא אלע יענע וואונדערליכע מעשיות, וויא עס געשעהען גרויסע נסים מיט מענשען אין דער וועלט און וויא אליהו־הנביא בעגליקט א מאל נויט־בעדערפטיגע, אָרעמענקע געביך, האבען הערשעלע׳ן געטרייסט, פארזיסט זיין ביטער לעבען. דיא אלטנעבאקענע מעשה מיט ר׳ שמעלקין איז בייא איהם אצינד אויפגעפרישט געוואָרען. ער האט געגלויבט אין איהר הייליג און געטראכט, אז אליהו־הנביא האט א מאל ר׳ שמעלקין געהאָלפען, קען דאך זעהר גוט מעגליך זיין, ער זאָל איהם אויך העלפען. פאר וואס דען נישט? — מען בעדאַרף נאָר נישט פערלירען דיא האָפנונג, בעטען גאָט, דאווגען פונ׳ם גאנצען הארצען. בייא הערשעלע׳ן הויבט זיך אָן יענע געוויסע צייט אין דעם מענשענס לעבען — דיא וועסנע־צייט פון דער אמונה, ווען עס שפּראָצען פרישע בלעטליך פונ׳ם גלויבען, ווען עס בליהעט דיא האָפנונג, עס עפענט זיך א קוואל געפיהלען פון ליעבשאַפט, דער בח־המדמ׳ה צושפּילט זיך, פליהעט אין הימעל אין קיין זאך אין פאר איהם נישט צו־שווער, נישט אוממעגליך. עפּיס גלויבט זיך, האָפט זיך, טיעף פונ׳ם הארצען גיסען זיך הייסע תפילות צו גאָט און עס ווינט זיך שטיל־ערהיים, א מאל בייא נאכט אויפ׳ן געלעגער, עפּיס אזוי געשמאק, אזוי געשמאק....

עס פארשטעהט זיך, נישט בייא איטליכען איז דיא דאָזיגע וועסנער־צייט גלייך, בייא א טהייל מענשען געהט זיא איבער קאַלט מיט פוילע ווינטען, נישט איבער־צו לאָזען פון זיך אין דעם לעבען עפּיס א זכר. אזעלכע וויא בייא הערשעלען אָבער טרעפט זיך נאָר בייא איינעם פון טויזענטער — בייא מענשען מיט גייסט, דיא „אתה־בחרתניקעס אליין"..

און אונזער הערשעלע נעהמט זיך אצינד געשמאק צום דאַווגען מיט א ברען. ער דאַוונט וויא א יוד דרייא מאָל אין טאָג מיט דעם עולם, און דאַוונט, בעט אויך שטיל פאר זיך אליין ווען נאָר עס קומט איהם אָן דער חשק. דיא צייט געהט זיך דערווייל איהר גאַנג, עס ווערט טאָג און נאַכט, וויא דער שטיינער איז, טאָג און נאַכט ווערט אויך בייא הערשעלען אין דער נשמה, געפיהלען פון האָפנונג און מרה־שחורה בייטען זיך אין איהם כסדר איינע נאָך דיא אַנדערע.

כב.

דיא לבנה, ברכו און קדושה זיינען טאקי עפּיס נאָר וויא א מאגנעט, וואס ציהען־צו פון דערוויטענס יודען און שטעלען זייא אָפּ, זייא מעגען זיך וויא קיין צייט נישט האַבען און לויפען נאָר אָהן א נשמה. איהר געהט אייך אין גלופּסק, א שטיינער, אָוונט־צייט אויף דער גאַס, שטאַרק פארטראָגען אין עסק, פלוצלים קוטט אייך פון דער זייט גאַס צו דיא אויערען עפּיס א מין „שלום־עליכם!" באַלד טאקי געפינט איהר זיך צווישען א רעדיל יודען, ענטפערט איטליכען אויף א זינגענדיג קול „עליכם־שלום!" שאָקעלט אייך און שפּרינגט מיט אלע אין־איינעם אקעגען דער לבנה. — אין איילעניש, אין לויפעניש א מאָל פארבייא א קלייזיל, א שטיבעל, הערט איהר פלוצלים א פּויקען מיט פינגער אין דיא פענסטער — גיכער, ר' יוד, גיכער! איידער נאָך איהר בעטראַכט זיך שטעהט איהר שוין מיט ביידע פיס אינוועניג דאָרט בייא דער טהיר און מאַכט אָנגעבויגען „ברכו", אָדער איהר שפּרינגט „קדוש" מיט דעם גאַנצען עולם יודען דאָרט. דענסטמאָל זענט איהר נישט אייערער, איהר האָט איבער אייך אליין קיין שליטה נישט, גלייך וויא טען וואָלט אייך אָפּגעטהאָן א כישוף. דעסגלייכען טרעפט זיך מיט אייך א מאָל, ווען איהר שטעהט פריהמאָרגענס אין קלויז, עס שפּאַרט אייך אונטער'ן קעפּעלע און איהר האָט בדעה עפּיס צו טהאָן, פלוצלים שאַרט זיך, וויא א קעטצעלע, צו עפּיס א יוד, שוין נאָך נקיות, שטעלט זיך פון אייער כבוד וועגען, לעבען אייך און, רייבענדיג דיא הענד אייגנעהויקערט, שיין, פיין, מיט א גרום

פנים'ל, הויבט ער אָן זיס־מחיה דיא ברכות: אשר נתן לשכוי בינה וואס האט דעם האָהן געגעבען פארשטאנד, להבחין בין יום ובין לילה, אונטערצו־ שיידען צווישען טאָג און נאכט, איהר, איין ברירה, ענטפערט „ברוך־שמו, אָמן !" קניימשענדיג זיך מיט איין ערענסט־זויער מינעלע. ער טהוט אייך א טובה, שיט מיט ברכות, איינע נאך דער אנדערער, און איהר אלץ: „אָמן, ברוך־שמו, אָמן !" שטעהט עפּיס וויא צונעקאָוועט, נישט צו ריהרען זיך פונ'ם אָרט, גלייך וויא מען וואָלט אייך, מחילה, נעמאָלקען . . . קוים אָבער האט איהר אָפּגעשלום־עליכם'ט, אָפּגעברכו'ט, אָפּגעקדוש'ט, אָפּגעסיקסט אייערע אָמן'ס, גיט איהר א מאך מיט דיא אקסלען, טהוט זיך א קראַטץ, שפּייעט אויס, גאַנץ פיין — און נעהט אייך ווידער אייער וועגס.

אויף אונזער ר' אברהם'ס פויקען אין פענסטער צו מנחה, האָבען זיך אריינגעכאַפּט ראַפּטאָם עטליכע יודען, וואס זיינען געגאַנגען פארבייא דעם קלייזיל. זייא האבען אין איילעניש נעחאַפּט א גאַטס וואָרט, געשפּרונגען „קדושה" פאר־ סאַפּעט, נאָר אין איין אָטהעם — און באלד דערנאך טאַקי זיך צולאָפען. איינער נאָר איז איבערגעבליבען. ער האט עפּיס א ווילע זיך געדרעהט, ארומגעקוקט און פונ'ם גאנצען בענעהמען זיך זיינעם האט מען ארויסגעזעהען, אז ער איז א פרעמדער, נישט קיין היגער. דיא לאַנגע, גלאַצענדיגע נאָז זיינע האט געזאָגט, אז ערשט חיינט, נעכטען, איז זיא פונ'ם וועג, וואו דער ווינט האט זיא שטארק געפּייניגט, זיא געשמשיפּעט און מיאוס איהר אָנגעפּייפּט. דיא צוויא, גרויע, קאַטצענע אויגען זיינע האבען זיך געוואָרפען, נישט צו קוקען גלייך אין איין זייט, וויא זייא וואָלט נעוועזען ברוגז — איינע האט געקוקט קיין דרום און דיא אנדערע קיין צפון זייט. ר' אברהם האט, ווינקענדיג מיט דער האנד, צוגערופען דעם פארשוין און איהם אָנגעוויזען איין אָרט לעבען זיך. ביים דאַווענען האט דער פארשוין זיך גע־ שאָקעלט מיט חן, גאנץ יורישליך, און פונ'ם שאָקלען זיך זיינעם האט ארויסגעזעהען, אז ער איז א מאַטענעם א קינד, נישט קיין פּראָסט מענשיל.

— א־פּנים נישט קיין היגער ? הא ? האט ר' אברהם נאך דעם ראַווענען זיך געוועגדעט צום פארשוין, אָנקוקענדיג איהם מיט א פריינדליכער מינע.

— וואס־דען ? נים דער פארשוין, וויא דער שטיינער איז, א „פרעמדינגען־ ענטפער" אויף עפּיס א מין קרעכצענדיג־חסידיש־חאָרחעלע, שנייצענדיג דערבייא גאנץ ברייטליך דיא גלאַנצענדיגע נאָז, וואס האט זיך צוגאָסען אין שטיינער און נעגאָסען ביין אויף א הילך.

— א, אויב אזוי, שלום־עליכם! פאַהרט ר׳ אברהם אריין צום פּאַרשוין מיט דער האנד. פון וואנען זאָל עס, הא, א יוד זיין?

— האפּ־סי! האפּ־צי! ענטפערט אָפּ ניסענדיג דיא נאָז פאר איהר בעל חבית.

— פון יהופּיץ אפשר? עפּיס אזוי זעהט עס מיר אויס, מאכט זיך ר׳ אברהם זיין השערה דערווייל איידער דיא נאָז וועט זיך בערוהיגען און איז זיא מכבד אגב מיט א שמעק טאַבאַקע.

— ווען שטעלט מען זיך בייא אייך דאָ, מאָרגען פריה, דאַוונען? פרעגט דער פּאַרשוין, נאכדעם וויא ער האט זיך אָפּגעפּאַרטיגט מיט דער נאָז.

— ווען? פרעגט איהר — ענטפערט ר׳ אברהם — וויא געוועהנטליך. וואס איז?

— יאָהרצייט האב איך, פּאַרשטעהט איהר מיך. דעם זעקסטען טאָג אין תמוז האב איך יאָהרצייט נאָך א טאַטען. טאַכט דער פּאַרשוין מיט א זיפצעלע.

— אזוי, יאָהרצייט? זאָגט ר׳ אברהם, א נעהם געבענדיג זיך בייא דער באָרד. זעהר אָנגעלייגט חלעבין. קומט־זשע, זייט מוחל, מאָרגען אין דער געוועהנטליכער צייט.

דער פּאַרשוין איז נאָך אביסיל געזעסען, שמיסענדיג מיט ר׳ אברהם׳ן און דיא אויגען האבען זיך איהם דערווייל געוואָרפען אין איטליכס ווינקעלע. ביים אויפהייבען זיך פון׳ם ביינקעל האט ער זיך מיט א קרומעלע געקראַצט אין דער פּאָה, גלייך וויא דאס ארויסנעהמען פון׳ם מקום־קדוש איז איהם שווער.

„דאכט זיך הא?.... נישקשה׳דיג פון א יודען״.... טאַכט ר׳ אברהם שטיל פאר זיך, אויפהייבענדיג זיך פון זיין אָרט, נאכדעם אז דער פּאַרשוין איז אוועקגעגאנגען. און ווענדענדיג זיך צו משח׳לען, וואס האט גערעדט מיט הערשעלען אין א ווינקעל, רופט ער זיך אָן הויך:

— א היים, שקאָץ! קום, צייט זיך אויסצורוהען פאר א גאנצען טאָג און שלאָפען. — און דוא שקאָץ, זאָגט ער צו הערשעלען, לייג זיך דאָ אויף שלאָפען. הונגעריג ביסט־דוא נישט, הא?

— ניין! ענטפערט הערשעלע מיט דעם מויל און אין הארצען בייא זיך טראַכט ער: אוי, עסען!... אוי וואָלט איך עפּיס געגעסען!...

ר׳ אברהם אָבער איז געשטאַנען, נישט צו ריהרען זיך פֿון דעם אָרט. ער האט בעשולדיגט אליין זיך אין הארצען, וואס פאַרדרעהענדיג זיך מיט דעם יודען, איז איהם דערווייל נאַר פונ׳ם זינען ארויס, צו בעטען איינעם פֿון דיא בעלי־הבתים — נעהמען הערשעלע׳ן אויף ווייטשערע. הערשעלעס ענטפֿער „ניין!״ דאס הייסט, נישט הונגעריג, האט ער אָנגענומען גלאט אזוי פאר א זאָג, אויס איידעלקייט נאַר, ווייסענדיג זעהר גיט, אז פֿון איין מאָל אין טאָג עסען, און נאך וואס פאר איין עסען, מישטענס־געזאָגט—טרוקען ברויט מיט א קנאָבעל, קען א מענש נישט זאט זיין, בפרט נאך א יונג קינד, בייא וועלכען דער אפעטיט איז גרויס. ער איז געשטאַנען עפּיס צודרעהט, נישט אהין, נישט אהער, און א קוק געבענדיג אויף משה׳לען איהם, צומישט עפּיס, א פרעג געטהאָן:

— נוא, ביז וויא לאַנג וועסט־דוא שטעהען?... גענוג גערעדט!

— ר׳ אברהם, זאָגט משה׳לע, ער איז געבליבען אָהן ווענטשערע, הערשעלע!... איך בעט איהם דאָ, קום מיט מיר א היים עפּעס עסען. וואס איז? נישקשה — און ער וויל נישט!

— וואס, וואס? מאַכט ר׳ אברהם שטארק צוקאָכט, עפּיס נאַר אָהן ווערטער.

— בעט איך איהם: נוא, וועל איך דיר ברייענגען עפּיס פֿון דער היים אהער, וויל ער אויך נישט! — חלעבין, נאַרעלע, ווענדט זיך משה׳לע מיט א געבעט צו הערשעלע׳ן, וואס האסט־דוא מורא? עס וועט, נישקשה, פאר מיר אויך גענוג זיין. נוא, יא?

הערשעלע שאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף ניין, נישט ארויסצוברייענגען פונ׳ם מויל קיין וואָרט. אין הארצען קאָכט איהם וויא אין א קעסיל און דיא פארב שטעהט איהם אין פּנים.

ר׳ אברהם זוכט דערווייל בייא זיך אין קעשענע, בעקוממט פֿון דאָרט א הארטען דרייער, וועלכען ער שטופּט הערשעלע׳ן אין דער האַנד, בעטענדיג איהם פונ׳ם גאַנצען הארצען:

— נעהם, נישקשה!... וועסט דערפאַר עפּיס דיר קויפֿען.

הערשעלע נעהמט דעם דרייער און בעוואַשט זיך מיט טרעהרען...

אויף מאָרגען איז דער פארשוין געקוממען דאַווענען אקוראט אין דער „גוט־ווערגאַנג־צייט״ און איז ווידער טאַקי געזעסען לעבין ר׳ אברהם׳ן. דיא נאַכט האט איהם אלץ טאַקי געגלאַנצט, נאר שוין נישט אזוי געניעסט מיט אזוי

בייזער ווי נעכטען. צו דער תורה האט מען איהם אויפגערופען (דאָנערשטיג איז געווען דענסטמאל) יעמוד ר׳ שניאור זאב וואָלף ב״ר שרגאַ־פייבוש! ר׳ אברהם האט נאכ׳ן דאווגען געלעהרענט א פרק משניות און איהם מכבד געווען זאָגען א רבנן־קדיש. נעזאגט האט ער בנעימות׳דיג גרייזלענדיג דערביי א פאָה, מיט צוגעמאכטע איינעליך, געשאָקעלט דאס קעפעלע גאנץ ליימעש, און יענע מיני יודען, וואס פארבלייבען געוועהנטליך אויף א שעה נאכ׳ן דאווגען איבער דעם דרויב, שטיקליך יהי רצון׳ס און דעם „חוק׳ל״, האבען איהם געשיינקט אָמן׳ס פונ׳ם גאנצען הארצען מיט דער כוונה — יאָהרצייט־בראנפין. די דאָזיגע כוונה איז זייא געלעגען אין די ליפעליך, אין די נערגעליך, ווי זייא האבען זיך בעלעקט און געשלונגען די סלינקע. נישט דעריבער ווייל זייא זאָלען אזוי להוט זיין נאך אביסיל משקה, חלילה! שכרות איז ביי זייא די גרעסטע עבורה; נאָר דעריבער, וואס אין דעם יאָהרצייט־בראנפין ליגט עפיס א בעזונדער מין יצר־הרע, עס האט עפיס איין אנדער טעם — א כפרה שאמפאניער, דער בעסטער „נסח״! דער שמש האט מאקי באלד נעבראכט א קוואָרט בראנפין — שליש מיט קיכליך, אויערביינעל צום פארבייסען און מען האט זיך גענומען מאכען לחיים.

— לחיים ר׳ שניאור־וואָלף! בעבעט איינער, השם־יתברך זאָל געבען . . . בפשטות מאקי, הא, — פרנסה . . . פרנסה זיינע יודעליך, אָך־אָך — האָ!

— לחיים ר׳, ר׳ . . . הא? שניאור! אָט וואס, ר׳ שניאור! קוועטשט זיך נאך איינער אויס עפיס צו זאָגען, נאכדעם ווי ער האט פריהער אָפגעזופט אביסיל פונ׳ם קעלישיקיל און זיך בעלעקט. פרנסה, מהיכא־תיתי! ווי ארום? בע... דארויף איז ער דאך א רבוני־של עולם. הא!... אזוי צי אזוי — ווייס איך? — אָט קאָז ער אייך העלפען . . . האט איהר עפיס דא, הא, א געשעפטיל? . . . וואס? . . . לאָזט ער אויס חכמה׳דיג, א טאפ צו געבען דער־ווייל אין וואָגען.

— ע־עם!... מאכט שניאור עפיס אָהן ווערטער.

— אחער שקאָץ! רופט ר׳ אברהם צו הערשעלען, וואס אי אין א ווינקעלע געזעסען מיט משה׳לען איבער דער גמרא. נא! איין אייער־ביינעל דיר מיט אביסיל בראנפין און דעם אנדערען גיב דאָרט יענעם שקאָץ, דיין חבר.

דעם פארשוינס איינעליך האבען זיך אין איין ציים געהארפען אויף הערשעלען דא, און אויף משה׳לען דארט אין ווינקעלע.

אז דער עולם איז זיך צוגאנגנען, האט דער פארשוין זיך ארייננעלאזט מיט ר׳ אברהם׳ן אין א שמיעס מכח יודען, קרעכצענדיג שטארק מקנא געווען יענע, וואס קענען זיטצען אין בית־מדרש על התורה ועל העבודה און אגב טאקי א טאפ געבענדיג מיט א פרעג:

— ווער זיינען עס בייא אייך יענע צווייא בחורים׳ליך דארט, וואס זיטצען איבער דער גמרא? גאנץ פיינע קינדער.

— א מבין, חלעבין! ענטפערט ר׳ אברהם מיט א שטאלץ שמייבעלע, וויא א פאטער בשעת מען לויבט איהם זיינע קינדער. — איינער איז א היגער טאקי און איינער, וועלכען איך האב פריהער צוגערופען, איז נעביך א גר, פון א שטעדטיל, א יתום. האלט זיך דא אויף. א מצאצקע!

— מען זעהט עס איהם ארוים באלד טאקי אין פנים, מאכט דער פארשוין, א קוק געבענדיג אין הערשעלעם זיים. א שאד חלעבין, ער מוז דא נעביך אפקומען.

— אוודאי, אוודאי! זיפצט ר׳ אברהם. איין ארעם קינד, איין עלענט יתום׳ל, נעביך.

— ווייסט איהר וואס! רופט זיך אן דער פארשוין, נאכדעם אז ער האט אביסיל געטראכט, און דיא נרויע אויגען האבען זיך איהם צופלאקערט. ווייסט איהר, וואס מיר איז דא פאר איהם איינגעפאלען?

— א קשיא אויף א מעשה! מאכט ר׳ אברהם מיט א גוט שמייבעלע, פאכענדיג אויפ׳ן קאפ מיט דער יארמולקע. אפשר א שידוך, הא?

— כמו וויא א שידוך. מאכט מיט איין ערענסט פנים׳ל דער פארשוין. שפעטער, מיט דער צייט, קען טאקי זיין, אם ירצה השם, א שידוך. ס׳איז דא אויך א בתולה, פארשטעהט איהר מיך. דיא מעשה דערפון איז אזוי . . . לאזט זיך נאר דיענען.

— זאגט, ארדרבה, זאגט. מהיכא־תיתי!

— בקיצור, צו וואס דא א ים ברייען, צושאקעלט זיך דער פארשוין, דיא מעשה אט, איז אזוי: מיט מיר איז דא טיינער א שותף, א גאנץ פיינער בעל־הבית, וויא איך זאג אייך, נאר נישקשה׳דיג. האט דער שותף מיינער, פארשטעהט איהר מיך, א יונגעלע און וויל זעהר, דאס יונגעלע זאל קענען לערנען. בייא

אונז דאָרט דיא חדרים זיינען, וויא זאָל איך אייך זאָגען, עס . . . דער בדאָרער מלמד איז א בהמה, דער ליטוואק — א צלם־קאָפּ און דיא איבערינע — טפוא!... מיין איך, אז אייער יתום׳ל זאָל עס א־פנים פאר מיין שותף׳ס יונגעל זיין... איהר פארשטעהט?

— איך פארשטעה. איהר מיינט, מיינער זאָל לעהרנען מיט דעם יונגעלע.

— מדמהו! מאכט דער פארשוין, בלינצענדיג מיט דיא איינעליך. אָט דאס מיינט דער פסוק. עס וועט איהם זיין גאנץ גוט. ער וועט האבען קעסט, זיין בעד־שוכט און בעקליידט. וועט ער נאָר קיין שוטה נישט זיין קען ווערען א שידוך אויך. פאר וואס נישט? א בתולה איז דאָ.. צוקייעט עס נאָר.

— דאכט זיך אין פלוק, הא? נישקשה! זאָגט ר׳ א ב ר ה ם און רייבט דעם שטערען.

— וויל איך, דערקלעהרט עס גאנץ קלאָהר דער פארשוין, וויל איך, פאר־שטעהט איהר מיך, נאר פשוט טהאָן א מצוה. פארזאָרגען א יתום. מסתמא איז דאָך אזוי באשעהרט. — נוא, האט איהר עס צוקייעט?

— נישט שלעכט, ענטפערט ר׳ א ב ר ה ם, נאָר...

— וואס נאָר?! מהוט זיך דער פארשוין א חאפּ. נישט שלעכט, זאָגט איהר; ניין — גאנץ גוט! אָט דאס איז דאָך דיא מעשה מיט א יודען, האט קיין פאראיבעל נישט! וואס, נאָר? נאָר, ווען א י ך זאָגען. מען מוז דעם שותף מיינעם וויזען פריהער דאס בחור׳ל, לאָז ער איהם נאָר געפעלען. אָט, וואס! ווילט איהר האבען א חלק אין דער מצוה, האיעט־זשע נישט און לאָזט, זייט מוחל, דעם קליינעם מיט מיר געהען צו מיין שותף. באלד טאקי נישטאָ קיין צייט!

— מא! מאכט ר׳ א ב ר ה ם אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם ביינקעל. אָט געה איך מיט מיינעם איבערשמיעסין.

אין דעם פנים פון ר׳ א ב ר ה ם׳ן און פון ה ע ר ש ע ל ע ן איז געוועזן צו דערקענען, אזביידע קווינקלען זיך עפּיס אין הארצען, חאָטש ר׳ א ב ר ה ם האט דיא זאך אנידערגעשטעלט גלאטיק, און ה ע ר ש ע ל ע האט קוקענדיג איהם אין דיא אויגען, צוגעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף יא. דער פארשוין האט עס פון דערווייטענס זעהר גוט בעמערקט, נאָר ער האט געמאכט א מינע וויא פאר איהם איז אלץ איינס. און אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם אָרט רופט ער זיך אָן מיט א קנייטשעלע:

— נישטאָ קיין צייט! וויל ער, זאָל ער באלד מיט מיר געהן... וויא איהר ווילט אייך.

— נאך א רגע'לע, איין רגע'לע! בעט ר' אברהם און טרייבט אונטער הערשעלע'ן, וואס האט, צוקומענדיג צו משה'לע'ן, זיך געבאָברעט עפּיס מיט איהם דאָרט אין דעם שטענדער. — געה שוין, געה, הערשעלע! דער יוד האט נישט קיין צייט. געה און קום גיך צוריק מיט ענטפער. איך וועל דאָ ווארטען.

— איך וועל מיך נישט זיימען. זאָגט הערשעלע און געהט ארויס אין־איינעם מיט דעם פּארשוין.

כג.

ר' אברהם האט באלד נאך הערשעלע'ס אוועקגעהען זיך גענומען זאָגען זוהר מיט א ברען אויף א נגון. דיא אויגען האבען איהם געפלאקערט, דאס פנים האט זיך איהם פארפארבט — ער האט געזופּט זוהר מיט אַפּעטיט און מען האט בעשיינפערליך געזעהען וויא עס קומט איהם צו דערפון חיות, א סך מעהר וויא איין אנדערען פון א גלעזיל קאפע מיט פוטערגעבעקסליך צום פריהשטיק. ר' אברהם'ס פריהשטיק איז אלע טאָג בעשטאנען פון א טרוקען שטיקעל משניות, עטליכע געשמאקע הגדתות, מיט א זופּ זוהר פארביסען — און איז דערמיט זאט געווען ביז ווארמעס. א היבשע צייט איז ער אזוי פארטיפט געווען אין דעם זאָגען, געפלויגען הויך, עפּיס אין אנדערע וועלטען. דערנאך האט זיך איהם עפּיס געענדערט דאס קול, אלץ נידעריגער, נידעריגער, וויא ער איז פון'ם זיבעטען הימעל אראָפּ אויף דער ערד. ער האט געטהאָן א זיפץ, געגלעט דיא באָרד, דעם שטערען, געקוקט, זיצענדיג אויף זיין אָרט, אין דעם אָפענעם פענסטער גלייך איהם אקעגען און זיך פארטראכט.

אין דרויסען האבען זיך געטראָגען שוועלבעליך, געשוועבט אין דער לופטען פלינק־געשווינד, ארויף און אראָפּ, צופליהענדיג איינס נאכ'ן אנדערען מיט א שווישטש — „ציק־טשיק" צו דיא נעסטען איבער דיא פענסטער און אונטער'ן גע־זימס פון'ם קלייזיל.

„גם־צפור מצאה בית" אויך דאס פייגעלע געפינט איהר הייזיל — קומט ר' אברהם'ן אויפ'ן געדאנק דעם געוויסער פּסוק אין תהלים „ודרור קן לה"

און דאס שוועלבעלע זיין נעסט, „אשר־שתה את אפרוחיה" וואס פריטולעט דיא יונגע פיינעליך „את מזבחותיך ה' צבאות" בייא דיין מקום־קדוש, הארצעדינער פאטער, גאטעניו!... ער נים א בליק אויף משה'לען דערמאהנט זיך אויף אין ערשעלען און טראכט בייא זיך: יודישע קינדערליך! — פון ארמע עלטערען פיינעליך, פריטולעטע נעביך אין קלייזלייך...

— וואס בעטייט עס? ווענדעט ער זיך פון דערווייטענס מיט א פרעג צו משה'לען, וואס איז נעזעסען שטיל אין ווינקעלע, אנשפארענדיג דאס קעפעלע אויף דער גמרא. וואס בעטייט עס, וואס ער איז נאך נישטא?

— ווייס איך? ענטפערט משה'לע גאנץ קורץ, עפיס אויף איין אומעטיג קול.

— א־ווא, א מעשה, א מעשה! ברומלעט ר' אברהם. מיר איז גאר ארויס פונ'ם זינען צו פרעגען אויף וועלבער אכסניא שטעהט אם דער דאזינער, וויא הייסט ער עפיס? שניאור־וואלף, דאכט זיך, הא?

— דאכט זיך אזוי, ענטפערט משה'לע נעציילטע ווערטער עפיס דורך דיא ציין.

— הא, פון וואס פאר א שטאדט, האט ער נעזאגט, איז ער — אט דער שניאור־וואלף? איך נעדענק נישט אסור וואס ער האט נעזאגט...

ר' אברהם'ס דאזינע ווערטער זיינען נעבליבען אהן איין ענטפער. ער האט זיך נענומען אריינקוקען אין א ספר, נאר דער נעדאנק, פאר וואס זיימט זיך אזוי הערשעלע האט איהם נעפיקט אין קאפ, אזוי אז ער איז נישט אין שטאנד נעווען צו פארשטעהען קיין ווארט — נעקוקט טאקי נאר וויא א האהן אין בני־אדם. עס האט איהם אנגעהויבען אין דעם פארשוין עפיס קשה צו ווערען, זיך עפיס נישט צו שיקען. באלד ביים ערשטען שלום־עליכם איז איהם אפילו דער שניאור־וואלף עפיס נישט נעווען צום הארצען — עפיס ווארפען זיך זיינע אוינען, קוקען יענעם נישט גלייך אין פנים אריין, נאר ר' אברהם'ס גוטסקייט און פרומקייט האבען עס נישט דערלאזט נלאט אזוי פון א יודען עפיס שלעכטס צו טראכטען. מילא וואס... נארנישט... א יודעש קינד. — אצינד אבער, אז ער איז דא נעווען אומרוהיג, האט דאס הארץ זיינס אנגעהויבען פרייא זיך ארויסצוזאגען אקעגען דעם פארשוין, און ער איז שטארק נישט צופרידען נעווען מיט זיך אליין, מיט דעם גאנצען עסק, עפיס אזוי אין חאפעניש! סטייטש, ער ווייסט דאך אפילו נישט רעכט גוט פון וואנען דער פארשוין איז!... עס האט איהם עפיס אונטערגעטראגען פונ'ם ביינקיל, נישט נעקענט מעחר איינזיטצען אויף זיין ארט.

ער איז צוגעגאנגען צו דעם אָפענעם פענסטער און געקוקט, ארויסגעקוקט אין דרויסען.

פאר זיינע אויגען איז פירגעגאנגען א ריהרענדיגע סצענע. אין א שוועלבעלעם א נעסט, אונטער'ן געזימס, האט זיך פארקליבען עפּיס א גזלן — א וואָראָבייטשיקיל און זיך צולייגט דאָרט מיט אויסגעשפרייטע פליגעליך וויא ביים טאַטען אין וויינ־הויז. אונטער דעם שוועלבעלשען־עולם ווערט א בהלה, א צונויף־פליהעניש פון אלע זייטען. דאס פּאָרעל בעגז'לטע שוועלבעליך פליהען, פלאַטערען דערשראָקען אהין־אהער, שווישטשען געוואלד, מאַכען זיך הארץ און פּרוּוען זיך נאָהענט צוקומען צו זייער נעסט דער וואָראָבייטשיקיל אָבער שטעקט ארויס, שטאַרק אָנגעלאָרען, דאס קעפּיל, עפּענט א מויל און פּיק, פּיק....

עס מהוט ר' א ב ר ה ם'ן עפּיס א צופּ בייא דעם הארצען, ער טרעט אָפּ פונ'ם פענסטער, א מאַך געבענדיג מיט דער האַנד וויא אָפּצוטרייבען פון זיך עפּיס אזוינס, וואס בעאומרוהיגט איהם שטאַרק, און נעהמט זיך געהען הין־און־צוריק איבער דעם קליי'זיל. דאס קעפּיל פונ'ם וואָראָבייטשיקיל אָבער, שוועבט איהם פאר די אויגען, ער קוקט פארטראַכט אין מ ש ה'ל ע ס זייט, שטעלט זיך אָפּ פאַר־ביינעהענדיג לעבען זיין שטענדער און נאָך עטליכע מינוט שווייגען טהוט ער איהם א זאָג:

— טאַטיר, מ ש ח'כ ע, וואָלסט דוא א שפּרונג געטהאָן זעהען, וואו איז ער ערגיץ דאָרט, דער שקאָץ הא? שוין באַלד דרייא א זייגער. לויף אהין אין דיא אכסניות. ווען נישט אין דער, איז אין יענער, אין איינער ערגיץ וועסט־דוא איהם דאָך טרעפען.

— אליין האב איך שוין אויך דאס איינגענע געטראַכט. ענטפערט מ ש ה'ל ע, צומאַכענדיג דיא גמרא און לאָזט זיך באַלד טאַקי געהען.

מ ש ה'ל ע ן איז אין דעם טאָג געווען שטאַרק אָנגעזאָלצען אויפ'ן הארצען דערפון, וואס פלוצלים האט זיך דאָ געמאַכט אזוי, אז ער זאָל זיך בעדאַרפען שיידען מיט ה ע ר ש ע ל ע ן, מיט וועלכען ער האט געלעבט וויא ברידער, געלעהרענט און פארבראַכט טעג און נעכט אין ליידען, אין פריידען, מיט איהם אין־איינעם. נאָך אזא ליעבען חבר געקניפּט און געבונדען, איבערצובלייבען פלוצלים אליין—דאס איז איהם געווען שווערער פונ'ם טויט. ס'איז אינוועניג אין איהם פירגעגאנגען א שפּאַרעניש, א שאַרפער פלפול צווישען דיא געפיהלען. דאס געפיחל פון ליעבשאַפט צו ה ע ר ש ע ל ע ן האט געשריגען: א רחמנות! ער ליידט דאָ געביך, קומט

דאָ זעהט אַפּ, לאָז ער אהין פאָהרען! טאָמיר ועט ער אויף דער שטעלע דאַרט זיך אויסגלייכען דיא ביינער. א קענגען־זשע יענס געפיהל פון ליעבשאַפט צו זיך אליין האט געטענה׳ט: אויף מיר נישקשה אין אויך א רחמנות! דאָ מיט איהם איך איינעם איז מיר בעסער, חיימליכער, איינגענעהמער דאס לעבען... און נאך עפּיס א מין געפיהל — א „וצדקתך״ האט זיך אריינגעליינט אין א פשרה מיט גנבה׳שע תנועה׳ליך: אויף ביידע א רחמנות! איהם איז טאַקי א יושר שוין אביסיל אויפ־געריכט צו ווערען, נאָר גאָט דער גוטער, אויב ער וויל, וועט איהם דאך דאָ אויפ׳ן אָרט אויך קענען עפּיס צושיקען. — הערשעלעס זיימען זיך אָבער האט אין גאַנצען איין עק גענומען פונ׳ם דאָזיגען ספק־ספּול, אצינד איז משה׳לען נאָר דאס געלעגען אין זינען: וואו איז הערשעלע? ר׳ אברהם׳ס נישט רוהיג זיין עפּיס האט איהם נאך מעהר צודרעהט, ער איז געווען בעטריבט און נישט געוואוסט וואס איבערצוטראַכטען.

אויף עטליכע אכסניות איז משה׳לע געווען און אומזיסט אזא פארשוין, וועלכען ער האט געזוכט, האט מען דאָרט נישט געזעהען נישט געהערט. האַלטענ־דיג אין געהען אויף דיא איבעריגע אכסניות, איז איהם ווי א קול אין הארצען אריין פּלוצלים א געדאַנק — הא, צום טייך! הערשעלע האט זעהר ליעב צו־באָדען זיך, צו שווימען, איבערצומאַכען אין וואסער אלע קונצען, אפשר האט ער ביים וועג געהענדיג זיך אראָפּגעכאַפּט באָדען און... ווייטער, מיט וואס אזעלכס שמעקט, האט משה׳לע קיין הארץ נישט געהאט דייטליך צו טראַכטען, ער איז נאָר געוואָרען בלייך און גאר אָהן א נשמה געלאָפען אהין, צו יענע ערטער, וואו געוועהנטליך מען באָדט זיך. נאָר אומזיסט זיין מיה, הערשעלע איז נישטאָ! נישט ווילענדיג האט איהם זיך געדאַכט, שוין גאַנץ קלאָר, מיט איטליכס פּיטצעלע בעזונדער: הערשעלע איז ביים אונטערטוקען זיך איינגעזונקען גע־געוואָרען אין דער זומפּיגער בלאָטע. ראַקעס האבען זיך אין זיין לייב שוין איינגע־געסען, נאָגען איהם דעם מארך פון דיא ביינער. דער טייך נעהמט דאך אלע זומער צו א זיבען מענשען. ווער ווייסט, וואס פון משה׳לען וואָלט פאר ביטערע יסורים און אנגסטען געוואָרען, ווען עס זאָל איהם באלד, ווי א בליטץ, נישט א זעטץ מהאָן איין אנדער געדאַנק — ס׳איז דאך עפּיס אויף דער וועלט דאָ א קאַבצאַנסקער אכסניא! מעגליך, טאַקי מעגליך, אז הערשעלע איז אריין אהין זיך צו זעהען מיט פרישע קאַבצאַנסקער פארשוינען, אָפּצונעהמען א גרוס, אָדער א בריף פון דער היים. משה׳לע האט אין דעם געדאַנק זיך אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענד, זיך שטארק געוואונדערט, פאר וואס אין דאס איהם

פריהער נאך נישט איינגעפאלען, און געשטארקט פון דער גוטער האפנונג האט ער זיך געלאזט געהען צו דער קאבצאנסקער אכסניא.

דיא אכסניא פון דרויסען איז בעלאנגערט געווען פון בעלי־העגלות, וואס זיינען געשטאנען, געזעסען אויף פריזבעס מיט בייטשען אין דיא הענד, שטארק בייז, האבען זיך געקראטצט אין דיא פאות, געשפיגען און גלאט אזוי זיך אין דער וועלט אריין געפלוכט, געשאלטען; אויף פון מעקלערס, וואס האבען זיך געדונגען מיט פאר־שוינען, אויף זייער לשון — מוהמעס, פעטערס, אנווייזענדיג זייא פון דערווייטענסביידליך, און צונעזאגט איטליכען א טהייער פאהרעכטס, גיך, געשווינד, געריימיג, וויא דיא שררות. בייא משה׳לעס צוקומען זיינען איהם, וויא דיא היישרעקען בעפאלען מעקלערס, איהם געצויגען, געריסען: אהער יונגער מאן! וואהין פאהרען? אט שטעהט א ביידיל, גרייט, באלד טאקי פאהרען! — משה׳לע האט זיך קוים א לעבעדיגער פון זייערע הענד אויסגעדרעהט און זיך אריינגעחאפט אין שטוב אריין. דארט איז ער דורכגעגאנגען צווישען אלע פארשוינען, געזוכט מיט דיא אויגען אין איטליכס ווינקעלע — און הערשעלע איז נישטא! עס ווערט איהם נישט גוט, ביטער און פינסטער אויף דעם הארצען. נאר ס׳איז נאך דא א שטיקעל האפנונג. ער פריווט זיך דורך דער הינטער טהיר ארויס אין הויף אריין. שטופענ־דיג זיך צווישען ביידליך און וועגעליך, צווישען מענשען, פערד, להבדיל, אויסגעמישט אין־איינעם און האפענדיג הינטערוויליכס א שמיטץ אין פנים פון פערדישע ווידלען, דערזעהט ער אין דער זייט דארט א בעקאנט פנים — און עס גיט איהם א קלאפ אין הארצען פאר פרייד אויף אזא מציאה. אונזער שניאור־וואלף שטעהט עס דארט מיט עמיצען לעבין א געשפאנט וועגעלע, האלטענדיג דיא נאז אראפגעלאזען און זעהט אויס עפיס וויא איין אפגעשמיסענער. משה׳לע טהוט זיך א לאז צו איהם האסטיג מיט א פרעג, נאר אין איין אטהעם:

— וואו איז הערשעלע?... הערשעלע וואו איז?

— א־א! טהוט זיך שניאור־וואלף א חאפ וויא פונ׳ם שלאף, שארף אנקוקענדיג משה׳לען און נאך עטליכע מינוט טראכטען רופט ער זיך אן, שוין לעבעדיגער אביסיל: אט באלד, באלד! ווארט נאך אביסיל, לאמיך נאר אפפארטיגען זיך דא אט מיט דעם יודען.

שניאור־וואלף רופט אוועק דעם יודען אין דער זייט,ביידע שמיעסין דארט א היבשע צייט גאנץ שטיל צווישען זיך, מעהר אויף דעם ווינק. דער יוד שמצט זיך דערנאך אריין אין א וועגעלע, שניאור־וואלף געזעגנט זיך מיט

איהם: פאָהרט געזונט! און צוקוקענדיג באַלד צו משה'לען מאַכט ער גאָר פריינטליך מיט א זיס שמייבעלע:

— נוא, אצינד קען איך דיר ענטפערען. וואס האסט־דוא מיך עפּיס גע־פרעגט, וואס?

— וואו איז הערשעלע?

— א־א, דיין חבר מיינסט־דוא! מאַכט שניאור־וואָלף וויא ער שטויסט זיך ערשט אָן. אזוי־זשע רעד. — דיין הערשעלע איז אצינד דאָרט, דאָרט בייא דעם שותף מיינעם. איך שטעה אויף אבסניא דאָ, און ער, דער שותף, פאַרשטעהסט־דוא מיך, שטעהט בייא זיינעם א מחותן עפּיס. אָט געה איך אליין באַלד אהין. קום, אויב דוא ווילסט, מיט מיר טאַקי.

עס פערשטעהט זיך, אז משה'לע איז זעהר גערען געוועזן צו געהען און האט געזאָגט: אָך, א שיינעם דאַנק!

שניאור־וואָלף האט געפיהרט משה'לען עפּיס געדרעהט דורך שמאָלע געסעליך און הינטערגעסעליך. נאָך א שטרעקע וועג גאַנג הויבט משה'לע אָן ביסליכוויים זיך אָפּצושטעלען, קוקענדיג עפּיס אומרוהיג, גלייך וויא גערעדט: ביז וואַנען וועט עס מיך פיהרען?!

„נא־נא, א פאַרקליבען זיך עס אביסיל! עפּיס אין עק וועלט!״ ברומט שניאור־וואָלף אונטער דער נאָז פאַר זיך, וויא אויך שטאַרק נישט צופרידען. און א קוק געבענדיג דערנאָך משה'לען אין פּנים אריין מאַכט ער מיט א זיס מינעלע: אָט באַלד, באַלד!

— יא! רופט זיך משה'לע אָנגעברוגז'ט, אָט באַלד זיינען מיר שוין אויף יענער זייט שטאָדט. אָט איז שוין טאַקי דער בית־עולם!

— וואס בין איך שולדיג? נעהמט איין שניאור־וואָלף משה'לען מיט גוטע ריידעליך. נישקשה, וואס קען עס דיך אַרען, נאַרעלע, אז דוא וועסט דערווייל דורכגעהן זיך אביסיל שפּאַצירען? אָט קוק א גרין ביימעלע, א שמעקענדיג גרעזעלע, פייגעליך שווישטשען — משיריק־חיריק־טשיק!

משה'לע טהוט א שמייבעל און נעהמט אָן א פרעהליך פּנים.

— אָט אזוי, האב איך דיך טאַקי ליעב! רופט זיך אָן שניאור־וואָלף, אנטערהנפּה'נענדיג זיך. וואס האסט דוא עס אזוי קיין צייט נישט? אלץ לעהרנען, לעהרנען! נאָך א מאל אָמר אביי, ווידער א מאל אָמר אביי, מען בעדאַרף דיא וועלט אויך אָנקוקען.

שמייסענדיג אויף אזא שטיינער איז שניאור־וואָלף מיט משה'לע

דערוואיל נעגאנגען אלץ ווייטער, ווייטער ביז העט אויף יענער זייט בית עולם. דארט האט זיך געשלעפט פאמעליך עפּיס א פוהריל, א יודליק איז דאריף געזעסען, גע־האלטען אין דיא הענד שלאף דיא לייצען, גלאט נאר פון יוצא וועגען, פארלאזענדיג זיך אויף דעם פערדעלם יושר, לאז עס זיך, עט, געהען, וויא זיין גוטער ווילען איז. שניאור־וואלף האט זיך איבערגעווינקען מיט דעם יודיל און איידער משה׳לע האט צייט געהאט זיך ארומצוקוקען, טהוט ער איהם א חאפ, ווארפט איהם אריין אין וואגען און שפרינגט אין דער הייסער רגע אויף טאקי אריין אוזן. דאס יודיל טהוט א שמיץ דאס פערדיל און אוועק, אוועק...

כד.

ר׳ אברהם נעהמט דערוויל אין איינע צרות הין־און צוריק איבער דעם קלייזיל שטארק אומרוהיג, רייבט מיט דער האנד דעם שטערען און רעדט אלץ צו זיך אליין פארוואונדערט: רבוני של עולם, וואס טהוט זיך דא אזוינס! וואו זיינען עס דיא קינדער?! יענער איז נישטא, דער — זיימט זיך עפּיס אויף צו לאנג. א שיינער אוועקגאנג אביסיל! מילא דער יאק דער, גארנישט! אבער יענער, וואו איז יענער?! ס׳איז עפּיס נישט גלאטיג. ער בלייבט שטעהען לעבין פענסטער און נעהמט זיך ארויס דיא אויגען קוקענדיג אין דרויסען, נאר אומזיסט אבער דאס קוקען, מען הערט נישט, מען זעהט נישט. ער טהוט זיך געשווינד אהן, נעהמט אין דער האנד דעם שטעקען און געהט ארויס מיט דער דעה אליין עפּיס צו טהאן, געוואהר צו ווערען, וואס איז דיא מעשה.

אויף דער גאס קומט איהם אקעגען איינער, זיינער א גוטער בעקאנטער, א יונגער מאן פון א יאהר דרייסיג, לייטיש געקליידעט, עפּיס האלב־דייטש, האלב־יודיש, מיט א שווארץ בערדעלע און מיט א קלוג, זיס פּנים. דער יונגער מאן קוקט אן פארוואונדערט ר׳ אברהם׳ן וויא ער יאגט אהן א נשמה און שטעלט איהם אפּ מיט א פרעג:

— וואס יאגט איהר עס עפּיס אזוי? וואהין אין? ר׳ אברהם! אין עסק עפּיס, וואס?

— עפּיס א שטיקעל ענמת־נפש. ענטפערט ר׳ אברהם, האפּענדיג דעם אטהעם. גוט חלעבין, וואס איהר זענט מיר נעקומען אקעגען. איך האב מיך דער־מאהנט, ס׳איז דא מיט אייך צו ריידען וועגען עפּיס אין ענין. נאר נישט אצינד, נישט אצינד ר׳ רפאל.

— אודאי וועגען א שידוך! טהוט מיט א שמייכעלע א זאג רפאל. האט

איהר געהערט בעסער נייעס, ר׳ א ב ר ה ם? אייער ג ד ל י ה ווינטהאפער האט אנגעזעצט!

— אָווא, אָ־ווא! מאכט פארוואונדערט ר׳ א ב ר ה ם. עפּיס אזוי פלוצלים, אומגעריכט! און וויא שטעהט מעלתו מיט איהם?

— נישקשה! זאָגט ר פ א ל, א דרעה געבענדיג מיט דער נאָז. איך האב מיך לאַנג דארויף געריכט. זיינע וועקסלען מיר פאר דער סחורה האב איך באלד מאקי סקאָנטירט, וויינינגער מיט עטליכע פּראָצענט—אָהן סכנות! מיינע לאָדזוער פאבריקאנטען, נישקשה, וועלען דערפאר אויף מיר נישט ברוגז זיין אצינד. וואס־זשע פּאָרט, ר׳ א ב ר ה ם, איז דיא מעשה, וואס איהר זאגט עפּיס צוטראָגען אזוי? ווייסט איהר וואס? קומט חלעבין אצינד צו מיר, וועלען מיר ריידען בייא א גלעזיל פּונש. עפּיס בין איך היינט זעהר גוט אויפגעליינט.

— הא?... גוט! מאכט ר׳ א ב ר ה ם, א חאפּ געבענדיג זיך, וויא ער איז אויף עפּיס געפאלען נאך א פּאר מינוט טראכטען. גוט, איך וועל אייך אונטער־פיהרען ביז צו אייער שטיבעל אויפ׳ן הויף און אליין וועל איך דארט אריינגעהען אויף דער ק א ב צ א נ ס ק ע ר אכסניא עפּיס וועגין א זאך. קוים ענדיגט זיך גוט, בין איך דיא רגע בייא אייך. קומט!

ר׳ א ב ר ה ם, לאָזט זיך געהען ווייטער גיך, ר פ א ל נעהט איהם קוים נאך און קען נישט פארשטעהען, וואס דאס איילעניש ר׳ א ב ר ה ם׳ס זאל בע־טייטען אזוינס.

— געדיינקט־זשע, ר׳ א ב ר ה ם רופט זיך אָן ר פ א ל ביים צושיידען זיך אויפ׳ן הויף פון דער אכסניא. וויא באלד איהר וועט זיך אָפּפּארטיגען דאָ, זאָלט איהר אריינקומען גלייך צו מיר.

— אָ־נאָט העלף, ר י י ז ע נ י ו! זאָגט ר׳ א ב ר ה ם אויף א גנך, אריינ־קומענדיג ברייטליך צו ר י י ז ע ן, אין איהר בעזונדער אלקיריל, בשעת זיא האט ערשט אוועקגעלייגט דאס פלייש זאלצען איבער א ווייקשעפּטיל און זיך גענומען צו דיא פיש, צו א געזונטען קארפּ מיט א גרויסען העכט אויף שבת.

— אָ, א גאסט, חלעבין! מאכט ר י י ז ע, אָפּרייסענדיג זיך פון דער אר־ביים און א פּאָהר געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. א לאַנגע צייט, העני־אביסיל, האט מען אייך נישט געזעהען, ר׳ א ב ר ה ם! הא, רעכט עפּיס אזוי? נוא, זעטצט זיך, זייט מוחל!

צווישען ר י י ז ע ן און ר׳ א ב ר ה ם׳ן איז געוועזען פון גאנץ לאַנג א גוטע בעקאנטשאפט. איהר מאן, עליו השלום, האט ביים לעבען געדאוונט אין דעם

קלייזיל, וואו ר׳ א ב ר ה ם, און זיך מיט איהם זעהר גוט פארהאלטען. ר י י ז ע האט נאך ביז אצינד אונטער ימים־נוראים געדאווענט אין דער וויבערשער שוהל דארט, אויף איהר שטאט, און מיט דיא יאהרצייטען נאך דעם מאן, נאך איהר טאטען און מאמען זיך שטענדיג פארלאזט אויף ר׳ א ב ר ה ם׳ן, וואס ער פלעגט עס אקוראט אפהיטען. ער פלעגט שוין געדיינקען דיא דאזיגע טעג, אין זינען האבען דיא ליכט, דיא פרקים משניות, אויך בעשטעלען א מנין יודען אויף דעם הייליגען ארט און דערנאך מיט איהר זיך אפרעכענען. אויסער דעם פלעגט ר׳ א ב ר ה ם אפט קומען צו איהר אין הויז, א מאל נאך א נדבה אויף עפיס א מצוה־זאך, א מאל צו זעהען זיך מיט א בעקאנטען אורח, וואס איז פארפאהרען צו איהר אויף אכסניא און א מאל גלאט אזוי געוואהר ווערען, וואס הערט זיך. ר י י ז ע האט איהם אויפגענומען שטענדיג מיט כבוד, איז זעהר גערן געווען זיך ארייגצולאזען מיט איהם אין א שמועס וועגען יודעשקייט, וועגען דעם שטיינער לעבען פריהער אין יענע צייטען און קרעכצען: הײנט איז נישט דאס, וואס אמאל!

— יא, נערעכט, חלעבין, נישט געזעהען זיך טאקי א היבשע צייט. עס האט זיך עפיס נישט געמאכט. היינט בין איך געקומען... דרעהט זיך ר׳ א ב ר ה ם עפיס און זעצט זיך אנידער אויף א ביינקיל.

— א בער אין וואלד האט געמוזט פגר׳ן! שפאסט אויף איהר שרייענדיג קול ר י י ז ע.

— היינט בין איך געקומען, הויבט ר׳ א ב ר ה ם אן דעם שמועס, אט וואס: זאגט נאר ר י י ז ע נ י ו, האט איהר נישט געזעהען היינט בייא אייך דאס ק א ב־ צ א נ ס ק ע בחור׳ל? איהר ווייסט דאך וועמען איך מיין, יענעם בחור׳ל, אונזער בעל־תפלה׳ס, עליו השלום. אין דער פריה איז ער אויף א שעה אוועקגעגאנגען און נאך נישטא!

— אוי, א דונדער האט מיך נישט דערשלאגען! טהוט ר י י ז ע א געשרייא און פארוווארפט מיט דעם קאפ.

— וואס איז, האַ?! טהוט זיך ר׳ א ב ר ה ם א חאפ דערשראקען. אויפ־ שפרינגענדיג פונ׳ם ביינקיל.

— איין עק פון זיין לעבען, פארוויסט—זיינע יונגע יאהרען! טרויערט רייזע וויא צו דיא קינות. דאס הארץ, א וועהטיג איז מיר, האט מיר טאקי געזאגט, אז ס׳איז עפיס נישט גלאט. אצינד איז שוין קלאהר וויא דער טאג—ער איז געקוילעט געביך. אי, געקוילעט זאלען זייא ווערען אהן א מעסער!

— נאָט אין מיט אייך, ר י י ז ע ! ווער ? וואס ? בעט ר׳ א ב ר ה ם רחמים און איז טוים מיט אלע אברים.

— נאָט אייך א ווארעניק, העט אביסיל ! צולאָזט זיך ר י י ז ע אויף איהר קול. פלוצלים נאר זיטצט ער דאָ צווישען צוויא אומבעקאנטע יודען, דער רוח ווייסט זייער מאטען, ווער זייא זיינען, און עסט א ווארעניק ! וואס זיינען זייא מיט איהם פאר א שמעלקעס, זייא זאָלען איהם דעם ביסען פונ׳ם מויל אוועקגעבען ! נישט עפּים אזעלבע מילדע. מיט מיר, נישקשה, האבען זייא זיך גוט נעדונגען פאר דעם ווארמעס, האבען נאך אין א טאָרבעלע פארנומען דיא איבערגעבליבענע שטיק־ ליך ברויט פונ׳ם טיש. — מיר איז עס באלד עפּים נישט געפעלען.

— נוא, נוא ! טרייבט אונטער ר׳ א ב ר ה ם.

— נוא, מאכט ר י י ז ע, איבערגעהענדיג פון דער דינער אויף דער גראָבער סטרינע, מילא איז מיר נישט געפעלען. וואס־זשע איז ? דאס ערשטע מאל, העך־ אביסיל, מאכט זיך מיר אזוינס, וואס מיר איז נישט געפעלען ? — פון דעסטוועגען האט עס מיך פאָרט עפּים געמאָנטעט, אריינצושטעקען, וויא מען זאָגט, דיא נאָז, טאָמיר וועל איך עפּים אָנשמעקען. עפּים וויא שטעהט דאָרטען, ר׳ א ב ר ה ם, א יודענע האט ליעב...

— ניכער, סערדצע, איך בעט אייך. צאפּעלט ר׳ א ב ר ה ם הערען ווייטער, דעם שפּיטץ.

— וואס דען ? א יודענע איז א יודענע. לאָזט ר י י ז ע נאך אויף א טאָן נידרינער אראפּ דיא געמבע. בין איך ציקאווע געוועזען ש מ ע ק ע ן ביים דערלאַנגען יענע פארשווינען צום טיש, האפּען פארבייגעהענדיג א לעק פון זייער שמיעס. עפּים איז מיר דאס שושקען־זיך זייערס און דאס מינעלע, וועלכע זייא האבען דערבייא געמאכט, איבערווינקענדיג זיך מיט ננבה׳שע אויגען, גאָר טאקי נישט געפעלען. א פּאר ווערטער, וואס איך האב געהאפּט, זיינען מיר שטארק אין נאָז אריין, און דאס הארץ האט מיר גזואגט : ח א פּ ע ר ס ! נישט אנדערש זייא זיינען אויסען דאס יתומ׳ל אין נעוואנט אריינשטעקען מיט איין אָנשטעל. אָט וואס דער ווארעניק בעטייט... איך האב געזוכט דאס בחור׳ל, נראָד איז ער מיר אין דער הייסער רגע צו דיא אויגען נישט געקומען. דערוויל בין איך דאך א יודענע „מה אני, מה חייני״ מישמעהנס־געזאגט א קאטצען־מוח, אין איין אויער אריין פונ׳ם אנדערען ארויס. א קאטאָוועס, העך אביסיל, שטענדיג האט מען דאס קויפעניש. אצינד ווייזט זיך עס גאנץ קלאָהר ארויס ! — האפּט זיך פלוצלים ר י י ז ע ארויף הויך אויפ׳ן בייא־ קולכען — געהאפּט האבען זייא איהם אודאי, פארהאפּט זאָלען זייא ווערען. א

ביטער רחמנות, ווען איז מיר, אזא וואויל קינד! — אוי, א דונער איז מיר, ר׳ אברהם! וואס איז מיט אייך? לאזט זיך נישט אפ!

א קאלטער שוויים האט בעשלאגען ר׳ אברהם׳ן, טרערען, ווי די באבען, זיינען איהם געשטאנען אין די אויגען, אלע גלידער האבען איהם געציטערט און ער האט קוים זיך געהאלטען אויף די פיס.

— איך בין שולדיג, אייקעט ער אנהאפענדיג זיך בוים קאפ. אי־אי־אי, וואס האב איך געטהאן! ביים ערשטען בעגעגעניש מיט א מענשען, נישט רעכט צו וויסען ווער ער איז, פון וואנען ער איז, נעהם איך און גיב איבער אין זיינע הענד אריין דאס עלענטע יתומ׳ל נעביך, אי־אי!!

— וואס זאגט איהר שולדיג? נעהמט רייזע איין ר׳ אברהם׳ן מיט גוטע רייד. מסתמא איז דאך זיין פינסטער מזל אזוי. אזוי, מסתמא איז אויף איהם אנגעחתמ׳ט געווארען. וויא זאגט מען עפיס? עס פאלט נישט די שפין בין עס ליגט נישט עפיס דרין.

— הרג׳ענען בין איך ווערטה זאל מען מיך, אלטען נאר — הערט נישט אויף ר׳ אברהם צו אכצען, צו קרעכצען — אויף מיר האט עס לייזער־יאנקיל, עליו השלום, איבערגעלאזט זיין קינד און געשטארבען מיט דער האפנונג, אז איך וועל עס דא אויף איהם האבען די השגחה וויא א טאטע. — יא, א שיינע השגחה! א גוטער טאטע!...

— נוא, וואס זאל מען טהאן? העך־אביסיל, זעטצט זיך, ר׳ אברהם! בעט רייזע מיט טרעהרען אין די אויגען, אונטעררוקענדיג איהם דאס ביינקיל.

— וואו איז מיין קינד? וועט דער טאטע דארט שרייען, נישט איינ־ליגענדיג רוהיג אין קבר. אזוי האט איהר עס געהאלטען ווארט.... און וואס וועל איך ענטפערען דער מאמע, דער וויסטער אלמנה? אז זיא וועט קומען וויינען איבער מיין קאפ... רעדט, זארגט ר׳ אברהם מיט א געבראכען הארץ, טהוט זיך א ווארף אויפ׳ן ביינקיל, פארדעקט מיט ביידע הענד דאס פנים און בלייבט זיטצען שטיל, שטום וויא די וואנד.

— העך־אביסיל! הויבט אן רייזע מיט א מוסר, שאקלענדיג מיט׳ן קאפ נאך עטליכע מינוט שטיל־שווייגען און פון די אויגען קאפען איהר טרעהרען. וויא טהאר מען, העך־אביסיל, זיך אזוי נעהמען צום הארצען! און נאך א מאנסביל, א יוד, א למדן, ווייסט וואס שטעהט געשריבען דארט אין היילינע ספרים! היינט וואס זאל מען שוין זאגען אויף א יודענע? מה נאמר, מה נדבר, עט, הלעבין, וויא איך בין א יודישע טאכטער! הא! וואס איז עס דארטען פאר א ווארף? טהוט זיא זיך פלוצלים א חאפ, דערהערענדיג א שטארקען קלאפ אויף יענער זייט אלקיר, וויא עפיס איז אומגעפאלען. טפוא, זאל עס ווערען, נאר עס ברעכט, עס ווארפט! נישט אויסצוהאלטען, וואס דא טהוט זיך א טאג איבער!..

רייזע לויפט געשווינד ארויס פונ׳ם אלקיר׳ל און שלאגט זיך אן נישט ווייס

דערפון, אין א טונקעל ווינקעלע, אין עמיצען עפּיס, וואס האט באַברענדיג זיך דאָרט אויף דער ערד מיט זאכען, אומגעוואָרפען א ביינקיל מיט קווערטליך און קופּערוואַרג.

— וואס זאָגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין טאטען? לאָזט זיך הערען ר י י ז ע ס קול דאָרט, הויך אויף א בייזער. וואָהין ער האט זיך עס, העו־אביסיל, פאַרקליבען מיט דיא קליסקעס! גאר נישט געפונען, חלעבין, קיין אנדער אָרט! ווער איז?

קיין צייט נישט צו האבען וואַרטען אויף ענטפער בייגט זיך ר י י ז ע איין מיט איהר כבוד אליין, צו זעהען, ווער איז, וואס באַברעט זיך דאָ. זיא קוקט דעם פאַרשוין אין פּנים אריין און לאָזט ארויס א געשרייא נישט מיט איהר קול:

— ר, א ב ר ה ם! גיבער, ר׳ א ב ר ה ם!

ר׳ א ב ר ה ם האפּט זיך אויף וויא פונ׳ם שלאָף און פליהט מיט איטפעט ארויס פונ׳ם אלקיריל.

— ער איז דאָ! שרייעט ר י י ז ע ניך און איין אָטהעם, טייטענדיג מיט אלע פינף פינגער. אָט, איז ער, אָט, ער!...

— ה ע ר ש ע ל ע! מאכט ר׳ א ב ר ה ם אויף א דומפּף־ציטערדיג קול, ארויסשפּרינגענדיג פון דיא כלים פאַר גרויס וואונדער.

ה ע ר ש ע ל ע איז געשטאַנען אראָפּגעלאָזען דיא נאָז, וויא איינער וואס האט זיך פאַרזינדיגט און פיהלט, אז אָט חאַפּט ער א פּסק.

— ג ו מ ל בעדאַרפסט־דוא בענשען, שיין בחור׳ל, וואס דוא ביסט טרוקען ארויס. רופט ר י י ז ע זיך אָן.

— וואס בין איך שולדיג? אומגערען האב איך עס דאָך אומגעוואָרפען. פאַרענטפערט זיך ה ע ר ש ע ל ע.

— ניין, נישט דאס, פאַלט אריין אין דיא רייד ר׳ א ב ר ה ם. דוא ביסט טרוקען ארויס, מיינט ר י י ז ע, פון דיא יודענס הענד. — וואס קוקסט־דוא עס עפּיס אויף מיר אזוי פאַרוואונדערט, ה ע ר ש ע ל ע?

— איך פאַרשטעה נישט, וואס איהר זאָגט! ענטפערט ה ע ר ש ע ל ע, מאַ־בענדיג מיט דיא אַקסלען און נעהמט זיך צונויפקלייבען דאס אראָפּגעפאַלענע קופּערנע געפעס.

— איהר הערט? ווענדט זיך ר׳ א ב ר ה ם אין דער זייט צו ר י י ז ע ן. ער פאַרשטעהט נישט, וואס מען רעדט! אומזיסט אומנישט, האב איך מורא, חושד געווען יודען. גאָט זאָל אונז נישט שטראָפען.

— עט, וואס דאכט זיך אייך! זאָגט ר י י ז ע מיט א שמייבעלע. וואס רעק־זשע בעטייט דער ווארעניק? האט זיך יענע פאַר ווערטער, וואס איך האב געחאַפּט, מיר נאָר געחלומט?... א־נוא, גיט איהם נאָר, זייט מוחל, א פרעג, וואו איז ער עס ביז אצינד פאַרפאַלען געוואָרען?

— זאָג נאָר, שקאָץ! מאַכט ר׳ א ב ר ה ם. וואו ביסט־דוא עס פאַר־פאַלען געוואָרען ביז אַצינד?

— וואס האסט־דוא עס זיך צו באַברען דאָ מיט זאכען? מיט וועמענס זאכען? פרעגט ר י י ז ע צווייא קשיות מיט א מאל און ביינט זיך אָן א קוק טהאָן צו א פעקעלע מיט זאכען.

ה ע ר ש ע ל ע שטעהט צודולט, האלט אראָפּגעלאָזען דיא אויגען און ענט־פערט נישט קיין וואָרט.

— איהר זעהט עפּיס שיינס! צולאָזט זיך אויף איהר קול ר י י ז ע, האלטענ־דיג אין דער האנד א קליידיל, וועלכס דא האט געפונען צווישען דיא זאכען. וואס זאָגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין מאמען? א־נוא, שיין בחור׳ל, וואס בעטייט דאס קליידיל, א מיידעלש קליידיל?

— וואס, וואס! מאכט פאַרוואונדערט ר׳ א ב ר ה ם.

ה ע ר ש ע ל ע ווערט אָנגעצונדען, רויט וויא פייער און קען נישט ארויס־ברייננען קיין וואָרט, אזוי פאַרקלעהטט האט איהם דאס הארץ.

— דערווייל, ר׳ א ב ר ה ם שטעהט איהר דאָ אויף דיא פיס, רופט זיך ר י י ז ע אָן. אָט געהט בעסער מיט איהם אריין אין אלקירזל, וועט איהר מאַכען ב ר כ ה. דאס בחור׳ל וועט אויך עפּיס עסען. ער איז דאָך אודאי הונגעריג, העך־אָביסיל! ער וועט עסען און מיר וועלען דערווייל פון איהם געוואָהר ווערען אלסדינג.

כה.

דיא מעשה מיט ה ע ר ש ע ל ע ן איז אזוי:

ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף האט געפיהרט ה ע ר ש ע ל ע ן פונ׳ם קלייזיל גלייך אויף דער ק אָ ב צ אָ נ ס ק ע ר אכסניא, וואו ער איז גראָד געשטאַנען. געגוג סאָ..ט זיך דאָך אויף דער דאָזיגער אכסניא אַלע טאָג פון זעהר פיעל פאַרשוינען, וואס קומען און פאָהרען אוועק, איז דאס קאָבעניש דאָרט דאָנערשטיג נאָך גרעסער. דאָנערשטיג הויבען געוועהנטליך יודען אָן שוין קיין צייט נישט צו האבען און דיא, וואס האלטען אין פאָהרען, איילען זיך אויף שבת, אוים מורא, דער שטן זאָל חלילה נישט מקטרג זיין: עס זאָל אין דער מיט וועג נישט ברעכען איין אקס, דער וואָגען זאָל זיך נישט איבערקעהרען מיט אַלע פאַרשוינדליך, נישט איינגער־זינקען ווערען איבער דיא רעדער אין א בלאָטע, אָדער, לא יעלה ולא יבוא, דיא פערד זאָלען נישט צושטעהען און מען זאָל, בעהיט גאָט, פאַרשפּעטיגען: איינער — דעם ראָסעל־פלייש, דער אנדערער — דעם מ ר ח ץ. אָדער, דיא בייזע שעה זאָל נישט זיין — און מען זאָל נאר אריינפאָהרען מיט דעם דישעל אין דער שיסעל לאָקשען. אין דער גרויסער בהלה דאָרט פון מענשען, דענסטמאל ווען איטליכער איז פאַרטראָגען מיט זיך, נישט אין זינען צו האבען יענעם — איז ביים עק טיש, אין א ווינקעל, געזעסען עפּיס א יודיל מיט א רויטער באָרד און שטארק געשוויצט איבער א שיסעל מיט וואַרעניקעס, פון וועלכער עס האט געזעצט א פּאַרע וויא

א רויף. ער האט געגעסען מיט כוונה, גוט געקייעט, נישט געאיילט ווי א גרויסער מיסטער אין דער אכילה. קוקענדיג בשעת מעשה אויף איהם האט מען בעקומען אין אייזערנעם אפעטיט, האטש ער איז שוין פון א צייט פארפאלען געווארען און עס האבען דערצו נישט געהאָלפען קיין דאָקטוירים. וואס רופאים, וואס דאָקטוירים! איין מיטעל צום אפעטיט איז א בריה, א פרעסער—קוקען אויף איהם ווי ער רייבט מיט א לשם־יחוד...

שניאור־וואָלף איז צוגעקומען אליין צו דעם יודעל און מיט איהם שטילערהייט עפּיס געשמועסט. דאס יודעל האט זיך פארטראכט, אנידערגעלייגט אויף א ווייכע דעם לעפעל, קייענדיג זעהר פּאמעליך, קוים קוים צו מאכען מיט די ליפּען, און מען האט אין זיין שיינענדיג פּנים'ל, אין זיין שמייכעלע, דערק... אז עס טהוט איהם עפּיס שטארק הנאה. הערשעלע איז זיך דערווייל געשטאנען אין דעם אנדערען עק שטוב און געווארט, וואס וועט דא זיין. שפּעטער אביסיל האט שניאור־וואָלף מיט א ווינק איהם צוגערופען צו זיך און פירגעשטעלט פאר דעם יודיל, וואס האט איהם געבעטען זיטצען לעבין זיך, מאכענדיג נאר פריינטליך:

— מיר ביסט־דוא אויפ'ן אָנבליק, געפעלען. איך פארהאָף, אז דעם שוואָגער מיינעם, וואס זוכט א גוט בחור'ל פאר זיין יונגעל, וועסט־דוא אויך געפעלען. נאָר מיין שוואָגער שטעהט אכסניא ווייטליך פון דאנען. ער איז א גאנץ איידעל, אָפּגעהיט מענשעל און בעדארף האבען צו זיין געזונט א גערטענדיל, אביסיל פריי... לופט. נאך דעם עסען פאָהרען מיר אהין, דיך טאקי אויך מיטנעהמען, כי... ער דיך נאר אָנקוקען, נישקשה. דאס איבעריגע — איז שוין אונזער זאך. עס וועט זיין רעכט! . . . דערווייל קום עסען!

— עסט געזונט! ענטפערט הערשעלע, ווי דער שטיינער איז אז מע בעט עסען!

— ניין! זאגט דאס יודיל, טאקי אין רעכטען אמת קום עסען. — ... זייט מוחל, ווענדט ער זיך צו שניאור־וואָלף'ן, זאגט דער בעל־הבית'טע, זי זאָל אייך ביידען געבען עסען.

— א שיינעם דאנק! איך בין נישט הונגעריג. בעדאנקט הערשעלע, אויס דרך־ארץ נאָר, הגם עס וואָלט איהם גאר נישט געשאדט טאקי, אין טויל אריין צו נעהמען עפּיס.

— נעהם־זשע האָטש וואָס ס'איז, בעט דאָס יודיל און שטופּט מיט געוואַלד הערשעלען אין דער האַנד אריין אַ גרויסען, אַ שוואַרצען, אינגעוועניג מיט קעז אָנגעפּילטען וואַרעניק.

— בעל־הבית'טע, בעל־הבית'טע! רופט צו שניאור־וואָלף רייזען, וואָס איז דורכגעלאָפען פארבייא מיט דעם פאַלאַניק אין דער האַנד, מיט געשרייא און געפּילדער.

„וואָס זאגסט־דו איך בעט דיך צו זיין טאַטען?!" לאָזט זי ציקומענדיג אויס איהרען עפּיס אַ שמועס מיט אַ פאַרשוין דאָרט, צווישען דעם ער...

— נישטאָ עפּיס צו עסען, בעל־הבית׳טע? פרעגט שניאור־וואָלף.

— וואס צו עסען, עפּיס? חזר׳ט רייזע איבער יענעמס ווערטער, מאַכענדיג א שלשלת. וואס הייסט עפּיס? וואַרמעס ווערט שפּעטער אביסיל זיין.

— איך בין דאָך אָבער טויט הונגעריג, א געוואַלד!

— הען־אביסיל! זאָל איך מיך צעררייסען, פון מיר מאַכען עסען! וועל איך דערווייל מאַכען אייך א רעטיך. ענטפערט אָפּ רייזע, וואַרפענדיג א בליק אויף דיאביידע יודען, אויך אויף הערשעלען, וואס האט, זיטצענדיג בקומפּאַניע, מיט דרך־ארץ געגעסען א וואַרעניק. זיא האט עפּיס פאַרדרעהט מיט דער נאָז און איז אוועקגעגאַנגען אין איהר רוה אריין

אז שניאור־וואָלף האט, כפי־המדובר, דערהאַלטען פון רייזען דעם אויפנאָב אויפ׳ן וואַרמעס — א רעטיך, צו וועלכען ער האט זיך גענומען מיט גרויס חשק, שטארק פאַרטיפענדיג זיך אין טעלער, האט דיא פּאָליטיקע הערשעלעס מתחייב געווען, זיך צו דערווייטערען דערווייל ערגיץ אין דער זייט, ווייל ס׳איז קיין דרך־ארץ נישט, יענעם קוקען אין דיא אויגען אריין בשעת ער עסט. דיא טהיר פונ׳ם שטוב האט א רגע זיך נישט צוגעמאַכט — דער אריין, יענער ארויס. חאַפּענדיג, אזוי וויא ער שטעהט זיך דאָ אזוי, א שטופּ פון הינטען קוקט ער זיך אום און דערזעהט צווישען פרישע אריינקומענדיגע פאַרשוינען — ועמען מיינט איהר? — ביילען! עס האט איהם א קלאַפּ געטהאָן אין הארצען, עפּיס וויא א וואַרמער שטראָם איז איהם איבער דעם גאַנצען לייב דורכגעלאָפען און ס׳איז איהם געווען אזוי גוט, אזוי געשמאַק, גלייך וויא ער וואָלט דערזעהען א שוועסטער, דיא מאַמען, אלע זיינע ליעבע, נאָך וועלכע ער האט אזוי שטאַרק געבייגקט. עס האט איהם מיט א מאל א שיין געטהאָן פאַר דיא אויגען זיין שטעדטיל, זיין היים און זיך אין דער דאָזיגער מינוט געפיהלט נישט עלענד. פאַר גרויס פרייד איז ער געוואָרען צרמישט, אזוי אז ער האט געדוקט ביילען דיא האַנד ביים צולויפען צו איהר, נאַר פאַרגעסען, אז זיא איז א מיידיל, איין אשה און עס קומט איהר נישט קיין שלום־עליכם. ביילע האט מיט א שטיל געלעכטעריל אָפּגעשטויסען פאַמעלכין פון זיך זיין האַנד, אָנצוהערעניש געבענדיג איהם דערמיט זיין גראָבען טעות. הערשעלע איז געוואָרען רויט וויא א צוויק, האט זיך ארומגעקוקט פאַרשעהמט אין אלע זייטען אויב מענשען האבען נישט בעמערקט זיין ווילדען טעות און עפּיס געברומבעלט גלאַט אזוי, גאַר אָהן ווערטער.

— איך האב געבראַכט דיר א מתנה, פון דער היים נאָ דיר אָט דאס־אָ! רופט זיך אָן ביילע, געבענדיג הערשעלען א פּעקעלע. דאס שיקט דיין מאַמע דיר און לאָזט דיר גריסען.

אין דעם פּעקעלע איז געלעגען א פּאָר אלטע אונטערגעארבייטע זאָקען, איין אלט אויסגעלאַטעט העמד, איינגעוויקעלט אין א קאַפּאָטקעלע, איבערגענייעט אויף דער לינקער זייט פונ׳ם טאַטענס אלטער וואָכעדיגער קאַפּאָטע מיט א פּאַלבאָן. הערשעלע האט זיך געשמאָלצען אין דעם העמד, אין דיא זאָקען, זייא האבען

נעהאט בייא איהם דעם זיבעטען חן, עפּיס איהם דערצעהלט, גערעדט ווערטער. איטליכע לאַטע איז געווען א מגילה, א גאַנצע געשיכטע, ווער עס האט זיא גע־לייגט, וויא אַזוי און מיט וואס פאַר א הארץ מען האט זיא געלייגט. ער האט אויף בעטראַכט דאס קאַפּאָטקעלע — און טרעהרען זיינען איהם געשטאַנען אין דיא אויגען. עס האט איהם געשוועבט פאַר זיינע אויגען דעם טאַטענס בלייך פּנים, גע־קלונגען אין דיא אויערען זיין שטיל־שוואַך לשון, זיין זיפצען ביים געזעגענען זיך מיט איהם: „פריהער שפּעטער, ה ע ר ש ע ל ע, מען מוז זיך שיידען!" — בעטראַכ־טענדיג דאס קאַפּאָטקעלע האט איהם זיך געהערט עפּיס וויא א גרוס פון יענער וועלט, א וועה־געשריגען פונ׳ם טאַטען: „אַך, האב איך עס מיך געפּלאָגט דאס גאַנצע לעבען — און אַט האסט־דוא דיר אַצינד דעם גאַנצען סך־הכל: מיין נשמה האט גענומען גאָט, מיין לייב — דיא ערד און דיא אַלטע קאַפּאָטקע, מיין גאַנץ פאַר־מעגען, נעהם דוא, זוהנעניו, און טראָג געזונט!"....

ב י י ל ע האט דערצעהלט ה ע ר ש ע ל ע ן, אז איהרע אַרמע עלטערען האבען זיא געשיקט אהער, קיין ג ל ו פ ס ק, זיך צו שטעלען ערגיץ אויף איין אָרט. און אַזוי וויא זיא איז דאָ ווילד־פרעמד, האט זיא איהם געפרעגט, טאָמער ווייסט ער, וואו איז דאָ ערגיץ דיא „זאָרג־באַנק" — דאס אָרט, וואו דיענסטען, מעקלערענס קומען זיך צונויף, אַזוי האט זיא געהערט זאָגען, און אויב זיין גוטער ווילען איז, זאָל ער אליין טאַקי מוחל זיין זיא אַהין אַפּצופיהרען. פאַר גרויס פרייד דורכצוגעהע, זיך דאָ מיט ב י י ל ע ן און וואס דערוויל וועט ער טאַקי קענען אויספרעגען זיא אויף איטליכען בעזונדער אין דער היים, איז איהם נאר ארויס פונ׳ם זינען ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף מיט זיין שותף, מיט דער גאַנצער שטעלע. ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף און דאס יודיל, וואס זאָלען זייא דאָ דיינקען? דאס בחור׳ל—וואס דען זאָל ער טהאָן?— דרעהט זיך ארום אין שטוב צווישען דעם עולם, זייא האבען א פּאָר מאל אויף אכטונג געגעבען. נישקשה, ער וועט וואַרטען, ער בעדאַרף דאָך זייער טובה! און בשעת ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף איז דאָ געווען אַזוי פאַרטהאָן אין דעם רעטיך און דאס יודיל האט זיך געגרונטעוועט אין דער שיסעל מיט וואַרעניקעס, אין דער גוטער האָפנונג, אז באַלד וועט דיא בעל־הבית׳טע צוטראָגען נאָך עפּיס — זיינען אונזערעביידע ק אָ ב צ אַ נ ס ק ע ר יונגע פאַרשוינען וויא א פּאָר טויבען ארויס געפלויגען פון דער אכסניא און זיך געשפּאַצירט איבער ג ל ו פ ס ק. ביידע האבען זיך גע־פיהלט עפּיס גוט, ביידען האט עפּיס הנאה געטהאָן. דיא דערמאָהנונגען פון דער היים האבען זייא אונטערגעגעבען פייער, געעפענט א מויל צום ריידען. דאס שעהמען זיך זייערס א מאל אין ק אָ ב צ אַ נ ס ק, איז דאָ, אין דער פרעמד, פאַרשווינדען וויא א רויך. ה ע ר ש ע ל ע האט זיך זאַט נישט געקענט אָנריידען, אויסגעפרעגט אויף איטליכס פּיטצעלע אין דער היים, אין דעם גאַנצען שטעדטיל, אויסמישענדיג אַלפדינג אין־איינעם, נישט פאַרגעסען אפילו ש ע פ ס י ל דעם מלמד׳ס ציג, זימל דעם שיינקערס נייא איידעמיל, נ ח־א ל י ה ו דעם וואסערפיהרערס לאָשאַקיל און א נ ש י ל דעם האָרבאַטענס קעלביל. מילאָ דיא אַלע בעשעפעניש זיינען דאָך פאַרט

לעבעדיגע נפשות און האבען מיט הערשעלעס נשמה עפּיס וואס ס'איז חאָטש א שטיקעל שייכות; אָבער וואס פאָרט האט זיך מיט איהם אָנגענערט חיים דעם געשטופּעמטענס שטרויענער דאך, לייבצע־מעמצעס פּליטה וכדומה אזעלכע טויטע, נישט קיין לעבעדיגע זאכען, מיט וועלכע ער האט זיך שטארק אינטערעסירט אז ס'איז איהם צוגעקומען א שטיק געזאנג, אז ביילע האט איהם פון דעם א'סדינג דערצעהלט? מען בעדארף אָבער עלענד זיין אין דער פרעמד און אויך גוט זיך צוקוקען, צוהערען צו זיך, בכדי צו פיהלען דעם טעם דערפון און ענטפערען אויף דער ראַזינער קשיא.—פ'איז חלעבין רעבס! אין דעם מענשענס נשמה שפּיגעלט זיך אָפּ א גאנצע וועלט. דער ים געפיהלען אין הארצען נעהמט זיך פון טויזענטער קוואלען אינווענינגסטע אין איהם און אויסווענינגסטע חוץ איהם...

דיא זאָרג־באנק, וואָהין אונזערע יונגע פארשוינען זיינען געגאנגען, האט זיך אין־גאנצען ווי זיא איז ענטפלעקט פאר זייערע אויגען, געוויזען וואס זיא אזוינס בעטייט און מיט א מאָל בייא זייא צוגענומען דעם חשק צום ריידען. עס האט זיך א וויז געטהאָן איין אויסמישעניש פון אלערלייא צורות און געשטאלטען: שאָנפעוואטע, צונעפלאטשטע און געשוואָלענע נעז, ווארגעס, לעפצען, בער פרישטשעטע, שווייסיג־גלאנצענדיגע שטערענס און שיינע חנ'עוודיגע פּנימער, געלטערטע, געקנייטשט פאר דער צייט: א קאשע פון אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע אין פון משונה־ווילדע מאָדניצעס, מישטערנס־געזאנט: שמאטעס, לאטעס, צר האקטע ייפּעס, נאקעט לייב, הוילע, פון צופאלענע שיך ארויסקוקענדיגע פינגער, אין־איינעם מיט אָפּגעבלאקוועטע, אָפּגעפּאָהרענע, כלומר'שט נאך דער מאָדע געניייטע קליידליך, ווילדע קרינאָלינעס, מנושם'דיגע שטיוועלעטליך אויף הויכע, אויסגעקרימטע קנעפּעליך; א דור הפלגה פון פארמישטע לשונות און געמבעס: גראָבע, דינע, קווינטשעדיגע, הייזערדיגע, חארחלענדיגע און זינגענדיגע קולות — דאס איז דיא גאנצע אָרעמינקע קאמאנדע פון מיידליך, ווייבליך, יונגעטען מיט ברעקליך קינדער און שלימזל'דיגע, אָפּגעקומענע בעלי־הבית'טעס, געטריבען פון דער ביטערער נויט אהער אויף דעם יריד, צו פארהאנדלען זיך פאר קעבענס, דינסטען, ניאנקעס און אמען אין נגידישע, בעל־הבתישע הייזער. עס איז א גערודערייא, א געפּיוודערייא: געשליפענע צינגליך קלאפען, מיילער אויף שרויפען מאָהלען, הערטלען זיך, שפעטען, בעריידען, אָפּגעקומענע בעלי־הבית'טעס אָכצען, קרעכצען, ווישען דיא נאָז און רייבען דיא אויגען. מעקלערענס אין שאלען, אין ייפּעס אויף איין ארבעל, דרעהען זיך ארום וויא דיא מלאכי־חבלות. איינע חאפּט, וויא פון דער שטיינ עופות, ארויס א ווייבעל, א מיידעל און פיהרט זיא ערגיץ אוועק. דיא צווייטע קומט צולויפען בייז וויא א רוח, עפּיס מיט עמיצע שטארק נישט צופרידען. און דיא דריטע טענה'ט, רעדט צוקער־זיס מיט בעלי־הבית'טעס טאקי דא אויפ'ן ארט, אפּלויבענדיג אין טאָג אריין איהר סחורה: דיא איז א בריה אויף חלה־באקען, דיא האט גילדענע הענד צום שייערען מעש, קופּערוואַרג נאר אנטיק און יענע איז איין קאכנע אין דער וועלט, איהרע מאכלים מעג דער מלכות עסען, נאך קיינמאָל—

אז קיין צער — אין דעם ברויט נישט געווען בייא לייטען, אליין בייא זיך געווען א בעל־הבית׳טע — א קאטאָוועס נ ח ו ם ׳ צ ע דעם בטלן׳ס א ווייב אונזערע פארשוינען זיינען געבליבען פארגאפט און א היבשע צייט געשטאַנען שטום מיט א פארקלעהמט הארץ, ווייא דיא שעפעליך, אויף דעם דאָזיגען מארק. ה ע ר ש ע ל ע **האט דערנאך זיך אפילו א חאפ געטהאָן, ס׳איז קיין דרך־ארץ נישט, וואס ער איז** אוועקגעגאַנגען און לאָזט ש נ י א ו ר ־ ו ו א ל ף ׳ ן אויף זיך ווארטען אזוי לאנג; נאָר דאס הארץ אָבער האט איהם נישט געלאָזט, אפרייסען זיך פון ב י י ל ע ׳ ן, צו וועלכער עס האט איהם עפּיס געצויגען, געזוכט בייא זיך דארויף א תירוץ בלומר׳שט—זיא איז דאָך פון זיין שטאָדט, א נאָהענטע שכנה, דאָ נאָך נאר פרעמד, איז דאָך זיין שולדינקייט, באַלד אין דער ערשטער שעה זיא נישט אוועק־צו־ווארפען. איהם איז ארויף א געדאנק, מעגליך ש נ י א ו ר ־ ו ו א ל ף, וועט דערווייל מיט פארדראָס אוועקפאָהרען, פארלירט ער דאָך א שטעלע, נאָר—הערט א וואונדער!— דאס האט איהם נאר עפּיס נישט אזוי גערארט. פארקעהרט, יא, לאָז זיך טאקי זיין אזוי. עס האט זיך איהם עפּיס שטארק נישט געגלוסט, אז גראָד אין דער צייט ווען ב י י ל ע איז געקומען זאָל ער בעדארפען אוועקפאָהרען עס האט איהם טאקי זיך נישט געגלוסט און פארט נישט געוואָלט מודה זיך זיין, וואס בייא איהם דארט טיף אין הארצען געהט פיר, ער האט געזוכט בייא זיך אנדערע טעמים, זיך גענדרעהט מיט הסברות און איז לסוף, ווייא דער שטיינער פון מענשען איז א מאל אין געוויסע זאכען, געפאלען אויף א שווינדעל, ארייגצולייגען דיא שמד־שטיק אין דער יראה אריין—אט דאס אין גאנצען איז פון גאָט! ממה־נפשך, איז בעשעהרט, וועט ער נישקשה דיא שטעלע נישט פארזיימען; אלא נישט, האט דאָך עס טאקי גאָט אזוי געמאכט, עס זאָל זיך איהם גלוסטען דאָ שיהות צו מאכען . . . און יענער זאָל דערווייל אוועקפאָהרען. — אבי גאָט איז שוין דאָ אין־מיטען האט ה ע ר ש ע ל ע זיך נישט געאיילט און איז מיט א גרינג הארץ געבליבען לעבין ב י י ל ע ן ווארטען ביז ער וועט נישט זעהען, וואס מיט איהר וועט זיך דאָ מאכען. דיא צייט איז זיך דערווייל געגאנגען און ס׳איז געוואָרען שפעטליך.

איינע, עפּיס א מעקלערען א־פנים, האט פון דערווייטענס אלץ בעטראכט ב י י ל ע ן, זיא איז איהר א־פנים זעהר געפעלען, ווייא עס האט זיך טאקי ארויסגעוויזען שפעטער אין דיא גוטע, זיסע ריידעליך, מיט וועלכע זיא האט צוקומענדיג זיך געווענדט צו ב י י ל ע ׳ ן, אז זיא האט פאר איהר זעהר א גוט אָרט, וואו מע קען זיך אויסגלייכען דיא ביינער, עסען, טרינקען ווייט ביז איבער דעם האלז, אבי נאָר זיא וועט קיין שלימזל׳ניצע נישט זיין. ב י י ל ע איז באלד טאקי מיט דער יודענע געגאנגען, געבעטען פאר דעם אוועקגאנג ה ע ר ש ע ל ע ן ער זאָל אזוי גוט זיין געוואָהר ווערען אויף דער אכסניא צו איהרע זאכען, וועלכע זיא האט דערווייל אין א ווינקעלע דאָרט איבערגעלאָזט. ה ע ר ש ע ל ע, עס פארשטעהט זיך, איז נישט פויל געווען צו טהאָן איהר ווילען און בשעת ער האט אין ווינקעל דאָרט, לעבין אלקיריל, זיך געבאָברעט איבער דיא זאכען, אומווארפענדיג דערבייא דאס ביינקיל מיט דעם קומערוארג, איז ר י י ז ע ארויס מיט א געפילדער און האט איהם דערטאפט.

כו.

רפאל האט דערוויל צונעגרייט ביי זיך א סדר מיט פונש און מיט פאר־בייסען, אלסדינג וויא געהעריג, נאר געווארט, דיא טהיר זאל זיך עפענען און זאגען: ברוך־הבא, ר' אברהם! ער האט געמענט מאקי היינט אפריכטען דעם סדר, אז נאט האט מיט גרויסע נסים איהם אויסגעלייזט פון גדליה ווינמחאפער, פון וועלכען עס האט זיך אויסגעלאזט א טייך, וואו היבש מענשען זיינען, וויא דיא מצריים א מאל, אריין איבער דיא אויערען, דערטרונקען געווארען מיט זייער פארמעגען — און ער איז האפערליך פון איהם טרוקען ארויס.

רפאל האט געשטאמט פון א שטעדטיל ערגיץ אין פוילען. ערשט א קענען א פינף־זעקס יאהר, אז ער האט זיך בעזעטצט אין גלופסק און געהאט דא אין קאמיסיע סחורה פון דיא גרויסע לאדזער פאבריקאנטען. גלופסק איז פון לאנגג־אן בעקאנט פאר א גוטען האנדעלס־פונקט, אויף וועלכען א סך פאב־ריקאנטען פון דער וועלט האבען איין אויג, אפצוזעטצען דא זייערע מיני סחורות. נישט דעריבער וויל גלופסק האט א פארט, אדער א בערזע מיט בע־ריהמטע קאנטארע, ניין! אויף איהר פיאטאגניכעווקע זעגלען נישט קיין אקרענטען. זומער אין דיא גרויסע היטצען איז אין איהר, חוץ פאר דיא שטאדט־חזרים, נישטא קיין ארט, וואו זיך צו באדען, און וויא געוועהנטליך קלעקט נישט דאס ביסיל וואסער אויף צו לעשען דיא שרפות. איינמאל האט זיך שוין אפילו גע־טראפען, אז אויפשטעהענדיג אין א שיינעם פריהמארגען האט דער גלופסקער עולם פונ'ם נאנצען טייך קיין סימן אפילו נישט געפונען — ער האט אנגעזעטצט און יבש... ביי נאכט, אהן א זייא־געזונט, עוקר געווען, וויא אין דער ערד אריין! עס האט דענסטמאל געקלונגען דערמיט דיא וועלט, פאר חידושים זיך געפויקט אין דיא גאזעטען: נישטא קיין פיאטאגניכעווקע! פיאטאגנילעווקע איז אנטלאפען!... אין א קורצער צייט נאך דעם אנטרינען, האט זיא וויא דער שטיינער איז פון אלע אנדערע אנזעטצערס, ווידער זיך געוויזען און אויף דאס־נייא בעקומען ביי דיא בעלי־הבתים קרעדיט — שמעקענדיגע, פרישע פאטייניצעס מיט אלעם גוטען... פון קיין בערזע ווייסט גלופסק אויך נישט וואס צו זאגען, יודען פערזאמלען זיך קופקעסוויים אויף דער גאס, אויף דיא גאניקעס דארט. און אנשטאט קאנטארען איז מען זעהר גוט יוצא מיט בעלי־הלוואות, וואכערניקעס, וואס מאכען עס נישט ערגער פון א טהייל באנקירען אין אנדערע שטעדט און רעכענען פראצענט נאר פראסט אהן חכמות אויף דיא סדרות פון דער הייליגער תורה... וואס־זשע דען? גלופסק האט א גרויסען ווערטה דערמיט אליין נאר, וואס זיא איז אנגעזעטצט מיט א ים יודען, אהן עין־הרע. א כפרה אלע ימין, אלע פארטען און אלע בערזעס פאר א יודיש קעפיל! דאס יודישע קעפיל איז עפיס א דראט־ארבייט, פליהעט הויך אין דער לופטען, עס דרעהט און קעהרט וועלטען.—וואו יודען, דארט איז מערקור המלאך, דער ממונה איבער דעם האנדעל... פארדרוקט א יוד דאס היטעל ווערט געבוירען א פלאן, נים ער א קנייטש דעם שטערען, שפרינגט ארויס

א פריש־צאפעלדיג עסק׳ל און לאָז ער א קראַטץ טהאָן זיך אין דער פּאָה, וואקסט וויא פון דער ערד ארויס א טראנספּאָרט סחורה. און בייא דיא ג ל ו פ ס ק ע ר נישקשה, איז ארויף ביז דעם האלבען קאָפּ פּאררוקט ראס היטעל, זייא קנייטשען גוט דעם שטערען און קראַטצען, קראַטצען נעשמאק דיא פּאָה. מען בעדאַרף נאָר קיין נאר נישט זיין, היטען זיך דיא ביינער, קען מען אין ג ל ו פ ס ק מאכען געשעפטען. און, איבעריגענס, אז מען חאפּט א מאל פון עמיצען א „קוממיות״, טילא וואס איז דאָ אזוינס? אויף דעם י ם געהט דען א מאָל נישט אונטער א שיף מיט סחורה און ווערט דערטרונקען? דער גאנצער חילוק איז נאָר, וואס דאָרט איז דערטרונקען—דערטרונקען, מיט איין עק! און דאָ ווערט געוועהנטליך נאכ׳ן „קוממיות״ נאך געצאָהלט קבורה־געלד געוויסע „מאכערס״ אזעלכע, פאר זייער מיה, דעם געשעדיגטען „קדיש״ צו טהאָן זיין ר ע כ ט. אז ר פ א ל האט געקענט א יאָהר זעקס זיך האלטען מיט זיין קאָמיסיע אין ג ל ו פ ס ק און נישט געשעדיגט געוואָרען, איז דערפון זעהר גוט געדרונגען, אז קיין נאר איז ער זיכער נישט געוועזן.

אין דער שטאָדט איז ר פ א ל בעקאנט געוועזן פאר א גוטען, פיינעם, עהרליכען יונגען מאן, חנם ער האט נעהאפּט א שטיקעל אנבליק פון דעם נייעם שנים מענשען, נאָר זיין האנדעל אין דער וועלט מיט סוחרים האט דעם קליינעם חסרון פארריבען און מען האט זיך נישט וויסענדיג געמאכט. עט, וואס מאכט עס אויס! בייא א סוחר קוקט מען איבערהויפּט נישט אויף פיעל ערגערע זאכען אויך. א סוחר, נישקשה, מעג... און אזוי וויא ר פ א ל איז געוועזן איין אלמן, האבען זעהר פיל, פונ׳ם פרומען עולם אפילו, געשארפט אויף איהם דיא ציין, צו דערטאפען איהם פאר איין איידים. ער איז געוועזן איינער פון יענע יונגע לייט, מיט א יאָהר פערציג צוריק אונטער יודען, וואס זיינען פונ׳ם תנ״ך און דער גמרא געוואָרען „באהאלטענע משכילים״.—יענע, עליהם־השלום, זיינען נישט אָפּגעזונדערט געוועזן פונ׳ם איבעריגען עולם, נישט אין דעם יודישקייט, נישט אין דער הלבשה; געלעהרענט, געדאווענט דרייא מאָל אין טאָג, זיך געוואשען, געבענשט גלייך וויא אלע; געגאנגען געקליידט, געטראָגען איין ארבע כנפות, נישט געזעסען אָהן א היטעל — אלסדינג גלייך וויא אנדערע, אויסער נאָר, וואס זייא האבען זיך מתיר געוועזן איבערצוהיפּערן געוויסע שטיקליך פיוט, אביסיל אונטערקירצען דיא קאפּאָטע, בכדי זיך נישט צו פארדריפּען, צו לאָזען וואקסען אביסיל דיא האָר, אונטערצושניידען א קאפּעלע דיא פּאות און האלטען ריין, אויסגעקעמט דאס בערדיל, וואס דערפאר פלעגט מען אויף זייא צווישען דעם עולם עפּיס מורמלען. — דאס זיינען פון יענער צייט דיא נייע „למדן־וואָווניקעס״ אין דער בילדונג, פון דרויסען אנקוקענדיג זייא איז דאכט זיך נארנישט, דאס מויל צוגעמאכט, נישט געפלאפּעלט; אָבער, הייליגער גאָט, וואס אינוועניג בייא זייא האט זיך געטהאָן אין הארצען! אין הארצען האט געגליהט דאס יודיש־פינטעלע, עס האט געברענט דאס הייליגע פייעריל פון ליעבשאפט צו דער גאנצער וועלט מענשען. פאר זייערע אויגען האט געשוועבט עפּיס איין אנהויב פון א נייער, א גוטער, א שיינער וועלט. עס האט זיך געגלויבט, געהאָפט, אָט אָט קריכט זיא פונ׳ם אוי

גרויס למזל אין א ליכטיגער צייט—און עס וועט זיך לעבען אין א גן־עדן, וועהר נוט. צווישען זיך האבען זייא שטילערהייט געלעבט וויא ברידער, וויא חסידים פון איין רבי'ן, נאר אנשטאט משקה האבען זייא געשלונגען דיא ווערטער פון דיא היילינע נביאים, פון מליצה־ספרים, זיך געקוויקט, זיך ארומגעטראגען מיט יעגעמס עפיס א שיר'ל און אליין אויך געמאכט מליצות אזוי, אדער אין א שלום־לאהובי בריוועל—אלץ אחהו! הוי! אהו! וועה־געשריגען! האט עמיצער, א יונגער מאן, חשק בעקומען זיך צו נעהמען אויף דעם נייעם דרך, עפיס צו לעהרנען, איז דאס בייא זייא ועהר אנגעליינט געווען, גלייך וויא ער טהוט זייא דערמיט א גרויסע טובה, און האבען איהם געהאלפען מיט וואס נאר מעגליך.—אט אזוי האבען געלעבט א מאל יענע יונגע־אלטע נארען, עליהם השלום, נאך נישט געהאפט אין דער בילדונג, דעם רעכטען סטריה, נאך נישט געוואוסט וואס היינטיגע אלטע־קלוגע קינדער, אז דער סוד פון השכלה איז דווקא אין אפען מיל, א ברענענדיגס, פעך און שוועפעל, און א הארץ—קאלט וויא אייז; אז דיא בעסטע תורה איז סחורה און דיא בעסטע מליצה—א קערביל...

בייא דער פאמיליע האט רפאל געהייסען לובלינסקי, נאר יודען האבען איהם געוועהנטליך גערופען פשוט ביים נאמען אין דיא אויגען—ר' רפאל, א סימ' וויא שטארק בעליבט ער איז געווען ביים עולם. בייא רייזען איז ער געווען נאר דאס אויבערשטע פונ'ם שטייסיל. באלד נאך זיין קומען קיין גלופסק האט ער בייא איהר אויפ'ן הויף געדונגען א דירה מיט קעסט. און רייזע האט איהם שטארק אפגעהיט, זיך געפלייסט שטענדיג, אז דער ווארמעס פאר איהם זאל זיין צו דער צייט און בעטעמט.

דיא בעקאנטשאפט ר' אברהם'ס מיט איהם האט זיך אנגעהויבען דורך א שידוך־ריידען איהם, געוואקסען וואס ווייטער אלץ מעהר ביז זיא האט זיך אויסגעלאזט צום סוף מיט א הייסער פריינדשאפט צווישעןביידע צדדים. און אײטליכען פון זייא איז געלעגע' עפיס אזוינס, וואס דאס האט געצויגען איין הארץ צו דעם אנדערען. ביידע האבען גרויס פארגניגען געהאט, צו פארברייגגען א מאל א שעהד צייט בייא א גלעזיל טהעע אדער פונש, אין א ווארמען שמיעס צווישען זיך, נאר אהן שום זייטיגע אינטערעסען.

אז דער סדר איז שוין געווען פארטיג, רפאל איז אין חאלאט מיט שטעקשיכעליך געזעסען אנגעלעהנט אויף א ביינקעל ארייגקוקענדיג אין א ספר, איז ר' אברהם אריינגעקומען אין שטוב מיט א ברייטען „גאט־העלף!"

-- א, ברוך־הבא! טהוט רפאל זיך א חאפ פונ'ם ביינקעל, געהט ר' אברהם'ן אקעגען און קוקט איהם גלייך אין פנים אריין. עפיס שיינט איהר דאך נאר. ר' אברהם, נאר נישט דער אייגענער, וואס פריהער אביסיל! אט אזוי האב איך אייך טאקי ליעב.

— זעהט איהר, הא, רופט זיך אן ר' אברהם, וויא גאט קען מאכען אין איי, מינוט פון שלעכט גוט. איך בין נישט אליין, האב געבראכט נאך עמיצען.

— ווארזשע איז ער? פרעגט רפאל, בעט איהם אריין, אייער גאסט וועלען מיר האבען טאקי א מעמן.

ר׳ אברהם האט באלד ארייגעפיהרט הערשעלען, וואס איז ביים אריינקומען געבליבען דערוויל אין פאר־חדר, און איהם פירגעשטעלט פאר רפאל׳ן.

— מיינעם א גוטען באקאנטענס, עליו־השלום א בחור׳ל. פון דער פרעמד לעהרענט בייא מיר אין קלייזיל. איבער איהם האב איך עס היינט געהאט אזא הארצוועהטיג. נוא, געלויבט השם־יתברך, וואס עס האט זיך אויסגעלאזט גוט. פון מיר קומט היינט א טרונק.

— גוט יום־טוב! זאגט מיט א שמייכעלע רפאל, בייא אונז ביידע איז דאך היינט עפים אזא פרעהליכער טאג! קומט־זשע איך בעט אייך, צום טיש און לאמיר זיך וואויל־טהאן.

ביים טיש האט רפאל אונטערגעטריבען הערשעלען, ער זאל עסען, טרינקען, זיך נישט שעהמען, צולייגענדיג איהם אלץ, דאס, יענס, אויפ׳ן טעלער. דאס מערמעשיל האט אויסגעזעהן עפים טאקי וויא א שמחה. דער קלייגער עולם איז גער ווען צופרידען, שטארק הנאה געהאט ביים פונש. זיטצענדיג אין צווייען מיט רפאל׳ן ביים אפענעם פענסטער, האט ר׳ אברהם איהם איבערגעגעבען דיא גאנצע מעשה מיט הערשעלען. רפאל האט פון דערווייטענס זיך צוגעקוקט צו הערשעלען, וואס איז געזעסען ביים עק טיש איבער א גלאז טהעע, און זיך עפים פארטראכט. אין זיין פנים איז געווען צו דערקענען, אז הערשעלע איז איהם שטארק געפעלען און דאס ביטערע עלענד זיינס האט איהם געריהרט ביים הארצען.

— דאס איינציגע, וואס איך בין אין שטאנד דערוויל צו טהאן פאר אייער בחור׳ל, זאגט רפאל שטיל צו ר׳ אברהם׳ן איז דאס נאר, וואס איך קען איהם געבען בייא מיר איין ארט אויף נאכטלעגער. לאז ער חאטש זיך נים וואלגערען אין קלויז אויף דער הארטער באנק דארט. און וויטער וועלען מיר זעהען.

— אך, איהר וועט האבען א גרויסע מצוה! מאכט ר׳ אברהם אויפ־חייבענדיג זיך פונ׳ם בייגקעל און ווענדט זיך באלד טאקי צו הערשעלען מיט דער בשורה: דוא הערסט? פון היינט אן וועסט־דוא האבען נאכטלעגער דא, בייא ר׳ רפאל׳ן. דאנק זייא פאר זייער גוט הארץ און קום!

דעם עולמ׳ס ווערטיל „ווען פרעהט זיך איין ארעמאן? אז ער געפינט וואס ער פארלירט“ — דאס איז זעהר גלייך טאקי צוגעפאסט געווען צו ר׳ אברהם׳ן. ער איז זעהר שטארק אויפגערייטט געווען, דעם גאנצען וועג, געהענדיג פון רפאל׳ן. ער האט זיך געפרעהט קוקענדיג אויף הערשעלען, וואס איז איהם געגאנגען בייא דער זייט און געטריבען מיט איהם אלץ קאטאוועס. ס׳איז איהם צייטענוויים אפילו דורכגעלאפען וויא א וואלקען נישט קיין אייגגענעהמער געדאנק, פאר וואס ער האט אומזיסט חושד געווען א יודען געביך—נאר דאס איז געווען א פיטצעל זומער־וואלקענדיל, וואס פליהעט אויף א ווייעלע פארבייא דער ליכטיגער זון און פארשווינד באלד וויא א רויך. הערשעלע ווידער איז געווען עפים צודרעהט, געגאנגען פאר־מעליך און פארטראכט. איהם האט נישט געלאזט רוהען ביילע — איז איהר גע־ראטען צו בעקומען איין ארט אדער בלאנקעט זיא זיך ערגיץ אזוי ארום? — און אויך דאס קלימעקיל איהרס אויף דער אכסניא.

— קום ניכער אביסיל! האט ר׳ אברהם אונטערגעטריבען הערשעלען, וואס געהסט־דוא עפיס אזוי פאמעליך? משה׳לע נעביך מוז זיטצען אליין דערווייל דארט און בעאומרוהיגט זיך אודאי שטארק ווענען דיר. א רחמנות, ה׳עבין, ניכער, ניכער אביסיל!

ר׳ אברהם! רופט זיך הערשעלע אן מיט א נעבעט. לאזט מיך, איך בעט אייך, א לויף טהאן צוריק אויף דער אכסניא. אין איילעניש האב איך פארגעסען בעטען רייזען אכטונג צו געבען דארט גוט אויף דיא זאכען. ס׳איז דאך איין ארעמס... איין ארם מיידעלס א קלימעקיל.

— טא! מאכט ר׳ אברהם, אנקוקענדיג א ווײלע הערשעלען, וואס האט זיך אפגעשטעלט און ארפגעלאזען דעם קאפ. האיד׳ושע, למען־השם, נישט און קום געשווינד צוריק. איך וועל אליין געהען מיט דער בשורה.

ויא א באטבע איז ר׳ אברהם אריינגעפלויגען אין פאליש, אנגעלאדען מיט דער פרעהליכער בשורה, קוים איינהאלטענדיג זיך, נישט אויסצושיסען זיא דארט. בייא דער טהיר פונ׳ם קלייזיל אבער שלאגט ער זיך אן מיט א יודענע, וואס טהוט איהם א פרעג אויף א טרויערדיג קול:

— וואו איז משה׳לע?

— א, משה׳לעס מאמע! מאכט ר׳ אברהם.

— דאס צווייטע מאל בין איך שוין דא, זאגט משה׳לעס מאמע אויף א ציטערדיגער שטימע. איהר מוזט אפשר וויסען וואו איז ער, מיין זוהן! א גאנצען טאג איז זיין פוס אין דער היים נישט געווען און קיין לעפעל וואסער אין דעם מויל נאך נישט נעהאט. וואו דיא וועלט האט איין עק האב איך איהם שוין אויסגעזוכט. אוי געוואלד, נשמח׳ניו! זאגט מיר וואו, וואו איז ער, מיין משה׳לע?!

— וואס הייסט!... סטייטש!... מאכט ר׳ אברהם פארוואונדערט און ווערט בלייך וויא דיא וואנט.

כז.

פון דער דעמבענער קרעטשמע, אקעגען א זיבעץ־אכט ווערסטליך פון גלופסק, ציהעט זיך בייא ביידע זייטען פונ׳ם ברייטען זאמדיגען שליאך, צו דער שטאדט־צו, א גרויסער שיינער וואלד פון הויכע סאסנעס און דעמבענע ביימער. דער שליאך איז שרטערוייס גריבערדיג מיט זומפיגע קאליזשעס, אין וועלכע עס האלטען זיך אויף זשאבעס, קוואקען, רייסען זיך אויף דיא העלזער, קינדלען זיך דארט און ניבען איבער בירושה זייערע בלאטעס מיט אלע זייערע משוגענע הוויות פון איין דור צום אנדערען דור. דעריבער פארצווייגען זיך ווייטליך אין דעם וואלד זייטווענליך, אויף וועלכע בעלי־העגלה׳שע בוידען און גוים מיט פוהרליך האבען נעהמען זיך פונ׳ם שליאך ארויף און פאהרען, אימליבער אויף זיין דרך מיט זיין נירסא. א בעל־העגלה בעדארף זיין א גרויסער בקי דארט, א חריף, א למדן־מופלג צו דרעהען זיך הין־און־הער, זיכט, קעהרט זיך איבער דער וואגען און איינע פון דיא קאר פאוקעליך — און מען ברעכט ריק־און־לענד.

אויף א שמאָל שטענעלע צווישען יונגע פרישע ביימליך, ביים ברעג וואלד, נעהט זיך פארנאכט ש מ ו א ל ' י ק דער טאַנדעטניק, צוהראַסטעט, אויפגעשפּילעט די קאַפּאָטע מיט א קליין פעסעלע אונטער דעם אָרם. מיט דעם דאָזיגען פעסעלע געהט ער עס אזוי אלע דאָנערשטיג כמעט צו דער ד ע ט ב ע נ ע ר קרעטשמע, וואו ער פילט עס אָן מיט גוטען בראַנפּין אויף א וואָלוועלען מקח און טראָגט עס גאַנץ פרייא אין שטאָדט אריין פאר זיינע געוויסע בעלי־הבתים אויף שבת, פון וואס עס בלייבט איהם אביסיל פאר זיך אויף קידוש, אויך עטליכע גראָשען דערצו פאַרדינסט. דער איבעריגער עולם, וואס וויל וואָלוועלען בראַנפּין פאר זיין געברויך נאָר, נישט דערמיט צו פאַרדינען, לאָזט זיך אהינצו נאך דער משקה געוועהנטליך פרייטיג פריה, און דענסטמאָל איז דער וועג אהין אָפּגעשיט אָפּט מיט קינד און קייט, יונג און אלט, בעלאָדען מיט פלעשער, פלעשעליך און אלערלייא כלים. אזוי איז שוין דאָרט איינ־געפיהרט פון אלטע צייטען—און א יודישער מנהג ברעכט א דין, אפילו דעם דין פון דער אַרענדע און בפרט א ג ל ו פּ ס ק ע ר אַרענדע, וואס א מאָל אָהן ראַטע...

דיא זון איז געשטאַנען ביים עק הימעל, גרויס, רויט וויא פייער און געזעגענענדיג זיך מיט דער וועלט פאר דעם אוועקגעהען אין איהר רוה אריין האט זיא געוואָרפען א בליק — איהרע מילדע גיכדענע שטראַהלען, אויף גראָז, אויף ביימער, אויף בערגליך און טהאָלען. דער אָפּגלאַנץ פון איהר ליכטיג פּנים אויף זייא האט זיך אויסגעדראַכט עפּיס נאָר וויא א שיינענדיג־פריינדליך שמייכעלע צווישען דעם מרה־שחורה'דיגען שאָטען, וואס אויף זייא אלע האט זיך אָנגערוקט. ס'איז געוועזן צום הארצען עפּיס אומעטיג־פרעהליך, זיס־ביטערליך צו גלייכער צייט. דיא שיינע נאַטור זומער פארנאַכט איז א כלה צום בעדעקענס אונטער דעם שלייער—און דענסטמאָל טאָקי האט זיא ערשט דעם זיבעטען חן, ציהעט זיא דעם חתן בייא דער נשמה, עס צושפּילט זיך איהם דער כח־המדמ'ה, ער טראַכט און פארטרכט זיך אויף איהר פּנים, וואס שיינט אַרויס, שמייכלענדיג צו איהם, פונ'ם פאַרבאָרגעניש אונטער דעם דעק־טוך און רעדט, צונעהמט איהם עפּיס אזוי, אָהן ווערטער.

ש מ ו א ל ' י ק — אָט דער טאַנדעטניק, וואס אין שטאָדט אַרומיאָגענדיג זיך לינט איהם דיא נשמה אין גאַנצען מיט אלע געדאַנקען אין דער פּרנסה, קיין זאַך געהט איהם נישט אָן נאָר אלץ ברויט, דאס זינדיגע שטיקעל ברויט — אצינד, דאָ אויפ'ן גרינעם גראָז, אויף דער פרייער לופט איז ער עפּיס וויא נייא־געבוירען. עס דערוועקען זיך אין איהם איידעלע געטליכע געפיהלען, דיא אויגען קוקען, האבען הנאָה פון גאָטס שיין וועלטעלע, דיא נאָז שמעקט זיסע טהייערע ריחות פון טויזענטערלייא קרייטעכצער; דיא אויערען האָרכען דיא וואונדער־שיינע קאַפּעליע פון שפּיל־פייגעליך, וואס רופען זיך איינס מיט דעם אנדערען איבער אויף זייער לשון ערגיץ צווישען בלעטער פון ביימער; וואס צוגיסען זיך אין שטיינער אויפ'ן העלזועלע, פלאַטערענדיג מיט דיא פליגעליך, זאָגען שירה און שפּרינגען „קדוש" אויף דינע צווייגעליך. ש מ ו א ל ' י ק ס נשמה חאַפּט זיך אויף וויא פונ'ם שלאָף, דאס פּנים איז איהם עפּיס וויא איבערגעביטען, ער קוקט און טראַכט: אוי, מחיה! טראַכט אָט פיהלט:

אוי, ציהעט עס עפּיס, ציהעט דאס הארץ! עס גלוסט זיך, ווילט זיך עפּיס, אליין נישט צו וויסען וואס! . . . נעהענדיג אזוי אויפ'ן שטענעלע גיט איהם זיך א וויז אקעגען אין וואלד א גרינער, פרייער פּלאטץ, געהילט אין א טונקעלען מאנטעל פון שאטען מיט ליכטיגע, העל־גילדענע שטרייפעליך. ער טהוט זיך דארט א ווארף און ציהעט זיך אויס אויף דעם סאמעט־ווייכען גראָז.

שמואל'יק ליגט מיט פארמאכטע אויגען, זייגע גלידער, פיהלט ער, ווערען שווער, עפּיס ציהעט איהם דיא ערד שטארק צו זיך, וויא זיא ציהעט איהם א־יס דיא אלע וועהטיגען—און אקעגען־זשע אויף דער נשמה ווערט איהם גרינג, מחיה גוט. א ווייך, א ריהרענדיגס גרעזעלע גלעט איהם דיא נאָז, דיא באקען, נאך איינס קיטצעלט איהם אונטער'ן קאָלנער הינטען־ארום אין האלז און נישט וויט פון־צווישען גראָז טיקעט איהם א גרילכענדיל אין דיא אויערען אריין. עס דערצעהלט א מעשה, עס זינגט א לידיל, פארוויגט און פארשלעפערט איהם וויא א קינד.—שמואל'יק ליגט האלב־נעדרעמעלט, האלב־וואך און עס פלאָנטערט זיך איהם עפּיס אין קאָפּ. עס טראכט זיך איהם פון א לעבען אָהן קאָפּ־דארעניש, וויא גוט ס'איז צו האבען קאָשע מיט יאָיך—איין איינען שטיבעלע, א קליינס, מיט א גערטענדיל, דערצו אויך א בהמה'לע, לאָז זיך זיין חאָטש א ציג. ס'איז דאָך א גליק, בעסערס דערפון איז שוין איין איבעריגע זאך! עס טראכט זיך איהם פונ'ם ליעבען גאָט: אוי, גאָטוניו, הצליחה־נאָ! העלף, טאטע־פאָטער, וויז טאקי וויז, אז דוא קענסט בעגליקען א מענשען... וויא איך בין א יוד, גאָטוניו, הושיעה־נאָ! און אין קאָפּ בייא איהם פּיקט זיך א גאנצער פּלאן פון זיינע נדבות דענסטמאָל, פונ'ם מענטליק, וועלכען ער וועט מיט זיין נוטסקייט און פרומקייט נאָט אָנטהאָן... עס קומט איהם אפיר באלד טאקי אויפ'ן גערא נק משה'לע. — ער איז דאָך א צאצקעלע, לעהרענט וואויל וויא דיא וועלט, קען ו־אָך גאָט געבען, איהם זאָל אויסחאפּען א רייכער מחותן און איהם אפּגילטען... מיט דער צייט קען משה'לע גאר ווערען רב ערגיץ אין א גרויסער שטאָדט און דענסטמאָל... דענסטמאָל אדוואויל וועט זיין אויך איהם, דעם טאטען! ער וועט אויף דער עלטער זיך אפּלעבען זיינע יאָהרען אין גרויס נחת, אין כבוד. א קליינינקייט עפּיס דעם רב'ס פאָטער!... דיא דאָזיגע זיסע חלומות וואכענדיג זיינען איבערגעריסען געוואָרען אי דערמיט דורך א קלאפּען פון רעדער ערגיץ דארט אויף א זייטענגוועגעלע אין דעם וואלד. שמואל'יק עפענט דיא אויגען, טראכט בייא זיך: נאָ, גענוג, שוין צייט א היים! ער זעטצט זיך פאמעליכען אויף, טהוט א געניץ, אויסקנייקענדיג דיא ביינער און נעהמט זיך צום פעסעלע, וואס איהם בייא דער זייט. דערוויילע פאָהרט פון הינטען אָן נאָהענט א פוהריל, נאך א מינוטעלע— טהוט א הילך אויף דעם גאנצען וואלד א ביטער געשרייא: „אי, טאטע!"

שמואל'יק קוקט זיך געשווינד צו און בלייבט פארגאפט.

משה'לע! וואס? וואָהין?!... דאס איז דאס איינציגע, וואס שמואל'יק ברייננט קוים ארויס פונ'ם מויל פאר גרויס וואונדער און שרעק. דאס הארץ האט איהם באלד געזאָגט, ס'איז א צרה. זיין משה'לע איז אין א גרויס אומגליק!...

— ניבער, טאטע, ניבער, ראטעוועט! שרייעט אויף א ווייטענדיגן קול משה׳לע, דאס האט אויסגעזעהען וויא א שעפעלע צווישען צוויא וועלף מיט פייערדיגע אויגען.

צולויפען צום וואגען און אנגעכאפען זיך אין איהם מיטביידע הענד האט ביי שמואל׳יקין נישט געדויערט קיין איין רגע. דיא וועלף אבער האבען דערצארענט געקריצט מיט דיא ציין, איהם א שליידער געטהאן פון זיך, אזוי אז ער האט צוויא מאל זיך איבערגעקעהרט אויף דער ערד און ביז וואנען ער איז געקומען צו דיא גע־דאנקען זיינען זייא שוין געווען אויף א היבשער שטרעקע ווייט.

שמואל׳יק האט זיך צונויפגענומען מיט אלע קרעפטען און זיך געלאזט האפטיג נאך דעם וואגען. ער יאגט, לויפט, און יענע שמייסען, שמייסען דאס פערדיל. דער וואגען איז אלץ ווייטער, אט־אט ווערט עס פארשווינדען. שמואל׳יס קייכט, דאס הארץ פארלויפט איהם מיט בלוט, קוים וואס ער אטהעמט, דיא אויגען שפארען איהם פונ׳ם קאפ ארויס פאר גרויס אנגסטען, ער אבער יאגט מיט אימפעט, נישט צו פיהלען, חוץ דער גרויסער סכנה, קיין שום זאך. — דער וואגען הויבט אן צו פארשווינדען, נאך א ווײלע—ער איז שוין נישטא!... שמואל׳יס רייסט אויף זיך, לויפענדיג, דיא האר, ווײנט אהן טרעהרען, דיא פיס ווילען איהם שוין נישט מעהר דינען, אט דאכט זיך, פאלט ער אנידער און ס׳איז איין עק פון זיין לעבען. נאר מיט דעם אימפעט פליהעט ער ווייטער, און פלוצלים—א, רחמנות דינער גאט!—וואקסט פאר איהם פון דער ערד אויס דער וואגען אין א קאנאווע, וואו ער האט זיך איבער־געקעהרט ביים ארפנעהמען זיך פונ׳ם זייטענוועגעלע אויף דעם שליאך. שמואל׳יק טהוט זיך א ווארף אהין אזוי פלינק, וויא א פארוואונדעטע חיה ווארפט זיך אויף דיא יעגערס, וואס האבען נישט גוט דערשיסענדיג זיא געטריבט מיט געוואלד איהר געליבט קינד—און עס הויבט זיך אן א מלחמה, א בלוטיגע מלחמה. בשעת איינער פון דיא לייט איז שטארק בעשעפטיגט געווען אויפצוהייבען דעם וואגען, האט שמואל׳יק וויא א פיאווקע זיך איינגעגעסען מיט דיא ציין דעם צווייטען אין דיא פיס און מיט דיא הענד געריסען פון איהם משה׳לען צו זיך. דיא ליבשאפט צום קינד, דאס שרעק־ליכע אומגליק און דאס ברענגען זיך נוקם צו זיין—דיא אלע דרייא זאכען אין־איינעם האבען פון דעם שוואכען שמואל׳יקין געמאכט א שמשון הגבור. נאר אקעגען יורישע־פלשתים אבער העלפט שמשון הגבור׳ס גבורה אויך נישט... פיער הענד, חוץ פיס און ציין, האבען איהם געשלאגען וויפיעל ס׳איז אין איהם אריין. משה׳לע האט בעזונדער געלייזט, געהאט זיין הערליך אויסקומעניש דערפאר, וואס ער האט דיך נישט געקענט פארהאלטען רוהיג בשעת יענע האבען זיך אפגערעכענט מיט דיין טאטען. דאס פערד־און־וועגעלע איז שוין דערווייל ווידער גרייט, נאך א פאר מינוט נאר—בלייבט שמואל׳יס טויט און... איין עק, וויא אין וואסער פארפאלען! צום גליק, פאהרט און פלוצלים א בויד מיט פארשוינען. ידען שפרינגען ארויס געשווינד פון דער יאזדע צו העלפען, דיא שיינע לייט שאלען אויף א שכל, באצייטענס זיך אפצוטראגען — און תאידא! איידער וואס איידער גען זיינען זייא אנטרינען געווארען.

נישט בעשעהרט געווען שמואל'יקין האבען פארגנינען, א חיי־שעה, יענעם שיינעם פארנאכט, דורכצוגעהען זיך אויפ'ן שטענגלע אתמער א חופה פ., נעדיכט־פארצווייגטע ביימער, בעלייט מיט א קאפעליע וואלד־פייגעליך, ביז צ גלופסק; נישט בעשעהרט געווען איהם אפצוגעבען אויף דעם וועג א „שלום עליכם" דער יונגער לבנה, וואס האט שפעטער אביסיל זיך געשיפט אין דעם גרויסען, בלויען לופטינען ים, אראפקוקענדיג אויף דער וועלט מיט איהר זילבער־שיינענדיגער צורה און בערוהיגט א סך שווערע הערצער. צוהרג'עט, צובלוטיגט איז ער און משה'לע נעביך געלעגען אין דער בויד, וואהין מען האט פאר רחמנות זייא ארויפגענומען. ביידע זיינען געלעגען אהן לשון, שטארק פארדולט און האבען זיך גענייטיגט וויא צום ניכסטען אין הילף פון א דאקטאר. אז דיא בויד איז צוגעקומען צו דער שטאדט, האט איינער פון דיא פארשוינען, עפים א לייטישער מענש גע־דונגען א וועגעלע און אפגעפיהרט דיא קראנקע אין בקור־חולים אריין.

ויהי און דיא דאזיגע מעשה איז געשעהען בימי „הכפרה־היהנדליך", אדער, וויא אין דער מגילה פון יענער צייט שטעהט, בימי „פונ'ם געיעג והשפיל אין קאטץ און אין מויז". דאס טייטש: דענסטמאל ווען מען האט אפגע־לאזט יודישע קינדער צו שטיפען אביסיל צווישען זיך און בעוויזען זייערע גבורות אין דעם געיעג, אהן פייל־און־בויגענס, נאר פשוט וויא דיא קאטץ נעהט אויפ'ן געיעג, חאפען מייז—נאר הפקר א וועלט! כפרה־הינדעל, אדער מייזעלע האט, לויט דער שפיל, געהייסען יענער, וואס איז ארוים פון דער נארע ווייטליך אביסיל, אהן א געשריפטס מיט איין אדלער. אזעלכען האט דיא קאטץ גענומען חאפען, זאגען „זה חליפתי, זה תמורתי, זה כפרתי!" און באלד איהם אין געוואנד אריינשטעקען. — און עס האבען זיך געפונען אזעלכע יודעליך, וואס האבען זיך גע־קלינט, איינער דעם אנדערען אפצונארען, ווייטליך צו פארנארען און מיט אלע המצאות צו מאכען איהם דיא שפיל... שניאור־וואלף האט געשפילט דיא ראליע זיינע און פארנארט הערשעלען ממזר'ש, וויא א בעסטיע, אין זיין טאטען אריין! נאר אז הערשעלע האט, גאר אומגעריכט, פון זיינע לאפעס זיך ארוים געגליטשט און דערווייל איז גראד משה'לע אונטערגעשפרונגען—איז ער אנשטאט דעם חבר אריין אין דיא לאפעס און באטץ, געווארען, „געפאנגען!"

„ברידער! — קלאגט דארויף הערשעלע אין זיינע כתבים — אלע אייערע הונדערט־טויזענטער, וואס זיינען געקוילעט געווארען פון טיטוס'ן בשעת דעם גרויסען חורבן; וואס זיינען אומגעקומען, פארברענט געווארען אויפ'ן פייער אין שפאניען, נאך און נאך אזעלכע—דיא אלע איך־איינעם פארביטערען מיר נישט אזוי דאס לעבען וויא עטליכע נעז, וואס יודען אליין האבען איינע דיא אנדערע זיך אפגעריסען. דארט האב איך נאך א טרייסט: גבורים! זייא זיינען געשטארבען פאר דעם פאטערלאנד. קדושים! זייא זיינען אומגעקומען אויף קידוש־השם. אבער געוואלד, וואס קען אזוינס שטעקען אין יודישע נעז, פון יודען אליין טאקי אפ־געריסענע! — אויף פעטש פון אנדערע וויין איך און זאג: נישקשה! גוטע און שלאפע ליידען אפט אין דער וועלט, מעגליך אפשר, יענע וועלען נאך א מאל חרטה האבען, נאר אז געפאטשטע פאטשען זיך אליין, אז צודראפעטע דראפען איינער דעם אנדערען וויין איך און האב—אוי, וועה!—נארנישט וואס צו זאגען... דערמאהן איך מיך אין יענע נעביך, פון אייך אליין געפיינינטע „געפאנגענע", רייסט מיר דאס הארץ. עס וויינט און שרייעט: אוי, מיין משונה דערשלאגען, מיין ווילד געפאכטן פאלק ישראל!..."

ענדע

דאס ווינשפינגעריל.

פערטער בוך.

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

דער בעסטער חלק לאַנגע יודישע נעזער איז, ווי דער וועלט איז בע־קאַנט, די גלופּסקער מעקלער אָנגעקומען. דאָס האָבען זיי אַ מתנה פון זיין ליעבען נאָמען אַמינדסט געשעפטיל פון אונטער דער ערד אָנצושמעקען — דאָס איינציגע געצייג זייערס זיך דערמיט צו דערנעהרען. פון דאַנען זעהן מיר בעשיינפערליך ארויס, וואָס פאַר אַ גוטען גאָט מיר האָבען, ווי גע־טריי ער גיט זיך אָב מיט זיין וועלטיל און לייטזעליגט אַלע זיינע מיני בעשעפענישען, מביצי כנים, פונ׳ם קלענסטען ווערימעל ביז אַ יודישען מעקלער, מיט די נייטיגע כלי־זין, איטליכען צו זיין פּרנסה. און רב אָשר, דער געהויבענסטער מעקלער, פול אין אַלע קלייטען און קאַנטאָרען, אַ דאַר יודעל, אַ ריהרענדיגס, אַ צאַפּעלדיגס, תמיד מיט אַ פאַרריסען היטעל ווייט ארויף איבער דעם שטערען, מיט אַ שטעקעלע, דרעהענדיג עס ארויף און אראָב, אין אַלע זייטען — ער איז געלייטזעליגט גאָר מיט אַ הויפּט־פיינע נאָז, פּרימאַ. די נשמה זיינע, דאַכט זיך, האָט זיך ארויסגעקליבען ביי איהם פונ׳ם מח, פאַרנעהמענדיג מיט זיך אויך דעם שכל, די חכמה זיינע, און איז אריין אין שכנות צו איהם אין דער נאָז. באַלד ביי רפאל׳ם קומען קיין גלופּסק האָט ער, די נאָז הייסט עס, דערשמעקט דאָס קאָמיסיע־געשעפט רפאל׳ס פון די לאָדזער פאַבריקאַנטען, און זיך גענומען געשמאַק צו דרעהען מיט איהם וועלטען. אַז רפאל אָבער האָט זיך נישט געלאָזט דרעהען ביז ער וועט נישט אויסלערנען פריהער גוט דעם פלאַץ מיט די אַלע סוחרים דאָרט, איז עס רב אָשר׳ן געוועזן אַ גרויס וואונדער און האָט זיך אָנגערופען, שטרק פאַרדרעהענדיג די נאָז:

— סטייטש, וואָס הייסט! — אַ יוד — און לאָזט זיך נישט מאַכען גע־שעפטען!... נישט אַנדערש, האָט מיר קיין פאַראיבעל ניט, אַז מעלתו ע—ע—ע... האָט אין האַנדעל נישט קיין געפיהל.

— ווי קומט געפיהל צו האנדעל ? ! צום האנדעל ברויכט מען שכל. מען בעדארף פערשטעהען.

— עט, נארישקייטען ! — מאכט רב אשר דרעהענדיג די נאז און אויפשטעלענדיג דאס שטעקיל — איך מיין, פערשטעהט איהר מיך, דעם ברען. צום האנדעל בעדארף מען דעם ברען. ברענען בעדארף מען, ברענען... שכל איז — בע. קוקט אן, זייט־זשע מוחל, אונזערע גרויסע גלופסקער סוחרים, וואס, הא ? נאט אייך א גראשען פאר׳ן שכל ! מען האנדעלט, מענשען האנדלען. וואס דען ! דארויף איז מען דאך מענשען, סוחרים... און פערדיענען איז א גאטס־זאך, א מזל. מזל מחכים, מזל מעשיר, אי רייך, אי קלוג, אלסדינגג איז מען מיט מזל.

— האנדעל, וואס געבויט אויף מזל, אויף לויטער ריזיקע, איז א קארטענשפיעל. אזוי, אזוי, רב אשר, א קארטענש...

— וויים איך וואס איהר זאגט מיר עפים א קארטענשפיעל — פאלט אריין רב אשר רפאל׳ן אין די רייד, דרעהענדיג דאס שטעקיל און אויפ־שטעלענדיג די נאז — קארטען זענען קארטען און האנדעל איז האנדעל. עפים שפיעל איך דא, און לעג פאר מעלתו א שפילכען ? עסק רעד איך, עסק, אזא וויכטיגע זאך !

— לאזט זיך נאר דינען, רב אשר ! — קומט רפאל אלץ טאקי מיט זיינם, רוהיג, געלאסען — האנדעל ווייל ס׳איז א גרויסע, וויכטיגע זאך : עס בינדט אויף מענשען די הענד צו ארבייטען, שענע, גוטע, ניצליכע מלאכות אלערליי, און עס פארברייט אומעטום, פערצוקערט זייער ארבייט, עס פיהרט צונויף נאהנט ווייטע לענדער, עס בילדעט, איידעלט אויס, עס שפייזט און בעלעבט א וועלט מענשען — אט דעריבער טאקע, ווייל ס׳איז אזוי וויכטיג, מוז עס, ווי אלע אנדערע וויכטיגע זאכען, געפיהרט ווערען געזעצט מיט בערעכנונג, מיט פערשטאנד...

— טע,—טע,—טע, וואוהין מעלתו איז פערפלויגען ! — מאכט רב אשר אויף עפים א משונה נגון, דרעהענדיג מיט דעם אויפגעשטעלטען גראָ־בען פינגער און פאכענדיג דערביי מיט דער נאז, וואס קרימט זיך איהם א שרעק — חקירות ווייס איך נישט. חקירות — פקירות — ניין ! זעהט איהר, א גוט קעפיל, אויף שרויפען א קעפיל, א פליהענדיגעס, הו — הא, הו — הא, — דאס צום האנדעל, יא, יא !

— א גוט קעפיל אליין צו דרעהען, צו פליהען איז פאר דעם האנדעל קארג. עס ווערט געפאדערט דערצו א גרויסער קאפיטאל פון פערשיעדענע ידיעות — רעדט זיך רפאל זיינם טאקי, פיקענדיג רב אשר׳ן מיט איטליכען ווארט — מען מוז לערנען, רב אשר, לערנען און וויסען א סך זאכען, נויטיג איז לעבען אריין. פון די חריפות׳דיגע, פליהענדיגע יודישע קעפלעך,

אָהן אַזאַ קאַפּיטאַל, נעהמט זיך ביי אונז דער שווינדעל, פון שווינדעל נעה־מען זיך די „קוממיות־זאָגער״, פון די „קוממיות־זאָגער״ — דלות, קבצנות, און פון די אַלע אינאיינעם — עסעניש, בייסעניש, מסירות, פיינדשאַפט פון אייגענע אויך פון פרעמדע. כל זמן דער האַנדעל וועט נישט געשטעלט ווערען אויף פערשטאַנד, אויף אמת...

— אַי, אַי, זייט איהר נאָך, ע־ע, גאַר אַ... אַ יונגער מאַן, מחילה! — שלאָגט רב אָשר איבער רפאל׳ן די רעד, אָנקוקענדיג איהם ווי אַ משוגע׳נעם, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און שמייכעלט איהם גלייך אין פנים אריין — וואָס. וואָס? איך בעט אייך.

— אָט דאָס וואָס איהר הערט. נאָך אַמאָל טאַקי רב אָשר, זאָג איך אייך: אויף פערשטאַנד, אויף אמת און יושר, דער האַנדעל זאָל נישט אַרי־בערהאַפּען די מאָס, עס זאָל נישט זיין מעהר פאַבריקען, קלייטען וויפיעל עס ווערט געברויכט אין דער וועלט סחורה, עס זאָל נישט זיין סחורה גע־מלאכה׳טע, געפעלשטע מעהר וויפיעל די נאַטור קען עכטע, גוטע אַזעלכע ארויסגעבען. עס זאָל בעלוינען אָרענטליך איטליכענס מיה, איטליכען אָב־געבען זיינס. עס זאָל איבערהויפּט זיין אַ ריכטיגער, אָפענער חשבון — כל זמן, זאָג איך, אַזוינס איז נישטאָ, איז נישטאָ צו האָפען, אַז אַל־דאָס בייז: עלענד, אָרעמקייט, שנאה און קנאה...

— נישטאָ וואָס צו רעדען. אַ גוטען! — געזעגענט זיך רב אָשר, נישט אויסצוהערען רפאל׳ס שמועס ביז אין סוף אריין. ער פעררייסט דאָס היטעל אַ מאָך געבענדיג מיט די אַקסלען, אַ קראַץ אין דער פאה, אַ דרעה מיט דער נאָז, און ווערט אַנטרונען.

— אַ גוטען טאָג, אַ גוט יאָהר! — זאָגט רפאל, אַז רב אָשר איז שוין געווען אויף יענער זייט טיר — וואָס זאָל מען טאָן? האַ, מען וועט זיך מוזען בעגעהן אָהן רב אָשר׳ס הילף אויך.

רפאל איז אין זיין זאַך געווען געלערענט, פּראַקטיש, דערצו אָרענטליך ווי ווייט מעגליך. ער האָט קודם־כל זיך גענומען גוט בעטראַכטען גלופּסק און זי איז איהם פאַרגעקומען זעהר ציקאַווע מיט דעם סטרוי פון איהרע הייזער, מיט איהרע גאַסען, געסלעך און הינטער־געסלעך; ציקאַווע מיט איהרע יודען, מיט איהרע קרעמער און סוחרים, ציקאַווע מיט איהר שטענ־דיגען רעש, יאָגעניש, לויפעניש און מיט אַלע איהרע גיינג. דער יצר־הרע פון מסחר איז דאָרט גרויס. יודען האַנדלען איינע מיט די אַנדערע, ציהען די פרנסה איינע פון די אַנדערע. צעהן מאָל מעג אַ סוחר פאַלען, זאָגען „קוממיות״, שטעהט ער, נישקשה אויף, און האַנדעלט ווייטער. היינט, אַזוי הייסט עס, היינט איך דיר „קוממיות״ און מאָרגען — דו מיר. היינט האַלט דער די בייטש און טראַסקעט, און מאָרגען טראַסקעט יענער. אָט

אזוי דרעהט זיך דאָרט דאָס רעדיל, דער ארויף, יענער אראָב, און דערנאָך יענער ארויף און דער אראָב. דער יצר־הרע וואַרעמט אונטער, יורען פּלאַ־מען, דרעהען זיך, דרעהען און האנדלען. רפאל האָט אין גלופּסק געפונען אַ פּלאַץ אויף אָבצוזעצען זיין סחורה. נאָר ווייל אין האנדעל מוז מען געבען אויף קרעדיט, אנדערש איז נישט מעגליך אָבצוזעצען, און מורא האָבען אָבער בעדאַרף מען דאָ פאר אָנזעצען, דעריבער איז ער אין האנדעל געגאַנגען הארט ביי דער ערד, זיך נישט געהאַפּט, געיאָגט; ער האָט גוט איבערגעזיפּט, געגעבען אויף באָרג גאָר גרויסע בטוחים. דעם כלל האָט רפאל געהאַט: בעסער ווינציג פּערדינסט, נאָר זיכער, ווי אַ סך מיט ריזי־קע; גלייכער צו געהן פּאַמעליך הארט ביי דער ערד, ווי צו פליהען און דערנאָך אראָבצופאַלען, ברעכען האַלז און געניק. רב אָשר דער מעקלער אָבער האָט נישט געהאַלטען מיט רפאל'ן, און פלעגט ברענגען ראיות פונ'ם שטייגער פיהרונג אין דער וועלט, פון מדרש און דעם עולם'ס ווערטלעך, וואָס פונקט קאַפּויר, נישט אזוי ווי ער.

— אַ טעות, ווי איך בין אַ יוד! — האָט גע'טענה'ט רב אָשר, אז ער האָט פאַרגעלעגט געשעפטען און רפאל האָט נישט געוואָלט הערען — מעלתו לעבט אין טעות. אלסדינג ווענדט זיך אין מזל. זינט איך לעב — נער הייתי וגם זקנתי, מיט אַ גרויסע באָרד — האָב איך נאָך נישט געזעהן אַ סוחר זאָל טראַסקען אין דער וועלט מיט זיין חכמה. די ברכה איז אנדעריש נישטאָ — זאָגען אונזערע הייליגע חכמים — נאָר אין אַ בלינדער זאַך, ווי אַ בלינדער אתרוג למשל. אין זייערע ווערטער זענען טאַקי תורת אמת. ווער עס האנדעלט מיט בטחון, בלינד אָהן חכמות, נישט צופיעל אי־בערקלעהרען: — וועט־מיך, העט־מיך, זאָלט־מיך — דעם שיקט הקדוש־ברוך־הוא ברכה און הצלחה אין זיינע געשעפטען. אדרבה, זייט זיך מטריח און זעהט, ווי די וועלט פיהרט זיך. יודען, ברוך השם, האנדלען, קויפען, פערקויפען, נעהמען, גיבען, און גלויבען — זכות־אבות שטעהט זיי ביי און זיי לעבען, ברוך־השם, מיט ווייב און קינדער, מיט אויסגעגעבענע טעכטער און איידעמס אויף קעסט. ווען, חלילה־וחס, אַ סך אזוינע ווי מעלתו זאָל געוועזען זיין צווישען יודען, וואָלט די וועלט בעדאַרפט חרוב ווערען. עס וואָלט נישט געגלויבט איינער דעם אנדערען — אויס קרעדיט, אויס האנדעל, אויס פרנסה, און עס וואָלט אויסגעקומען — לעג זיך, שונאי־ציון, ציה זיך אויס און שטאַרב. און וואָס נאָך? מענשען וואָלטען נישט געאַקערט, נישט געזייט אויס מורא, טאָמער וועט די ערד זיי אָנזעצען, נישט ארויסגעבען תבואה, אפילו דאָס וואָס זיי האָבען אין איהר אריינגעלעגט. און אַ פּסוק איז דאָך דאָ, וואָס זאָגט בפירוש: הזורעים בדמעה, די וואָס זייען מיט טרעהרען, ברנה יקצרו, וועלען מיט געזאַנג שניידען! אמת, קרע־

דיט איז געזייט מיט טרערען, אָבער דער וואָס מאַכט זיך האַרץ, גלויבט און גיט, וועט איהם גאָט ברוך־הוא בעצאָהלען... טאַקי, דעם עולם׳ס ווערטיל: ווער עס שטעלט נישט איין — נעהמט נישט אויס. דער שפּיץ איז: אַ סוחר בעדאַרף נישט האָבען קיין חכמה, נאָר מזל, דעם אויבערשטענס הילף. דער וואָס איז נישט קיין בר־מזל, מעג ער זיך אפילו זיין אַ חכם ווי שלמה המלך, וועט ער גאָרנישט מאַכען, טאַקי ווי מען זאָגט: אין עצה ואין תבונה, עס העלפען נישט קיין שום חכמות אַ קעגען שלעכטע קאָרטען.

אָט מיט אַזעלכע מיני מימרות און נאָך אַזוינע פּזמונות פּלעגט רב אָשר אַלץ איירעידען רפאל׳ן, ער זאָל מאַכען דורך איהם געשעפטלעך מיט קרעמערס, נישט צופיעל איבערטראַכטען, איבערקלעהרען, שטאַרק פּערזיכע־רענדיג זיינע ווערטער מיט שבועות און טויטע קללות: ער זאָל נישט אויס־לעבען זיינע יאָהרען, ער זאָל איינגעהמען אַ מיתה־משונה, ער זאָל נישט האָבען קיין חלק עולם־הבא, ער זאָל נישט הערען שופר של משיח, און נישט זוכה זיין צו פיהרען די טאָכטער זיינע אונטער דער חופה, אויב ער מיינט נישט איינגאַנצען טאַקי נאָר לטובת העסק. גאַנץ פּשוט, ער מיינט נישט אַזוי דאָס מעקלעריי, ווי דאָס געשעפט אַליין — דאָס געשעפט זאָל וואַקסען. און זעהענדיג אָבער אַז ס׳איז ארויסגעוואָרפענע רעד, רפאל האַלט זיך טאַקי ביי זיינס — ניין, ניין! פּלעגט ער שוין פּרובען מיט בייזען. דהיינו, אָנדרודלען די נאָז און מאַכען אויף איהם אַ מורא מיט פוילע תנועות, אַזוי, אַ שטייגער:

— וואָס מיינט אַזוינס זיך מעלתו? מעלתו מיינט, אַז ער איז איינער, נישטאָ מעהר חוץ איהם, האַ! נו, וויסען זאָלט איהר, אַז ס׳איז דאָ, געלויבט איז גאָט, אַ מאָסקווע און אַ לייפּציג אויף דער וועלט! און באמת טאַקי גרויסע נאַראָנים זענען זיי, די גלופּסקער סוחרים. צו וואָס טויג זיי נעהמען סחורה ביי מעלתו, וואָס קומט זיי אָן מיט אַזוי פיעל מיה, מיט בויכוועהטיג און אויף טייערע פּרייזען, אַז דאָרט, אין יענע שטעדט, ביי דעם פּאָניע און דעם דייטש, געהט מען זיי אַקעגען, מען רייסט ביי די פּאָלעס, בע־טענדיג זיי: אָהער, יודעלעך, אָהער! נאַט אייך סחורה, אַ בחיר, און בזיל־הזול. אפשר איז שווערליך במזומנים, קען מען האָבען אַ הקפה — נעהמט, אָך, אויף קרעדיט. און יודען געהען טאַקי און נעהמען. און אַז עס מאַכט זיך אַ מאָל אַ קרעציל, אַ שטיקעל עכוב הייסט עס, מען קען נישט ענטפערן צום טערמין, צאָהלען, הייסט עס... איז, חלילה, נישט אַזאַ גרויסע סכנה. דער דייטש און פּאָניע זענען גוטע מענשען, זיי שווייגען. יאָ, מעלתו בע־דאַרף דאָך וויסען, אַז פּאָרשלאָגען דאָ שלאָג איך איהם פּאָר נישט יענע סוחרים, וואָס האָבען שוין לאַנג אָבגעטאָן זייער זאַך. פערשטעהט־ז איהר מיך, דאָרט... נאָר אַזוינע, וואָס עדיין לא היו במאָסקווע, מעלתו פּער־

שטעהט, וואָס דער טייטש איז פון אזוינע ווערטער? דאָס הייסט: זיי זענען נאָך נישט געווען, פארשטעהט איהר מיך, אין מאָסקווע, פאַר זיי איז נאָך אַ מעגליכקייט קומען אהינצו הויבען אַ הקפה און מיט דער צייט זאָל ביי זיי בלייבען אַ מנה־יפה, אויב אזוי... איהר פארשטעהט, אויב אזוי, זענען זיי דאָך נישקשה׳דיג, אצונד, דאָ אויפ׳ן אָרט „ראַיעלע“ סוחרים... אַ קלוגען בעדאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אריינלעגען, ער פערשטעהט אויפ׳ן ווינק.

אויך אזעלכע שאַרפע ווערטער האָבען נישט געהאָלפען.

דאָס צווייטע קאַפּיטעל.

רפאל האָט געגעבען סחורה די קרעמער, ווי דער איינפיהר איז, אויף א צייט פון עטליכע חדשים אויף וועקסלען נאָר פון גרויסע בטוחים, וואָס זייערע וועקסלען איז באַלד טאַקי אין דער הייסער רגע געווען גרינג אָבצור־סקאָנטירען. אי וואָס עס איז דערביי צו פערלירען היבש פּראָצענט, דאָס האָט איהם נישט געאַרט, אבי דאָס געלד איז שלום בקעשענע און ער קען רוהיג שלאָפען. און אזעלכע סקאָנטעס האָט ער געהאַט מיט לייבצע דעם רויטען — א איד א נגיד און א פּראָצענטניק אין גלופּסק.

ווי דער וועלט איז בעקאַנט, איז לייבצע דער רויטער, מיט א בלייך פּנים, א לאַנגע נאָז און א קורץ בערדיל, דאָס שיינדיל אין גלופּסק, מיט וועלכען מען נעהמט זיך איבער פאַר א וועלט מענשען.

— נאַט, הייסט עס, קוקט אָן דאָס נפש מיינס, די שענע צורה, די ארבייט מיינע!

לייבצע איז איינער פון יענע לייט דאָרט, וואָס קוואַקען אויס אויף פיינע־בריות, אריינצוזוטרעטען אין דער געוויסער כנופיא, וואָס גיט פון זיך ארויס פאַר דעם פאָלק ישראל די אלערליי גבאים, פיהרער, קאָכלעפעל, מאַבערס, טהוערס, טענצערס, עצה־געבערס, נאָך און נאָך אזעלכע פיינע פאַרשוינען, צו פאַרזאָרגען אונז אָרימע יודישע קינדער, נאָר אומגעבעטען, מיט משונה ווילדע טובות. געוועהנטליך זענען זיי דימענטענע מענשען, וואָס נעהמען ביי יעגעם די נשמה ארויס מיט גוטען. זיי זענען, דאַכט זיך, גאָר אָהן א גאַל, און האָבען אין דער נאָז פליי. יודיש געלד, וואָס געפינט זיך ביי זיי, איז זיי טייער, נישט אויסצוגעבען דערפון אויף קיין שום בעדערפעניסען, נאָר אויף זייערע אייגענע אליין. אויף כבוד זענען זיי מוחל, אָבער גאָר אויף יענעמס. זיי זענען גרויסע בעלי־צדקות, אָבער נאָר איבער א פרעמדער קעשענע. זיפצען, קרעכצען אויף כלל־ישראל — אך, אויף וואָס די וועלט שטעהט, נאָר קאָסטען זאָל עס נישט קיין גראָשען. יודישקייט, מהיכא־תיתי, איז זעהר טייער, נאָר א מינדסט אייגען אינטער־רעסיל איז נאָך טייערער.

לייבצע דער רויטער שניידט זיך אויף א פיינע־בריה און לעכצט שטאַרק

אריינצוטרעטען מיט א פוס צווישען די בעךען. קיין למדן איז לייבצע נישט געווען. נאָר עט, וואָס מאכט עס אויס! א מאַכער אין שטאָדט ווערט מען, נישט אזוי צוליעב תורה, ווי צוליעב סחורה, אדרבה, תורה איז געוועהנטליך גאָר א חסרון — טאַקי דעריבער ווייל דו קענסט לערנען, קענסטו נישט אויסגעקליבען ווערען ביי אונז אין חברה.

בעפאַלען מיט קינדער איז לייבצע דער רויטער נישט געווען. ער האָט געהאַט נאָר צוויי טעכטער, איינע, די עלטערע, חנצה, א בילד־שענע, און איינע א מיאוסע, נאָך גאָר א קינד. יענטיל, לייבצעס ווייב, אבייכיגע יודענע, איז ביי זיך אין שטוב דער גאַנצער קאָפּ — קלינגט שטערניג מיט א בונד שליסעלעך, א שען קניפּעל. זי פיהרט זעהר א גוט לעבען: עסט, אָהן עין־הרע, שלאָפט, טהוט זיך וואויל, איז פעט, בעלייבט, און פונדעסט־וועגען חאַפּט זיך איהר עפּטערס פונ׳ם מויל ארויס א זיפץ, א קרעכץ. זי קלאָגט זיך אין א שמועס מיט בעקאַנטע ווייבער, קלאַפּענדיג זיך אלץ אין הארצען, אָנוויי׳זענדיג, אז אָט דאָ, דאָ האָט זי א וואונד, שאָקעלט מיט דעם קאָפּ, פערגלאָצט די אויגעלעך, אלץ טענות צום רבונו של עולם.

— אוי, א זוהן, א קדיש!

זי האָט שוין איבערגעטאָן אלע מיטעל, וואָס אין דער וועלט, איבער־געהאַט עסקים מיט רופאים, דאָקטוירים און מיט וועמען איהר ווילט. ווילט איהר אלטע גויות — איז אלטע גויות; ווילט איהר בעלי־שמות, טאַטערס, להבדיל — איז בעלי־שמות, טאַטערס, להבדיל, און וואָס?

— גאָרנישט!...

די ווייבער מאַכען א רחמנות־פּנים׳ל, שאָקלען איהר אויך צו מיט דעם קאָפּ, נעהמען פונ׳ם כבוד, וואָס יענטיל שטעלט פאַר זיי, קייען עס פאַ־מעליכען מיט חן, טרייסטען זי, נעבעך, און אין די אויגעלעך שטעלען זיך זיי טרעהרען.

— אז איך אליין, אזוי איז דער שטייגער יענטילס געווען זיך צו קלאָגען: אז איך אליין, וועה איז מיר, ווינד איז מיר, בין אזוי געשטראָפט, אזוי אומגליקליך, נעבעך, לאָמיך־זשע חאָטש נחת האָבען פון די טעכטער, זוכה זיין ביי דעם וואָס לעבט אייביג, טאַטע־פאָטער, רחום, צדיק, אין־גיכען די עלטערע טאָכטער אונטער דער חופה פיהרען און דערלעבען פון איהר יונגלעך־אייניקלעך...

— אָמן. הלואי, רבונו של עולם, — פלעגען איהר אָבענטפערען די ווייבער, פערוואָרפענדיג די אויגעלעך און מאַכען דערביי אזעלכע משונה פערקרימטע צורות, גלייך ווי זיי וואָלטען איבערגליקליך געווען, ממש ווי ביי געבוירען ווערען, ווען השם־יתברך זאָל זיך דערבאַרעמען אויף יענטלען,

נעבעך, און זי בענשען מיט אייניקלעך־יונגלעך. אז נישט, וועלען זיי עס נישט אויסהאַלטען, חס־ושלום!...

דעריבער קוים איז חנצה פון די קינדערשע שיכלעך ארויס, נאָך זעהר יונג, האָט שוין יענטלען זיך שטארק פערגלוסט א חתן פאר איהר, — עפּיס אזא מין פערגלוסטען זיך, מעהר ווי דער שטייגער איז פון אַלע ווייבער, מאַמעס, וואָס גלאָט דער ענין החתונה אליין, צונויפפיהרען זיווגים, קינדער חתונה צו מאַכען, איז עפּיס טאַקי גאַר א ברענענדיגער יצר־הרע ביי זיי... יענטיל האָט געברענט, געאַרבייט אויף אַלע כלים. געדולד דעם מאַן א קאָפּ טאָג ווי נאַכט:

— געוואַלד א חתן, א שידוך פאר דער טאָכטער!

נאָר לייבצע אָבער האָט זיך נישט אזוי שטארק געהיצט, ער איז גע־ווען אין שדוכים א גרויסער איבערקלייבער. איהם האָט זיך געגלוסט א איידעם מיט אַלע מעלות: א זיידען קינד, א גוטס, א פרומס מיט א וואויל קעפּיל, פון א געהייבענער משפחה, איינגעטונקט אין יחוס, אז גאָט און לייט זאָלען איהם מקנא זיין. לייבצע האָט, ווי א סוחר, געזוכט אין א שידוך א געשעפט איינצוהאַנדלען פאר זיך, אויך פאר זיין טאָכטער א סחורה, עס זאָל גוט זיין פאר ביידען. עס האָט איהם געפּאַסט צום עסק, זיך משדך צו זיין מיט בערען, איינקויפען זיך אין דער גילדענער פּאָהן, הוילע צימעס. ער האָט געזוכט, געזוכט און דערטאַפּט לסוף דעם אַנטיק — דערטאַפּט א בנציה, א בלייך בחור׳ל, א דארס, מיט א אויסגעווייקטען פּנים׳ל, ערשט בר־מצוה און שוין קאַנדידאַט אויף מרידין — הכלל, א תכשיט ווי געוואונשען.

חנצה ווערט, למזל, א כלה און צו פונפצעהן יאָהר א אשת־איש, א פלוניתטע. זי זיצט מיט „איהרען"ביים טאַטען אויף קעסט.

דאָס „מאַנדעלע" איז א איידימעל מיט אַלע פּישטשעווקעס: עס געהט זיך פריהמאָרגענס טאָג־טעגליך אין קלייזעל דאַווענען, בעלאָדען מיט א טלית־און תפילין־זאַק, גרויס ווי ער. קומט א אָבגעדאַווענטער צוריק, קושט די מזוזה, זאָגט אין דער וועלט אריין: גוט מאָרגען! מעהר קיין וואָרט. וואַשט זיך, זאָגט „שאו ידיכם", „המוציא" — און עסט. אָבגעגעסען — געהט עס זיך באַלד טאַקי ווידער אין קלויז, לערנען, און קומט מיטאָג־צייט נאָך א מאָל עסען. אָבגעגעסען, ווייטער אין קלויז, קומט אויף דער נאַכט צוריק, קושט די מזוזה, זאָגט אין דער וועלט אריין: א גוטען־אָוונעד! איז מקים אכילת קעסט, עסט אָב, בענשט, לייענט קריאת־שמע און גיכער אין בעט אריין־שלאָפען. עפּיס שמעקט עס טוכלע, גיט זיך נאָך מיט בעל הבית׳ל, גאַר א דערקוויקעניש.

ליבצע האָט הנאה, יענטיל איז זיך גאָר מחיה, און חנצה איז זיך דער־ווייל ווי פריהער טאַקי חנצה — גאָרנישט... נאָר מיט אַ צוגעדעקטען קאָפּ. אַ שטיקעל פערענדערונג אין איהר פון נאָך דער חתונה איז יאָ דאָ — עפּיס שעהמט זי זיך, דערזעהט זי איהם, איהרען הייסט עס, לאָזט זי אַראָב די אויגען. פאַר פרעמדע איז נאָך ווי־ס׳איז, נאָר פאַר בעקאַנטע ווערט זי פייער־רויט און זוכט ווי אַנטרונען צו ווערען. עפּיס איז איהר פּריקרע, וואָס? — דאָס איז שוין איהר סוד. די בעקאַנטע פלעגען צווישען זיך איבערווינקען זיך מיט אַ שמייכעלע, גלייך ווי געזעדט: מיר פערשטעהען. די מאַמע פלעגט זי געוועהנטליך, ביים אַנטרונען ווערען, בעגלייטען מיט אַ מילדען בליק, דערביי אויך שמייכלען, שמעלצענדיג זיך, און צושאָקלען מיט דעם קאָפּ.

רפאל׳ן פלעגען מיטברייינגען די געשעפטען זיינע, קומען עפּטערס צו ליבצען אין הויז. ביים ערשטען מאָל זעהן פונדערווייטענס רפאל׳ן דורך דער אָפענער טיר אין טאַטענס חדר, איז ער חנצה׳ן פאַרגעקומען עפּיס משונה ניי — דאַכט זיך אַ מענש, אַ נאָז מיט אויגען, נאָר עפּיס אַ אַנדער מין! אַ אַנדער רעדען, אַ אַנדער בענעהמונג, אַ אַנדער קליידונג, אַלסדינג אַנדערש ווי ביי יענע, וואָס זענען איהר צו די אויגען געקומען דאָ אין גלופּסק ביז אהער. זי האָט הינטערווייליכס געוואָרפען אויגעלעך אויף איהם, נישט מיט׳ן מיין, חלילה, הנאה צו האָבען, עס האָט זיך איהר געגלוסט; ניין, נאָר גלאַט אַזוי זיך אַ קוקעלע — עס האָט זיך עפּיס געקוקט... די אויגען האָבען זיך געקוקט און אין קאָפּ ביי איהר איז נאָך נישט געוועזען פאַרטיג קיין פּיצעל מיינונג איבער איהם. מעגליך, אין אַ קורצער צייט אַרום וואָלט זי איהם אינגאַנצען פערגעסען, ווען נישט דער טאַטע איהרער, וואָס פלעגט זעהר אָפט מאַכען אַ רעד וועגען איהם אין שטוב, לויבענדיג איהם אין טאָג אריין, אַזוי אַ שטייגער:

— אָ, דרך־ארץ, זאָג איך אייך, פאַר דעם דאָזיגען יונגען מאַן, אַט־אָ! ער איז אַ דורכגעטריבענער, קלאָר אין עסק מיט אַלע אָבשניטצלעך, דריי־דעלעך דרינען. איך בין זיכער, אַז מיט דער צייט וועט ער וואַקסען, וואַק־סען העט־העט! און נעהמען אַ כלה גאָר מיט די גרויסע אַלפים. געדענקט מיין וואָרט... אַ שאָד נאָר, אוי, אוי — זיפצט ליבצע, קלאַפּענדיג מיט אַ פינגער זיך אין שטערען — וואָס ער איז אַ ביסעל דאָס... ווי הייסט עס ביי זיי, ביי די היינטיגע דאָרט — „אויפגעיורען" צו אַלדי שווארצע יאָהר; נאָר באַ... נישקשה... דאָך אַ חילוק. נישט ווי יענע אָרעמע בעלי־עברות. אויך מיר מענשען, משטיינס־געזאָגט — קבצנים!... ער אָבער, די כפּרה מעגען יענע פאַר איהם ווערען, ער איז אַ סוחר, ווייסט ווי צו פערדינען אַ

קערבעל, אָט וואָס! א מענש איז ער, א מענש, וואָס א מענש הייסט, מיט א קאָפּ צום האנדעל!... איהר פארשטעהט? א זעלכען קומט א כלה, א כלה מיט א שענעם, א שענעם נדן!

די דאָזיגע שבחים זענען פונ׳ם טאטענס מויל אין דער טאָכטערס אויערען אריין, גאָר נישט צו דענקען, וואָס ער אליין האָט זיך דערמיט אָנגעמאכט — א גאנצע איבערקעהרעניש אין שטוב ביי זיך, נישט פאר יודישע קינדער געדאכט. פון לייבצעס דאָזיגע שבחים הויבט ביי חנצה׳ן אָן צו ארבייטען דער מח. דאָרט אין קאָפּ ביי איהר, וואו ביז אהער איז געווען רוהיג, שטאָק-טונקעל, הויבט אָן פּלוצים צו טאָגען — עס האָט זיך אויפגעחאפּט פונ׳ם שלאָף דער יונגער שכל, מיט איהם האָבען זיך אויך געריהרט געדאנקען און זיך גענומען צום עסק: אלסדינג צו בעטראכטען, צו פרעגען, וואָס בעטייט דאָס, וואָס יענץ, צו בעטראכטען מענשען מיט זייערע געגג און אָבצוגעבען זיך א רעכנונג, וואָס ס׳איז שען, גוט און וואָס ניין. עס ווערט אפּאָרגענומען רפאל, חנצה׳ס געדאנקען ארבייטען. דרעהען זיך ארום איהם, בעקוקען זיין פּנים, זיין געשטאלט, אלסדינג ווי ער שטעהט און געהט. עס שטעלט זיך פאָר צוגלייך אויך בנציה, אזוי ווי ער איז, משטיינס-געזאָגט, מיט דעם פעניציל, מיט די צנאָטעלעך, מיט די אלע תנועה׳לעך זיינע, און זי פערקרימט זיך עפּיס א שרעק. זי קעהרט זיך אין די געדאנקען איהרע אום ווידער צו רפאל׳ן, טראכטענדיג ביי זיך: יאָ, ער איז שען! יאָ, טאטע, דו האָסט טאַקי רעכט — ער איז בעסער, קליגער, קיין פערגלייך! פונ׳ם קאָפּ רופט זיך עס אָפּ אין הארצען — עס טהוען זיך א נעהם געפּיהלען, עפּיס צופּט עס, צופּט, מאָנטעט ביי דער נשמה. דאָס הארץ גיט אָנצוהערעניש — און חנצה׳ן פערווילט זיך איהם נאָך א מאָל זעהן, אוי, חאָטש נאָר א ווײלע א קוק טאָן אויף איהם. נאָר אָנשטאָט „איהם" קומט, ווי געוועהנטליך אלע טאָג, „איהרער", משטיינס-געזאָגט, מיט זיין קושען די מזוזה און מיט דעם שענעם „גוט מאָרגען" זיינעם. זי לאָזט אראָב ביי זיין אריינקומען די אויגען, נאָר דרינען ליגט נישט מעהר קיין שעמען זיך, דאָס וואָס פריהער, ניין! דאָס איז שוין גאָר עפּיס אנדערש — עס קומט איהר אוים עפּיס פּע, עס שלאָגט זיך צום הארצען... און באלד טאַקי ווערט זי מיט זיך נישט צופריעדען, האלט עס פון איהר זייט פאר א גרוים אומרעכט — סטייטש אקעגען א מאַן! ווי קומט עס אזוינס צו א יודישער טאָכטער? זי טהוט זיך אָן א כח די זינד צו פארגלעטען, דוקא טאָן אויף איהם א בליק, ווייזען א פריינדליכע מינע. קוים אָבער פועל׳ט זי עס ביי זיך, אָט אין דער רגע טאַקי קומט איהר, מעשה-שטן, אויפ׳ן געדאנק, עפּיס גאָר ווי אויף צו להכעים — „ער", רפאל! חנצה

איז עפּעס מיט זיך אַליין צודרעהט, נישט רעכט צו פערשטעהן, וואָס איז איהר אַזוינס געשעהן? זי זוכט זיך אוים אַרבייט, בכדי דעם קאָפּ זיך צו פערשלאָגען, מישט זיך אין דעם בעל־הבתיש׳קייט, חאַפּט זיך צו אַזעלכע מלאכות, וואָס זי האָט גאָר קיין מאָל נישט געטאָן. די מאַמע קוועלט גאָר אָן קוקענדיג, שמעלצט זיך פאַר גרוים פרייד און גיט איהר אונטער חשק:

— אַזוי, טאָכטער, אַזוי, לעהרען זיך, נשמה מיינע, זיין אַ בעל־הבית־טע מיט „דיינעם" ביז הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר!

חנצה שטעהט זיך איינמאָל אַליין אין שטוב פריהמאָרגענס, קיינער חוץ איהר איז נישטאָ. זי טראָגט אַ דינס, אַ שניי־ווייס באַטיסטען קאָפּ־טעלע, צוגעפּאַלען צום לייב, מיט אַ געשטריקט קרעגענדיל, פּעסט געשפּי־ליעט אַרום אַ קלאָר, ווי פון עלפּענביין אויסגעטאָקט העלזעלע, דאָס יונגע פּנים׳ל מלא חן, בלוט און מילך, אַ מיילכען נאָר צום מאָלען, שוואַרצליכע, ברענענד־פייכטליכע אויגען לויכטען אַרוים פון געדיכטע ברעמען, ווי אַ פּאָר בריליאַנטען. אויפ׳ן קאָפּ אַ זיידען טיכעל, אַרויסגערוקט אַ ביסעל, אַזוי אַז עס קוקען אַרוים בגנבה האָר.

זי איז בעשעפטיגט מיט איבערווישען גלעזער, שעלכלעך, אוים וועלכע מען האָט געטרונקען טיי, און ווי זי נעהמט זיך אויסשטעלען זיי אויף זייער אָרט אין בופעט, קומט אַריין אין שטוב ר פ א ל. זי קעהרט אוים דאָס פּנים, טוט אַ קוק און ווערט צומישט. רוקט געשווינד אַראָב דאָס טיכעל כמעט ביז די אויגען, שטעהט ווי אַ נעכטיגע און שווייגט.

ר פ א ל׳ן גיט עפּיס אַ נעהם. ער זעהט פאַר זיך אַ שענהייט, נאָך גאָר אַ קינד — און שוין מיט אַ צוגעדעקטען קאָפּ! ער שטעהט אַ ווייל אויף אָהן ווערטער און איז פערגאַפט. באַלד געפינט ער זיך, וויטעט זיך מיט איהר גאַנץ איידעל, מיט דרך־ארץ, אויף דעם נייעם שניט, און פרעגט זיך אויפ׳ן פאָטער. נאָכדעם ווי ער האָט בעקומען איהר ענט־פער, אַז דער פאָטער איז נישטאָ אין דער היים, טוט ער זי ווייטער אַ פרעג, אויב ער וועט באַלד קומען. זי טראַכט ענטפערן: „ניין", נאָר נישט ווילענדיג כאַפּט זיך איהר פונ׳ם מויל אַרוים „יאָ", און בעט איהם זיצען. וואונדערט זיך דערנאָך אַליין דערויף, וואָס זי האָט געטאָן, למאי האָט זי איהם פערהאַלטען. געבעטען זיצען, נאָר פערפאַלען.

אויך די אייגענע מעשה טאַקי מיט רפאל׳ן. איידער זיך רעכט צו בעדענקען, זיצט ער שוין אַראָבגעלאָזט די נאָז, ווי דער גוטער יאָהר וואָלט איהם גענומען, און אַנידערגעזעצט אויפ׳ן בענקעל. אין קאָפּ פּיקט זיך איהם אין איין פּיקעניש: קום, בחור, הייב זיך אויף און קום, זיי נישט קיין לעקיש! און דאָס האַרץ אָבער דערלאָזט איהם ניט אַוועקצוגעהן, אַלץ:

זיץ, זיץ, נישקשה! די האַנד דערוויילׄ גנעהט פון זיך אַליין אין בוזעם־קע־שענע, נעהמט און דרעהט אַ פּאַפּיראָס.

חנצה איז גערן האָטש מיט וואָס ס׳איז צו דינען און טראָגט אונטער אַ פעקיל שוועבעלעך. רפאל דאַנקט, זוכט אוים עפּיס אַ געשפּרעך, תחילת גנעהט עס עפּיס שווערליך, קורץ, איבערגעהאַקט, עס קלעפּט זיך נישט, ער אַלץ מיט שאלות: איין מאָל אַ פרעג, ווייטער אַ פרעג, גלאַט אַזוי זיך פון דער העלער הויט, און זי אַלץ: „יאָ״, „ניין״. אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ. נאָר וואָס ווייטער — ווייטער שפּינט זיך דאָס געשפּרעך שוין גרינגער, לייכגער. עס קומט צורעד פונ׳ם גלופּסקער עולם יודען: יודלעך אַזוינע, פּראָסטע, אָהן חכמות, נישט קיין גע׳מלאכה׳טע. און יודלעך מיט חכמות, גע׳מלאכה׳טע, אַזוינע און אַזוינע... חנצה אינטערעסירט זיך צו וויסען, אויב ער איז נאָך פון יענע „אויפגעיורענע״, „אַריסטאָקראַטען״, ווי זיי הייסען, און אַז זי האָט געזעהן, ווי ביים דערמאָנען נאָר זייער נאָמען האָט רפאל זיך פערקרימט אַזוי, וואָס האָט געהייסען ערגער נאָך ווי געשאָלטען זיי אין טאַטען אַריין, איז זי עפּיס לעבעדיגער געוואָרען.

— דער טאַטע מיינער, זאָגט זי: האָט זיי אויך נישט ליעב, אָנקוקען קען ער די דאָזיגע לייט נישט.

— אַ־אַ,דער טאַטע! מאַכט רפאל, פאַרדרעהענדיג די נאָז, ווי איהרע ווערטער האָבען איהם שטאַרק נישט געשמעקט: דעם טאַטענס נישט קענען אָנקוקען איז עפּיס גאָר אַנדערש.

חנצה שטעלט אויף די אויגען אויף איהם פערוואונדערט, גלייך ווי זי פאָדערט, ער אָל איהר דערקלערען, וואָס בעטייטען זיינע ווערטער.

רפאל אָבער האָט איינגעזעהן, אַז אַצינד איז נישט די געלעגענע צייט אַריינצולאָזען זיך דאָ מיט איהר אין אַ טיעפען שמועס, וואָס איז פאַר איהר תרגום. ער מאַכט זיך דעריבער תם, כלומר׳שט פערשטעהט ער זיך נישט אויפ׳ן וואונק, וואָס זי קוקט דאָ אַזוינס אויף איהם, און מאַכט אַ שמועס גאָר איבער עפּיס אַנדערש.

אינמיטענדרינען, ווי זיי שמועסען דאָ זיך ביידע, טהוט זיך איין עפען די טיר — און עס ווייזט זיך אַ גרויסער טלית־און־תפלין־זאַק, פון אַ בן־פקועה־פעלכען, אַרומגעלאַמעוועט מיט בלויע קרייקעס, אויף וועלכע ס׳איז אויסגענעהט עפּיס ווייסע צייכענס פון אַ פאַבריקע און ציפרעס פונ׳ם יאָהר. נאָך דעם טלית־און־תפלין־זאַק ווייזט זיך אַ הענטיל, עס טהוט אַ שמיר די מזוזה. נאָך דעם שמיר הערט זיך אַ קוש, נאָך דעם קוש ווייזען זיך פּיס־לעך — און אין שטוב רוקט זיך אַריין מיט אַ משונה־ווילדען „גוט־מאָרגען״

א קליין יונגער־מאַנטשיקעל, א דאַרס, א בלייכס אין א לאַנגער לאַסטינגנע־גער קאַפּאָטע מיט א ים־שוימען־שטעקעלע אין דער האַנד.

בנציה וואַרפט א בליק אויף חנצה'ן, אויף רפאל'ן, ווערט רויט, ווי א אינדיק, און לויפט דורך געשווינד די שטוב מיט די פיסעלעך, שטאַרק אויפגעבראַכט, צו זיך אין אַלקעריל אַריין.

אין דעם בייזען בליק זיינעם איז ניט געלעגען דאָס, וואָס מען רופט „פעפערזיכטיג", חלילה! ווי קומט עס צו איהם? פרעגט איהם בחרם אזוינס גאָר צו טראַכטען. חלומ'ען וואָלט זיך איהם אפילו נישט געקענט אזעלכס... נאָר וואָס דען? איהם האָט אונטערגעטראָגען גלאָט אזוי, גאָר אָהן אַלע חכמות, דאָס שמועסען איהר מיט א מאַנסביל. איהר זיצען מיט א מאַנסביל אָהן א שומר, דאָס אַליין אין איין עבירה: גויה, מען טאָר נישט! ס'איז דאָ בפירוש א דין... פונקט אזוי וואָלט איהם אויך געאַרט א פליישיג טעפּיל ביים פייער נעבען א מילכידיגס, ס'איז נישט רעכט, נאָך איידער עס קען גאָר ווערען א שאלה...

חנצה איז ביי בנציה'ס אַריינקומען געבליבען זיצען ווי אָבגעבריהט פאַר בושה, א גאַנצער קנויל פון פערמישטע געפיהלען האָבען זיך אינווענינ אין איהר געפּלאָנטעט. גלאַט „מאַן" פאַר זיך אַליין, ווייל אין דעם נאָמען ליגט אזוינס, וואָס מען טהאָר נישט זאָגען, איז עפּיס פריקרע, א בושה פאַר לייטען, און בפרט נאָך אזעלכער ווי בנציה. ס'איז איהר א חרפּה, א בושה דאָס אַריינקומען זיינס, זיין געשטאַלט, אַלץ מיט אייגאַנדער, משטיינס געזאָגט. עס אַרט זי, וואָס דענקט וועגען איהם רפאל, וואָס פאַר א מיינונג האָט ער איבער איהר שלימזל? באַלד אָבער איז זי בייז אויף זיך אַליין, סטייטש, וואָס געהער זי זיך אָן מיט דעם, מיט א ווילד־פרעמדען מענשען? לאָז ער זיך דענקען וואָס ער וויל, אַלץ איינס. נאָכמעהר, זי פיהלט זיך גאָר בעליידיגט פאַר דעם מאַן, איז אין כעס, פאַר וואָס זאָל יענער דענקען פון איהם שלעכט. ער איז דאָך פאָרט איהרער. עס פער־דריסט זי, צו־וואָס האָט זי דעם פאַרשוין דאָ פערהאַלטען. וואָס וויל זי, וואָס פערלאַנגט זי? און טאַקי צוגלייך דערמיט פיהלט זי, ווי עס ציהט איהר עפּיס דאָס האַרץ, עס ציהט, ציהט א שרעק! ס'איז אינווענינ אין איהר א קאָכעניש, א פּלאָנטעניש, זי מינעט זיך, די פאַרב שטעהט איהר אין פּנים — און זי איז וואונדער־־שען, שענער נאָך ווי פריהער.

רפאל פערשטעהט איהר לאַגע, פיהלט זיין שולדיגקייט, אז איצט וואָלט גלייך געוועזן זי לאָזען צורוה. ער רייסט זיך, רייסט זיך אוועקצוגעהן, נאָר אומזיסט, ער קען פון איהר די אויגען נישט אָברייסען — ביידע זיצען ווי אויף שפּילקעס און שווייגען.

אַ שנייצען די נאָז, ברייט, אויף אַ קול ווי פון אַ שופר, לאָזט זיך הערען אויף יענער זייט טיר, אָנזאָגענדיג די בשורה, אז אָט געהט לייבצע. דער־זעהענדיג רפאל'ן ביים אריינקומען אין שטוב, איז לייבצען ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. ער האָט זעהר גוט געוואוסט, אז רפאל קומט אַנדערש נישט, סיידען ס'איז דאָ איין עסק, און דאָס ווילט זיך איהם דאָך טאַקע זעהר שטאַרק, הלואי עפטער עסקים מיט רפאל'ן, וועט ער דאָך פערדיענען.

— אָ, אַ גאַסט! מען בעדאַרף מאַכען שהחינו, אָווא, אַזאַ צייט, אַזאַ לאַנגע צייט נישט געווען ביי מיר אין שטוב! האַ, וואָס איז די מעשה, וואָס? נישט שען, רב רפאל, נישט שען — מאַכט לייבצע קלאַפּענדיג מיט אַ פינגער די נאָז — אדרבה זאָגט, טהוט מען עס אַזוי אַ פריינד, וואָס האָט אייך אמת ליעב, האַ? בנאמנות! איך האָב זיך שוין שטאַרק מצער געווען, אַלץ איבערגעטראַכט, אפשר האָב איך מיך מיט עפּיס פאַרזינדיגט, נאָר השם־יתברך איז מיין עדות, אויך מיין ווייב און מיין טאָכטער דאָ, וואָס איהר זעהט, אַז איך בין ריין פון שולד, אדרבה, פאַרקעהרט... עולם ומלואה האַלט איך פון אייך. איאָ, חנצה, וואָס זאָג איך תמיד, האַ, אויף רב רפאל'ן? — מילא נו, פערפאַלען. וואָס געווען, איז געווען, אצונד פּרעה איך מיך באמת, וואָס איך זעה אייך, זאָל מיר גאָט אַזוי העלפען בכל אשר אפנה. נו, זאָגט־זשע מיר קודם כל, ווי געהט עס אין געזונד, אין די געשעפטען, האַ?

— געלויבט דער אויבערשטער, גוט! זאָגט רפאל: געשעפטען זענען דאָ זעהר פיעל און אָט בין איך טאַקי אצונד געקומען וועגען געשעפט.

— אי־אי, אויב אַזוי, קומט־זשע אריין צו מיר אין חדר, — זאָגט לייבצע מיט אַ שיינענדיג פּנים פאַר גרויס הנאה: — קומט, זייט מוחל, און מיין טאָכטער וועט זיך מטריח זיין צוליעב דעם גאַסט אריינטראָגען אונז אהינצו אַ ביסעל משקה מיט פערבייסען, אַ — יאָ, חנצה? אָדער אפשר איז דער מאַן דיינער שוין געקומען פון בית־מדרש און דיר גלוסט זיך אַ ביסעל פאַרברייינגען מיט איהם, האַ, וואָס שעמסטו זיך? חנצה? — חכמה'ט־זיך לייבצע פאַר גרויס שמחה, נאָכקוקענדיג מיט איין אויג חנצה'ן, וואָס איז אוועקגעגאַנגען שטאַרק פאַרשעמט, מיט דעם אַנדערען ווינקענדיג צו רפאל'ן, און איז מיט איהם צו זיך אין חדר אריין.

דאס דריטע קאפיטעל.

יענע צייט, מיט א יאָהר פערציג, פופציג צוריק, האָט אין דער לאַנגער, פינסטערער נאַכט פונ׳ם יודישען לעבען ביי אונז אין לאַנד אָנעהויבען צו שיינען אויף טאָג. א פריש ווינטעלע האָט א בלאָז געטאָן פון מערב־זייט, צוטריבען די געדיכטע וואָלקענס איבער דער ענגער יודי־שער גאַס און די בילדונג האָט ווי דער מאָרגענשטערן ארייננעשיקט אויך אהין פון איהרע שטראַהלען. א קליינער טייל יודען זענען מיט דעם בעגין אויפגעשטאַנען לערנען, צווישען זיי אַזעלכע, וואָס די אויגען נאָך פער־שלאָפען, נישט רעכט ביי די געדאַנקען, האָבען ווי די פערדולטע זיך גע־יאָגט, געוואָרפען אין אַלע זייטען, און פאר גרויס איילעניש דערווייל גע־בראָכען, אומגעוואָרפען, אָנגעמאַכט שאָדען. דער איבריגער עולם האָט זיך נישט געריהרט פונ׳ם אָרט, זיך געבייזערט און געמורמעלט, וואָס מען שטערט איהם דעם שלאָף.

ס׳איז א קריגעריי, א געווערטלעריי צווישען ביידע צדדים: די רופען יענע „פעפערס”, פוילע — פאַרלעגערטע — צוגעלעגערטע סחורה, אונטער־לאָזענדיג זיי אונטער דער נאָז פאָנפעס, און יענע ניסען, קייכען, שרייען: שקצים, הולטאַיעס! די יאָגען אַלץ ווייטער, ווייטער, ארויס אין דער פרייער וועלט אריין, מיינענדיג, עס שטעהט זיי פאַר דאָרט גליקען, און יענע אויף די געלעגערס גיבען אויף זיי א מאַך מיט דער האַנד: נאַראָנים! איהר וועט האַפען א קלאַפ, וועט שפעטער, נישקשה, קומען ווי די אָבגעשמיסענע צוריק מיט אראָבגעלאָזטע נעז! ביידע צדדים האַמפערען זיך, איינער דעם אַנדערען טהוט אין דער גאַל אריין, ס׳איז א צערייסעניש, א צעפאַלעניש, קידער־ווידער!...

מעהר פון אַלע האָבען עס געפיהלט די יונגע פאַר־פאָלקען, פאר זיי איז די בילדונג־שמילדונג געווען א סם — עס האָט אָנגעמאַכט א דרע־העניש, זיי אויסגעקוויקעלט. בעלי־הבית׳לעך וואַרפען אוועק זייערע פלונית׳־טעס, לויפען בגנבה ערגיץ אוועק — לערנען. יוגענדען וואַרפען א אום־חן,

שפּייען קלעק אויף זייערע מאַנעלעך־צוצקעס, וואַרפען אַראָב די שליי־ערס און ווערען פריצה׳ס. איידעמלעך פון בנציה׳ס סאָרט קריכען אויס ווי די מייז, אַ מגפה אויף זיי, נישט דאָ געדאַכט.

מען זאָל זוכען אויף בעלנות אין די מעטריקע־ביכער פון יענער צייט, וואָלט זיך גאַנץ זיכער דערוויזען, אַז אַזוי פיעל גט׳ן ווי דענסטמאָל איז צווישען יודען קיינמאָל נאָך נישט געווען.

רפאל האָט מיט זיין אריינגאַנג צו לייבצען אין שטוב פערטראָגען די קרענק פון יענער צייט — חנצה נעהמט זיך און בעקומט היץ!... עס דרעהט זיך איהר דער קאָפּ, עס בייט זיך איהר דער געשמאַק, דאָס וואָס פריהער איז איהר געווען ליעב, איז אַצונד פע, וואָס אַמאָל גוט, היינט שלעכט — די אַלע גוטע סימנים פון יענער פאַרשלעפּטער קרענק, נישט היינט גע־דאַכט! בנציה איז איהר פריקרע, איבעל ווערט איהר אַ קוק טאָן אויף איהם. רפאל׳ן געפעלט חנצה אַלץ וואָס ווייטער מעהר, ער זוכט אויס צייט צו זעהען זיך מיט איהר, ווען זי איז אַליין. ער גיט איהר איין שכל, פאַרברייננגט מיט איהר די צייט אין אַ קלוג געשפּרעך, זי חאַפּט־אויף זיין איטליכס וואָרט, עס חאַפּען זיך ביי איהר אויף נייע געדאַנקען, פרישע געפילען, עס קאַכט זיך, קאָכט, זי ווערט צעקאָכט און צו איהם צוגעקאָכט. רפאל האָט אָנגעצונדען אין חנצה׳ס האַרץ אַ העליש־פייער און אַליין אויך געברענט צו איהר — נאָר דאָס פייער איז דערוואייל ביי ביידע געווען פער־באָרגען, איטליכער בעזונדער פון זיי האָט עס געשטיקט אין זיך, געברענט שטילערהייד.

רפאל, אַ מענש מיט יושר, מיט פערשטאַנד, געניט אין דער וועלט, האָט אַלסדינג איינגעווענדט פון זיין זייט, דאָס פייער פון אָנהויב צו לעשען. ער האָט זעהר גוט בערעכענט, ווי ווייט אונמעגליך עס איז, אויף דעם גלייכען רעכטען וועג דעם וואונש פונ׳ם האַרץ צו דערגרייכען. חנצה האָט דאָך אַ מאַן, אמת טאַקי ער איז אַ בהמה, אָבער פאָרט אַ מאַן. אַ מאַן אַ בהמה איז גאָרנישט אַזא זעלטענע זאַך. אָנמאַכען צווישען זיי אַ בייז־שלעכט לעבען, צערייסען אַ פּאָר־־פּאָלק — אַזוינס איז איהם נישט גע־לעגען אין זיין כאַראַקטער. היינט איז דאָך, גאָר אָהן דעם, עפּיס צווישען איהם און איהרע עלטערן אַ גאַנץ טיעפער אָבגרונד. זיי זענען בענאָטישע, פערשימעלטע פון דער אַלטער וועלט, און ער איז איינער פונ׳ם נייעם שנית, מעהר אָדער ווייניגער — אַלץ איינס. שוין דאָס אַליין, וואָס אַ בנציה קען זיין זייער איידעם, בעווייזט געגוג, ווי ווייט אַזעלכע זענען פון אַ רפאל׳ן, אַזוי ווייט ווי הימעל פון ערד. דעריבער, אָנגענומען אפילו דער פאַל, אַז חנצה בלייבט איין אַלמנה אָדער אַ גרושה, וועלען דען די עלטערן איהרע וועלען זיי אויסגעבען פאַר איהם? און אַז ייי וועלען זאָגען: ניין, וועט

דאָך זיין טאַקי ניין, וואָרום די הויפּט־ראָליע ביי יודען אין אַ שידוך שפּיע־לען דאָך גאָר די עלטערן. וואָס ווייסען קינדער — זאָגט מען — און וואָס האָבען זיי אַ דעה צו זאָגען אין אַזעלכע זאַכען...

רפאל האָט עס אַלסדינג גוט בערעכענט און זיך אַליין געפּרעגט, אין האַרצען, וואָס ער וויל און צו וואָס אַזוינס קען פיהרען? נאָר ווען דער האַנדעל איז ביי רפאל'ן געגאַנגען נאָך אַ פּינקטליכער אויסרעכנונג אַלס־דינג פריהער, איז ביי אַזעלכע זאַכען, ווי געפיהלען אינווענינ אין דער נשמה, די אַלע בערעכנונגען זענען נישט אָנגעגאַנגען. דאָס האַרץ ווייסט נישט און האָט נישט געוואָלט וויסען פון קיין חשבונות, עס האָט זיך געטאָן זיינס, אַלץ ווייטער — ווייטער געצויגען און געצויגען ביז רפאל איז מיט דער צייט פערגאַנגען העט־ווייט, אַזוי אַז צוריק איז גאָר קיין מעגליכקייט נישט געווען.

און חנצה? אוי, אַז אַך־און־וועה איז חנצה'ן, נעבעך, געווען פון אַלע זייטען. אַ וועהטאָג אַ גרויסער איז איהר, ווי אַ יודישער טאָכטער, פונ'ם יצר־הרע, וואָס צעקאָכט איהר די געבליטען מיט זינדיגע געדאַנקען פון ליעבע, וואָס גיט איהר צו פיהלען אַ זוינס, וואָס אַי־אַי־אַי, חס וחלילה, עס פאַר'ן מויל צו ברענגען! און אַ וועהטאָג אַ גרויסער איז איהר אויך פון בנציה'ן דעם שלימזל איהרען. לעבען מיט אַזעלכען איז אונמעגליך. זי האָט דאָך איהם פיינט, קען איהם נישט אָנקוקען. אַזא לעבען, משטיינס־געזאָגט, פון אַ פּאַר־פּאָלק נישט צום האַרצען, איז דאָך אַ זינד נאָר אָקעגען זיך, אָקעגען גאָט און לייט. פּטור ווערען פון איהר שלימזל איז גאָר ניט געמאָלט, זי איז דאָך ביי טאַטע־מאַמע אין די הענד, זיי האָבען איבער איהר צו זאָגען — און ביי זיי אין די אויגען איז דאָך דאָס בנציה'לע איהרס מלא חן, שעהן ווי די וועלט. וואָס איז שייך, זי האָט פיינט, אַז זיי, טאַטע־מאַמע, האָבען עס ליעב!... הכלל, אַזוי צי אַזוי איז חנצה זינדיג, ס'איז איהר ביטער פון ביידע זייטען.

נישט געפּרופט זאָלט איהר ווערען, ווייבלעך, נישט פאַר אייך, יודישע טעכטער, געדאַכט אַזעלכע יסורים ווי חנצה'ס, נעבעך!

לייבצע האָט זיך געשפּיגעלט אין זיין איידעמיל, זיך בעריהמט, גע־צאַצקעט מיט איהם פאַר לייט, אָבגעלויבט אין טאָג אַריין זיינע גוטע מעלות און שטאַרק הנאה געהאַט ביי אַ געלעגענהייט אַמאָל דערצעהלען דעם יחוס זיינעם, אַז ער וואַקסט פון דעם רעכטען צימעס פונ'ם פאָטערס צד, פון דער מוטערס צד — גרויסע רבנים, לויטער בערען, און די אַלע, אַ קאָטאָוועס עפּיס, זענען זיינע מחותנים! רב צעמפּיל, דאָס שיינדיל, דאָס „גלות־ליכטיל" פּששש... איז אַ מחותן, און רב, רב... דאָס אויבערשטע פונ'ם

שטויסעל — אויך אַ מחותן, בכן... זאָלען גלופּסקער וויסען, ווער אַזוינס איז לייבצע דער רויטער!

אויך יענטיל, דאָס ווייב זיינס, האָט זיך שטאַרק איבערגענומען מיט בנציה'לען, איהר זים איידעמיל, פאַר די בעקאַנטע ווייבער איהרע, אַלע גע־לויבט און געדאַנק זיין ליעבען נאָמען פאַר דער דאָזיגער מתנה זיינער, נאָר אויסלאָזען לסוף פלעגט זי געוועהנטליך מיט אַ זיפץ, חליפענדיג: סטייטש, חנצה איז נאָך ניט מעוברת! און וואָס קען דערפון זיין דער תכלית? זי האַפּט זיך אָן ביים הארצען, קלאַפּענדיג דערויף מיט'ן פינגער, אַז דאַ, אַ־דאַ האָט זי אַ וואונד. אַ מכה אַ גרויסע, שונא־ציון.

די ווייבער, באַרמהארציגע, בערייךעוודיגע, ווי דער שטיינער איז, רעדען איהר אויס דאָס הארץ, איטליכע מיט איהרע טרייסטווערטער. איינע זאָגט:

— יענטיל, נשמה מיינע, שאַ, געווּג געוויינט, דער זכות פון די היי־ליגע מחותנים דיינע וועט דיר ביישטעהן דאָרט, פאַר דעם כסא־הכבוד, און איבער אַ יאָהר, אם ירצה השם, וועט חנצה דיינע גלעגען ווערען מיט אַ יונגעל.

די צווייטע דערצעהלט איהר אַ מעשה עפּים מיט אַ ווייבעל ערגיץ, וואָס האָט אַ היבשע צייט נישט געקינדעלט, איז געקומען איינער אַ בריה צו אַזוינע זאַכען, איך וויים נישט, וואָס ער האָט געטאָן פאַר אַ מיטעל — און דאָס ווייבעל, הלואי אויף חנצה'ן דיינער געזאָגט געוואָרען, איז באַלד טאַקי פערגאַנגען און טראָגען. נאָך אַ יודענע דרינגט איהר אויס פונ'ם שכל, אַז אַ קליין יונגעל, עס מעג זיך חאָטש זיין אַ בעל־הבית'ל, קען גאָר ניט קינדלען, — סיי אַ מענש, סיי אַ בהמה, להבדיל, אַלע איינס.

— אַז בנציה דיינער וועט אונטערוואַקסען, עלטער ווערען, וועט ער, אם ירצה השם, אָבגעבען דיר זיינס מיט פּראָצענט, האָב קיין מורא נישט, נישקשה!

ווען לייבצען איז אַמאָל געראָטען מאַכען דורך רפאל'ן אַ גוט דיסקאָנט־געשעפטיל, אַראָבהאַפּען פון אויבען אַ היבש פּערדיענסטעל, און צוליעב דעם איהם פאַרבעטען אינאיינעם מיט גוטע ברידער צו זיך אין אָוועגד אויף אַ גלעזיל טיי, פלעגט ער, לייבצע הייסט עס, בשעת חדוה דענסטמאָל אונטער־ווארמען דאָס איידעמיל, דאָס צאַצקעלע זיינס, עס זאָל אַרויסווייזען ביים טיש זיין תורה, און אַלע ווינקען, צו־ווינקען רפאל'ן, ער זאָל מיט'ן קאָפּ זיך צוהערען.

— אַ נו בנציה, לאָז זיך הערען! עפּים אַ וואָרט, אַ גוט שטיקעל אַזוינס ווי דו קענסט, אַזוי מיט אַ מויל!

און בנציה צופלאַקערט זיך, צושאַקעלט זיך מיט די הענד און פיס, שיט מיט שטיקלעך גמרא און מישט אוים קאַשע מיט מאָהן.

— אַ נו? מאַכט לייבצע, וואָס איז פּלאַטשיגליך אין לערנען, שטשי־רעט אוים צו רפאלין איין אויגעלע, שמייכלענדיג דערביי זיס מיט אַ שיי־נענדיג פּנים — איאַ, האַ, סחורה?

רפאל ענטפערט מיט אַ קנייטשעלע, עפּים אַהן ווערטער, איבערקוקענדיג זיך מיט חנצה'ן, וואָס מינעט זיך פאַר שאַנדע, טראַכטענדיג ביי זיך: אוי האָסטו מיר געגעבען אַ גוט שטיקעל סחורה, טאַטע!

דערמיט אַליין, וואָס לייבצע האָט זיך בעריהמט מיט בנציה'ן, אָט דערמיט טאַקע האָט ער איהם בעגראָבען. אַ פּנים, אַזוי איז לייבצעס פינ־סטערער מזל געווען אָנגעשריבען דאָרט אויף איהם אין הימעל, אַז ער אַליין, מחילה, מיט זיין בענעהמונג, מיט די רעד זיינע, זאָל, גאָר אַליין נישט צו וויסען, דער טאַכטער איינגעבען שכל, פיינט צו בעקומען דעם מאַן און פערליעבען זיך אין רפאלין. ער זאָל עס געווען, חלילה, וויסען, וואָלט ער, שונאי־ציון, זיך גיכער אַ מעשה אָנגעטאָן, זיך בעגראָבען טיעף אין דער ערד ניין איילען.

איינמאָל, פּורים צו דער סעודה, אויף וועלכער ס'איז געווען פאַרבעטען רפאל מיט נאָך אַנדערע געסט, און מען האָט זיך וואויל געטאָן, האָט לייבצע מיט דער פאָרסע געוואָלט אַרויסווייזען דעם איידעמילס תורה, לאָז דער עולם הערען, ווי שען ער דרשה'ט, וואָס פאַר אַ תכשיט ער איז.

— שאַ, — פּאַטשט לייבצע מיט אַ האַנד אין טיש: — מיינער וועט אונז דרשה'נען עפּים מיט דער מגילה. שאַ, אָט וועט איהר עפּים הערען... היידאַ, בנציה!

און דאָס בנציה'לע, וואָס האָט לכבוד פּורים איבערגעהאַפּט די מאָס, געהאַט אַ איבעריג ביסעל משקה אין קאָפּ, הויבט אָן זאָגען שטאַרק פער־פּלאָמט אַזוי:

— אין פּלוג איז דאָך אינגאַנצען דער ענין דאָרט נישט רעכט. צו וואָס שטעהט ביי מרדכי'ן: מרדכי היהודי? וואָס לאָזט דערמיט דער פּסוק מיך הערען? פשיטא, ווייסען מיר דען אַליין נים, אַז מרדכי איז מסתמא אַ יוד? מרדכי איז מרדכי, אַ יוד! וואָס דען, מרדכי זאָל הייסען אַ גוי, בתמיה, ווי געשיקט זיך עס?... נאָר אַוועקגעלעגט שוין אפילו די דאָזיגע קשיא, נאָך און נאָך קשיות, וואָס איז דאָ צו פרעגען, אויף וועלכע עס שטעלען זיך דאָ אַלע מפרשים, בלייבט דאָך טאַקי פאָרט די אַלטע קלאָץ־קשיה: פאַר וואָס ביי אחשורש'ן שטעהט ויאמר און ביי אסתר המלכה — ותאמר? עפּים מוז דאָך דרינען עפּים שטעקען. היינט איז דער קוועטש

פון עשרת אלפים ככר כסף, צעהן טויזענד זילבערנע ככר, און עשרת בני המן, אויך הארבליך, — וואָס קוועטשט זיך אזוי דער פסוק צו זאָגען ביי ביידע, אי ביי די זילבערנע ככר אי ביי די בני המן, דוקא צעהן, און וואָס וואָלט אונז געאַרט, אז עס זאָל נישט געווען זיין צעהן?

— אַ וואָ! — מאכט לייבצע גאָר אַנקוועלענדיג, — האָט איהר געהערט אַ נעהם טאָן אביסעל אזוי אַ פסוק, אהער אַ דרעה, אהין, אז עס ווערט, מחילה, אַ לעמעשקע!... אַ יאָ, סחורה? היידא, בנציה, זאָג, זאָג ווייטער, ווייטער!

— נישמעהר, ס'איז רעכט. די ווערטער פון דער הייליגער תורה זענען צוקער־זיס, — צולאָזט זיך בנציה ווייטער אויף זיין זיס קול'כען: — דער תירוץ איז נאָך דעם פראָסטען פשט אזוי: ווי מיר ווייסען, האָט פון שרי דער ארויסגעוואָרפענער „יוד" זיך אַ לאַנגע צייט ארומגעוואָגעלט ביז יהושע האָט איהם אָנגענומען, אריינגעגאַנגען אין ארץ־ישראל און איינגענומען די פעלקער. דאָ איז נאָך גלות־מצרים דער יוד געקומען צו רוה און געווען, הייסט עס, בכח, ווי מיר האָבען דאָ געזעהן. שפּעטער אין גלות פרס האָט דער יוד מרדכי היהודי (כלומר, אזוי מיינט ער, מרדכי היהודי מיט אַ יוד, מרדכי נישט מרדכע) און דער יוד ביי אחשורש'ן, וואָס אריין צו איהם דורך אסתר המלכה, ויאמר — און ער האָט געזאָגט, געזאָגט... פערשטעהט איהר מיך, ער האָט עס גובר געווען יענעם יוד (עשרת) פון די אלפים, אויך יענעם יוד (עשרת) פון די בני המן! דען זייט ווייסען, אז עס זענען דאָ צוויי מיני יודען! אַ יוד אין דער קדושה און אין דער טומאה אַ מין...

— יונגער מאַן! — פאַלט אריין בנציה'ן אין די רעד רפאל, וואָס האָט שוין ניט געקענט מעהר זיך איינהאַלטען: — וואָס ווילט איהר האָבען פון פסוק, נעבעך? ויאמר איז לשון זכר, ותאמר — לשון נקבה.

— לשון נקבה קען איך נישט! — צושרייט זיך בנציה אין איין כעס, פלאַם־פייער — אַ שמועס בלשון זכר ונקבה, דאָס קענען נור די פראָנצוויזען, ימח־שמו'ניקעס: ויאמר — ער האָט געזאָגט, ותאמר — זי האָט געזאָגט. מיט דעם פוץ, מיט דער מאָדע...

דאָס איז פון בנציה'ס זייט געווען אַ שטיין גלייך צו רפאל'ן און צו חנצה'ן אין גאָרטען אריין, איין אָנצוהערעניש, וואָס זיי זיצען און רעדען אָפּט צווישען זיך אָהן אַ שומר. זיין שפּראַך האָט זיי געטראָפען ביידע ווי אַ פייל אין הארצען.

זינט דענסטמאָל איז בנציה ביים ווייב אַ נפטר — אוים בנציה און רפאל פאַרנעהמט דאָס גאַנצע אָרט ביי איהר אין הארצען.

געוויסע צייטען אזעלכע איז געווען, וואָס חנצה פלעגט קענען בלייבען

איינע אליין אין שטוב. רפאל האט שוין די צייטען געוואוסט און איז גע־קומען פארברייינגען אביסעל די צייט אין איהר געזעלשאפט מיט גרויס פערגעניגען. און תמיד איז ביי איהם אין קאפ געווען גרייט עפּיס אן עסק'ל, עס זאל פארשטעלען די אויגען, דיענען פאר א אויסרעד אין א נויטפאל פאר לייבצען און זיין הויזגעזינד.

איינמאל איז ער אין אזא צייט געקומען און געטראפען חנצה'ן פער־אומערט, מיט פערוויינטע אויגען. דאס האט איהר נאך צוגעגעבען חן, ווי דער שענער, בליהענדער רויז די טוי־טראפּען זומער פריהמארגען. ער האט זיך נישט געקענט איינהאלטען און זי געפרעגט, וואס דאס וויינען איהרם בעטייט, עפּיס מיט אזא ווייכע ציטערדיגע שטימע, מיט וועלכער א גע־טרייער פאטער ווענדט זיך צו זיין ליעבהארציג, געקרענקט קינד.

חנצה בעהאלט דאס פּנים און צעוויינט זיך נאך מעהר, רפאל מיינט, אט עקט זיך איהם דאס לעבען פאר גרויס רחמנות, נעהמט זי אן ביי דער האנד, פעסט, אין איין געבעט:

— דערצעהל, דערצעהל!...

א קאלט־ווארמער שטראם לויפט חנצה'ן דורך איבער'ן לייב און די האנד איהרע ציטערט ליגענדיג אין רפאל'ס האנד. רפאל בעקומט נאך מעהר מוטה, בעט, חלש'ט, אזוי און אזוי... ביז חנצה טהוט איהם צוליעב — און עס דערוויזט זיך צום סוף אט־וואס. צווישען דער מאמע מיט דער טאכטער איז היינט געווען חושך איבער בנציה'ן.

קומענדיג, ווי געוועהנטליך, אין דער פריה מיט דעם גרויסען טלית־זאק פון שוהל שטארק הונגעריג, איז בנציה אוועקגעזעסען ביי זיך אין חדר א היבשע צייט אונגעגעסען, מיט סמאהע אויף די ליפּען, עמיצער זאל עס זיך אן איהם דערמאנען. ער האט זיך געקראצט אין דער פאה, געקנאקט די פינגער, געצמאקעט, געמאכט מיט די ליפּען, ארויסגעגעבען פון זיך זיפצעלעך, די שענע הוסטעלעך, געאייקעט, געאויקעט, ביז די שוויגער האט זיך ארומגעקוקט.

— אוי, א וועהטאג א גרויסער, נאך האט ער, נעבעך, אין מויל נישט געהאט! ס'איז דאך א צער בעל־החיים... — טהוט זיך א חאפּ יענטיל, ברעכענדיג מיט די הענד, לויפט געשווינד און טראגט צו דעם איידעמיל אויף א טאץ אנבייסען — א פּאר אייערבייגעל, א פּוטערגעבעקסעל מיט א גלעזיל ציקאריע, מאכענדיג צו איהם האלב בייז און האלב מיט גוטען:

— נא, עס!... פאר וואס זאל מען עס שווייגען, נישט זאגען א ווייב: עסען! מיינס איז ניט לייטיש, וועה איז מיר!... א נס, וואס איך האב מיך ארומגעקוקט, אז נישט, וואס וואלט געווען?... ביסט גוט הונגעריג?

— מילא, ווייס איך וואס... עט, גארנישט... ענטפערט אב אונטער דער

נאָז בנציה, קנייטשענדיג זיך מיט א זיס־זויער שמייכעלע, און נעהמט זיך עסען קעסט, פּאַקען מיט'ן פולען מויל.

ריידעלע יאַק ריידעלע, נאָר צום קעסט־עסען איז בנציה געווען, אָהן עין־הרע, א מייסטער, איין בריה אין דער וועלט.

אז אונזער נפש איז באַלד נאָך דעם עסען אוועק צוריק אין זיין רוה אין דעם קלייזעל זיינעם, האָט יענטיל זיך גענומען צו דער טאָכטער, אויסצושטראָפען זי פאַר אזא בעציהונג מיט'ן מאַן, אזוי:

— דו מוזט וויסען, טאָכטער, איך האָב א נאָז. אי האָב איך א נאָז! אי שמעק איך!... די אויגען זענען מיר, ברוך־השם, נאָך נישט ארויס. איך זעה, נישקשה, זעה דיין אויפפיהרונג אקעגען דעם מאַן, א שען ווייבעלע, משטיינס־געזאָגט! דו האָסט דאָך בעדאַרפט ווערען גרעבער ווי לעגגער, אָנקוועלען פון אזא מאַן — א ברכה, א בענשונג פון זיין ליעבען נאָמען.

— נו, לאָז זיך פרעהען די מאַמע, וואָס האָט אזעלכען געהאַט! — ענטפערט אָב חנצה קורץ און שאַרף.

— א לשון אביסעל! — מאַכט יענטיל אויפגעבראַכט: — אָט האָסטו דיר דעם דאַנק! טאַטע־מאַמע שלאָגען זיך, שונא־ציון, קאָפּ אָן וואַנד, אקערען מיט דער נאָז די ערד און זוכען אויס אזא בריליאַנט... ס'איז דאָך א כבוד אזא שפּיגעלע אין שטוב צו האָבען. דער טאַטע האָט דאָך איהם ליעב, עפּיס אזוי ליעב, אזוי ליעב...

— לאָז איהם וואויל בעקומען! ווינשעוועט־צו חנצה מיט א ביטער שמייכעלע.

— אוי, אוי, בין איך עס אומגליקליך! — צוחליפּעט זיך יענטיל און קאַלפּט זיך אין הארצען — אוי, א מכה האָב איך עס, א מכה אָט דאָ, דאָ! אז רבונו של עולם האָט מיך אזוי געשטראָפט, נישט געבענשט מיט א זוהן, לאָז־זשע חאָטש זיין, האָב איך געמיינט פון דער טאָכטער זוכה צו זיין צו דערלעבען פון איהר דעם נחת... ניין! אז זי וויל גאָר ניט וויסען. מיינט — חתונה־שמאַסונה, ס'איז זיך א שפּילכען, אזוי זיך א פידעלע, א פייקעלע, האָצעניו, ניט מעהר... געגוג זיך קינדרעש געמאַכט, דו הערסט? דו ביסט, זאָג איך דיר, א ווייבעל! דו פערשטעהסט, וואָס ווייבעל?

— א ווייבעל איז א מענש ווי אַלע מענשען, — ענטפערט חנצה רוהיג, איינהאַלטענדיג אין זיך דעם כעס.

— נעהם זיך נאָר אזוי נישט איבער, חנצה! — צופלאַקערט זיך יענטיל אויף דער טאָכטער, נאָכקרימענדיג איהרע ווערטער: — א מענש, זאָג זי, א מענש!... גאָרנישט ביסט דו, א אשה... נישטאָ פאַר דיר אויף דער וועלט

נאָר די דריי ווייבערשע מצוות... אַט וואָס איז אַ אשה! איהר ווייבערשער שכל, איהר ווילען איז גאָרנישט אַ פרומע, אַ כשרה יודענע בעדאַרף ועלען טאָן דעם מאַנס רצון. דרינען ליגט דער גאַנצער שכל... אַט אַזוי האָט מען אונז צו דער חתונה געלערענט. אַצונד פאַרשטעהסטו שוין, חנצה?

— ניין! — שיסט חנצה אויס רויט ווערענדיג ווי פייער: — ווי קום איך צו פאַרשטעהן אַזוינס, וואָס אַ פרומע כשרה יודענע ווייסט?...

— הייסט עס, אַ פנים, וואָס איך האָב גערעדט איז—געבולען! — צושרייט זיך יענטיל גאָר אַ שרעק, מאַכענדיג מיט דער האַנד אַקעגען חנצה'ן — וואַרט נאָר, וואַרט! דו וועסט ביי מיר פאַרשטעהן, נישקשה, וויסען ווייטער וואָס מאַן, וואָס אַזוינס מאַן בעטייט — איך וועל דיר...

די מאַמע לויפט אַרויס שטאַרק צו קאָכט און די טאָכטער בעוואַשט זיך פאַר גרויס וועהטאָג מיט טרעהרען.

רפאל טרייסט חנצה'ן מיט גוטע, זיסע רעד, קוועטשט איהר, קוועטשט די האַנד און פאַר גרויס ליעבשאַפט חאַפּט זיך איהם פונ'ם מויל אַרויס: הארצעניו, נשמה'ניו! זי לאָזט זיך טרייסטען און קוקט אויף איהם מיט פייכטע אויגען, און פון די פערגליווערטע טרעהרען ווי די פערעל שיינט אַרויס אַ ליעבליכער, מחיה'דיגער בליק — ס'איז אַ זון מיט אַ רעגען.

די צייט דערוויל געהט און מיט איהר וואַקסט, שפּראָצט די ליעב־שאַפט אַלץ גרעסער, גרעסער. רפאל שאַרפט חנצה'ן פערשטאַנד, גיט איהר איין שכל צו וויסען פון אַ ניי לעבען, מיט די אַלע מיטעל, וואָס דערצו — מיט קלוגע רעד און גוטע ביכלעך אַזעלכע, וואָס זענען מסוגל צו דער נשמה. חנצה זאַפּט איז זיך איין איטליכס וואָרט, עס שלייפט זיך איהר דער מוח, עס לייטערט זיך איהר נשמה, קלערער ווערען איהרע געפיהלען, און רפאל ווערט ביי זיך שטאַרקער, האָפט, האָפט, עס וועט, אם ירצה השם, מיט דער צייט זיין גוט... דאָס וואָס פריהער האָט איהם אויסגעזעהען זעהר שווער, דאַכט זיך איהם אַצינד זעהר גרינג. אַלסדינג איז זעהר גוט געמאָלט דאָ אויף דער וועלט. פריהער אָדער שפּעטער, חנצה פון איהר שלים־מזל מוז פּטור ווערען. זיך קען ער דרינען נישט בעשולדיגען, וואָרום אַזוינס האָט זיך געמאַכט גאָר אָהן איהם, אַזוי טאַקי האָט עס געמוזט זיין — חנצה און בנציה זענען נישט קיין פּאָר, דער שידוך איז געוועזען קרום גאָר פונ'ם אָנ־הויב אָן. ווייטער־זשע איהרע בעגאַטישע פרומע עלטערן? זיי וועלען מיט אַזעלכע ווי ער זיך משדך זיין נישט וועלען? עט, נאַרישקייטען! אַ קער־ביל פאַרדעקט אַלע זינד.

קיין זאַך קען נישט בעשטעהן אַקעגען דער פרנסה. וואו פרנסה, הערען אויף חילוקים, פרומע תנועות אין דעם גלויבען. עס יודלען זיך, עס מאַכען

פוילע תנועות פון גאַטס וועגען נאָר יענע, וואָס מיינען דורכדעם עפּיס צו גילטען, דורכדעם צו האַפּען אַ גראָשען: יענע, נעבעך, קבצנים, וואָס מוזען דערוויס זיך מאַכען, משטיינס־געזאָגט, די פּרנסה, ווען נישט, וואָלט זיי אויס־געקומען זעהר שמאָל, האָטש לעג זיך אין דער מיט גאַס און שטאַרב; יענע בטלנים, נעבעך, וואָס צו עפּיס אנדערש טויגען זיי נישט פון דאַנען אהין; יענע, יענע מענשלעך, וואָס אָהן דעם ווער וואָלט זיי געוואוסט, ווער וואָלט זיי געהערט? אָט דרינען שטעקט די גאַנצע קאָמעדיע פון משוגענע פרומ־קייט און גוטסקייט, פון איבערגעזאָלצענע ליעבשאַפט צום פאָלק, פון פוילע קרעכצעלעך, זיפצעלעך אויף צרות אין דער וועלט, פון משונה־ווילדע רחמנות צו אָרימינקע, כלומר׳שט, און דערמיט צוגלייך טאַקי — פיינדשאַפט, קריעג, אינטריגעס, רכילות, בלבולים און אונטערהידעניש מענשען אקעגען מענשען.

צו דער האַלטען דעם שלום אין דער וועלט, צופריעדענהייט צווישען אונז, זינדיגע מענשען, מיט אזוי פיעל בעדערפניש צום לעבען, איז כמעט דאָס איינציגע מיטעל — פּרנסה!...

דאָס פערטע קאַפּיטעל.

אז יודען האָבען פערשפּיעלט זייער וועלט און זענען בעונותינו הרבים געוואָרען קרעמערס, באַנקירען, פּראָצענטניקעס, וואָכערניקעס, מעקלערס, טאַנדעטניקעס און כל־המינים געשעפט־מאַכערס — זינט דענסטמאָל איז דער יצר־הרע פון ליעבע אויס מחותן ביי זיי, די דעה אין שידוכים איז איבערגעגאַנגען פון איהם צום יצר־הרע פון האַנדעל; אַ שידוך היינט איז אויך אַ געשעפט. שענקייט, פרומקייט מאַכט נישט אויס, די כלה מעג זיך זיין אַ מיאוס׳ע — אַבי געלד. געפינט זיך אַ מאָל אַ יוד, וואָס קוקט אויף שענקייט, בעווייזט עס גאַנץ זיכער, אז ער איז ניט קיין עכטער סוחר, טאַקי וואָס אַ סוחר הייסט; אַ חוץ געשעפט, געלד־זאַכען, ליעגט איהם נאָך אויך אין זינען נאַרישקייטען — געדאַנקען, וואָס האָבען נישט קיין שום ווערטה. ווי באַלד דער יצר־הרע פון ליעבע דערזעהט פאַר זיך ביי יענעם אָפען דאָס האַרץ, האַפּט ער זיך אריין אינוועניג אהין און ברענט דאָרט, ארבייט מעשים קונציג וואויל, ווי ער קען.

די אייגענע מעשה איז געשעהען אויך מיט רפאל׳ן. ווייל ער איז געוועזען אַ סוחר און צוגלייך טאַקי אויך אַ מענש מיט האַרץ, האָט דאָס יצר־הרע׳לע, אָט דער ברען, דערשפּירט, זיך פערקליבען אהין צו איהם, צו מאַכען דאָרט די שפּיעל. ער האָט איהם פאַרגעשטעלט מיט זיינע פאָקוסען אַ וואונדער־שענע וועלט מיט די אַלע גוטע, געשמאַקע זאַכען, וואָס גלוסט

זיך שטארק זיי צו געניסען. עס קיצעלט איהם, מאכט איהם א חשק, מאָלט איהם אויס דאָס בילד־שענע געשטאָלט חנצה'ס פון קאָפּ ביז די פיס, אינ־גאנצען א קלאָר־ווייסע אויסגעגאָסענע סטאַטוע, אויסגעטאָקט איטליכס גליד בעזונדער — און זאָגט צו איהם: בחור, קוק ווי שען, קוק און שמעלץ זיך פאר ליעבשאפט! און רפאל'ן צושפּיעלען זיך די געבליטען, ער טראכט, טראכט אָן חנצה'ן און גיט זיך דאָס ווארט, אויסטיליגען מיט דער צייט די דערנער, שטאכעלקעס, וואָס ארום דער דאָזיגער רויז, כדי זי צו בעקומען, עס מעג זיך אפילו דונערן און בליצען.

גלייכער פון אלע זאכען איז פאר רפאל'ן געווען — זיך נעהמען צו לייבצען, צוציהען צו זיך איהם אזוי, אז ער זאָל ווערען צוגעזאָטען, גלויבען אין איהם מיט לייב און לעבען. און דערצו איז דאָך דאָ א מיטעל.

רפאל האָט זעהר גוט ארויסגעזעהן, אז דאָס איינציגע שליסעלע צו לייבצעס הארץ — איז געלד, גוטע, שענע פערדיענסטלעך, און דאָס שלי־סעלע איז דאָך ביי איהם אין דער האנד. פריהער פלעגט ער מאכען סקאָנטע־געשעפטען צווישען אנדערע אויך א מאָל מיט לייבצען, און ווי לייבצע האָט שטארק געלעכצט נאָך אזעלכע געשעפטען, אלץ געזוכט אוועק־צורייסען רפאל'ן פון די אלע אנדערע קאָנטאָרען, פונדעסטוועגען פלעגט ער ביי איטליכס מאָל זיך שטארק דינגען פאר א פּראָצענט. נישט דינגען זיך איז איהם געווען שווער. עס שאדט נישט צו פּרובען, א גראָשען איז אויך געלד. אצינד אבער, צוליעב חנצה'ן, האָט רפאל אָנגעהויבען צו־צולאָזען ווי ווייט מעגליך לייבצען גרויסע געשעפטען, נישט זיין אין דעם האנדעל שוין אזא איבערקלויבער ווי א מאָל. געבען אויף א וועקסעל סחורה עמיצען נישט אזוי פון די גרויסע בטוחים, איז אויך רעכט, פערלירען ביים אָב־סקאָנטירען דאָס וועקסעל א גרויסען פּראָצענט, — מאכט איהם שוין אויך נישט אזוי אויס, אבי נאָך און נאָך א געשעפטיל, לייבצע זאָל דערווייל האָבען עסקים, אראָבחאפּען פון אויבען. לייבצע ווידער, וואָס האָט שטארק געלעכצט נאָך פּראָצענט, האָט אויך נישט אזוי שטארק איבערגעזיפּט די סוחרים פון די וועקסלען, די קאָפּיקע פּראָצענט איז אזוי ליעב דעם פּראָ־צענטניק, אז צוליעב איהר שטעלט ער אמאָל איין דעם קרן אליין. בקיצור, רפאל מאכט מעהר געשעפטען, לייבצע האָט מעהר פּראָצענט, און רב אָשר דער מעקלער ארבייט געשמאַק אין עסק: עס דרעהט זיך איהם דאָס קע־פּעלע און עס פּערררייסט זיך איהם שטארק דאָס היטעלע.

— וואָס איז אזוינס דאָס יאָגעניש, רב אָשר? — פרעגען איהם בעק־קאַנטע אין גאַס, זעהענדיג ווי ער לויפט הענדום־פּענדום און די פּאָלעס פון דער קאפּאָטע גוארפען זיך איהם אין אלע זייטען — שאַ, שטעהט

אַ ביסעל און דערצעהלט אונז, וואָס הערט זיך היינט עפּיס נייס אין דער פּאָליטיקע, און וואָס טהוט זיך אַזוינס אין אייער פראַנקרייך?

דאָס לשון „אייער פראַנקרייך" איז נישט דער טייטש, אַז רב אָשר איז אַ פראַנצויז, אָדער ער האָט אין פראַנקרייך אַ נחלה, בירושה פון זיינע עלטערן. חלילה! אַלע ווייסען, אַז ער איז געבוירען אין גלופּסק און איז, נעבעך, אַ קבצן, אַז זיינע עלטערן די קבצנים האָבען איהם גאָרנישט איבער־געלאָזט ירושה, נישט דאָ אין גלופּסק און נישט דאָרט אין פראַנקרייך. נאָר וואָס דען? גאָר פּשוט. רב אָשר, אַז ער פלעגט זיצען צווישען דעם עולם און רעדען פון פּאָליטיקע, איז דער שטייגער זיינער געווען צו זאָגען: „מיין פראַנקרייך" אויס גרויע ליעבשאַפט צום דאָזיגען לאַנד. רב אָשר, בעדאַרף מען וויסען, איז געווען אַ לעבעדיגע, געהענדיגע גאַזעטע פאַר די גלופּסקער יודען. ער פלעגט זיי אָנדערצעהלען נייס, שרעקליכע, וואונדער־ליכע זאַכען און מלחמות, אויך ישועות אויף יודען און שלעכטע ביטערע גזרות. מויל און אויערען פלעגט מען עפענען פאַר גרויס פערגעניגען, הער־רענדיג זיין זיס גלאַט לשון. דעריבער אַז מען האָט איהם אַצינד געזעהן לויפענדיג אַזוי האַסטיג, האָט מען געמיינט, עפּיס גאָר שרעקליכעס איז אוודאי געשעהען אין דער וועלט און רב אָשר איז פול מיט נייס.

— נישטאָ קיין צייט, קיין צייט! — ענטפערט אָב אָשר, האַלטענדיג אין איין לויפעניש, נישט אָנצוקוקען די בעקאַנטע אפילו, וואָס בלייבען שטעהן פערגאַפט.

— רב אָשר! די קאַפּאָטע אייערע פערדריפּעט זיך מיאוס. און איהר לויפט, עס זאָל עס אייך אָנהויבען אָרען! איין עבירה, כ'לעבען, אַזאַ אַ נייע שענע קאַפּאָטע! — מאַכען צו איהם נאָך אַנדערע בעקאַנטע, וואָס קומען איהם אַקעגען, אַרויסשטעלענדיג די אויגען, שטאַרק פערוואונדערט.

— נישקשה, נישקשה! — זאָגט רב אָשר אין איין אָטהעם, שאָקלענדיג צו זיי מיט דעם קאָפּ בשעת לויפענדיג טאַקי.

— רב אָשר, געוואַלד!... וואָס איז?... האַ, ווידער אַ צרה, אַ גזרה אויף יודען? — פרעגען איהם מיט אַ געשריי', מיט אַ געבעט איבערגע־שראָקענע יודען, נעבעך, אויסשטרעקענדיג צו איהם די הענד.

— גאָרנישט, גאָרנישט! — לאָזט זיך רב אָשר הערען צו זיי מיט אַ וואָרט פונדערוויטענס, לויפענדיג זיין וועג.

— אַ, רב אָשר! — מאַכט שמואל דער קרעמער, ביים אַרונפליהען רב אָשר'ס צו איהם אין קלייט גאָר אָהן אַ נשמה, עפּיס קאַלט מיט אַ האַלבען מויל, אַריינקוקענדיג בשעת מעשה אין דעם קאַסע־בוך, כלומר'שט איז רב אָשר'ס קומען נישט אַזוי שטאַרק אָנגעלעגט ביי איהם, הגם ער האָט

אויף איהם טאַקי אַרויסגעקוקט און איז אין האַרצען זעהר צופרידען געווען, וואָס ער איז געקומען — וואָרט אוים, רב אָשר, ביז איך וועל מיך אָב־פּאַרטיגען.

— ניטאָ קיין צייט, קיין צייט, רב שמואל! זעהר אַ שווערע אַרבייט האָב איך אויף מיר, טאַקי גאָר אַ שווער, שווער שטיקעל אַרבייט. איהר מיינט, אַז ס'איז אַזוי גרינג צו קויפען ביי אונז סחורה, ווער עס וויל קומט זיך און נעהמט סחורה, הויבט אַ הקפה? ניין, רב שמואל, נישט אַזוי איז די מעשה אָט דער רפאל — מאַכט ר' אשר, קלאַפּענדיג זיך מיט אַ פינ־גער אין שטערען — דער רפאל, זאָג איך אייך, איז אַ מענש מיט קאָפּ, האָט אַ גוטען מוח. וויפיעל טענצלעך, מיינט איהר, האָב איך אַרום איהם גע־טאַנצט און וועל נאָך בעדאַרפען טאַנצען, טאַנצען ביז...

— איהר מעגט אייך טאַנצען געזונטערהייט וויפיעל איהר ווילט, נאָר פון מיינעטוועגען, דאַכט זיך מיר, האָט איהר נישט אַזוי צו טאַנצען פאַר אייער רפאל'ן. און די אַרבייט איז אויך ניט אַזאַ שווערע ווי איהר זאָגט — רופט זיך אָן שמואל דער קרעמער. כלומר'שט פיהלט ער זיך בעליידיגט, מיינענדיג צו פערגרעסערען זיין אייגען ווערטה, אַז ער איז, ברוך־השם, פון די גרויסע בטוחים, און אגב טאַקי, צו פערקלענערען רב אָשר'ס אַרבייט, כדי ער זאָל נישט פאָדערן היבש פאַר מעקלעריי — איך האָב פאַר מיר אַ מאָסקווע, געלויבט דער אויבערשטער. מאָסקווע איז פאַר מיר בעסער, גע־זינטער אין אַלע פעל... פערשטעהט איהר מיך? ניש־מעהר וואָס פּאָלטאַווואַ האָט זיך דאָ אָנגערוקט, שטעהט שוין פאַר דער נאָז, אָט־אָט איז דער יריד דאָרט, און סחורה ברויכט מען טאַקי באַלד אין דער הייסער מינוט, פער־שטעהט איהר מיך, דעריבער...

— דעריבער... איז נישטאָ מעהר וואָס צו רעדען, און זייט מיר גע־זונד, רב שמואל? — טהוט אַ זאָג רב אשר, וואָס פערשטעהט גנבה־לשון און איז אַ ממזר, דורכגעטריבען ווי שמואל דער קרעמער, פערקרימט די נאָז, גלייך ווי ער זאָגט זיך אָב פונ'ם גאַנצען עסק, און לאָזט זיך געהן אַרוים פון דער קלייט.

— איהר זייט, דאַכט זיך, נישט קיין כהן, רב אָשר, און דאָך אַ בעל־כעס — פערהאַפּט זיך שמואל דער קרעמער מיט גוטע רעד, אָננעהמענדיג רב אָשר'ן ביי די פּאָלעס און שמייכעלט צו איהם מיט אַ שיינענדיג, זים פנים — אי, האָט איהר דאָך מיך, איך בעט איבער אייער כבוד, נישט פערשטאַנען! שטעהט נאָר, שטעהט, רב אָשר! דער פרט פון דעם, וואָס איך האָב געזאָגט „דעריבער", הערט נאָר, איך בעט אייך, איז אָט־וואָס: אַזוי ווי פּאָלטאַוואַ איז שוין פאַר דער נאָז, איהר פערשטעהט? און סחורה

ברויכט מען באַלד, דעריבער... דעריבער, זייט זיך מטריח און גערט טאַקי געשווינד, רב אָשר, און מאַכט דעם עסק אין אַ גוטער מזל׳דיגער שעה... אַצינד, געגוג געשעפט, דרעהעניש, טאַנצעניש־שפּרינגעניש אין דער זייט, זאָגט מיר בעסער, רב אָשר, ווען, דענקט איהר, זאָלען מיר טאַנצען ביי אייער טאָכטער אויף דער חתונה? אפשר ווילט איהר נעהמען פאַר איהר אַ מלבוש, איז דאָ ביי מיר היינט פיינע סחורה אַנטיק, עף־עף! נעהמט אויף קאָנטע, עט, וואָס מאַכט עס אויס, מיר וועלען זיך שפּעטער אָברעכנען, נישקשה! —

הכלל די עסקים וואַקסען, אויף דער סחורה זענען דאָ אַ סך בעלנים — און רב אָשר גערט אַרוים לייטיש אין אַ נייער קאַפּאָטע מיט אַ שענעם היבשען שלומפּער, לויפט ווי אַ הירש „אָנגעגורט די לענדן׳ע“, איז שטאַרק פערטאָן אין עסק — הו־האַ־הו! עס שוויצט איהם דער שטערען, די נאָז שמעקט, נישטערט און דאָס פּנים שיינט — מראה כהן. עס טהוט איהם הנאה נישט אַזוי דאָס פּערדיענסט פונ׳ם מעקלעריי ווי דאָס מעקלעריי אַליין — מען האַנדעלט!... אַצינד איז רב אָשר שטאַרק צופריעדען פון רפאל׳ן, ער לויבט איהם אין די אויגען און אונטער די אויגען, זאָגט: רפאל האָט געהאַפּט דעם שניט, זיך אויסגעאַרבייט אין גלופּסק, אַצינד האָט ער שוין „אַ געפיהל אין דעם האַנדעל“, און ס׳איז דאָ אַ האָפנונג, אַז מיט דער צייט וועט פון איהם ווערען אַ לייט, אַ רעכט־שענער סוחר.

רפאל׳ס מיטעל האָט געווירקט. לייבצע ווערט צו איהם צוגעקאָכט, לאָזט איהם פון זיך נישט אָב. דאָס — קומט, זייט מוחל, צו מיר אויף וואַרמעס, טיי, קרעפּלעך. און דאָס — קומט גלאַט אַזוי זיך אַביסעל אַריין! וואָס קען עס אייך אַרען? געמיינט האָט ער דערמיט גאַנץ פּשוט: האָבען אויף איהם אַ אויג, ער זאָל חוץ איהם מיט קיינעם קיין געשעפטען נישט מאַכען. רפאל איז ביי איהם אי גוט אי פרום, אַ גאַנץ עהרליך קינד. אַז אַנדערע פלעגען זיך אַ מאָל קווינקלען, ווי עס אַרט זיי עפּיס זיין הלבשה, זיין בענעהמונג, וואָס נישט אַזוי עכט יודישליך ווי ביי דעם גלופּסקער עולם, פלעגט לייבצע זיי זאָגען:

— אי־אַי, איהר טפּשים איינע! ס׳איז דאָ, זאָגט מען, נאָך פון דעם יעהופיצער, זכרונו לברכה, פּיעל דרכים לעבודת הבורא, איטליכער דיענט דעם בורא אויף זיין דרך. רפאל׳ס שטייגער אויפפיהרונג איז אויך אַ דרך צו דיענען דעם אויבערשטען...

אַז לייבצע איז דאָ מיט רפאל׳ן אַזאַ נאָהענטער מחותן. ממילא וועט זיין לייבציכע מיט איהם אַ נאָהענטע מחותנת׳טע, נעהמט איהם אויף מיט אַ שענעם „ברוך־הבא“, מיט כבוד — אַ טאָץ מיט איינגעמאַכטס. יענטיל

איז דאָך אַ כשרה יודענע, טהוט זי איהר לייבצעס רצון. רפאל, עס פער־שטעהט זיך, טהוט אודאי לייבצעס רצון — עס קומט טאָג־טעגליך צו לייבצען אין הויז, נישט לאָזענדיג זיך לאַנג בעטען. און ווי אַ היימישער האָט ער שוין די געלעגענהייט אָפט צו פערברענגען די צייט מיט חנצה׳ן. וואָס מאַכט עס וועמען אין שטוב אוים! עט, קינדער, היימישע אייגענע מענשען... שפּעטער אביסעל האָט רפאל בעקומען, דורך לייבצען טאַקי, די מעגליכקייט לעהרנען חנצה׳ן שרייבען — דאָס הייסט, לייענען און פאַר־שטעהן שפּראַכען, און ער איז געווען איבערגליקליך; די מעשה דערפון איז אַזוי געווען:

אַז רפאל איז איינמאָל געווען צו לייבצען אין הויז, קוים וואָס ער איז אריבער די שוועל, לויפט לייבצע איהם אקעגען גאָר אין איין אָטהעם, שטעקט איהם אריין אין האַנד אַ בריעף, געשריבען גוי׳איש, און זאָגט:

— נאַט לייענט!... לייענט און גיט מיר צו פאַרשטעהן, וויים איך וואָס דאָרטען שטעהט אַזוינס.

פון לייבצעס מינע און דעם לשון זיינעם בשעת מעשה, ווי ער האָט אריינגעשטעקט אין האַנד דעם בריעף, האָט עפּיס אויסגעזעהן, גלייך ווי זיין נישט קענען גוי׳איש איז טאַקי אַ שענע מעלה פאַר אַזאַ שענעם יודען, אַ טאַטענס אַ קינד ווי ער; עפּיס ווי געזאָגט: נאַ! אַזוינס, משטיינס־געזאָגט, געהער זיך שוין אָן מיר דיר... רפאל׳ן האָט עס אביסעל געאַרט, און נאָכ׳ן איבערלייענען דעם בריעף זאָגט ער צו לייבצען, פאַרדרעהענדיג די נאָז:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואָס, אַ שטייגער, וואָלט איהר געטאָן, אַז איך זאָל נישט געווען קומען היינט צו אייך?

— ווען נישט איהר, וואָלט איך געקראָגען עפּיס אָן אַנדערן אויף איי־בערצולייענען דעם בריעף.

— אוי, נישט גוט אָנצוקומען צו פרעמדע, און זיין אָבהענגיג פון יענעם — רופט זיך אָן רפאל, שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ. און באַלד טאַקי פאַלט איהם איין אַ קלוגער געדאַנק, פון וועלכען עס ווערט איהם ליכטיג אין די אויגען — אמת טאַקי, רב לייבצע, איך וויים זעהר גוט, אַז פרומע־כשר׳ע יודען שייען זיך לערנען זייטיגע חכמות, חקירה־זאַכען, וואָס דערונ־טער איז געמיינט אויך שפּראַכען; נאָר אין מיין געגענד דאָרט זענען פאַרהאַן זעהר פיעל יודען לומדים, וואָס זיי אַליין און די יונגלעך, בחורים זייערע, אין די חדרים לערנען גאָר גמרא, וויטער גאָרנישט, און די טעכ־טער פונדעסטוועגען לאָזט מען לערנען גוי׳איש, שרייבען און לייענען, עס זאָל דאָס אָנהויבען עמיצען צו אַרען. עס זענען דאָ פיעל אַזעלכע יודען,

וואָס זיצען שטענדיג, קוועטשען די באַנק אין קלויז און די ווייבער זוכען די פּרנסה אין מאַרק. מיידלעך, ווייבלעך אויסגעפּוצטע זיצען אין די קלייטען, רופען קונים, פערקויפען סחורה. מאַכט זיך אַ פּריץ אַמאָל מיט זיי נאַריש, אַזוי און אַזוי: חייקאַ, סוקאַ שענע־פּיינע מיידעלע — איז אָהן סכנות. משטיינס־געזאָגט, אויך מיר אַ מענש, פון וועמען מען האָט זיך דאָ צו בעליידיגען!... אַ גלעט אפילו פון אַזעלכען, אַ קניפּ אין בעקעלע, מאַכט אויך נישט אויס, זאָל זיך אייך דאַכטען, די קאַץ האָט אַ גלעט געטאָן... מילא זעהט איהר דאָך, אַז טעכטער מעגען. וואָרום אַ אשה איז על פּי דין פּטור פון מצוות. איהר שטעהט פריי צו לערנען זיך גוי'איש, אַריינקוקען אין זייערע ביכלעך וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט, אַבי נישט לערנען קיין תורה, אונזער הייליגע יודישע תורה, חלילה! דען ווער עס לערנט זיין טאָכטער תורה, אַזוי זאָגט די גמרא, איז גלייך ווי ער לערנט זי זיין אַ חצופה... היינט פרעג איז אייך, רב לייבצע, פאַר וואָס זאָלט איהר נישט לאָזען אייער טאָכטער לערנען זיך שרייבען און די אַלע זאַכענישען? זי וואָלט דאָס אייך געטויגט, געדיענט אין די נויטען אויף צו שרייבען און לייענען בריעף.

— יאָ, אמת, אין פלוג איז טאַקי אַזוי — רעדט לייבצע האַלבע ווער־טער עפּים אונטער דער נאָז, קנייטשענדיג דעם שטערען און אָננעהמענדיג זיך ביים בערדיל — גלייך אפילו זאָגט איהר, נאַר...

— און וואָס־זשע, האַ, איז די מניעה?

— ע־ע, פערשטעהט איהר מיך: וואָלט מיין טאָכטער אַצינד געוועןַ אַ מיידעל, למשל, העט איך בעשטאַנען, ווי זאָגט איהר? געה דיר, טאָכ־טער, צום „שרייבער“ לערנען זיך די ווייבערשע חכמות מיט אַלע אַנדערע מיידלעך דאָרט. און באמת טאַקי, האַ? אַצינד אָבער, פערשטעהט איהר מיך? אַז זי איז פערשלייערט, איז אַביסעל דאָס... פריקרע. האָט איהר געהערט, אַ ווייבעל אַ אשת־איש צווישען קליינע מיידלעך! ס'איז עפּים ווי זאָל איך זאָגען? ווי... דער שמש, אַ שטייגער, אַ יוד מיט אַ באָרד, מיט אַ בויך, מחילה, לאָזט זיך אויפרופען שמחת־תורה עם כל הנערים, יונגלעך, ווייסע־חברה.

— אויב אַזוי, טאָ לאָז־זשע דער לעהרער קומען צו אייך אהיים. ווייסט איהר גאָר וואָס? ווילט איר, רב לייבצע, וועל איך זיין דער לעהרער.

— אַי, וואָס הייסט! איהר, רב רפאל, אַ סוחר, אַ מענש, ווילט זיין אַ מלמד, ווילט אַזאַ פּרנסה, משטיינס־געזאָגט, ווי מלמדות!

— אומזיסט, רב לייבצע! איך וועל לערנען אייער טאָכטער אומזיסט, אומזיסט....

אין הארצען ביי זיך האט לייבצע באלד טאקי איינגעוויליגט דעם פלאן, נאר אוים דרך־ארץ כלומר׳שט האט ער זיך געקרימט, געקוויינקעלט און געזאגט רפאל׳ן, אז ער וועט זיך מישב זיין מיט׳ן ווייב. ביי דער נאכט האט ער איבערגעשמועסט דעם עסק מיט יענטלען, איז ביי זיי גע־בליבען יא, מחמת פיעל טעמים: רפאל איז דאך א היימישער, זייערע א גוטער בעקאנטער, וואס־זשע קען עס ארען, אז בשעת ער זיצט און רעדט, וועט ער זי דערווייל טאקי אויסלערנען שרייבען, לייענען. דאס קען כלל ניט שאדען, אדרבה, עס וועט איהר שטארק נוצען, זי וועט זיך אויסלערנען לייענען תחינות, שרייבען אמאל א בריוועל אליין מיט איהר אייגענער האנד, נישט בעדארפען אבניצען זכות־אבות, אנקומען דערמיט צו א פרעמדען. פאר זיי, צום געשעפט, וועט עס אויך טויגען. און וואס נאך? קאסטען וועט עס זיי נישט א דרייער. מהיכא־תיתי, זעהר וואויל!

און רפאל האט אין א גוטער שעה אנגעהויבען לערנען חנצהן, קנעלען מיט איהר אויף זיין שטייגער, און מען מוז זאגען דעם אמת, אז געארבייט האט ער אין זיין זאך געשמאק, זעהר געטריי. חנצה האט געשלונגען דעם רבינס תורה און קרעמער האבען דערווייל געחאפט רפאל׳ס סחורה. רב אשר דער מעקלער ארבייט, איז שטארק געהויבען, און לייבצע פערדיענט, חאפט אראב פון אויבען — הכלל, ס׳איז ליהודים!

דאָס פיפטע קאַפּיטעל.

עס איז שוין העט שפּעט אין דער נאַכט, גלופּסק שלאָפט — און צוויי יודישע קינדער קענען קיין אויג נישט צומאַכען, וואַרפען זיך, נעבעך, פון איין זייט אויף דער אַנדערער און די געלעגערס אונטער זיי אַרבייטען: סקריפּען, קרעכצען, גיבען אָב קאָנצערט, ווי דער שטייגער איז פון יודישע געלעגערס, וואָס צו־ווייגען זיך, צושאָקלען זיך, צופּילדערען זיך, זאָגען שירה ביינאַכט פון אַ מינדסטען ריהר. פון אַ מנין געלעגרס אין אַ יודיש הויז די שירה ביינאַכט צו הערען — איז אודאי אַז גוט און וואויל! נאָר, נישקשה, מיט דער דאָזיגער קאַפּעליע דאָ פון אונזערע צוויי פאַרשוינען, אין וועלכער עס האָט טריי געאַרבייט אַ הינקענדיגער, אַ געריהרטער, אַ הויקערדיגער אויסגעדינטער טאַפּטשאַן מיט עפּיס אַ מין רוק־בעט, — האָט מען געקענט אויך זעהר גוט יוצא זיין.

אויף דעם טאַפּטשאַן, אין פאָדער־חדר, האָט געשפּיעלט אונזער הער־שעלע, און אויף דעם רוק־בעט, אין אַלקעריל — אונזער רפאל. ביידען האָט זיך עפּיס נישט גענומען קיין שלאָף, איטליכער פון זיי האָט געהאַט צו זינגען און צו זאָגען מיט זיינס.

יאָ, רפאל האָט געהאַלטען וואָרט און אַריינגענומען צו זיך הערשעלען אויף נאַכטלעגער, לויט ער האָט איהם פערשפּראָכען. ביים ערשטען אַריינ־טרעטען הערשעלעס צו רפאל'ן אין דער דירה, אויף אונטערצונעכטיגען דאָרט, איז איהם געוואָרען גוט עפּיס אויפ'ן הארצען, ווי איינעם, וועלכען השם־יתברך דערהויבט פּלוצים דאָס מזל. דאָס קליינע, נידעריגע שטיבעל, וואו ס'איז אַ מעגליכקייט צו בלייבען אַ ווייל פאַר זיך אַליין, אומגעשטערט פון אַ עולם מענשען אין קלייזיל — האָט איהם אויסגעזעהן שררות. ער האָט געקוקט אויף אַלסדינג דאָרט עפּיס מיט אַ מין דרך־ארץ, געקוקט, געטאַפּט, קוים צו ריהרען זיך מיט אַ פינגער, און געשמייכעלט פאַר גרויס פערגעניגען. עס האָט אַזוי פיעל געהייסען ווי: „הע! אַ נו, וואָס, גוט, הערשעלע? אַ יאָ, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען!“

דאָס פערוויסטע באַנק־־בעטיל, איינגנאַצען ווי ס'איז מיט די שלאָפע פיס, אויסגעריבען, צוטרענט, ערטערוויוז מיט אויסגעקראָכענע קישקעס

קליאַטשע, מיט אַלטע פאַרשמאַלצעוועטע לאַטעס האָט ביי איהם אין די אויגען געהאַט דעם זיבעטען חן. ווי די מעשה איז, אַ אָבגעקומענעס, אַ אָבגעבאַרעטעס — פאַרט אַ מיוחס מיט אַ געשפּיקעוועטען בויך, אַ זכר פון אַמאָלדיגע גוטע יאָהרען...

ביים אַרויפקריכען דערויף דאָס ערשטע מאָל האָט עס זיך שטאַרק גע־טאָן אַ בייזער — אַ סקריפּ מיט גרויס פּאַראיבעל. הערשעלע איז, איינ־האַלטענדיג דעם אָטהעם, פערבייסענדיג די ליפּען געבליבען ווי אויף משקולת, נישט אהער, נישט אהין, אויס פאַרכט, נישט אָנצומאַכען דאָ אַ שפּיעל, אַ גאַנצע חתונה און רפאַל'ן דאַרט פונ'ם שלאָף נישט אַרויס־צוברענגען. נאָר באַלד אָבער האָט ער זיך איינגעשטעלט, האָט עס מחילה געבעטען, פּאַמעליכען — פּאַמעליכען זיך גערוקט, אויסגעצויגען פריהער איין פוס, דערנאָך דעם אַנדערן — און נישקשה, מיט חסד. שפּעטער אַ ביסעל מיט אַ צייט האָט אַ קליין בייזעריל איהם שוין נישט אַזוי אויס־געמאַכט, וואָס ווייטער, ווייטער איז ער מיט אַ גרעסערען שוין אפילו גע־וועהנט געוואָרען. עס האָט געמעגט שרייען, רייסען זיך צוזעצטערהייד, ער האָט זיך דערויס גאָר נישט געמאַכט און געשלאָפען געזונטערהייד, אָב־שלאָפענדיג געשמאַק ווי אַ דער'הרג'עטער, אָהן עין־הרע, די גאַנצע נאַכט.

איז דאָך טאַקי די קשיא: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, פאַר וואָס שלאָפט זיך הערשעלען גיט די נאַכט ווי אין אַלע אַנדערע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר?

אפשר איז הערשעלע הונעריג געווען, דער לעדיגער בויך האָט איהם געמאָהנט מזונות און נישט געלאָזט איהם צורוה?

ניין! ערשטענס איז אַ יודענס אַ מאָגען גאָר ניט אַזוי אַריינגעטאָן אין דער אכילה, אַז ווי באַלד עס דערגעהט איהם עפּיס נישט, זאָל ער האָבען טענות; צווייטענס, איז דער מאָגען ביי יודען גאָר ניט אַזאַ פאַר־נעהם, מען זאָל זיך אויף זיינע טענות עפּיס מאַכען. אַזוי פיעל דינים, אַלטע און נייע, אַליץ מכח דעם מאָגען, דעם זינדיגען מאָגען, ווי איהם צו לעהרנען דרך־ארץ אין דעם עסען: דאָס לאָז דיר ניט זיך גלוסטען. אָסור חזיר, מען טאָהר נישט! דאָס מעגסטו אפילו, אָבער נאָר אַ לעק, אבי זיך פליישיג מאַכען, ס'איז פאַר דיר אַ צו טייערער ביסען! דאָס לאָז זיך עס דענסטמאָל און דענסטמאָל אין דיין גבול נישט געפינען, אָנקוקען זאָלסטו עס ניט טאָהרען אפילו, און דאָס, אדרבה, איז אַ מוז, מוזט אַריינ־לעגען אין דיר אַ כזית, חאָטש ביטער, פריקרע! — אָט אַזוינס און אַזוינס האָבען נאָר מיר, קינדער ישראל, מיר אַליין, און אין דעם זכות טאַקי זשיפּען מיר ביז אַצינד אין דער וועלט... היינט דריטענס, האָט הערשעלעס

מאָגען דענסטמאָל כּלל נישט געהאַט וואָס זיך צו בעקלאָגען. זינט ער האָט אָנגעהויבען „אונטערצונעכטיגען" ביי רפאל'ן, איז ער מיט אַ לעדיגען בויך קיינמאָל נישט געגאַנגען שלאָפען. אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר איז פאַר איהם דאָרט געווען אַ גלעזיל טיי מיט אַ שטיקעל ברויט, און הלילה הזה, די דאָזיגע נאַכט איז נאָך גראָד געווען אַ קעפּיל פון אַ הערינג, אַ ביינדעל מיט אַ שטיקעל פלייש אויך, איבערגעבליבען רפאל'ן פונ'ם מיטאָג, וואָס ער האָט געגעסען אָהן אַפּעטיט, און הערשעלע האָט דערצו אפילו זיך נישט צוגעריהרט.

אפשר־זשע האָט זיך הערשעלען נישט געשיקט אין דער גמרא דאָרט, און דער מוח זיינער האָט שטאַרק געאַרבייט, ווי איינצובייסען אַ האַרב תוספות'ל, צוטרעפען אַ „בעוואָהרעניש", וואָס בעוואָהרענט רש"י אַזוינס מיט'ן „כלומר", צו פאַלען אויף אַ סברה שכל'דיג מיט אַ קנייטשעל; געפינען „דעם רעכטען קוועטש", און דעריבער איז ער ארוים פונ'ם שלאָף?

נאָך אַמאָל טאַקי ניין! שוין לאַנג טאַקי אַז הערשעלע לערנט נישט אַזוי מיט קאָפּ. אַז משה'לע זיין חבר איז געווען נעבען איהם, פלעגט ער איהם אונטערטרייבען, אונטערגעבען חשק צום לערנען מיט אַלע כלים, נישט אין זינען צו האָבען קיין זאַך; זינט אָבער ער איז נישטאָ, ליגט הערשעלען דער קאָפּ שטענדיג אין טראַכטעניש, און דאָס לערנען, משטיינס־געזאָגט, איז ביי איהם אָן טעם, ווי געקייט קליאַטשע. היינט דוקא איז איהם געווען אָנגעקומען די גוטע שעה, ער האָט אַ לערן געטאָן לומדיש, גאָר אַ חריפות און אַלסדינג אין דער גמרא איז איהם אויסגעקומען לסוף משונה־ווילד גלאַט: אי רש"י איז, חלילה, ניט משוגע, אי תוספות־קשיא בלייבט אַ קשיא — ביידע זענען גערעכט!

מילא בלייבט דאָך טאַקי הערשעלעם נישט־שלאָפען אַצינד אַ גרויסע קשיא. וואָס זשע פאָרט איז היינט מיט איהם אַזוינס די מעשה? אָווא אַ מעשה, אַ מעשה! איהם לאָזט נישט שלאָפען — ביילע!

„אי, רבונו־של־עולם, ביילע! געוואַלד, טאַטוניו, וואו איז ביילע? — אָט די דאָזיגע ווערטער פּיקען הערשעלען אין קאָפּ, צוטראָגען איהם דעם מוח, ארום זיי דרעהען זיך אַלע זיינע געדאַנקען און האַפּען זיך איהם אַ מאָל ארויס מיט אַ ביטערן קרעכץ טיעף פון הארצען.

שוין אַ גאַנץ היבשע צייט אין דרינען, זינט הערשעלע האָט זיך צור־שיידט מיט ביילען דאָרט ביי דער „זאָרגבאַנק", אין דער האַפנונג, אַז אָט־אָט שטעלט זי זיך אויפ'ן אָרט. פאַר אַ דיענסט־מיידעל, וואוהין די מעקלערין האָט זי געפיהרט, אָט באַלד זעהען זיי זיך ווידער און נעהמען

ווייטער אפיר דעם אָבגעריסענעם שמועס וועגן איטליכם פּיצעלע בעזונ־
דער אין דער היים.

אונזער עלענדער פערוואָגעלטער הערשעלע האָט זאָט אָנרעדען זיך נישט
געקענט ביי דעם ערשטען בעגעגעניש מיט אשכנ׳ם אַ מיידעל, במעט אַנ׳־
אייגענע, אַהיימישע פון קינדערווייז אויף. זי אינגאַנצען האָט געשמעקט עפּיס
פּריש, מיט היים, מיט קאַבצאַנסק. פון איהרע אויגען האָבען אַרויסגעלויב־
טען, געלאָזט זיך איהם זעהן פיעל ליעבע זאַכען אין די פריהערדיגע יאָהרען.
אַלסדינגג, האָק און פּאָק, האָט זיך איהם געפיהלט אין איהר בליק, געדאַכט
אין איהר שטימע. ער האָט אויפגעהאַפּט איהר איטליכם וואָרט, אַליין אויך
גערעדט פּאָר צעהן און ס׳איז איהם נאָך איבערגעבליבען גענוג רעד אויף
שפּעטער.

הערשעלע קוקט דאָ אַזוי אַרוים אויף איהר די אויגען און נאָט אייך
אַזא וועהטאָג, אַזא אויסהאַפּעניש — נישטאָ ביילע! ווי אין וואַסער אריין
ביילע!

די ערשטע צייט האָט הערשעלע זיך געטרייסט מיט דער האָפנונג; אָט
אין־גיכען וועט זי זיך מסתמה ווייזען. וואָס דען? אפשר איז זי דאָרט
שטאַרק פערנומען אויפ׳ן נייעם אָרט. לאָז זי נאָר אַ ביסעל זיך ארומ־
קוקען, קומט זי זיכער באַלד צו רייזען. זי האָט דאָך איבערגעלאָזט רייזען
אויף דער אכסניא איהרע זאַכען. אז אַ קעגען אַ חדש צייט אָבער איז אַוועק
און זי איז אַלץ נישטאָ, האָט איהם שוין אָנגעהויבען טאַקי גוט צו אַרען.
אַצינד האָט איהם אָנגעהויבען בעשיינפּערליך צו אינטערעסירען ביילע,
נישט ווייל זי איז אַ היימישע, ערשט פון דאָס זייניגע דאָרט אין דער היים,
נאָר זי טאַקי — זי, ביילע, אַליין, ווייל אויף איהר, נעבעך, איז אַ ביטער
רחמנות. ווער ווייסט, וואָס מיט איהר, נעבעך, איז אַזוינס געשעהן? דאָס
געפיהל פון רחמנות איז ביי איהם געוואַקסען פון איין אַנדער געפיהל, אַ
פערבאָרגענס, עפּיס גאָר אָהן אַ נאָמען — אַ מין ציהעניש אַזוינס, אַמאָנ־
טעניש נאָך פון קינדערווייז אָן, טיעף אינווענינג אין דער נשמה. דאָס מין
ציהעניש ווידער האָט אָנגעהויבען שטאַרקער זיך לאָזען פיהלען, בעקומען
שוין עפּיס אַ נאָמען דורכדעם טאַקי, וואָס דאָס רחמנות איז אַלץ מעהר און
מעהר געוואַקסען. דיביידע דאָזיגע געפיהלען האָבען געשפּראָצט, גע־
וואַקסען און זיך דערנעהערט איינער פונ׳ם אַנדערן. דערצו איז אויך געווען
נאָך אַ צוגאָב, גאָר אַ וויכטיגע זאַך — עס האָט זיך דערזעהן הערשעלען
גאַנץ קלאָר דאָס גרויסע אונגליק, אין וועלכען ער איז געשטאַנען. שניאור־
וואָלף וואָלט איהם זיכער אין געוואַנט אריינגעשטעקט, געמאַכט פּאָר אַ
זעלנער, ווען עס זאָל זיך נישט געווען פּלוצלים אונטערדרוקען ביילע. איין

גאָט אַליין טאַקי האָט זי אונטערגעשיקט פּונקט אין דער רעכטער צייט איהם פון יודישע הענד מציל צו זיין — און וויפיעל דאַנק ער איז איהר שולדיג פאַר אַזאַ גרויסע טובה! ער בעדאַרף דאָך, ווי מען זאָגט, די פיס איהר וואַשען און דאָס וואַסער טרינקען. וואָס אָבער לאָזט זיך אויס? זי האָט איהם געראַטעוועט, און ער זי — בעגראָבען.

דורך דעם אוועקגאַנג זייערס שטיל פון דער אַכסניאַ אַהין, צו דער „זאַרגבאַנק", איז ער פונ'ם אונגליק אַרויס, און זי — אַריין. אוי, דער מלאַך הגואל איז פערשוואונדען, גאָט ווייסט וואוהין, ס'איז אַ רחמנות, עס רייסט, רייסט דאָס האַרץ!...

דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט אויף הערשעלען שטאַרק געווירקט, אַרויסגערופען אין איהם אַזעלכע געדאַנקען, אַזעלכע הייסע קלאָרע גע־פיהלען, וואָס זענען פאַר איהם געווען פריהער נאָך טונקעל, כמעט אַ סוד. ביילעס געשטאַלט איז אַרויסגעטרעטען פאַר איהם אַלץ העלער, העלער, גע־שוועבט פאַר זיינע אויגען, איהם געבריהט, געגאָגט, געצויגען ביי דער נשמה. עס האָט איהם גלאַט אַזוי, נישט ווילענדיג גאָר, זיך געטראַכט, ער האָט שטילערהייד אַ מאָל געוויינט, געוואָרען עפּיס גוט, ווייך ווי אַ טייג, זיך געלאָזט פון זיינע געדאַנקען טראָגען, ווי אַ געוויקעלט קינד — און זיך פער־טראָגען, פערפלויגען אַ שרעק וואוהין. ביילע איז איהם פונ'ם זינען נישט אַרויס, און ער האָט זיך קיין עצה נישט געקענט געבען, ווי אַרום ווערט מען וועגען איהר עפּעס געוואָהר — געהן זוכען זי, פרעגען? ווי געשיקט זיך עס, אַ בחור'ל פרעגט זיך אויף אַ מיידעל! און נאָך ווער? ער, הערשעלע, אַז ביים דערמאָנען נאָר איהר נאָמען קומט איהם די פאַרב אין פּנים. איהם דאַכט זיך אַ שרעק, לייט קענען זעהר גרינג, חלילה, זיך אָנשטויסען, וואָס איהם ליגט „אַזוינס" אין זינען, וואָס פאַר אַ שען בחור'ל, אוי, ער איז!

און דענסטמאָל איז ער דאָך אויסגעשטעלט, פערפאַלען פון ביידע וועלטען אויף אייביג!

אַ קאַטאָוועס עפּיס „אַזאַ מעשה", אַזוינס גאָר צו טראַכטען!... וואו האָט מען עס ביי יודען געהערט? גענוג איז דאָך דער גיהנום איין אָבקומעניש פאַר אַזוינע זינד, — נאָך פיעל ערגער נאָך אין יודישע מיילער אַריינצופאַלען. די איינציגע טרייסט זיינע איז נאָך געווען, טאָמער איז ביילע צוריק אַ היים אוועקגעפאָהרען. אי די זאַכען, זי האָט דאָך דאָ איבערגעלאָזט אויף דער אַכסניאָ איהר קלומיקעל מיט זאַכען? — מילא האָט זי פאַרגעסען, אַ קשיא אויף אַ מעשה וואָס קען זיך מאַכען! זי האָט זיך געיאָגט, געאיילט, האָט זי פאַרגעסען. גראָד איז היינט געווען דער טאָג אַ וואַרמער, אַ שענער, די זון האָט געשיינט, אַ פרייד, אַ פערגניגען, איז ער גענייגט געווען זיך צו בע־

רוהיגען מיט דעם דאָזיגען געדאַנק. פאַר גרויס שמחה האָט ער זיך צו־שאָקעלט איבער דער גמרא, זיך אַ נעהם געטאָן לערנען, זינגענדיג געשמאַק מיט אַ ברען און שכל'דיג גלאַט געמאַכט אַלע הארבע שטיקלעך דאַרט מיט'ן קנאַק!

וואָס־זשע טהוט דער שטן, דער צולהכעיס'ניק — דער שטן שטעהט זיך און לאַכט אויס הערשעלען, טראַכטענדיג ביי זיך: פרעה זיך, פרעה זיך, שענער בחור, אָט באַלד וועסטו ביי מיר זינגען אויף אַ אַנדער קול.

און ווי הערשעלע לעהרענט זיך דאָ אַזוי לעבעדיג, מיט אַ גרינג הארץ, קומט איהם מעשה־שטן אינמיטען דרינען אָן אַ בריעף פון דער היים, אויף וועלכען ער האָט שוין טאַקי אַזוי לאַנג אַרויסגעקוקט. און ער נעהמט זיך איהם לייענען מיט גרויס חשק.

„עיקר שכחתי — אַזוי לאָזט אויס די מאַמע איהר בריוועל צום זוהן — האָב, סאַנצעלאָמעס, מיך פאַררעדט,־ פאַר גרויסע צרות מיך פאַרגעסען דערוויל מכח בן־צביון צביה'ס מיידעל, דורך וועלכער איך האָב דיר געשיקט אַ פּאָר אונטערגענעהטע זאָקען, אַ קאַפּאָטקעלע מיט אַ אויסגעלאַטעטע העמד, טראָג געזונט, פאַרניץ געזונט ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר. ציפּע־סאָסיע, זאָל געזונט זיין, האָט פון איהרע פיס די זאָקען אַראָבגענומען און דיר זיי געשיקט. השם־יתברך זאָל רחמנות האָבען. איהר צושיקען דעם בעשערטען. שוין צייט, צייט, זי איז, נעבעך, אויסגעטריקענט, געל און גרין, וויסט איז איהר און פינסטער מיר צוזעהענדיג איהרע און מיינע ביטערע צרות. די אויגען מיינע דינען מיר נישט, פאַר קיין יודישע קינדער גערעכט, פונ'ם פעדערען־פּליקען די גאַנצע נעכט, אוי־וועה איז מיר, וויסטע אַלמנה! דאָס פערדינסט, מישטיינס־געזאָגט, איז אַ גאָרנישט, קלעקט נישט אויף וואַסער אויף קאַשע, אז אָך און וועה צו אַזאַ פרנסה, אַזאַ לעבען, קוים־קוים וואָס מען דערהאַלט די נשמה...

געבענשט זאָל זיין אסתר־לאה, די אַלטע מילכיקערין אונזערע אַמאָל, וואָס זי גיט מיר צו־צייטען אַ קריגעל זויערמילך, אויך מילך אַביסעל אויף באָרג. יאָ, די קוה איהרע האָט די ערשטע טעג סליחות זיך געקעלבט, אין אַ מזל'דיגע שעה. גאָט, ברוך־הוא, האָט זי בעגליקט מיט אַ קעלביל גאָר אַנ'אַנטיק, איינס טאַקי אין דער גאַנצער וועלט. אַזוינס ווערט געבאָרען איין מאָל נאָר אין הונדערט יאָהר. קענסט דיר זיך פאָרשטעלען, אַז מרדכי קצב, עפּיס נישט אַזאַ שטאַרקער נותן, פאַר אַ גראָשען וואָלט ער זיך, שונא־ציון, ביידע אויגען געלאָזט אויסשטעכען, ער האָט געחאַפּט און צעהן זיל־בערנע גילדען אָבגעצאָהלט פאַר דעם קעלביל במזומנים און דער דרויב האָט געהערט איהר, אסתר־לאה'ן. און די וועלט זאָגט, אַז ער האָט פערדינט עפּיס

איין עשרות — אַ ודאי אַ זעקס גילדען, און אפשר זיבען, אָדער טאַקי אכט !...

מילא, וואָס האָב איך דיר דאָ געוואָלט זאָגען, פאַר צרות מיך, סאַנצע־לאָמעס, פאַרגעסען וואָס — יאָ, מכח דעם מיידעל. אַ — האַ ! קאַרג אייגענע צרות, איז נאָך דאָ, ווי זאָגט מען עפּיס, אַ צוגאָב פרעמדע אויך. בן־ציון צביה׳ס מיין איך, ער איז נעבעך, אַלט, קראַנק, אַ צובראָכענער שאַרבען. האָט נישט קיין פּרנסה. אַזאַ קבצנות ווי אין קאַבצאַנסק הײַנט געדענקען אַלע קאַבצאַנסקער קבצנים נישט. אַז די נשמה האַלט זיך, איז ריינע נסים, נור זכות אָבות טאַקי, אָח — אָח — אָח ! און דאָ האָט זיין ליבער נאָמען, בעהיט זאָל מען ווערען, געשטראָפט מיט אַ ניי מין שטראָף — פון זיין טאָכטער, אָט דאָס מיידעל, דורך וועלכעס איך האָב דיר געשיקט זאַקען און אַ קאַפּאָט־קעלע, איבערגעניצעוועט פון׳ם טאַטענס, עליו השלום, קאַפּאָטע, — פון דעם מיידעל, אַ וואונדער, כ׳לעבען, איז ביז היינטיגען טאָג קיין איינגעטונקטע פען נישטאָ, ער האַלט עס, נעבעך, ניט אויס. אמת, זי אַליין קען ניט שרייבען, אַזוינס איז נישט פאַר קיין „יודענע"; אָבער דאָס איז דאָך מעליך אויסצופיהרען דורך מאַנסבילען, און איך וואָס טהו? איך בין מטריח ר׳ פּיבוש דעם מלמד, געזונד זאָל ער זיין, זאָג איהם וואָס — און ער שרייבט, שרייבט, צוגעבענדיג פון זיך פעפער, ציבעלע, מאַכענדיג פון מיינס אַ וואָרט אַ מוסקאַטקויל, עפּיס אַזוי בע׳טעמ׳ט גאָר אַ דערקוויקעניש. (פעפער, ציבעלע וכו׳, די מליצה זאָגט נישט די מאַמע — ווי קומט צו אַ ווייבערשען מח אַזוינס? דאָס זאָג איך, פּיבוש)... איז דען נישטאָ קיין שרייבערס, קיין מלמדים ביי אייך דאָרט אין גלופּסק, אין אַזאַ יודישע שטאָדט, וואו שבת־גוים, וואָס הייצען אין קלייזעל די רובעס, ווייסען ווען מען בענשט ראש־חדש, זאָגען ווען איז דער מולד און רעדען יודיש? — זוהנעניו ! איך בין אויף דיר גוזר מיט דער מצוה פון „כבוד אָב ואם", טאָמער זעהסטו זי, דאָס מיידעל, אָדער ווייסט עפּיס פון איהר, — שרייב למען־השם. וועסט זיך קויפען דאָס אייביגע לעבען. דער טאַטע איהרער, בן־ציון, ווייסט נישט וואָס איבערצוטראַכטען, ער איז, נעבעך, אין איינע צרות. און צביה ווײַנט, זאָרגט, אפשר, חלילה, איז זי געשטאָרבען".

אַ כזית חריין ווען הערשעלע זאָל געווען מיט אמאָל אויפעסען וואָלט איהם נישט געווען אַזוי פערגאַנגען אין נאָז, אין די אויגען ווי פון דער מאַמעס דאָזיגע לעצטע ווערטער. אַז ער האָט זיך געהאַלטען אויף די פיס און נישט געפאַלען, האָט ער עס געהאַט צו פערדאַנקען נאָר דעם שטענדער, ביי וועלכען ער איז אין קלייזיל דאָרט אין אַ ווינקעל געשטאַנען אָנגעשפּאַרט איבער דער אָפענער גמרא „ביצה". ער האָט אַ האַרץ פול מיט יסורים און קען עס נישט אויסגיסען, פערקעהרט, — ער שטיקט נאָך די וועהטיגען אין זיך, די קלויז־

ניקעם זאָלען עס, חלילה, נישט בעמערקען און אַז ער האָט דערלעבט נאַכט און איז געקומען נעכטיגען, האָט שוין רפאל'ס בעטיל אין אַלקירעל גע־סקריפּעט, געזאָגט שירה — ער האָט באַלד טאַקי זיך געטאָן אַ וואָרף אויפ'ן געלעגער, זיך גענומען טראַכטען, זיפצען, קרעכצען געשמאַ[illegible] ביילען — און דער טאַפּטשאַן האָט צוגעשפּיעלט, אונטער[illegible] רוקבעט, טשאַקענדיג אויף זיין שטייגער.

דאָס זעקסטע קאַפּיטעל

וואָס־זשע פּאַרט איז עפּיס אזוינס היינט? פּאַרט פּאַר וואָס שלאָפט זיך ניט רפאל'ן די דאָזיגע נאַכט? ס'איז שוין אזוי שפּעט, און דאָס רוק־בעט אונטער איהם קרעכצט, סקריפּעט, וויל נישט אויפהערען. עפּיס לאָזט עס מיך דאָך הערען!

אוי — גאָר קיין פרעהליכם!

א טאָג פון ארבייט און לויפעניש אין מארק איז היינט געווען ביי רפאל'ן. ער האָט זיך אויסגעגלייכט מיט א היבש ביסעל סוחרים און זיי געבאָרגט סחורה כפי זיי האָבען פערלאַנגט. אָוועגדם איז ער געקומען א היים צו זיך שטארק מיעד צובראָכען. איידער ער האָט זיך אביסעל אָבגע־רוהט, זיך נאָך נישט גענומען צו די חשבונות, בעטראַכטען זיך, וואָס ער האָט מאָרגענדיגען טאָג צו טאָן, קומט אריין דער טרעגער פון דער פּאָסט צו איהם מיט א בריעף. לייענדיג דעם בריוועלע, איז איהם פינסטער גע־וואָרען אין די אויגען. מען שרייבט איהם בסוד־סודות, אז מיט דער פאַב־ריקע, פון וועלכער ער לעבט, ציהט די פרנסה, שטעהט עס אצינד שמאָל, ס'איז דאָ שטילע מכות, וועהטאָגען. אויב עס האלט, חלילה, אזוי נאָך אביסעל, בעקומט זי, זאָל די שעה נישט זיין, דעם שלאָק. סחורה איז קיין מעגליכקייט ניט דערוויייל איהם צו שיקען. געלד, וויפיעל עס געפינט זיך נאָר ביי איהם, זאָל ער באַלד שיקען. למען־השם, ס'איז אין לעבען אריין נויטיג.

רפאל ליעגט דאָ אצינד אויפ'ן געלעגער אין געהאַקטע וואונדען, דער קאָפּ שפּאַלט זיך איהם טראַכטענדיג, און "אָס הארץ אויך ווערט איהם שיער נישט צווזעצט. ער בעטראַכט דאָ זיין לאַגע פון אלע זייטען, ארום און ארום, אזוי:

די פאַבריקע, בעהיט גאָט, שטעלט זיך — שלעכט! איין עק פון

זיינע געשעפטען, ער איז אויסגעשטעלט, די סוחרים, וואָס האָבען דאָ גע־נומען סחורה אויף קרעדיט, וועלען, מסתמא, ווי דער שטייגער איז, באַם די פאַבריק שטעלט זיך, זיך אויך שטעלען, נישט צאָהלען אויף די וועקסלען צום אויסגעשטעלטען טערמין. נאַראָנים וועלען זיי זיין, וואָס דען, זיך נישט צו בענוצען מיט יענעמס אומגליק, מיט אַזאַ קראַך? מיטעל דערצו זענען דאָ גענוג. ס'איז דאָ, אַ שטייגער, אויך אַזאַ מאַניפּאַרגע — אויפ־צוקויפען פאַר אַ שפּאָט־געלד דער פאַבריקעס, אויף זיך אַרויסגעגעבענע פּאַפּירען, און מיט זיי טאַקי איהר דעקען. זה תמורתי, הייסט עס, נאַ, ווער די כפרה!... „קוממיות" זאָגען — דאָס איז אַ געוועהנליכע סוחרישע זאַך, פון לבן הרמאי און ביז היינטיגע צייט, מען בעדאַרף נאָר זיין געניט, וויסען דעם נוסח מיט די זיסע תנועה'לעך, ווי עס בריה'ס צו זאָגען...

און אַ צוגאָב נאָך צו די צרות האָט ער געמאַכט היינט געשעפטען, אי־בערחאַפּענדיג די מאָס. דער רוח ווייסט, וואָס ער האָט אַזוינס געטאָן, גע־נומען כמעט די גאַנצע סחורה און אוועקגעגעבען זי צו אַלדי שוואַרץ־יאָהר. אַצינד איז ער געפּלעווט — נישט קיין סחורה, נישט קיין געלד! און וואָס זאָל ער ענטפערען די בעלי־הבתים זיינע, די פאַבריקאַנטען, וואָס פאָדע־רען אַצינד פון איהם געלד אין דער נויט? זאָל ער געהן אָבזעצען ביי אַנדערע די וועקסלען פון די נייע סוחרים זיינע בשעת ער ווייסט די גרויסע סכנה, אַז עס שטעהט דאָ פאַר אַזאַ קראַך? אַזוינס צו טאָן איז איהם ביטער ווי דער טויט, דאָס הייסט דאָך אַזוי פיעל ווי אַ גנב, געהן יענעם איבער די קעשענעס.

טראַכטענדיג אַזוי, קומט ער אַרויף אויף לייבצען — און ער טהוט זיך אַ וואָרף, צאַפּעלט מיט אַלע אברים. סטייטש, דער גרעסטער טהייל וועקסלען איז דאָך דורך איהם אריינגעפאַלען צו לייבצען! און נאָך וועמעס וועקסלען? עפּיס נישט פון די גאַנץ גרויסע בטוחים, נאָר פאַר אַזוינע, וואָס זענען נאָך צו דערליידען כל־זמן דאָס רעדעל דרעהט זיך, סחורה אין דער פאַבריק איז דאָ איבערגענוג, זיי צאָהלען ווי־ס'איז צום טערמין אין אָנ־הויב, בכדי צו נעהמען נאָך מעהר אין קרעדיט ווייטער, און ערשט דענסמאָל צו האָבען ביי זיך די ברירה... און פאַר וואָס האָט ער אַזוי געטראַסקעט אומבערעכענט? בכדי צושאַרען פערדינסטלעך, אַ גרויסען פּראָצענט לייב־צען. און דאָס אַלסדינג האָט ער געטאָן צוליעב חנצה'ן, צוליעב זיין טייע־רער, טיעף אין האַרץ איינגעבאַקענער חנצה'ן! אַצינד לאָזט זיך דאָך אויס, אוי־וועה, אינגאַנצען אַ בוידעם. אליין, ער, געהט אַראָב פון מאַרק, פער־לירט די פונקציע. די סוחרים וועלען זיך געפינען אַ מיטעל ווי נישט צו צאָהלען, לייבצע וועט פערלירען דורך איהם אַ קאַסע געלד, וועט ווערען

איהם א דם־שונא און נישט לאָזען איהם די שוועל פון זיין הויז אריבער־טרעטען, שלעכט, ביטער, אי—אי! פערשפּיעלט זיין קאָמיסיע, און פער־שפּיעלט, אוי־וועה, חנצה'ן!

אין הארצען גיט א שטאָך, רפאל גיט זיך א וואָרף, און דאָס בעטעל — ריפּ — סקריפּ...

דאָס געוויסען קומט אויך אינדערמיט אריין מיט זיינס: שווינדלער! וואָס ביסטו געפלויגען, צעטרענצעלט פרעמדס, געשאַסטעט מיט יענעמס אלץ צוליעב די חפציות דיינע — צו דערלאַנגען יענץ, וואָס די אויגען זעהען, וואָס דאָס הארץ גלוסט, וואָס דעם זינדיגען נפש'ל פערווילט זיך און וואָס עס מאַכט פערגעניגען?... פלוידערזאק! אויף צו דרשה'נען האָסטו געהאַט א מויל, אלץ: אמת, יושר, בערעכענונג, מענשליכקייט, פערשטאַנד — שענע קיילעכדיגע ווערטער; אלץ שטראָפען, מוסר זאָגען, ווען פער־בעסערען די וועלט ניט צופרידען מיט דעם וואָס אצונד: רב אשר דער הויפּט־מעקלער איז א הויפּט־ליגנער; גרשון דער קרעמער — א שווינדלער; זעליג דער סוחר — א דרעה־קאָפּ; רב נחמן דער גבאי — א מזיק, דער אזוי, יענער אזוי, איינער נישט קיין רעכטער. און דו?... לייד־זשע אצינד. שווינדלער, און מאַך נישט קיין חן!

דאָס געוויסען עסט ווי א וואָרים, פּיקט: פּיק—פּיק. רפאל וואַרפט זיך, און דאָס בעטעל — ריפּ—סקריפּ!...

דער טאַפּטשאַן פונ'ם אנדערען חדר לאָזט זיך אויך הערען, מאַכט רפאל'ן לעבער אין קאָפּ, איהם דאַכט זיך, אז דאָס סקריפּעט מיט פערדראָס, בייזערט זיך, האָט צו איהם טענות פאר הערשעלען: פאר וואָס האָט ער די גאַנצע צייט אָן איהם גאָר פארגעסען. רפאל'ן איז הערשעלע באַלד ביים ערשטען אריינקומען זיינס צו איהם אין הויז זעהר געפעלען. ער האָט געזעהן פאר זיך א שטיל, פערטראַכט יונגעלע, א עלענעדס, א אָרעמס, נעבעך — און אויף איהם גרויס רחמנות געהאַט. דאָס יונגעלע פלעגט קומען אלע נאַכט פּינקטליך נעכטיגען, שא, רוהיג, שטיל, נישט אָנצוריהרען א פליג אויף דער וואַנד. שא, געהאַלטען מויל, נאָר די אויגען זיינע האָבען גע־רעדט, דער אומעטיג־פערטראַכטער אָנבליק זיינער האָט זיך בעקלאָגט, ווי ער ליידט און קומט עס, נעבעך, אָב אין דער וועלט. זיין בלייך פּנים, זיין הלבשה, משטיינס־געזאָגט, און דאָס גאַנצע אויסזעהן זיינס האָבען אויסגע־ריסען, שונאי־ציון, א שטיק הארץ מען האָט געזעהן פונ'ם קוקען זיינעם פונדערוויטענס אויף רפאל'ן, ווי שטאַרק ליעב ער האָט איהם, ווי ער קלעבט אין איהם מיט אלע זיינע אברים, מיט לייב און לעבען ווי צו א טאַטען. רפאל האָט געפיהלט עפּיס א שולדיגקייט א קעגען דעם אָרעם קינד,

נעבעך, פאר איהם עפּים צו טאָן, און פאַרגעקומען ביי זיך מיט איהם זיך
אָבצוגעבען, מאכען איהם פאר א שטיקעל מענשען. נאָר די געשעפּטען זייַנע
און חנצה האָבען איהם פארדרעהט דעם קאָפּ אזוי, אז פאר דעם אָרעמינקען,
נעבעך, איז איהם ישט געבליבען קיין פּיצעל צייט, און פלעגט ביי׳ם דער־
מאָנען זיך א מאָל אין איהם אלץ אָבלעגען אויף שפּעטער, שפּעטער, ביז
ער האָט איינגאַנצען אָן איהם פארגעסען. אצינד הערט ער, ווי דער טאַפּטשאָן
דאַרט סקריפּעט, דערמאָנט ער זיך אָן הערשעלעען, און דאָס הארץ פער־
לויפט איהם מיט בלוט — אוי, גאָר ארוים מיר פון זינען!... אוי, א
רחמנות!... דאָס עלענדע, בלודנע שעפּעלע איז געקומען צו מיר אין שטוב
בעטען הילף, און איך האָב מיך אויף איהם אפילו נישט ארומגעקוקט!

אָט אזוי דענקט רפאל, און דאָס געוויסען פּייניגט איהם: א, דו
שענער מענש! א גוטער, א וואוילער, א בעל־רחמים נאָר מיט דעם מויל
און טאָן נישט אויף א האָר. אזוי זייט איהר אלע, פיינע לייט, בעלי־טובות,
פערזאָרגער! ווי באלד עפּים א געשעפּטיל, ווערט אייך פערשטאָקט דאָס
הארץ; ווי באלד עפּים נוגע אייערע חפציות, געהט אייך שוין קיינער נישט
אָן; ווי באלד אייער נפשיל, מעג יענער חאַטש די כפרה ווערען. קאָמעד־
יאַנטען זייט איהר, פּאַקוסניקעס, אָנשטעלענמאכער — רשעים מיט שטיי־
נערנע הערצער, קופערנע שטערענס און גלעזערנע אויגען!...

דער טאַפּטשאָן בייזערט זיך, קרעכצט, דאָס געוויסען פּיקט: פּיק—פּיק,
רפאל ווארפט זיך, און דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ! — —

דאָס זיבעטע קאַפּיטל

— אוי, גלופּסק, טפו זאָל זי ווערען! האָט רפאל זיך צובייזערט, אויפחאַפּענדיג זיך ווי אַ פערדולטער, שטאַרק דערשראָקען, נאָכדעם אַז ער האָט אַ ביסעל איינגעדרעמעלט און באַלד טאַקי מיט כעס אויסגעשפּיגען. צו די אויערען איז איהם פון דער גאַס גאַנץ דייטליך שוין געקומען אַ שפּיעלען פון אַ פידעלע, אַ רייסען־זיך פון אַ פּלייט און אַ געקלאַפּעריי פון אַ פּויק אויף וואָס די וועלט שטעהט — נו, אַ גלופּסק, אַ מהומה אויף איהר! טאָג ווי נאַכט איז הו—האַ: קלינג—קלאַנג—שרפות! האַץ—האַץ —חתונות! חאַפּ—לאַפּ—גנבים! ניטאָ איין מינוט מנוחה. פוי, קיין גוטער זאָל זי ניט קענען!...

דעם אמת מוז מען זאָגען, היינטיגס מאָל איז רפאל אַ קעגען גלופּסק אומגערעכט געווען, ביז אהער האָבען די שרפות איהרע, די חתונות און גנבות איהם נישט געאַרט. זי האָט געמעגט ברענען צעהן מאָל אַ נאַכט; דער געוואַלד־גלאָק האָט זיך געמעגט קלינגען, די קעסעל־פּויק קלאַפּען, בעגנב׳טע געוואַלדעווען צוזעצטערהייד, און ער האָט זיך געטאָן זיינס — געשלאָפען זעהר פיין; גאַנץ פּשוט, ווייל ער איז דערמיט שוין געוועהנט געוואָרען, און דול, קראַנק, חלילה, האָט עס איהם נישט געמאַכט. נישמעהר וואָס? איהם איז ניט גוט געווען גראָד אויפ׳ן האַרצען, פון אַ מינדסטער זאַך עפּים נישט אַזוי, איז ער געוואָרען אויפגעבראַכט. האָט ער עס אַצונד צו גלופּסק, נעבעך, אויסגעלאָזט. רפאל איז באַלד אַראָב פונ׳ם געלעגער, געעפענט אַ פענסטער און זיך געשטעלט אַרויסקוקען אויף דער גאַס.

אַ פריש מאָרגען־ווינטעל האָט אַ באָלז געטאָן רפאל׳ן גלייך אין פּנים אַריין, איהם געגלעט, געקושט די באַקען, די אויגען, זיך געשפּיעלט מיט

די האָר און אָבגעפרישט איהם דעם קאָפּ. אין דרויסען איז טונקעל־העל, דער הימעל אין מזרח־זייט איז רויטליך פערפארבט, ווייטער א ביסעל שימערט אויף איהם עפּיס א בלאַסער פלעק — א סימן פון דער לבנה. ס'איז אַן אויסמישעניש פון טאָג און נאַכט, א בלאָזעניש ביי זייער בעגעגענען זיך. מען שפּירט, אז די זון איז שוין ניט ווייט, אַט־אַט טהוט זי זיך א ווייז, אַט־אַט איז זי דאָ מיט איהר כבוד אליין! דאָס זאָגען די שוועלבעלעך, וואָס זענען, קוים געעפענט די אויגעלעך, ארויס פון די נעסטען און שוועבען, דרעהען זיך מיט א שירה אין דער לופט, און דאָס זאָגען אויך די כלי־זמר דאָ, אויף דער גאַס, וואָס פיהרען א קעגען טאָג אָב א היים, געוועהנטליך, מחותנים נאָך דער חופה־וועטשערע, מיט דעם אומע־טיגען, גאַנץ גלופּסק בעקאַנטען ניגון־דיל.

עס געהט זיך פּאַמעליכען א דאר־בלייך יודעל, פון יענע מיני יודעלעך, וואָס וואוינען אָנגעשטאָפּט צעהן אין איין שטיבעל, משטיינס־געזאָגט, דאָרט ערגיץ אין א הינטער־געסיל — אָרעמינקע, אָבגעריסענע, דערשלאָ־גענע, דערנידריגטע, אויף וועלכע עס ליעגט א בארג מרה־שחורה און ציטע־רען פריי דעם קאָפּ אויפצוהייבען. אצונד געהט עס זיך, אַט דאָס יודעל, האָפערדיג, ברייטליך, ביגראַנדע, אָנגעטאָן שבת'דיג, אין שיך און זעקע־לעך, דאָס קעפּעלע פעררי‌סען, די הענטלעך פערלעגט א הינטער אונטער'ן מאַנטעל, פּאַרנעהמענדיג צו ביידע זייטען די פּאָלעס, און לאָזט זיך אָנ־טהאָן כבוד. כלי־זמר ארבייטען געשמאַק אויף די כלים, יונגעלעך אין ספּענצערס, הינטען מיט ארויסגעשטעקטע העמדלעך, לויפען פּאַראויס; א יודענע אין א יופּע אויף איין ארבעל, פערשטעקט דעם פאַרטוך, די עקען פון קאַפּענטיכעל צעלאָזט, העצקעט זיך ביחידות, פאר זיך אליין, די פּרייע האנד אין דער הויך מיט עפּיס א מין נאָז־טיכעל, און דרעהט זיך, פּלאָנטעט זיך פאר די פיס, לעבעדיג, פרעהליך! עפּיס א קאַטאָוועס, דאָס פיהרט מען אָב אהיים מיט א מארש, דורך אלע הויפּט־גאַסען, א קבצן מיט'ן ווייב, צוויי פיינע מחותנים — לאָז גלופּסק ניט שלאָפען, לאָז זי נישט קראַנק זיין אויפשטעהן, נישקשה, און וויסען!...

רפאל פערקרימט די נאָז מיט א זויערע מינע, ער איז, א פנים, מיט דעם טאַראַראַם נישט צופריעדען, פון זיינעטוועגען וואָלט גאָר קיין אומ־גליק, חס־ושלום, נישט געווען, אז יענע מחותנים וואָלטען געגאַנגען מיט די פיסלעך שטיל א היים אָהן א קאַפּעליע, נישקשה!...

ער דרעהט אוועק פון זיי דעם קאָפּ, קוקט אין גאַס, און די יפה־פיה, גלופּסק, ענטפּלעקט זיך פאר איהם גאַנץ אָפען אין איהר געשטאַלט, מתילה, ווי זי זעהט אויס אין דער פריה. די רינשטאָקלעך אין די „שמע־

קענדיגע פארפומעס", וואָס מען האָט פון די הייזער ארויסגעגאָסען נעכטען ביי נאכט, גיבען די „שמוכט". די הייזער, פעסט צוגעמאכט פון דרויסען מיט די לאָדען, האָבען אַ פּנים גאָר עפּיס ווי גרויסע מיסט־קאסטענס, פאַר די טירען געפינט זיך פון כל טוב: ביינער, ברעקלעך און אַלע מיני זאכענישען פון בעל־הבתי'שקייט. חזירים, גגידים צווישען די בהמות, וואָס זייער פרנסה געפינט זיך פאַר זיי געגוג, איבער־געגוג אומעטום, זיי עסען דאָ פּונ'ם גרייטען שטארק פערטיעפּט אין דער אכילה און חראַמקען פאַר גרויס תענוג. הינט, קבצנים, אָהן שטעלען, אָהן פּרנסה, פּגר'נדיג, געבעך, פאַר הונגער, דאַרע חאַרטעס, קאַליקעס, דראַבעס פון כל המינים, גישטערען אין איטליכס ווינקעלע, שנאַרען, זוכען דאָס שטיקעלע ברויט. קומט אַ הינטעל, שטעקט אריין די נאָז דאָרט, וואו אַ חזיר ארבייט אין עסק, געבענ־דיג איהם בשעת מעשה אַנצוהערעניש מיט אַ ביס אין אויער, פערדריסט עס יענעם שטארק און טהוט אַ חריוקע, עפּענט דער אַ מויל און בילט מיט עזות איהם אקעגען, לויפען זיך צונויף אַ פּעקיל בילערס און עס ווערט אַ געשלעג איבער אַ ביינדיל, אַ רייסעניש, אַ בייסעניש — איין ארויסחאַ־פּעניש פונ'ם מויל איינער ביים אַנדערען. אויך וואָראָנעס, גנבים, כל־בו־ניקעס, שפּאַצירען זיך דאָרט ארום, שטארק אויסען עפּיס צו דערטאַפּען. איינע פון זיי שטעלט זיך אַ חזיר אויפ'ן רוקען, שטרעקט אויס דאָס העל־זעלע, קוקט ממזרי'ש אין דער זייט מיט איין אויגעלע, ווי יענער פאַרעט זיך אין אַ בערגיל מיסט, און קוים האָט ער עס געפונען, שפּרינגט זי פון אראָב, חאַפּט די מציאה און פליהט דערמיט געשווינד אוועק. קיה „פּעדע־רען" זיך אויפשטעהן פון זייערע געלעגערס אויפ'ן גאַס כלחוך השור, לע־קען זיך הינטען ארום אליין מיט דער צונג, אָדער קראַצען זיך, רייבען זיך, ווי דער שטייגער איז, ביי אַ וואַנד, און לאָזען זיך. ווי גוטע בעלי־בית'טעס, געהן, שמעקען, זוכען מציאות אין מארק, וואָס דער אויבערשטער שיקט צו: אַ שטרויעלע, אַ הייעלע איז אויך אַ סחורה פאַר זיי.

דער גלופּסקער מארק אין דער פריה מיט זיינע מיני בעשעפעניש, פיער־פיסיגע בהמות, מיט אַלע זייערע גענג, זייער חאַפּעניש און יאָגעניש אין דער פּרנסה — האָט רפאל'ן זיך פאַרגעשטעלט גאָר עפּיס טאַקי ווי דער יריד פון די צוויי־פיסיגע זינדיגע נפשות, מיט דעם גאַנצען האַנדעל, מיט דעם שווינדעל, האָקוס־פּאָקוס, שאַחער־מאַכער. ער שטעהט צוטראָגען פער־טיעפט אין די געדאַנקען, און משונה־ווילדע ברואים, פיערפיסיגע און צוויי־פיסיגע, פערבייטענדיג זיך איינע מיט די אַנדערע מיט זייערע פּנים'ער, דרעהען זיך פאַר איהם משוגע'נערוויז, אויסגעמישט אַלע אינאיינעם.

אַ קלאַפּ אין דעם פאָדער־חדר ברענגט ארויס רפאל'ן פון זיינע געדאַנ־

קען. ער האָרכט זיך צו מיט איין אויער. און אין קאָפּ פּיקט איהם הערשעלע.

— אָ, הערשעלע! — טראַכט זיך איהם פאַר גרוים רחמנות — ס'איז אודאי פונ'ם שלאָף... ער האָט, ווי איך, די גאַנצע נאַכט קיין אויג נישט צוגעמאַכט. וואָס זאָל עס זיין? אפשר איז ער עפּיס נישט געזונד, אָדער אפשר זאָגט איהם דאָס הארץ, אז דאָס אָנהאַלטעניש זיינס, משטיינס־געזאָגט, אויף מיר איז א אויסגעבלאָזען איי. ווער ווייסט, וואו איך וועל מגולגל ווערען, און ער פערליערט אָט דאָס נאַכטלעגער דאָ... אומגליקליך קינד, אז אין אזא וויסט באַנק־בעטיל בעשטעהט דיין גליק! געה נאָכדעם זאָג: וואָס גוט, וואָס שלעכט... אַלע מענשען זענען פון איין טייג געקנעטען, און דאָך ווי פערשיעדען זיי זענען אין זייערע בעדערפעניששען צום לעבען! יענעם איז דער גרעסטער פּלאָץ ענג, דעם אנדערען — גענוג א שטיקעל אָרט, וואו אָנידערצולעגען דעם קאָפּ... איין בוים מיט איינע בלעטלעך. די זענען פריש, גרין, האַלטען זיך פעסט, יענע — געל, דאַר־קוואר, פאַלען, וואַגלען, נעבעך, פונ'ם ווינד זיך עלענד ארום... אָ, עלענד יתומ'ל, אָ, פערוואַגעלט קינד!

און ווי רפאל טראַכט דאָ, אזוי הערט זיך ווידער א קלאַפּ, שוין א גרעסערער, א שטאַרקערער, עפּיס וויביים עפענען זיך א פענסטער מיט אימפּעט, דערביי לאָזט זיך הערען הערשעלעס א געשריי גאָר אין איין אָטהעם:

— זי!... ס'איז זי, זי!...

אז רפאל איז נישט טויט — נישט לעבעדיג אריין אין פאָדער־חדר, איז הערשעלע שוין דאָרט נישט געווען. ער איז דורך דעם פענסטער ארוים ראַפּטאָם אויף דער גאַס. רפאל זעהט איהם פונדערווייטענס יאָגענדיג־זיך פלינק נאָך די מחותנים און פערשוואונדען־ווערענדיג באַלד מיט זיי אין א געסיל.

דאָס אַכטע קאַפּיטל

די מעקלערין, וואָס איז אַוועק מיט ביילען פון דער זאַרגבאַנק, האָט זי פערפיהרט פון דאָרט גלייך צו זיך עפּיס אין אַ וויסט שטיבעל, ערגעץ אין אַ פערלעגען געסיל, אונטער אַזאַ אויסרעד:

— דו, מיידעלע, בלייב זיך דערווייל אָט־דאָ ביי מיר, און איך וועל מיך אַ געה טאָן אויף איין פוס אַ שמעק געבען צו דער בעל־הבית׳טע, ביי וועלכער ס׳איז דאָ פאַר דיר אַ אָרט. בלייב, קינדעניו, און רוה זיך דערווייל טאַקע אוים. אין פּנים דערקענט מען דיך, אַז דו ביסט, נעבעך, מיד פונ׳ם וועג, געקומען, דאַכט זיך, האָסטו געזאָגט, פון קאַבצאַנסק?

— פון קאַבצאַנסק, ענטפערט ביילע: היינט ערשט געקומען.

— אודאי אַ ווילד פרעמדע דאָ, קיין קרוב, קיין גואל, האַ?

— יאָ, עלענד ווי אַ שטיין.

— זעהסטו, ווי האָדיל די מעקלערין טרעפט! ווער ס׳איז שען, און איך קלוג. האָב איך דיר געזאָגט, האַ! נו, גלויב־זשע מיר אצינד, אַז דער אויבערשטער וועט העלפען. עס וועט, אם ירצה־השם, ווי דער מאָרגענ־שטערען שיינען דיר דאָס מזל, וועסט לעבען אין פיעל גליק און נחת, אָמן, רבונו של עולם! קאַבצאַנסקער מיידלעך גילטען זעהר שטאַרק דאָ, אַבי נאָר קיין נאַראָנים נישט, ווערט אוים זיי לייט... האַ, וואָס האָב איך געוואָלט? דאָס געדעכטעניש איז מיר אויף דער עלטער, נישט פאַר דיר גערעדט, אַביסעל געשוואַכט. וואָס ביי מיר אין איין אויער אריין, געהט פון אנדערען ארוים — יאָ, זיך דערמאָנט!... דערמאָן מיך, האָב איך געוואָלט זאָגען, ווי, האָסטו געזאָגט, הייסטו?

— ביילע! יאָ, ביילע, ביילע! שען, אָהן עין־הרע, ביסטו, ביילע, נאָר קיין מעשה נישט. קיין נאַר ביסטו מחויב אויך נישט צו זיין, — מאַכט האָדיל, בעטראַכטענדיג ביילען פון אויבען ביז אראָב מיט אַ שיי־

נענדיג פּנים׳ל, און אַ קניפּ געבענדיג זי אין בעקעלע: — סחורה!... איך מעג שווערען, ביילעניו, דו ביסט הונגעריג. זעהט נאָר, אוי, אַ וועהטאָג איז מיר, ווי בלייך זי איז! יאָ, הונגעריג? זאָג־זשע, נשמה מיינע, זאָג, זאָג!

ביילע האָט טאַקי דעם גאַנצען טאָג פונ׳ם פריהמאָרגען, ווען זי איז געקומען קיין גלופּסק, ביז איצט נאָך אין מויל גאָר נישט געהאַט, נאָר זי האָט זיך געשעמט זאָגען „יאָ" און געשוויגען.

— שווייגען הייסט גערעדט. אָ, האָדיל, נישקשה, ווייסט! ווייסט יענעמס פאַרבאָרגענע געדאַנקען, איך קען, נישקשה, די מיידעלעך. יודישע טעכטער זענען שעמעדיגע, בעזונדערס אָט די קליין־שטעדטילדיגע, דאָס שעמען זיך זייערס איז אָבער טאַקי נאָר איין עקשנות, פע, כ׳לעבען, אַ מיאוסע זאַך אָט דאָס עקשנות! וויל מען וויסען אַ טעם פון לעבען, וואָס הייסט אַזוינס געלעבט, איז די ערשטע זאַך — אין דר׳ערד אריין דאָס עקשנות! גערענק, טאָכטער, מיינע ווערטער, וועסט מיך אַמאָל פאַר זיי בענשען... אָט וועל איך אצינד אַ שפּרונג טאָן דיר עפּיס קויפען. ביז וואַרמעס ביי אונז איז נאָך לאַנג צו וואַרטען. דער מאַן מיינער דרעהט זיך אַ גאַנצען טאָג ארום אין מארק, זוכען פּרנסה. די יונגלעך זיצען פון פריה ביז נאַכט אין חדר. צוויי מיידלעך מיינע דיענען, איינע ביי אַ הויבענפּוצערין, — די אַנדערע ביי נעהטאָרין. הלואי זייער מזל אויף דיר געזאָגט געוואָרען! שענע, גוטע, אויסגעקאָכט מיט איטליכען, נישטאָ ביי זיי קיין פּיצעל עקשנות. לייט קוועלען פון זיי גאָר אָן — געראָטען טאַקי אין דער מאַמען זייערער מויד ווייז... עסען מיר וואַרמעס, הייסט עס, ערשט ביי־נאַכט. אָט וועל איך אַ שפּרונג טאָן! —

אזוי לאָזט אוים האָדיל דעם שמועס און ווערט באַלד אַנטרונען.

„אַ צדקת, כ׳לעבען, די האָדיל! — טראַכט ביי זיך ביילע — זי אליין, ווי אין שטוב דאָ זעהט אוים, איז, נעבעך, אָרעם, און זאָרגט זיך אַזוי פאַר מיר ווי אַ מאַמאַ, עפּיס גאָר אַ דימענט, אַ גוטע, גאָר אָהן אַ גאַל, גאָט ברוך הוא מעג איהר פאַר איהר גוטסקייט בעצאָהלען!"

און אַז ביילע טראַכט דאָ אַזוי בעטראַכט די שטוב, אַלסדינג דאָרט, דאַנקט און לויבט זיין ליעבען נאָמען פאַר די גרויסע חסדים זיינע מיט דעם עלענדען, וואָס האָט זיך דערבאַרמט און צוגעשיקט איהר אַזאַ, אַזאַ גוטע כשר׳ע נשמה, — קומט אָן האָדיל און לעגט אַנידער פאַר ביילען אויפ׳ן טיש אַ גאַנץ פּעקיל שפּייז מיט זיסע ריידעלעך.

— עס, ביילעניו! אָט האָסטו דיר אַ קנעבעלע, אַ רעטיכיל, אַ גרין אוגערקעלע. עס, נשמה׳ניו, זאָלסט מיר געזונד זיין! איך וויל פונ׳ם גאַנצען הארצען, וויל איך, אַז דו זאָלסט עסען און אַ שען פּנים האָבען. אַ מיי־

דעלע בעדארף זיך צולאָזען וואוילטאָג, הנאה האָבען אין דעם לעבען. איך מוידוויז האָב איך מיך נישט אָבגעזאָגט פון קיין זאַך, וואָס דאָס האַרץ גלוסט. אַי, האָב איך עס געלעבט, געלעבט!... זיי־זשע, ביילעניו, א לע־בעדיג מיידעל און נישט געזאָרגט! לאָז זיך גאָט זאָרגען! עס, ביילעניו!

— צו וואָס, כ'לעבען, זאָלט איהר זיך אזוי מטריח זיין? — מאַכט ביילע און קוויינקעלט זיך צר־צוריהרען צום שפייז, וואָס פאַר איהר: — בין גאַר ניט אזוי הונגעריג, בין איך. און פאַר וואָס זאָלט איהר זיך אויף מיר אזוי אויסברייגגען?

— רייד נישט, איך בעט דיך, קיין נארישקייטען, א מיידעלע בעדארף עסען, זאָג איך דיר, נעהמען אויף זיך לייב און א שען פנים האָבען, אנדערש קען מען זיך נישט ווייזען פאַר לייט. און איבריגענס, ברייגגסטו מיר גאַר נישט אוים. עסט נישט מיינס, ווי דיר דאכט זיך, דו עסט פריהער גאָט'ס און דערנאָך דיינס. אז גאָט וועט העלפען, דו דרעהסט זיך אריין אהין אויף דעם אָרט, וואו איך וויל דיר פערזאָרגען, וועסטו מיר, נישקשה, אָבצאָהלען מיט דאנק. לאָז־זשע זיך נישט בעטען, נארעלע, און עס. גענוג גע'טענה'ט, נישטאָ מעהר קיין צייט. אצונד בעדארף איך געהן, וועגען דיר טאקע, אין א גוטער שעה.

האָדיל איז באלד טאקע אוועקגעגאַנגען, און ביילע האָט זיך גענומען אונטערלעהנען דאָס האַרץ מיט אפּעטיט, זעהר צופריעדען, וואָס דאָס מזל האָט איהר געדיענט צו בעגעגענען זיך, באַלד ביי איהר אַנקומען אהער, מיט אזא דימענדיגער יודענע, ביי וועלכער זי איז פעררעכענט ווי א אייגען קינד. געשטערט די פרייד האָט איהר דאָס נאַר, וואָס די מאמע אין דער היים דאָרט ווייסט עס נישט, און טראכט אודאי איבער וועגען איהר, דער גוטער יאָהר ווייסט וואָס אזוינס. עס גיט איהר א צופּ ביים הארצען, דערמאָנענדיג זיך אָן די אַלע ליעבע אין דער היים, און טראכט ביי זיך מיט א זיפץ: אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאכען זיי דאָרט?

זי טראכט און שטעלט זיך פאַר דאָס שווערע ביטערע לעבען אין דער היים. די מאמע איז געעלטערט, געבויגען, נעבעך, פאַר דער צייט; זי געהט אין אקער פון פריה ביז נאכט און פיהרט א לעבען, משטיינס־גע־זאָגט, אין דחקות, אין נויט, קיין גוטע שעה האָט זי נאָך, נעבעך, ניט געהאַט... דער טאַטע האָרעוועט, רייסט קריעה אויף דעם שטיקעל טרוקען ברויט. נאָך גוט, אז ס'איז חאָטש נאָך דאָ א פּיסנער קאָליש, אָדער א טעפּיל קאַרטאָפעל פון דער גאַנצער מיה, אמאָל קומט ער אהיים לעדיג מיט א פערקלעמט האַרץ — און ס'איז דאָס אויך נישטאָ. די לעצטע צייט איז

ער, נעבעך, אויסגעדארט, ווי איינגעשרומפּען געוואָרען, קראַנק, צובראָכען. קוים וואָס די נשמה האַלט זיך אין איהם... די קינדערלעך, אוי, אז אָך און וועה! פּערוויסט, נעבעך, איז זייער לעבען, פערפינסטערט זייערע יונגע יאָהרען! זיי עסען קיינמאָל זיך זאַט נישט אָן. האָבען נישט אויף זיך קיין גוּט פלייש, נאָר הויט און ביין... אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

עס שטעלט זיך איהר אויך פאַר דאָס אוועקפאָהרען איהרס פון דער היים אָך, ווי וועה־און־ווינד דער מאַמע איז געווען צו שיידען זיך מיט איהר קינד! די מאַמע פלאַטערט, ציטערט, איז טויט מיט אַלע אברים, ס'איז איהר שווער איינצוהאַלטען זיך — און אַלע וועהטאָגען, וואָס איהר האַט, פון גאַנץ לאַנג ביז אַצונד, זיך אָנגעקליבען אויפ'ן הארץ, גיסט זי עס אויס אין הייסע בלוטיגע טרעהרען. דער אַלטער, צובראָכענער טאַטע מאַכט זיך כלומר'שט הארץ, געזעגענט זיך מיט איהר שטיל, קורץ — און אינווייניג קאָכט זיך איהם איבער דאָס ביסעל בלוט, ער איז בלייך, צוטראָגען, א שרעק. איהר שיידען זיך איז ביים גאַנצען הויזגעזינד געווען א ריס פונ'ם הארצען. דאָס שטעלט זיך איצט ביילע פאַר, פיהלט, ווי דאָס הארץ געהט איהר אויס נאָך די אַלע ליעבע איהרע, און טראַכט: אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך. וואָס מאַכען זיי דאָרט?

אָרימע לייט, א פּנים, האָבען אויך א נשמה, עלטערן צו קינדער, קינדער צ עלטערן און דאָס הויזגעזינד צווישען זיך פיהלען אויך ליעב־שאַפט איינע צו די אַנדערע, אפשר א מאָל נאָך מעהר ווי ביי יענע פער־מעגליכע.

עס רוקט זיך אָן אויף ביילען א וואָלקען מרה־שחורה, אַט־אַט, פיהלט זי, ברעכט איהר דאָס הארץ און עס טהוט זיך א גאָס א מבול טרעהרען. נאָר פון א ווינקעלע דאָרט אין איהר נשמה שיינט ארויס, ווי א ליכטיגער שטראַהל, די האָפנונג, שלאָגט זיך דורך צווישען די געדיכטע וואָלקענס מרה־שחורה, און רויכט איהר איין גוטע זאַכען — פרייד, נחת אויף שפּע־טער, אם־ירצה־השם, אז גאָט וועט איהר העלפען זיך שטעלען דאָ אויף דעם גוטען אָרט, דורך דער כשר'ער נשמה, האַדיל די מעקלערין. אוועק־דיענען א צייט און צונויפשלאָגען עטליכע גראָשען, וועט זי עס אינגאַנצען אַהיים אָבשיקען, אָדער זי אַליין וועט גאָר אַהיים צוריקפאָרען, ברייננען איטליכען א מתנה, וועט העלפען דער מאַמען אין דער בעל־הבתישקייט, און לעבען אין פיעל גוטס אינאיינעם מיט די עלטערן, זאָלען געזונד זיין.

מיט אַזעלכע טרייסטען פערוויעגט ביילען די האָפנונג, עס קלעבען זיך איהר די אויגען, זי שפּאַרט זיך צו אויף א הארט באַנק־בעטיל, דרעמעלט,

און עס דאַכט זיך איהר אין חלום — בעטגעוואַנד! צוויי איבערבעטען, קיעשנם גרויסע און קליינע א גאַנצער טורם. אויך א שענע גאַרדעראָבע — זי האָט, הייסט עס, למזל חתונה! ווער חתן, וואו חתן? פון אַלע זייטען, איין קול: מזל־טוב דיר, ביילע, מזל־טוב, מזל־טוב!...

די זון האָט זיך געזעצט, אין שטוב איז טונקעל, און ביילע שלאָפט געשמאַק. אויפ'ן פריפעטשיקעל ברענט א פייעריל. נאָסע שפענדלעך א פּאָר קנאַקען, רויכערען, בלאָזען זיך, טהוען דערנאָך א פלאַקער, בלאָזען זיך, טהוען דערנאָך א פלאַקער, בלאָזען אוים א תקיעה גדולה — פּוּף — פּוּף, ארויסשטעקענדיג די לאַנגע פייערדיגע צינגלעך. און האָפען ארום א קאַ־בענדיג טעפּיל, וואָס שעפּטשעט, פּלוידערט עפּים אויף זיין מין לשון. האָדיל שעפּט אָב פון אויבען מיט א הילצערנעם לעפעל און פיהרט א שטיל גע־שפּרעך מיט איהר מאַן, וואָס שטעהט אָנגעבויגען איהר ביי דער זייט, ארויפלעגענדיג איטליכם מאָל א פינגער זיך אויף די ליפּען.

— שאַ, ברען ווי א פייער, שיפילאָווע פּיסקעלע! אָט איז ער שוין געקומען, די שענע צורה מיט דעם געפייפּטען לשון זיינעם: שישא — שושי — בייזערט זיך האָדיל אויף דעם מאַן שטילערהייד, שטאַרק אויפ־געבראַכט, נאָכקרימענדיג זיך איהם ווי ער רעדט שיפילאָווע — קראַנק ביזט דו, האָסט ניט קיין כח צו ריידען שטילער א ביסעל, נישט פייפען און אויפ־וועקען זי פונ'ם שלאָף, דו הערסט, שמענדריק?

— א שאלה א בישעל צו איך הער. וואָס דען? צו וואָש? זאָג־זשע מיר, איז דאָש סיהות מאַכען, ניסט סוין טאַקי פיהרען זי אהינצוצו, סוין, אָהן סום סיהוש? — רוימט מענדיע, שטאַרק אָנבויגענדיג זיך, האָדלען אין אויער, שטיל ווי נאָר מעגליך.

צו זיין אומגליק אָבער זענען די זוזשענדיגע אותיות, ווי א „שין" א שטייגער, איהם ארוים פונ'ם מויל מיט א פייף. עס האָט איהם נאָך גע־פעהלט טאַקי א פּאָר פעדערסטע צייהן אויך, וואָס אָהן זיי מוזען אַזוינע אותיות ארויסקומען געפייפט. און, מעשה־שטן, זענען איהם ארייגעפאַלען אין מויל דוקא אַזוינע זוזשענדיגע אותיות, ווי א „שין" א שטייגער, ווי דעם עולם'ס א ווערטיל טאַקי: אז גאָט וויל שטראָפען א עם־הארץ, שיקט ער איהם צו א פּסוק אין מויל. דאָס הייסט, א גראָבער יונג שיט אין שמועס מיט פּסוקים, וואָס קומען אוים לעמעשקע.

— אַי, אין דר'ערד אריין, ווי ער האָט זיך עס א ביסעל צופייפט, צושושקעט! — שילט האָדיל אויף א שושקענדיגען קול שטיל מיט דעם גאַנצען כח פערבייסענדיג די ליפּען, און די אויגען פערלויפען איהר מיט בלוט — פאַר וואָס, פרעגסטו, נישט פיהרען זי אהין היינט באַלד טאַקי?

בהמה! נאָך קענסטו זי נישט, די כל־בו'ניצע, וואָס פאַר אַ גראָשען וועט זיךביידע אויגען אַרויסנעהמען! לאָזען איהר טאַקי די אויגען אַרויסקריכען ביז זי וועט מיך זעהן מיט מיין סחורה ביי זיך! הייגטיגס מאָל לאָז איך מיך, נישקשה, שוין נישט מעהר שפּייען אין דער קאַשע, שאַ, שלאָג מיך נישט איבער. וואָס, גולם, האָסטו אויסגעשטעלט דיינע קעלבערנע אויגען אויף מיר אַזוי? האָרך בעסער, שמענדריק, און שווייג.

— סווייג, סווייג! ווייש נישט מעהר ווי סווייג. וואָס־זשע איז בראַש אַזוי דאַש סטיקעניש? — שושקעט מענדיע דעם ווייב אין אויער אַריין. און פאַר צופיעל אַבהיטעניש פערפּלאָנטערט זיך איהם די צונג, פערבייט אַ שין אויך אַ סמך, אַ סמך אויף אַ שין, און עס קומט אויס נאָך ערגער געפּייפּט.

— טפו! — שפּייט האָדיל אויס, אַ מאַך־געבענדיג אוי דעם מאַן מיט דעם לעפעל — אַ פּייפען אַ ביסעל! אַ — אַ פערפּייפעניש זאָל אויף דיר קומען, רבונו־של־עולם! זאָלסט פּייפען, פּייפען... נו, שמענדריק, דו האָרכסט? דאָס מיידעל דאַרט שלאָפט. שאַ! זי זאָל זיך נישט אויפחאַפּען און הערען... נאָך אַ טעם האָב איך, וואָס איך אייל מיך: לאָז זי אַ צוויי, דריי טעג בלייבען ביי אונז דאָ, אונטערפּילעווען זיך אַ ביסעלע, נעהמען אויף זיך לייב, נישקשה, אַ געגזיל אַז מען שטאָפּט, גיט עס דיר שמאַלץ. אָט האָסטו צוויי טעמים, צוויי מכות דיר! און דער דריטער טעם טרעפט איבער אַלע אַנ־דערע — אַ דריטע מכה דיר אַ גרויסע דערפאַר, וואָס דו האָסט אַ קאַצענ־קעפּיל און פאַרגעסען, וואָס נחמן־טרייטעל שרייבט אין דעם בריוועל. נחמן־טרייטעל בעט שענע סחורה, אַז ער וועט אין־גיכען קומען — זאָל ביי מיר דאָ זיין גרייט פאַרטיג, עס זאָל נישט פעהלען נישט מעהר ווי אָנוצקוקען זיך און שרייבען תנאים, כדי ער זאָל דאָ נישט לאַנג פערזוימען און באַלד טאַקי קענען מיט דער כלה, משטיינס־געזאָגט, אַוועקפאָהרען אַהינצו, וואוהין ער פאָהרט אַלע יאָהר מיט דער סחורה זיינער און פערדיענט אַ שטיק גאָלד. דו ווייסט דאָך, אַז נחמן־טרייטיל בעצאָהלט תמיד שדכנות־געלד מיט דער פולער האַנד. איבער אַלע אכסניות האָב איך היינט זיך געדרעהט, געזוכט, טאָמער איז ער געקומען. מאָרגען זאָלסטו געהן זוכען איהם, שמעקען ווי אַ הונד, אַצונד פאַרשטעהסטו שוין, בהמה?

— וואָש־זשע איז אַזוינש נישט צו פאַרשטעהן? זאָגט מען עש פריי־הער אַרויש בפירוש און — סאַ — שאַ — לאָזט אויס מענדיע מיט אַ לאַנגען פּייף.

— אַצונד, שמענדריק, מעגסטו שוין אַ מיתה משונה איינגעהמען, די כפּרה ווערען פאַר כל ישראל... אויפגעוועקט! — מאַכט האָדיל, פערקרי־

מענדיג זיך אויף דעם מאַן שטאַרק בייז, און לויפט־צו באַלד טאַקי צו ביילען אינגאַנצען ווי איבערגעביטען געוואָרען, מיט אַ פרעהליך־שיינענדיג פּנים׳ל און אַ זיס שמייכעלע אויף די ליפּעלעך.

— אַ גוטער אויפשטאַנד אויף דיר, ביילעניו! האָסט, אָהן עין־הרע, זיך גוט אויסגעשלאָפען? נו, געגוג געשלאָפען. צייט עסען. מענדיע! — טהוט האָדיל אַ זאָג צום מאַן, עפּיס אַזוי פריינדליך, גוט, גאָר אַ מחיה — געה מענדיע לעב, רוף אריין די קינדערלעך. זיי אַ בעל־הבית, מענדעניו, מאַך דעם הערינג, שנייד אָן ברויט, און איך וועל מיר דערווייל אויף אַ קליין רגע׳לע אַ געה טאָן צום טעפּיל, עס זאָל נישט צוגעברענט ווערען, דו קענסט נאָך מיר, חס־ושלום, געבען גט אָהן כתובה...

האָדיל האָט ביים טיש ביילען אונטערגעטריבען, אַלץ: „לאָז זיך נישט בעטען, עס, לאָז דיר וואויל בעקומען!" מאַכען איהר גרויסע האָפנונגען, אַז אָט באַלד וויט זי מיט דעם אויבערשטענס הילף אויפגעריכט ווערען, זיך אין אַ שמאַלץ־גרוב אריינחאַפּען, אויף אַ גוט אָרט, נישקשה.

אויף דעם סמך האָט ביילע ביים טיש זיך וואויל געטאָן און זיך געלעגט שלאָפען מיט אַ גרינג געמיט.
